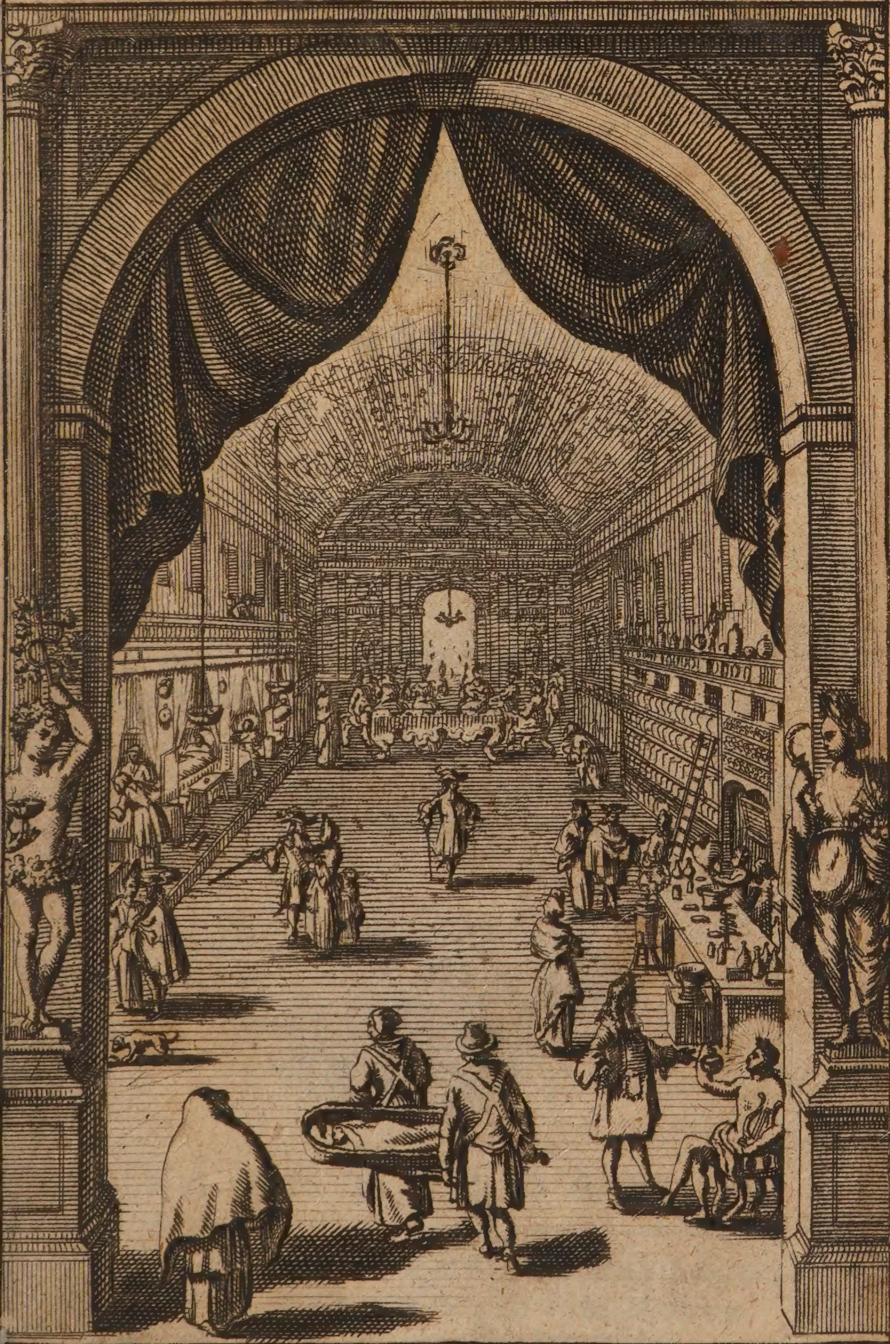
E (J.V.)

(= Nicolas Venette)

VENVS. MINSICKE GASTHVYS.

Anno 1701.

VENUS Minsieke Gasthuis,

Waar in beschreven worden

De bedryven der Liefde in den Staat des Houwelijks,

Met de natuurlijke Eygenschappen der Mannen en Vrouwen, hare siekten, oirsaken en genesingen.

Door

J. V. E. Medicinæ Doctor.

Verbis offendi morbi aut imbecillitatis argumentum est: Cicero.

Den sevenden Druk.

t'AMSTERDAM,

By PHILIP VERBEEK, Boekverkoper op den Nieuwendyk, tusschen de twee Haarlemmer-sluyzen, in de Luitersche Bybel, 1715.

QUisquis ad has Literas impudicus accedit, culpam refugiat non naturam, facta denotet suæ turpitudinis, non verba nostræ necessitatis, in quibus mihi facillime pudicus, & religiosus Lector & Auditor ignoscet.

Dat is:

Wie dat oneerbaar tot dese Letteren nadert, laat hem d'ontucht vlieden, maar geensins de Natuur; laat hem de bedryven aanmerkken van sijne vuiligheit, en niet de woorden van onse noodsakelijkheid, in welke een eerbaar en deugtsaam Leser en Toehoorder my licht sal verschoonen, *Augustin. de Civit. Dei, lib.* 15. *Cas.* 23.

Privilegie en Goetkeuring.

HEt Boek den Tytel voerende van *Venus Minſieke Gaſthuis*, kan door het leſen niet dan vermaak toebrengen aan de gene die dat ſullen leſen: en een Perſoon van wat ſtaat of geſlacht die mag weſen, kan niet dan ſeer wel onderricht zyn door de natuurlijke Leſſen die men hier in geſtelt heeft. Tot verſekering van 't welke wy ondergeſchreven, die geduurig het opperſte geſag voeren over de Houwelijken, en die altijt getuigen zijn van de teeling der menſchen, hebben toegeſtaan dat dit gedrukt ſou worden, en onſe namen onder deſe Goetkeuring geſtelt.

1 *Jupiter*, Vader der warmte, en der Houwelijken.
2 *Juno*, Moeder der vroolijkheden, en die 't geſag heeft over de Bruiloften.
3 *Hymen*, den inſtelder en begunſtiger der Bruiloften.
4 *Venus*, Moeder der eerbaarheit, en der geoorlofde welluſten.
5 *Lucina*, Moeder der vochtigheden, en die de ſorg draagt over het baren.
6 *Suadela*, Moeder der verlokkingen, en der overredingen.
7 *Bacchus*, Een God van de Wynen.
8 *Ceres*, De Godin der Aardvruchten.

Cui hic ludus noſter non placebit, ne legerit, aut ſi legerit, oblivi ſcatur; & velit nolis, aliter hæc ſacra non conſtant.

Dat is:

Wien dit ons ſpeelen niet behagen mag, laat hy't niet leſen, of indien hy 't geleeſen heeft, laat hy 't vergeeten; want of hy ſchoon wil of niet, deſe heiligdommen houden geenen anderen gank.

VOOR-REDEN

Aan den

LEESER.

T*Iraquellus* beklaagde zich voormaals, * dat de boekken der Ouden ongelukkig verlooren waren; maar indien hy huidendaags leefde, hy ſou niet meer klagen over de tegenſpoeden des tyts; terwyl hy in dit eenig boek ſou vinden, alles wat men over deſe ſaken heeft konnen ſeggen. Hy ſou ſien, 't gene ik geſien heb, ſonder ontroert te weſen; en leſen het ſtoutſte dat ik ſeg, ſonder daar door geërgert te worden. Hy ſou ſonder twyffel van den aart der wyſe menſchen zyn, die een Vrouw aanſien gelijk een ſtok-beeld, wanneer het niet geoorloft is haar lief te hebben; en indien by geval de liefde hem het hert mogt verhitten, dan ſou ſyne redelijkheyt en ſijne deugt ſoo behendig ſijne herts-

* *Dolemus hunc librum (Stratonis Lampſaceni de Concubitu) temporum injuria fuiſſe ereptum.* Dat is: Wy bedroeven ons dat dit Boek (van Strato Lampſacenus over 't Beſlapen) door de onheilen des tyts ons is ontnomen geweeſt, *l.* 15. n. 91. *De Legib. Connub.*

hertstocht bestieren, dat hy sich sou konnen bevryden van hare verlokkingen. De naaktheit eener Vrou sou geen meerder indruk doen op sijn ziel, dan de Dochteren van Sparthen voormaals deden op den geest van die Volkeren, wanneer sy gants naakt door de straten danssende, alleenig bedekt waren met d'algemene eerbaarheit. Eindelijk durf ik seggen, dat hy by dese gelegentheit niets sou verrigten dan volgens de wetten der Natuur, die niet weet wat het is iemand te bedriegen; dewyl de Natuur niet dan Godt selfs is; of om beter te seggen, sijne Goddelijke Voorsienigheit door 't geheel al verspreid. Op een andere wyse sich te willen bestieren, is sich te stellen tegen syne besluiten, en sich te berooven van d'onstraffelijkste vermakelijkheden.

Maar al de weereld heeft sulken kracht niet der ziel: daar zyn swakke en angstvallige, die sich ergeren over alles wat haar niet behaagt; sy beklagen sich altijt, wanneer men van haar gevoelen niet is. De naakte waarheit is

haar gants onaangenaam. Sy hebben een afkeer van haar, wanneer ſy ſich niet heeft vermomt. Sy willen dat die gemaskert ſou weſen om ſchoon te zyn: en als of ſy geen Mannen waren, op de minſte verlokkende ontroering van liefde, verwonderen, verſtoren, en ontſetten ſy ſich, en nemen de vlucht.

D'eerſte menſchen waren geheel anders dan wy. Sy waren veel minder angſtvallig, als wy tegenwoordig zyn. Hare naaktheit veroirſaakte haar geen ongeregelde ontroering. De Natuur en de Reden waren meeſtereſſen van haar verliefde bewegingen, en de liefde ſelfs hoe bars ſy mag zyn, ſcheen hare orders te gehoorſamen, wanneer ſy haar ſlechs een weinig wederſtand boden. Deſe kracht der ziel is uit onſe Landſchappen verbannen; en het ſchynt dat ſy ſich onder de Wilden bewaart heeft, die daar in niet minder dan wilden zyn

Wy vinden een tegenheit in de natuurlijke deelen van 't een en 't ander geſlacht te noemen, welke wy de naam van *Schaamten* gegeven hebben, of

ſchoon

ſchoon Moſes haar *Heilige* noemt; en wy zyn gewoon een afkeer van hare bejegeningen te hebben: * als of Godt alle onſe deelen niet had gemaakt, en de Goddelijke en menſchelijke wetten ons niet toelieten die te gebruiken. Wat buitenſpoorigheit is het, dat men de woorden van Laſteren, Steelen, Overſpel bedryven ſonder afkeerigheit in den mond nemen wil, die nochtans van verbode bedryven zyn; en niet te durven ſeggen, 't gene wy ſonder miſdaad mogen verrigten met onſe natuurlijke deelen, welker bedryven geoorloft zyn. Ik ſou hier niet konnen ſeggen 't gene † *Cicero* tot ſynen Vriend *Poetus* ſeide, dat alle deſe zedelijkheden niet dan enkele ſottigheden zyn

Hy die weet wat de weereld is, ſiet alles met een onverſchilligheit aan, en

* *Neque indecorum nobis in utilitatem audientium nominare dicata conceptui organa, quæ & ipſum Deum fabricare non puduit.* Dat is: Het is ons ook niet onbetamelijk tot nuttigheit onſer toehoorders de gereetſchappen te noemen die tot d'ontfankkenis geſchikt zijn, welke Godt ſelfs ſich niet geſchaamt heeft te maken. *Clemens Alex. 2. pedag.* &c.

† *Stultorum plena ſunt omnia.* Dat is: Allerſins vind men 't vol Sotten. *Epiſt. l. 9. Ep. 22.*

hy kan, in navolging van de Son, nergens van besmet zyn. Indien dit Boek hem by geval ter hand koomt, hy sal dat sonder angstvalligheit lesen, en daar in sich verwonderen over de orders welke Godt aan de Natuur heeft gegeven, om 't menschelijk geslacht eeuwigduurend te doen blyven.

Maar om dat het door liefde is dat wy geteelt zyn, en de liefde de krachtigste van alle de hertstochten is, soo sal hy daar in vinden waar mede de selvige te bestieren en te temmen, selfs wanneer hy daar door geslingert sal worden.

Een Jongelink sal in dit Boek konnen kennen, van wat gematigtheden hy zy, en wat gesteltheden hy heeft tot d'onthouding of tot het Houwelijk; hy sal daar in leeren, op wat jaren hy moet trouwen, en op wat jaargety of op wat uur des daags hy gesonde en geestige kinderen moet maken, om noch eenmaals de eere hares Vaders, en de glory van den Staat te wesen. Maar om dat de jonge lieden, wanneer sy trouwen gemeenelijk niets dan hare wellusten be-

oogen, ſoo ſullen ſy daar in afgeſchildert ſien, d'onheilen welke de weelden des houwelijks veroirſaken, om die te konnen vermyden, en ſich ter ſelver tijt te bevryden van de rampen die meeſt haar verſellen.

Een oud Man ſal daar in vinden, tot welke jaren een Man noch kan teelen, en indien hy genegen is erfgenamen door't houwelijk te verkrygen, ſo ſal hy daar in ſien, hoedanig men ſich ontrent een Vrouw dragen moet om kinderen van haar te hebben, en hoe men ſich ook in de koude der ouderdom by haar moet opwekken, ſonder gevaar te loopen van ſyne geſontheit te verderven, noch iets te bedryven tegens de grondregelen van de Religie. Naar dit al ſal hy leeren, wat hy moet doen om geen ongemak t'ontmoeten, ten einde hy geen reden mag hebben om het jok des houwelijks in een hoog-gaande ouderdom te vreeſen.

Een Godsgeleerde, en een die de gevallen der Conſcientie verhandelt, ſullen hier volkomen overtuigt zijn wegens

gens de waarachtige oirsaken van de bondigheit of de vernietiging des houwelijks: want men ondersoekt hier alles wat de teling wederstaat, en by gevolg alles wat strydig is tegen de wetten des houwelijks. Men handelt hier van d'ongemakken, die de getrouwde personen verhinderen, malkander wederzyds de schuldige goedwilligheid te betaalen. Eindelijk brengt men hier soo goede redenen voort over alles wat men sich voorstelt, en voornamelijk over de toveryen of begochelingen, Incuben, en d'Eunuchen, dat ik kan seggen, na dat men gesien hebben sal wat ik daar van schryve, dat men geheel onderricht en te recht gebragt zijn sal van de tegenstrydige gevoelens, welke men tot nu toe gants waarschynelijk gelooft heeft.

Een Richter sal daar in de moeielijkheden van Rechten, en van de Medicynen soodanig beslist vinden, op een soo klare en overredende wyse, welke de Rechtsgeleerden noit wel genoeg verklaart of uitgelegt hebben: na dit sal byselfs de waaragtige oirsaken konnen

on-

onderscheiden van de machteloosheit eenes Mans, en van d'onvruchtbaarheit eener Vrouw; en sal sich niet meer laten bedriegen, wanneer men hem een wissel-kind voorbrengen mogt. Dese wetenschap is uit haar selven niet verdacht, daar die van een Geneesmeester, van een Heelmeester, of van een statige Vrouw, verdraait worden kan, of door wel-gevalligheit of door belang.

Men sal daar noch de gebreken aanmerken, die een Egtscheiding tusschen getroude personen kan veroorsaken: den ouderdom, wanneer men begint te telen, en wanneer men eindigt. De tekenen die de swangerheit waarlijk bekent konnen maken. Of de natuur voor de Vrouwen een tijt vast gestelt heeft om te baren. Of de begocheling, de Tovenaren, ja de Duivelen selfs getroude personen konnen verhinderen haar huwelijk te voltrekken. Eindelijk of de Hermaphroditen, en de gesnedene trouwen moeten, en Kinderen konnen teelen.

Een Philosooph en een Geneesmeester sullen, na my dunkt, vergenoegt

we-

wesen over d'ontdekkingen die ik gedaan heb so wel van de natuurlijke deelen der Vrouw, als van de nieuwe beramingen welke ik voorstelle wegens de plaats van d'ontfankenis des menschen wegens de oirsaak der stonden en het zog der Vrouwen, en wegens menigte andere stoffen, die men tot hier toe nog niet wel genoeg verklaart heeft.

Een Vrouw sal in dit Boek leeren, de verliefde driften harer Dochteren wel bestieren, en hare goede achting wel bewaren. Sy sal daar in sien, welke gematigheit bequaamst is voor't Klooster of voor het Huwelijk, om den eenen of den anderen staat hare kinderen aan te raden; die vervolgens in geen wanhoop sullen vervallen, van een staat omhelst te hebben tot welken sy niet bequaam waren Sy sal daar in kennen, wat voor schuldigen plicht men aan een Man moet betalen, en d'insigten die men over hem hebben moet, wanneer men de gesontheit bemint, en men niet slaafachtig aan onse driften is Eindelijk sal sy met vermaak in 't houwelijk weten

te

te leven; en alle de klippen te vermyden die men daar in gemeenlijk ontmoet.

Een Dochter ſal van te vooren alle d'ongemakken kennen die uit de liefde konnen ſpruiten, ſonder die alvorens op haar ſelven beproeft te hebben: want gelijk de banden des houwelijks niet los gemaakt konnen worden, ſoo was het te wenſchen, dat alle de Dochteren, alvorens daar door gebonden te zyn, wiſten wat voor ſmerten en verdrietigheden men daar in te lyden heeft.

Doch onder ſoo vele nuttigheden en goede gebruiken, welke dit boek kan veroirſaken, ſoo kan het ook vele ontugtigheden en verwerringen brengen in de geeſt van eenige Leſers Men mag het vergelijken by een twesnydig mes, 't welk de Sotten in de hand nemen om daar mede quaat te doen, en de wyſe aanvatten om ſich nuttelijk daar van te bedienen. Men moet dan voorhoeden nemen tot het leſen van dit Boek, en de perſonen verkieſen aan welke men dat moet vertrouwen: Want Liefde is een hertstogt, die ſoo grooten natuurlijk-

heit

heit in ons heeft, en die anderſins ſoo geweldig is, dat hoe wys wy ook weſen mogen, wy dikwils daar van geen meeſters konnen zyn. Sy rukt ons met haar, als een ſnel ſtroomende watervloed; en gemeenelijk worden wy de rampen die ſy ons veroirſaakt niet gewaar, dan als wy die al ſwaar op den hals hebben.

Het ſou derhalven te wenſchen zyn dat de Leſer, van wat Sexe hy mogt weſen, den geeſt had vol kracht, en dat hy wiſt wat de Liefde en de Weereld was; en dat hy boven dien noch Vrygeeſt nog ooneerbaar mogt zyn. Ik ſou ſelfs wel begeeren, dat hy boven de dertig jaren was, om in ſtaat te zyn van voordeel hier uit te konnen trekken. In deſe jaren is de geeſt rypper en ingetoomder. De Liefde ſchynt dan gedaan te hebben 't gene ſy alderdriſtigſt verrichten moet; en meeſten tyt beſtiert men beter de bewegingen van zyne hertstochten in de jaren van hooger volwaſſentheit, als in een teedere jonkheit. Men is in dien tyt bequamer om ſich tegen de werkkingen der Liefde te

ſtellen, en om hare verlokkingen vry kloekmoediger te wederſtaan.

Men ſou my hier miſſchien konnen ſeggen, dat of ik ſchoon in de ſaken die ik verhandele, met voordacht d'uitdrukkingen ſpare van de taal, die van haar ſelfs te los en te dertel mogten ſchynen, ik nochtans de gene die dit boek ſullen leſen, voor een baarblijkkelijk gevaar open ſtellen, om daar door verdorven te worden; en dat het veel beter ſou zyn, het ſelve niet aan den dach te geven, dan oirſaak te weſen van de miſdaden die men door 't leſen des ſelfs mogt begaan.

Maar ſou dit niet zyn altyt in d'onwetenheit te willen blyven, en ſich een harde ſlaverny op den hals halen, met ons te beroven van het leſen der boekken, die ons de ſwier onderwyſen op welke de Natuur ſich beſtiert in het gene ſy voortbrengt; en de middelen daar ſy ſich van bedient om daar toe te geraken; want in wat plaats de voortbrengingen der Natuur gevonden worden, deſe ſelvige Natuur, om my met de ge-

 dag-

dagte van *Tertullianus** te bedienen, haalt veel eer een verwondering over haar, als schande en schaamte over hem die daar van een oprecht uitlegger is.

Indien wy dusdanige klachten plaats wilden geven, sou men dan ook geene redenen hebben om hem te berispen, die de natuurlijke deelen van d'eene en d'andere sexe gemaakt heeft, daar wy de selve dagelijks zo lichtveerdiglijk misbruiken: en souden wy hem met eenen niet mogen beschuldigen die den Wyngaart eerst heeft geplant, veel eer dan de schuld te leggen op onze swakheit, wanneer wy ons door den Wyn dronken maken; wy zouden noch tot dit uitterste gebragt zyn, van de meeste oude en nieuwe Boeken te moeten verduisteren. Wy zouden uit onzen boekschat moeten verbannen *Catullus*, *Iuvenalis*, en *Virgilius* zelfs, die ons een aangenaam onderhoud van liefde verschaffen Men zou *Plato* en *Plutarchus* moe-

* *Ne pudeat necessariæ interpretationis, natura veneranda est, non erubescenda.* Dat is: Laten wy ons niet schamen over dese noodsakelijke uitlegging, de Natuur is eerbiedigheit, en geen schaamte waardig. *De Anim. Lib.*

moeten in ſtukken ſcheuren, die van de natuurlijke welluſten hebben geſchreven; en alle die van de gevallen der Conſcientie gehandelt hebben in 't vier werpen, terwyl ſy ons van vele ſaken hier toe behoorende onderwyſing geven. d'Eerwaarde Pater *Sanches*, Jeſuit, ſou niet vry van beriſping zijn, die een groot Boek heeft gemaakt, van al het gene heimelijkſt voorvalt tuſſchen getroude perſonen. Men ſou *Tertulliaen*; den Heiligen *Gregorius van Nicenen*, noch ſelfs den Heiligen *Auguſtyn* niet meer leſen, die van de liefde in 't Houwelijk ſpreken met woorden, welke ik niet ſou durve vertalen ſonder een omſwier van ſeggen te gebruiken. Eindelijk ſou men het Boek moeten uitroejen van *Albertus Magnus*, die ons hulpmiddelen aan wyſt om bovenmatig te beminnen: en men ſou de Boekken der Geneesmeeſters, noch der Ontledingskundige niet meer mogen agten, indien de klachten, die men ons hier over doet rechtmatig en redelijk waren.

Deſe redenkavelingen ſullen onnut

 zijn,

zijn, ſoo lang ik ſien ſal dat de gene, die uitheemſche talen beſitten, niet beter hare hertstochten bematigen als andere; als ik de Boeken der Genees-konſt en der Ontledings konſt in onſe ſpraak ſal vertaalt zien, met Figuuren, en met Privilegie gedrukt; als men in alle plaatſen ſal vinden het Boek van de gemeene misgreepen des Volks door *Joubert*, die dat heeft opgedragen aan een Koningin van Navarre; en dat van *Paré*, handelende van de teeling der menſchen; als men openbaar ſal verkoopen een Boek dat verhandelt de driften der ziel, waar ons tot binnen in 't hert geprent worden de teederſte bewegingen der liefde, dat de Azolaanſe tydverdryfjes eenes Cardinaals ons zullen onderrichten van 't behendigſt ſpeelen deſer hertstogt; dat de ſtukken in rym, de Schimpdichten, en de Tooneel ſpeelen onſer Dichteren opentlijk verkocht ſullen worden. Eindelijk om met weinig woorden te ſpreeken, als men *Tertulliaen*, noch de Leeraren van d'Oude Kerk niet ſal beriſpen, die in 't

La-

Latyn en Grieks hebben geſchreven, 't geen de Roomſche en Atheenſche Vrouwen toen wel verſtonden, en dat men het geſontſte van alle de Boekken in't Neerlands ſal vinden onder de handen van meeſt alle Vrouwen; ſo geloof ik niet, dat men 't quaat ſal konnen agten, dat ik in myn taal heb verhandelt alle de ſaken waar dit Boek uit beſtaat.

Indien men aannemelyk is van Liefde; en generhande verlieft voorwerp ſou konnen ſien, noch eenig Boek leſen dat daar van handelt, ſonder tot miſdadigheit ontroert te ſyn door deſe hertstocht; ſo rade ik aan duſdanige perſoonen, of de Woeſtynen en d'eenſaamheden te gaan bewonen, of liever haar ſelven de oogen uit te rukken, op dat ſy niet mogen ſien 't gene haar beleedigt; of hare ooren te ſtoppen, om niets te hooren van't gene men ſou mogen ſeggen wegens de teeling der menſchen.

Indien wy door onſe krachten, of door ons beleid ons konden verhoeden van de beweegingen der liefde, of andere daar van bevryden, ik beken dat

ik ongelijk zou hebben van dit Boek open te leggen voor de oogen van heel de weereld. Maar om dat de Liefde een hertstocht is, van welke wy ons wel levendig aanraken laten, ſonder ons wel dikwils daar tegen te konnen verdedigen, ſoo dunkt my, dat men een Boek veel eer moet pryſen als beriſpen, waar door wy geleert worden die te bematigen, en ons te bevryden van de verlokkingen daar ſy ſich van bedient om ons qualijk te handelen.

Doch om dat alle de tegenwerpingen, die men tegen het leſen van dit Boek maakt, niet bygebragt worden dan door ſwakke en angſtvallige perſoonen, ſoo ſtaa ik toe dat men haar dit noit moet aanbieden, en ſelfs dat ſy dit nimmer moeten leſen: in tegendeel dat alleen wyſe lieden voordeel uit dit leſen mogen trekken. Duſdanige ſullen hier in leeren, volgens de leſſe van den Heiligen *Hieronimus*, dat alle d'onthalingen der Vrouwen niet oneerlyk nog ongeoorloft zyn, en dat hare verliefde omhelſingen, indien wy den Heiligen

Au-

Augustyn gelooven, veel eer zijn genesingen voor onse swakheden, en een verlichting van ons quynen, als vermakelijkheden waar van wy afgeschrikt moesten worden.

Ik sou hier konnen seggen 't gene voormaals *Plinius* * en *Apelleus* † seiden, die van de Liefde schryvende, ter selver tyt hoog betuigden, dat haar leven sonder berisping was, en dat sy niets in hoger waarden hielden dan de deugt

Wel wyd van te schryven over de weelden die men geniet in d'omhelsingen der Hof-poppen, soo seg ik met den Dichter;

Nuda recede Venus, non est tuus iste libellus, Of
Naakte Venus wykt van hier:
Ik schryf niets tot u plaisier.

Wat hier van zy, ik sou niet zediger kon-

* *Neque omnem coitum spurcum putamus.* Dat is, Wy achten het byslapen niet vuil te wesen. *Lib.* 1. *ad Jovin.*

† *Nuptiæ sunt infirmitatis remedium & humanitatis solatum.* Dat is: het houwelyk is een geneesmiddel voor onse swakheit, en een vertroosting van onse menschelijkheit. *De Nupt.*

konnen ſchryven over de ſake die ik verhandele. De natuurlijke eenvoudigheit van myne uitdrukkingen, moet niet tot dekmantel dienen voor de gene die my mogten willen beriſpen De bedekte woorden zyn gemeenlyk dubbelſinnige, en de Vrouwen, die veel meer weten als wy, over de bewegingen en de teederheden der liefde, ſouden ſonder twyffel die ten quaatſten opnemen, en my geheel andere ſaken doen ſeggen dan ik ſou gedacht hebben.

Ik ſou gelukkig zyn, indien eenige wyſe Perſoonen myne voorſtelling preſſen. De menigte geeft niet altijdt het bewys van goede ſaken; en indien wy den Wyſe-man daar over willen hooren, het oirdeel des gemeene Volks is dikwils het oirdeel der Sotten; en daarom moet men niet altijt een Boek quaat achten, dat van vele verworpen word.

Ik ſegge dan:

By dien ſig licht miſnoegt van woorden koomt betoonen,
Moet niet dan onverſtand, en ſlechte ſwakheit woonen.

Cicero.

VE.

VENUS
Minsieke
GASTHUIS.

EERSTE DEEL.

I. HOOFTSTUK.

Van de deelen des Mans en der Vrouw tot de Teeling dienende.

Odt de wereld scheppende, deed gelijk de roemwaardige Werkmeesters, die in den aanvank nooit trachten te doen sien wat voortreffelijkst is in hare Konst. Hy heeft sijn werk willen beginnen met d'onvolmaakste Schepselen, en ruste niet als na de heerlijkste streken van sijne macht vertoont te hebben, in den mensch te maken na sijn beeld en na sijne gelykkenis.

De ſtoffe die hy nam om ons daar uit te ſormeren, was een aarde die men Maagdelijke mag noemen, dewijl zy noch niet gedient had tot iets voort te brengen. Dit was het leem, 't welk Godt zelfs heeft willen mengen, om alle de deelen te maken waar uit wy beſtaan. De Vrouw, die gants van ons onderſcheide hoedanigheden moeſt hebben, wierd van deze zelfde ſtoffe niet gemaakt, en het was wel recht, dat zy gemaakt zou worden uit een veel edeler en veel treffelijker ſtoffe, vermits zy veel meer moeſt toebrengen tot het groot werk van de Teeling dan de Man.

In der daad het ſchynt in 't gemeen, zoo wel in de Man, als in de Vrouw, dat Godt met een beſondere vlyt, indien het geoorloft is zoodanig te ſpreken, de deelen heeft geformeert die dienen moeſten tot het voortteelen van 't geſlacht, wanneer men wil aanſchouwen hare vergelijkking, haer proportie, haar figuur, en hare werkkingen; en als men wil acht ſlaan op de geeſten die daar na toegevoert worden, de kitteling, en de weelden, die men daar in gevoelt; ſelfs de ziel die daar in geſeten is, dewijl zy hier door aan den dag koomt om ſich gemeenſaam te maken, zoo is'er geen menſch die ſich daar over niet verwonderd, en daar ontrent

trent geen byzondere opmerkkingen nemen moet.

I. ONDERDEEL.

Van de natuurlijke en uitwendige deelen des Mans.

WY noemen het Mannelijk lid het voornaamſte der Natuurlijke deelen des Mans, 't welk de Ouden in 't getal der Goden geſtelt hebben, onder den naam van *Faſcinus*, om ons te leeren wat geſag en macht het zelve in de weereld verkregen had: Want daar zyn geen verlokſelen noch begochelingen hier by te gelijkken. Indien by geval een Vrouw dat gewaar word, by gebrek van niet wel verborgen te zyn, haar hert gevoelt ſich met eenen verheit door een paſſie, die zy niet kan als met moeiten te boven komen.

Men heeft met'er daad in deze laaſte eeuwen, zoo wel als in de eerſte, zeer groote achting voor dit deel gedragen; om dat het de Vader is van 't menſchelijk geſlacht, en d' oirſpronk der deelen waar uit wy beſtaan. *Villandie*, gelijk de Hiſtorie van Vrankrijk heeft aengeteekent, bedreef een miſdaad van Gequetſte Majeſteit, om met de hand de na-

tuurlijke deelen van *Karel de* IX. aangeraakt te hebben. De Wet des ouden Teſtaments gebied een Vrouw de hand af te kappen, die dit ſelfde deel met ſmaad en kleinachting gehandelt ſou hebben: en deſe ſelfſte Wet, gelijk ook de nieuwe, laat niet toe dat een Man, die eenig gebrek aan de teel-deelen heeft, tot den dienſt van Gods Kerk ſou gebruikt worden. Het mannelijk lid heeft een ſeer aanmerkkelyke over-een-koming met alle andere deelen des lichaams: indien men ſomwylen dat wat rouwelyk aantaſt; het hert word terſtond dat gewaar door overvallende ſwakheden, het hooft lyd daer door overdragelijcke laſten, en de oogen worden daar van aangedaan met uitwendige teekenen, en droeve verblindheden.

Om loſſelijk dit deel aan te merkken, men ſou ſeggen dat het gants van een ſtuk was; maar indien men in het ſijn deelen onderſoekt dan ſal men lichtelijk kennen, dat het met een klein en ſeer dun vel is overdekt, en noch met een ander wat dicker vol van aderen en ſlag-aderen: dat het een vlies gants van vleeſch heeft 't welk het omringt, en als in een busken t'ſamen ſluit alle de deelen daar het uit beſtaat. Syne ſubſtantie is niet hard noch beenachtig; indien ſy geweeſt had als die der honden of Wolven, daar ſouden groo-

groote moejelijkheden geresen zyn in de verscheide ontmoetingen der mannen met vrouwen; en men sou soo vele getuigen niet hebben moeten soekken om een diefstal van liefde te bewysen, indien men malkander omhelsende met dit deel had vast gebleven.

De gemeene doortocht voor de pis in het zaad is in 't midden van dit deel geplaatst. Het hooft, met sijn voorhuid overdekt aan het uitterste einde, heeft soo teederen en soo licht-gevoeligen vleesch, dat de Natuur hier den throon der wellustigheden in d' omhelsingen der Vrouwen gesticht heeft.

Twee goten, die men de zenuwachtige of holachtige noemt, versellen den gemeenen doortocht van de pis en het zaad, sy zyn vol van een dunne en sponcyachtige stoffe, die gestremt en swart geworden bloed schijnt te wesen. De slag-aderen en zenuwen brengen de geesten in haare kleine holligheden, die daar in vermenigvuldigt zynde, vervolgens dese twee deelen doen opswellen, soo dat sy over eind komen, en dan geheel het lichaam van de roede doen styf en hard worden. Dit alles geschied niet sonder hooge verborgentheit. Natuur heeft hare besluiten in 't gene sy sich onderwind, en dese hardigheit die wy, buiten onse wil moeten lyden, koomt niet alleenig om sich naauwer met de Vrouw

te verbinden, maar om de ſtoffe, daar men menſchen van maakt, met een hevige drift tot hare inwendigſte deelen in te ſchieten.

De roede zou ſich niet konnen verheffen zonder ſpieren, noch ſtyf blyven zonder een geduurig toevloejen van geeſten. Het zou zelfs onmogelijk wezen dat het zaad uitgeſchooten zou worden, gelyk het geſchied, indien geen andere kleine ſpieren ſijnen doortocht aandreven om dat vaardig te doen uytſpringen.

II. ONDERDEEL.

Van de natuurlyke en uytwendige deelen des Mans.

DE Ballekens zyn in een beursken beſloten, als een zeer koſtelyke zaak; en hier uit put de Natuur zonder ophouden de ſtoffe, waar mede zy dagelijks wonder daden uitwerkt in het voortteelen der menſchen. Deze partyen zyn getuigen van de mannelijkheit en van de kracht; en het was voormaals niet geoorloft voor de Gerichtsbank van Romen tegens iemand getuigenis te geven indien men daar van berooft was.

Yder man heeft gemeenlijk twee Ballekens; indien het een beſchadigt, verſwakt

ofgekweſt is, zoo kan het andere noch tot de voortteeling dienen: en men vind'er die van natuuren maar een hebben, als in oude tyden de *Syllas* en de *Cottén*, doch de natuur beſluit dat in dit deel alleenig al de kracht die in de de twee wezen moeſt.

Sy die drie of vier hebben worden gemeenelijkker gevonden, als die met een: en onze Geſchiedenis-Schrijvers van de Geneeskonſt hebben aangemerkt, dat'er ſchier geen Landen of Koningryken zyn, of ze verſchaffen geſlachten in welke men Mannen met drie ballekens heeft; maar deze genieten geen voordeel boven de eerſte, terwijl zy in plaats van vruchtbaar te wezen door de veelheit harer teel-deelen, daar door te eerder machteloos worden, de kracht van kinderen te teelen in te vele deelen verdeelt zynde om ſterkte te hebben. *Agathocles*, Koning van Sicilien, kende wel, dat het meeſte getal van ballekens het beſte niet was tot de teeling, of ſchoon dat hielp tot de heete drift, en tot het vermaak; en dat het veel beter was ſlechs een, of wel twee, als noch meer te hebben.

Indien de Man, ſeit een oud Philoſooph, de ballekens in ſijn buik had verborgen, daar zou onder alle de gedierten geen geilder dier dan hy worden gevonden. Om nu d'onge-

ſchiktheden der geilheit te vermyden, ſoo heeft de Natuur, voegt hy daar by, de teeldeelen na buiten geplaaſt, op dat die geduurig door de koude lucht ſouden ingetoomt worden. Ondertuſſchen ſou ik hier weder tegen konnen ſeggen, dat ſulks niet verhindert, dat de Man niet het geilſte van alle gedierten is, dewyl ſy t'aller tyt en t'aller uur ſich kan begeven tot de weelden van liefde; en dat het meeſte deel van d'andere gedierten den ſoeten tyt verbeid om ſich te vermengen.

Maar de Natuur heeft een heel andere reden gehad, om deſe deelen na buiten te ſchikke. Het zaad word daar door dies te beter toebereid, wanneer het meerder uitbreiding en tyt heeft om ſich tot volkomentheit te brengen. En het is ſonder twyffel deſe ſelfde reden, die maakt dat het zaad der Vrouwen niet ſoo krachtigh is als het onſe, om dat de vaten die de ſtoffe daar van toebereiden, onvergelijkkelijk veel korter en min door malkander gevlochten zyn, dan die der Mannen.

Meeſt alle de kinderen hebben de ballekens in den buik verborgen, of wel in de liſſens; en men vind'er weinige welker ballekens ſich vertoonen voor den ouderdom van 8 of 10 jaren; dan is het dat de warmte begin-

beginnende krachtig te worden, alle de deelen van de teeling gaat ſchikken tot het wonderbaarlijk werk der Natuur; en dat ſy de deelen na buiten dryft, die tot deſen tyt toe verborgen geweeſt zyn. Van alle deſe kinderen zyner eenige welker ballekens niet dan ſeer traag neder ſakken, ſomwylen wel niet, en dan ſou men deze Mannen wel voor geſnedene nemen, indien ſy geen andere teekenen hadden om ons t' overtuigen dat ſy volmaekte Mannen zyn. Noit ſou de Vrouw van den Heer *Argenton* getwyffelt hebben aan de manne-kracht van haar Gemaal, indien ſy ballekens in ſijn beursken gevonden had; en men ſou ſijne vruchtbaarheit niet hebben konnen verdedigen door alle d' andere bewyſen die in hem waren, indien *Ambroſius Paré* na ſijn doot de ballekens niet in ſijn buik had gevonden.

Wat *Hippocrates* hier van ook wil ſeggen, daar is geen waarſchynlijkheit om te gelooven 't gene hy ons ſoekt wys te maken, dat het rechter balleken de meeſte warmte heeft boven het ſlinker; en dat door het ſelfde Mannen geteelt worden, in plaats dat het ſlinker niet dan Vrouwen doet voortkomen. d' Ervarentheit en de reden verplichten den Genees-meeſters van dit gevoelen af te wykken: want wy weten, dat het zaad van 't een

en 't ander balleken ſich t'ſaam vermengende wanneer het uitſchiet, wy de werkingen die daar van geſien worden, niet eer aan 't een als aan 't andere konnen toeſchryven; en dat de voortteeling der Mannen niet veel eer toegerekent mag worden aan het een van deſe twee deelen, als aan de eigenſchap van geheel het lichaam des Mans of der Vrouw, gelijk wy dat elders naaukeurig zullen onderzoekken.

Voorts heb ik in 't opſnyden 't welk ik verſcheiden malen gedaan heb van de ballekens der Mannen, dikwils aangemerkt, dat het ſlinkker grooter aderen en ſlag-aderen had dan het ander; en dierhalven was het meerder verhit door het bloed, en meerder vol levendige kracht door de geeſten; en dat het anderſins gemeenelijk was grooter, harder, en volder van zaad als het ander: waar door men beſluit kon nemen tegen 't gevoelen van *Hippocrates*, dat het meerder zou toebrengen als het rechter tot de voortteeling der Mannen.

Maar om de waerheit te ſeggen, en zulks noch eens te herhalen, noch het een noch het andere brengt veel eer een Man als een Vrouw voort; 't welk de Hiſtory getuigt welke ons *Caſſendus* verhaalt, van een Man die ſich het een balleken doen uitſnyden

heb-

hebbende, daarom niet naliet kinderen te teelen van het een en het ander geslacht.

De ballekens zijn zeer nauw besloten met zeer vele vliesen, die hard zyn tegen de punt van 't lancet, uit vrees dat de geesten, tot het leven der toekomende menschen geschikt, door der selver sweetgaten niet mogten uitvliegen. Hare substantie is als een verward t' samen loopen der zaadvaten, die men kon zeggen te zijn het einde der toebereidende en 't begin der uitschietende. Een klierachtige stoffe, is in 't midden tusschen deze vaten, en deelt haar de kracht mede om het zaed te verwekken. De slag-aderen en de zenuwen voeren onophoudelijk tot de ballekens het gesuiverste bloed dat 'er in het menschen lichaam is. Spieren drukken en bewaren deze twee kleine partyen en houden die vast hangende, uit vrees dat de vaten, die het zaad toebereiden en bewaren, niet mogten breken door 't gewicht van de ballekens, en door de geweldige bewegingen der liefde.

Daar zouden buiten twijffel in de bewegingen van deze drift sware ongevallen over komen, indien deze zelve spieren, met die om hoog te trekken, haar voor de zelfde niet beschermden; en dikwils zou het zaad in sulken gelegentheit geesten gebrek hebben, in-

indien sy die niet aanvoerden tot de wortel van de Roede.

Sommige Philosophen, en eenige Genees-meesteren na haar, komen hier in niet wel overeen, of het zaad in de ballekens volmaakt word; om dat, seggen sy, daar in geen aanmerkkelijke holligheden zyn, noch ophenheit om de stoffe daar toe te brengen; en dat dese deelen koud zynde, daar geen koking geschieden kan van een stoffe vol geesten; en of men schoon de ballekens al open snyd, dat men daar nooit eenig zaad in vind; en dat 'er dieren zijn, die geen ballekens hebben, en ondertusschen niet nalaten te teelen. Eindelijk dat wy Historien hebben die ons verseekeren dat mannen, die daar van berooft zyn geweest, evenwel noch kinderen geteelt hebben.

Alle dese redenen schynen wel krachtig, voor de genen die de saken niet ondertasten, dan in de schriften der Geleerden; maar indien wy vlytigh na de waarheit van dit al willen soekken door het opensnijden van dese deelen, en door noch andere beter redenen, wy sullen wel ras van een ander gevoelen zyn.

Want men weet wel, dat de slag-aderen des zaads recht na de ballekens loopen, en dat sy sich in twee takken verdeelende, de stof-

ſtoffe des zaads voeren tot het beursken of het lichaam van 't balleken : anderſints dat de ballekens niet dan een t'ſaamloopen van vaten zynde, ſy om de ſelfde reden noch holligheden hebben, of ſchoon die niet wel zyn aan te mercken. Dat het zaad niet dan een uitwerpſel zijnde, de Natuur het niet lang in de ballekens lyd, ten ware die ſiekelijk mogten weſen; 't welk de Hiſtory van *Dodoneus* ons beveſtigt, die in 't lichaam van een Spanjaart een balleken gevonden hebbende van ſeer wonderlijke groote, en vervolgens dat open geſneeden, hy het zaad daar deed uitſpringen voor de oogen van die tegenwoordig waren. Dat de Viſſen deelkens hebben over een komende met ballekens van de andere gedierten des aardrijks: en dat eindelijk de Hiſtorien die men vind beſchreven van de mannen en dieren, die ſonder ballekens geteelt hebben, fabelachtige zyn; of ten minſte dat die verſtaan moeten worden; gelijk wy dit ſullen uitleggen in het hooftdeel van de geſnedene.

Maar de voornaamſte reden die men hier tegenwerpt is genomen van de gematigheit der ballekens. Ondertuſſchen weet men dat de herſſenen een koude gematigtheit hebben, en genoegſaam vaſte ſelfſtandigheid, om van een klierigen aart te weſen;

dat

dat men gants geene holligheden siet ter plaets waer de zenuwen haren oorspronk nemen: en dat men noit in de opensnijdingen, daar van gedaan, heeft konnen mercken wat van het bloed wierd, dat dwersch door hare substantie heen syppelde, en de naaste stoffe der geesten was, die ons doen beweegen en gevoelen: en of ik wel dikwils heb aangemerkt, in het drukken van de substantie der herssenen eens afgestorven mensch, dat 'er een weynigh roodachtige weijigheit in de meest vaste plaatsen was, dit kon nochtans geen bloed zijn, dat sich in zenuwachtig sap begon te veranderen. Soo mede, of schoon de herssenen van een koude gematigtheit zijn gelijk ik nu geseit heb, en die alleen zijn gemaakt om het vyer des herten te bematigen, volgens het seggen van *Aristoteles*, laten zy niet na geesten te teelen en voort te brengen, veel subtylder en suiverder als die van 't hert: want het bloed der slag-aderen, gants open en vol geesten, snel naar om hoog klimmende door de beweging die het hert daar aan heeft, koomt in de substantie der herssenen, om gants geestelijke indruksels daar van t'ontfangen.

De Wijnstookers doen ten naaste by 't selfde, wanneer zy haren Brandewijn willen maken: want de geesten des Wijns, die

zy in de ketel gieten, ſich allenxkens in den helm verheffende, en vervolgens begevende door een langen loop in het vat dat haar ontfangt, zonder ſcherpe en onaangename hoedanigheden voor de ſmaek hebben; indien ſy niet verſoet wierden in de ſlang, door de kouw van een ton met water; even als of de koude de geeſt des Wyns verdikkende en by een verſamelende, die vervolgens veel ſuiverder en lieflijker deed worden.

Dus geſchied het ook in de herſſenen; want het bloed dat heel ſiedende uit het hert koomt, en na boven opſchiet, dringt tot in de ſubſtantie der herſſenen, die door hare koude de geeſten verdikt, en daer van dan de ſubtylſte en ſuiverſte vochtigheit maakt, boven alle die wy in 't lichaem hebben.

Dit alſoo vaſt-geſtelt zynde, zoo dunkt het my dat het nu niet moejelijk is, de reden te geven waarom de ballekens de toebereiders zyn van 't zaad der Mannen. Want yder een weet, dat het koude partien zyn; dewyl men haar ſiet beſtaan uit door malkander loopende vaten van kleine klieren t'ſaam gedrukt: en indien men ſich verſekert houd, dat het bloed dunder word met door de herſſenen te trekken, en gemaakt tot een diergelijke geeſt, ſoo moet men ook gelooven dat het ſelve bloed gezuivert word met in de ballekens

lekens te komen, en gemaakt tot een zaadelijke geeſt, om ſoodanig te ſpreken.

Tweederhande vaten zyn'er vaſt gehecht aan de twee uitterſten der ballekens, d'eene brengen daar toe de ſtoffe om het zaad te maken, en d'andere ontfangen het zaad nu tot volkomentheid gebragt; en voorts, volgens 't gevoelen van alle de Meeſters der menſchelijke ontledingen, ontlaſten zy ſich daar van in de kleine bewaar-vaatkens die aan de wortel zyn van de roede.

Men ſoude deſe kleine bewaar-vaatkens konnen vergelijcken by de kleine hollighe-den van een Granaat-appel, wanneer men de korlen daar uit heeft gedaan. Hier in is het dat het zaad wort bewaart tot verſcheide omhelſingen en onderſcheide teelingen. Ik heb dikwils de naaukeurigheit gehad van met twee vingers deſe kleine vaatkens te drucken, nevens de klieren die daar omtrent worden gevonden, om het zaad daar uit te doen ſpringen En ter ſelfder tyt wierd ik gewaar, niet tegenſtaande de groote koude eens dood lichaams, dat een witte en dicke vocht door een vlies heen ſyppelde ontrent een klein knobbeltje, en dat voorts ſich uitſpreide in den doortocht van 't zaad en de pis.

Het is veel eer de eeldachtigheit en hardig-

digheit van dese cellekens, en van dit klein klierachtig vleesch, 't welk men voorstaander noemt, dat de Scythen onvruchtbaar maakt, als een gierig verlies van bloed, dat loopt uit een ader omtrent de slaap van 't hoofd geöpend. Want gelijk de Tarters geduurig te paard zyn, drukken sy soodanig dese kleine bewaar-vaatkens door hare swaarte, en door de geduurige beweging harer lichamen, dat sy die hard doen worden, en vervolgens onbequaam maken om het zaad uit te schieten na dat sy het selve hebben ontfangen.

II. ONDERDEEL.

Van de natuurlijke en uitwendige deelen der Vrouw.

NA wel vlytig de deelen des Mans die tot de teeling dienen, ondersocht te hebben, soo dunkt het my wel te passen die der Vrouw aan te merkken, en ter selfder tyt ons te verwonderen over de konst van de Natuur gebruikt in die toe te stellen, nevens de wonderbaarlijke schikking met welke sy de selve geplaatst heeft.

Indien de natuurlijke deelen der Vrouwen gants over een quamen met die der

Mannen, en dat daar in ſlechts geen onderſcheid was als in d'omkeering der ſelfde deelen, men ſou reden hebben te ſeggen, dat de Vrouw een onvolmaakte Man was, en dat de koelheit van haar geſlacht oorſaak is dat hare deelen na binnen gebleven zyn, in plaats van na buiten te komen, gelijk die der Mannen.

Galenus, en naar hem *Fallopius*, hoe verſtandige Ontleeding-meeſters ſy weſen mogten, hadden moeiten om dit gevoelen ſtaande te houden. Want indien men aanmerkt het onderſcheiden maakſel der deelen van de twee geſlachten, indien men der ſelver getal en grootte onderſoekt, indien men acht neemt op hare holten en geſchapenheit; ten laaſten indien men vergelijkking maakt tuſſchen hare werkking en gebruik, men ſal wel ras ſien dat ſy gants van malkander verſchillen. Want wat gelijkmatigheit is'er tuſſchen de lijfmoeder en het hooftjen, of indien men de beurs des Mans nemen wil, tuſſchen het mannelijk lid, en de kittelaar? De vaten die 't zaad der Vrouwen in hebben, gelijkken niet na die der Mannen, en hare ballekens zyn van een geheel andere geſtalte gemaakt.

Maar ſonder my op te houden met deſe ſlag van geſchillen, die ſchier niet tot myn on-

onderwerp dienen, laat ons met weinige woorden onderſoeken de natuurlyke deelen der Vrouw, die ons aldereerſt voorkomen.

De natuur is wonderbaarlijk in alle hare werckingen, en ſy brengt noit iets voort grondig beleid. Het hair begint daar aan te waſſen omtrent 12 of 15 jaren, wanneer, volgens de gedachte van *Theodoretus*, de ziel d'ondeugt van de deugt kan onderſcheiden. Dan is het dat de Natuur een dekſel maakt over de natuurlijke deelen van 't een en 't ander geſlacht, om haar aan te wyſen dat de eerbaarheit en de ſchaamte daar haar voornaamſte ſitplaats moeten hebben.

Natuurlijke deelen der Vrouw, die men de Natuur noemt, om dat alle menſchen daar uit haren oirſpronk nemen, zyn oirſaak van onſe meeſte ongenuchten, ſoo wel als van onſe weelden, en ik durf wel ſeggen, dat bykans alle d'ontroeriugen die in de weereld ontſtaan zyn, en daar in noch dagelijks gebeuren, van deſe deelen herkomen.

De lippen en rimpelen van deſe deelen zyn niet dan eenige ploijen, welke 't vel daar maakt; ſy gelijken ſchier de kam van een jongen haan, en de rimpelen geven daar aan bewys van den ouderdom; ſoo wel als op het aangeſicht, wanneer de Dochteren oud zyn

geworden, of hare ſchaamte te koop geſtelt hebben. Deſe rimpelen die men Nymphen of vleugelen noemt, maken in 't loſſen des waters ſoo grooten gerucht, dat ſonder twyffel het ons vremd ſou voorkomen, indien men ſulks niet gewent was.

Vier kleyne klontertjes vleeſch, van de figuur als een Myrthenblad, zyn achter deſe Nymphen geplaatſt, die, of ſchoon zy onophoudentlijk bevochtigt worden, nochtans daar door het vier niet uitbluſſchen 't welk de Natuur in deſe deelen ontſteken heeft. Deſe vleeſch heuveltjes welke de Geneesmeeſters myrtgelijk noemen, zyn ſomtyts aan malkander gehecht door vlieſen, die d'inkomſt tot de lijfmoeder ſoo naauw maken, dat men moeijelijk het uiterſte einde van een vinger ſou ſteken konnen in een Dochterken van 9 of 10 jaren, ſonder haar geweld te doen, en die deeltjes af te ſcheuren. Dit is het gene d'achtbare Vrouwen willen ſeggen, haar verhaal doende van het verkrachten eener Maget; ſy ſeggen dat de koord gebroken is: en het is ook het afſcheuren van deſe deeltjes, die, bloedſtortende op d'eerſte nacht hares houwelijks, voormaals onder Jooden teeken gaven dat d'maagdom geſchonden was, 't welk wy met groote naaukeurigheit hier na ſullen onderſoekken. Men

Men ſie, boven aan deſe Nymphen een deelken, dikwils ontrent een halve vinger lank, 't welk d'ontleeders *Clitoris* of de kittelaar noemen, en ik ſou konnen ſeggen, het vyer of het woeden der liefde te weſen. Hier heeft de Natuur deſen throon harer weelden en wellustigheden geſtelt, gelijk ſy mede gedaan heeft in het hooft van de Roede des Mans. Hier heeft ſy hare buyten-matige kittelingen geplaatſt; en een ſitplaats geſtelt voor de vrouwelijke geilheden. Want in het bedryf der liefde word de kittelaar van geeſten vervult, en richt ſich op als de Roede des Mans, en die heeft mede gants daar na gelijkkende deelen. Men kan daar ook in ſien hare goten, hare zenuwen, en hare ſpieren: daar aan ontbreekt mede noch het hooft noch de voorhuid; en indien ſy overeind gevonden wierd, men ſou zeggen dat die gants het mannelijk lid gelijkt. Dit deel misbruiken de geile Vrouwen zeer dikwils. *Sappho van Lesbos* ſou noit ſoo verfoeielijkken achting verkregen hebben, indien haar dit deel had kleinder geweeſt. Ik heb een Meisken van 8. jaren geſien, dat alreeds de kittelaar ſoo groot had als een halve pink; en indien dit deel met de jaren groeit, gelijk het waarſchynelijk is, ſoo beelde ik my in, dat die tegenwoordig alſoo dik en ſoo lank weſen

moet, als de Vrouw van *Platerus* seit gesien te hebben, die alzoo dik en soo lank was als een gansen hals.

Dit deel swelt soo dik op, geduurende 't leven van eenige Vrouwen, wanneer de liefde daar syne geesten in send, dat de moeyelijkheyt, welke men heeft om dat in een doode Vrouw te vinden, ongeloofelijk sou schynen, 't en ware men sulks had ondervonden: soo veel is 'er aan, dat de partien niet altyt in een selfde staat zyn geduurende 't leven en na de doot.

Maar indien dit deel dikwils ongemakken aan de Vrouwen veroirzaakt; het brengt haar ook dikwils voordeelen toe: want het is voor de Lijfmoeder wat den huig is voor de tong; en de kittelaar met de vleesch heuveltjes verhinderen de koude Lucht die de Lijfmoeder sou konnen beschadigen; het belet ter selver tyt dat daar niet vremds mag inkomen.

Alle de deelen die ik hier nu genoemt heb souden onnut tot de teeling wesen, indien het schotvlies *Hymen*, 't welk de Dichters van 't Heidendom seiden de Bruilofts-Godt te zyn, niet onder haar getal was. d'Ontleders der Ouden, die sich niet besig hielden dan met de gemeenste zaken der Ontleding, hebben voor *Hymen* genomen de vleesch-

klon-

klontertjes daar wy voorheen van gesproken hebben, die dikwils t' saam gevoegt door genoegsaam sterkke vliesen, sich stellen tegen het inkomen van den Godt *Pitapus*: want het sou niet redelijk geweest zyn, dat iet anders 't gene geen Godt was, volgens de gedachten der Heidenen, sich sou gestelt hebben tegen de voornemens van eenen anderen Godt. Ondertusschen gebeurt het somtyts dat de Natuur, willende de Lijfmoeder van eenige teedere Vrouwen bewaren, een vlies voort brengt boven het gaatje voor de pis, op dat de lucht, noch eenige andere saak. niet eenig ongemak aan d' inwendige deelen sou toebrengen: en dit Vlies is het datmen eigentlijk *Hymen* noemt. Het is doorzaait met aderen, en gemeenelijk met een openheit in 't midden, om eensdeels de stonden daar door te laaten vloejen, en andersins om toegank te geven aan het mannelijk zaad.

III. ONDERDEEL.

Van de natuurlijke en inwendige deelen der Vrouw.

ONder alle de deelen van de Vrouw die tot de voortteeling dienen, is de Lijfmoeder sonder twyffel het voornaamste; en

of dat wel een van de ſwakſte zy, ſoo is dat nochtans de plaats waar in de Natuur alle hare ſchatten verborgen heeft. Het is deſe aarde, waar in *Diogenes* gewoon was menſchen te planten, en waar hy ſonder ſchaamte ſich onſterflijk maakte in 't midden van de ſtraten.

Sy ligt in 't onderſte van de buik, tuſſchen de blaas en den aarsdarm, die als kuſſens verſtrekken voor het trotſte en hovaardigſte van alle gedierten, terwyl het blyft in d'ingewanden van ſijne moeder.

In de Vrouwen van middelmatige geſtalte, die gewoon zyn dikwils gekuſt te worden, is zy groot genoeg, en hare diepte is elf vingeren breed; of daar omtrent, van d'inkomſte af tot aan de grond; maar in de Maagden, en oude Vrouwen, is die geweldig klein, en dikwils niet grooter als een boon, of als een duiven-ey; het is niet dan een taay en ſluts vel, ontbloot van baarblykkelijke aderen of ſlagaderen.

Wanneer de ſtonden in de Dochters vloejen, of als een Vrouw heeft ontfangen, ſwelt geheel hare ſubſtantie een weinig meer dan te vooren, en na de mate dat het kind aanwaſt, ſoo word de lijfmoeder eenvoudiger en dunder in haren omtrek, maar dikker in hare grond, ['t welk d'ondervinding van verſcheide ontledinge my dikwils heeft doen aanmerken.

Met

Met ſich een omgekeerde fles in te beelden, heeft men een genoegſaam nette beeltenis van de figuur der Lijſmoeder, behoudens dat die een weinig platter is wanneer ſy ſich ledig bevind. Hare banden houden haar ſodanig vaſt aan alle de deelen des onderbuiks dat ſy niet verwiggelt kan worden, dan met geweld. Haren hals maakt haar beneden vaſt, en twee ronde bindſelen, die ſich hegten aan de lieſſens, en binnen in de dyen, beletten haar ſich om hoog te verheffen in d'opſtygingen der Lijſmoeder, daar de Vrouwen dikwils van gequollen worden.

Het is door deſe twee bindſelen, dat de ſwangere Vrouwen ſoo ſmertelijke pynen gevoelen binnen in haar dyen; en dat die ſomwylen ſich ontlaſten op de lieſſens, van de vuiligheden eener ſchandelijke vermenging.

Maar gelijk de Lijſmoeder ſich niet kan verheffen, ſoo kan zy mede niet nederſakken, dan ſlechts door eenig ongemeen geweld. Want ſy word van boven vaſt gehouden door twee bindſelen, die tay en breed zynde eenigſins de vlerken van een vleermuis gelijkken. Hier zyn de ballekens geplaaſt, met die vaten die het zaad tot de Lijſmoeder brengen. Dit zyn de bindſelen die verhinderen dat de lijſmoeder niet uit hare plaats val-

len kan door de ſwaarte van 't kind, of door krachtige voortſettinge in 't baren; ſoo dat dit deel van alle kanten vaſt zynde, het onmogelijk is dat het uyt de plaats komen ſou waar in de Natuur dat geſtelt heeft: gelijk d'Oudheid ons ſulks heeft willen wys maken. Sy is niet alleenig gebonden door alle de deelen die wy nu genoemt hebben, maar de ſlag-aderen, de aderen, en de zenuwen die daar menigvuldig in eindigen, verſtrekken haar noch tot bindſelen; en de vlieſen die haar omringen, drukken haar van alle kanten, en verhinderen haar uit hare plaats te wyken.

Aan beide zyden van de Lijfmoeder ſiet men twee uytſtekende deelen, welke *Diocles* de hoornen der Lijfmoeder genoemt heeft, na de gelijkenis van de hoornen der beeſten, die eenigſints hier by gelijkken.

De hals van de Lijfmoeder is een van hare voornaamſte deelen; het is de deur van de ſchaamte, en volgens d'algemeene ervarentheid, de ſcheede van het mannelijk lid. Sy is van natuuren een weinig gebogen, om de Lijfmoeder te verdedigen tegen 't gene van buyten mogt komen om haar te beſchadigen, en om dies te meer vermaak aan de man toe te brengen, wanneer hy met ſijne Vrouw ſich in welluſten baden.

Soo ras als dit deel de vermaakelijkheden der liefden begint te gevoelen, beweegt ſy ſich in dier voegen van een zenuwachtige ſubſtantie en vol rimpelen zynde, dat ſy ſich uitbreid of nauwer toeſluit na den eiſch.

Indien het kind met vermaak de melk züigd uit de borſt ſijner moeder, de hals van de Lijfmoeder zuigt ook ſoo aangenamelijk in de verliefde weelden het zaad na ſich, dat het ſpringt uit de roede des Mans.

De Vróuw ſeer veel tot de teeling toebrengen moetende, heeft mede ballekens noodig, ſoo wel als de Man; en ik verwondere my dat 'er Geneesmeeſters geweeſt zyn; die ſig in deſe gelegentheit hebben laten verleiden tot de gevoelens van *Ariſtoteles*. Deſe Philoſooph heeft gelooft, dat de Vrouw niet mede deed in het werk van de teeling, met van harentwegen ook zaad te geven; maar dat ſy niets toegebragt dan het voedſel, om te voeden en op doen waſſen 't gene ſy in hare ingewanden ontfangen had. Dit ſullen wy naaukeurig onderſoekken in het derde deel deſes Boeks

Ondertuſſchen is het ſeker dat de Vrouwen ballekens hebben, en zaad-vaten met zaad, dewyl zy ſich ſomtyts beſmetten: en dat hare platte ballekens, in plaars van vaſt te zyn, gelijk die der Mannen, kleine celle-

kens

kens t'saam gevoegt besluiten, die een vochtigheit bewaren welke men dikwils in 't aangesicht voelt springen van die haar open snyt.

Dese Vrouwen balletjes zyn de eijernesten van *Stenon*, de welke hare eyertjes dryven door den eyervoerder, of trompetten van *Fallopius*, in de holligheidt der Lijfmoeders.

Paracelsus en *Amantus*, een Portugys, hebben ons in hare schriften nagelaten, dat de lijfmoeder niet het eenigste deel was waar in een Kind kan worden toegestelt: Sy hebben in een fles gedaan het zaad van een Man met het bloed der stonden van een Vrouw, daar na hebben sy dese fles gestelt in een warmen mis-put, om aan te merkken hoe de Natuur wrogt in den buik eener Vrouw, wanneer sy tot te Teeling besig was. Maar behalven dat dit my goddeloos en onmogelijk dunkt, soo sou ik geen geloof konnen geven aan een bedrieger en aan een Jood in d'ondervinding die sy ons voorstellen.

Nochtans sta ik toe ter goeder trouwen, dat'er eenige Histörien zyn, die ons aanteekenen, dat'er een Kind toegestelt is geworden in de Maag eener Vrouw, en dat'er eenige andere gevonden zyn in de zaad vaten, welke men de Hoornen der Lijfmoeder noemt.

noemt. Maar om hier over te ſeggen wat ik denk, d'eerſte Hiſtory ſchynt my gants onmogelijk, en de Maag dagelijks hare kooking verrichtende, kan haar bedryf niet veranderen in dat van de Lijfmoeder. d'Andere ſchynt my doenlijkker te zyn, want de Hoornen een deel van de Lijfmoeder makende, hebben alles wat 'er nodig is tot d'ontfankenis, en tot het voeden van de Vrucht, gelijk wy elders ſullen bewyſen.

De Lijfmoeder, volgens 't gevoelen van *Plato*, is een dier dat ſich geweldig ontroert, wanneer het met ongemeene drift eenig ding haat of bemint. Haar doen is wonderlijk, wanneer ſy door hare haaſtige beweging koomt naderen tot het mannelijk lid, om daar uit te trekken waar mede ſy bevochtigt mag worden, en hare welluſten vinden.

Haar voornaamſte bedryf is d'ontfankenis, wanneer het zaad des Mans en dat der Vrouw ſich in hare vouwen verſamelende, ſy die aangenaam ontfangt, als een goede Moeder, waar van haar deſe naam is gegeven. Sy broed die, om ſoo te ſeggen, door hare gematigde warmte, om eens van deſe bezielde zade het ſchoonſte ſchepſel voort te brengen van alle die de Natuur ſich oit heeft onderwonden. Dit ſullen wy wat omſtandelijker in het derde Boek onderſoekken. De lijfmoeder

moeder heeft noch andere gebruikens, waar van het voornaamste is, het overtollig bloed der Vrouwen t'ontlasten, en haar alsoo d'onreinigheden quyt te maken, die haar wel veel onheils souden konnen toebrengen. Men moet sich niet inbeelden, gelijk sommige gedaan hebben, dat dit bloed soo verre sou konnen komen tot een vergiftige hoedanigheyt te hebben; in tegendeel is het gemeenelijk schoon en suiver, en het is alleen door d'overtolligheit dat het alle maanden koomt uit de slag-aderen van de Lijfmoeder.

II. HOOFTSTUK.

Van de natuurlijke evenmatigheyt en de gebreken der teeldeelen van de Man en van de Vrouw.

INdien wy wel opmerkten wat'er dagelijks voorvalt in de wereld onder de volmaakste gedierte, rakende het werk van de teeling, wy souden ondervinden dat Godt, of indien men wil seggen de Natuur, die het algemeen werktuig is van sijne macht, aan yder geslacht onderscheiden deelen gegeven heeft om haar eeuwigduurende te maken. Dat d'eene de deelen van d'andere ontfangen, wanneer de vermenging der lichamen

men geſchied tot de voorteeling van yder een. De teel-delen worden niet by geval gemaakt in de lendenen der Vrouwen. De geeſten in de beeſten, en de zielen in de Vrouwen, maken al het beſlag der natuurlijke deelen van het een en 't ander geſlacht, door 't bevel van de Natuur.

De verſtandelijkheit, of indien men anders wil ſpreken, de Ziel, die Godt geſchapen en vervolgens geplaaſt heeft in het klein lichaem van een Chineeſch in 't midden van China, om my van dit voorbeeld te bedienen, verkieſt in 't lichaam ſyner moeder, die ſoo even ontfangen heeft, de bequame ſtoffe om alle deelen toe te ſtellen, die noch eenmaals tot de teeling moeten helpen. Sy heeft hier toe geen model van nooden; het is genoeg dat ſy de voornemens uitvoert van de natuur, om alle de maten en geſtalte na te komen die men noodſakelijk heeft te bewaren in het maakſel der heimelijke gedeelten van de Man die geboren moet worden. Sy ſtelt dan deſe deelen in hare natuurlijke plaats, en maakt een nieuwe verbintenis van alles daar ſy uit beſtaan, om die noch eens bequamelijk te doen werkken, wanneer het noodig ſal zyn.

Aan d'ander zyde is een andere Verſtandelijkheit, van de ſelfde natuur als d'andere, be-

besig midden in Vrankrijk, met d'ingewanden eener Vrouw, die soo even ontfangen heeft, de bequaamst-gestelde stoffe te verkiesen om daar uit de natuurlijke deelen eener Dochter toe te stellen Sy werkt soo wel in dese ontmoeting, dat sy de selve bequaam maakt om de plaats te wesen waar in noch eenmaal een Man moet geteelt worden.

De natuurlijke deelen van dese twee kinderen zyn soo recht gestelt, hare openingen soo gematigt, hare diepten soo geschikt, hare wydte soo gelijkmatig, en eindelijk alle hare afmetingen soo wel in acht genomen, dat'er niets meer overig is, dan sich te verwonderen over 't werk Gods in den dienst van beide dese Verstandelijkheden. Want of die wel wyd van malkander zyn tot de lengte van de halve wereld, sy hebben nochtans beide de heimelijke deelen van het een en het ander geslacht soo recht gemaakt, dat wanneer de gelegentheid eens voor komen sal, dat beide dese deelen sich door liefde mogen vermengen, daar niets sal ontbreeken tot hare vereeniging. Sy sullen malkander van alle kanten soo bequamelijk drukken, dat men seggen sou, dat sy voor den anderen opgegroeit zyn, soo wel geschikten overeenkoming hebben sy beide t'samen

Maar indien dese Verstandelijkheden

ſtoffe gebrek hebben om de teel-deelen van 't een of 't ander geſlacht toe te ſtellen; indien de ſtoffe t' overvloedig is, indien de ſelve niet wel kan geleid worden, of indien ſy wederſtrevige geſtalten en hoedanigheden heeft; indien de Lijfmoeder van de Vrouw belemmert, en hare gematigheit ongeregelt mogt zyn, wat waarſchynelijkheit is'er, dat deſe Verſtandelijkheden een goeden uitſlag ſouden vinden, in deſe deelen toe te ſtellen, die noch eens moeten de menſchen eeuwigduurend maken?

Ik ſou de Natuur, noch deſe Verſtandigheden niet konnen beſchuldigen van deſe misſlagen begaan te hebben: ſy doen noit iets gebrekkelijks uit haar ſelven, en voornamelijk wanneer ſy ſich de teeling en 't behoud der menſchen voorſtellen.

Deſe gebreken en deſe ſiekkelijkheden komen niet alleenig aan de natuurlijke deelen des Kinds, dat in de lendenen ſijner Moeder toegeſtelt in, het word daar van noch beſprongen na dat het daar uitgekomen is: gelijk wy dat elders noch ſullen ſeggen.

I. ONDERDEEL.

Van de gelijkmatigheit der natuurlijke deelen van de Man en Vrouw, volgens de wetten der Natuur.

OF ſchoon men dagelijks vlied de verborgentheden der liefde voor oogen te ſtellen, ſoo weet men nochtans alles wat'er omgaat in het voldoen des houwelijks; en wy zyn ſeer wel vernoegt, wanneer wy daar van de byſonderſte kenniſſe hebben: indien van d'eene kant de ſonde aan deſe kennis de ſchaamte vaſt gehecht heeft, om my van de gedachte des *H. Auguſtinus* te bedienen, ſoo heeft de Natuur van d'andere kant daar aan niet dan dat heel ſchoon is geſtelt.

De natuur die noit iets ſonder inſicht doet, heeft wetten geſtelt voor alle de deelen daar uit wy beſtaan: de welke wy de liefde toeſchryven, hebben gemeenelijk hare mate in de Mannen en in de Vrouwen; en in het Mannelijk lid, volgens deſe ſelve wetten, moet gemeenelijk niet dan de breete van ſes of acht duimen hebben in de lengte, en van drie of vier in ſijnen ommeloop. Dit is de rechte mate, welke de Natuur heeft onderhouden in dit deel te formeren aan de meeſte Mannen.

In-

Indien de roede langer en dikker is, dan word'er te grooter kracht vereischt om die te doen rysen; en d'inwoonderen van 't Zuiden zyn voornamelijk hierom minder bequaam dan wy tot de teeling.

Den hals, onder de heimelijke deelen der Vrouw, is gemeenelijk ses of acht duimen diep, en hare inwendige wydte heeft geen gesette mate; want door een wonderlijke toebereiding schikt sich desen hals soo bequamelijk naar het Mannelijk lid, 't welk daar van besloten word, dat die meer of min wyd word, volgens de gereedschappen die in haar komen.

II. ONDERDEEL.

Van de gebreken der natuurlijke deelen des Mans.

DE Schryvers over de gevallen der Conscientie en de Rechtsgeleerden handelen soo wel van dusdanige saken als de Geneesmeesteren, maar sy verhandelen die op een gants andere wyse. De eerste gelooven verplicht te zyn daar van te spreeken om de zaligheit der zielen te bevorderen, met het Houwelijk te verbieden aan de gene die zy niet bequaam daar toe cordeelen; en met

voor eenigen tyt de Vrouw en de Man te scheiden, die door eenige onheilen van d'een of d'andere kant in haar houwelijk mogten ontrust zyn.

De Rechtsgeleerden gevoelen sich ook daar toe opgewekt door het belang van de gerechtigheit, en door de welstant van den staat, om dese selfde geschillen te verhandelen. Sy willen hier door kennen de redenen tot de vernietiging des Houwelijks, om de misslagen daar omtrent te verbeteren. Maar om dat dese moejelijke saken dikwils seer qualijk aangetast worden van d'eene en van d'andere, soo sal ik trachten de swarigheden die daar in steken te verklaren, ten einde men voorts gesond mag oordeelen van de geschillen, welke in de handen sullen vallen der genen die daar van scheidslieden of richters moeten wesen.

Wanneer de natuurlijke deelen des Mans sich niet konnen vereenigen met die der Vrouw; soo moet men dikwils de schuld daar van geven aan de natuurlijke gebreken van d'een of d'ander: Maer om te begrypen hoe dat dese gebreken voortkomen, soo moet men sich inbeelden dat de Verstandelijkheit, die de last heeft van het lichaem eenes Mans in de ingewanden syner Moeder toe te stellen, niet altyt genoegsame stoffe vindende

om

om de natuurlijke deelen eens kints te formeren, gedrongen is deſelve deelen te doen gebrekkelijk worden; en om dat de deelen, die tot het leven dienen, veel noodiger zyn dan die tot voortzetting van 't geſlacht helpen, en dat anderſints die eer toegeſtelt worden als deſe, ſoo gebeurt het ſomwylen dat die Verſtandelijkheit ſchier alle de ſtoffe aanlegt tot de noodſakelijke deelen voor het leven, die ten deelen voor deſe heimelijke deelen geſchikt was, en dus worden deſe laaſte deelen by gevolg van tyt ſeer klein, hare ſtoffe gebeſigt zynde tot het toeſtellen van d'andere. Dit was d'oirſaak van eene der Opmerkingen van *Platerus*, die aanteekent dat een Man alleenig het hooftjen met voorhuid bedekt had, in plaats van geheel het Mannelijk lid.

De gebreken der heimelijke deelen, ſoo wel als die der anderen, uit welke wy meeſt beſtaan, zyn niet altyt natuurlijk; en d'Edelman, daar ons *Paulus Sacchias* van ſpreekt, zou noit geteelt hebben, indien hem van 's moeders buik de helfte van ſyne natuurlijke deelen ontbroken had.

Het dooden van het vleeſch, en de Eerbaarheit, zyn dikwils krachtige oirſaken om onſe natuurlijke deelen te doen afnemen. Het voorbeeld van den *H. Martinus* doet ons

 dat

dat wel ſien, die geduurende ſyn leven ſoodanig ſyn lichaam vermagert had door ongehoorde ſtrengheden, en die ſich ſoo hard had geſtelt tegen d'ongebondentheden ſyner eeuw, dat na zyn doot, indien wy *Sulpitius* daar over mogen gelooven, ſyne roede ſoo klein was, dat men de zelve niet gevonden ſou hebben, indien men de plaats niet geweten had daar ſy moeſt ſtaan.

De te lange of te dikke roeden zyn de bequaamſte niet tot de vermenging, noch tot de teeling. Sy vallen de Vrouwen ongemakkelijk, en brengen niets voort: ſoo dat, tot de bequaamheit van dit bedryf, het deel des Mans middelmatig moet zyn, en de Vrouw daar na gelijkmatiglijk geſchikt weſen, ten einde ſy te beter t'ſamen ſouden vereenigen, en malkander van alle kanten aangenamelijk raken.

Daar is geen andere oirſaak van dit natuurlijk gebrek, dan d'overvloed van ſtoffe in d'eerſte weken van d'ontfankkenis; ſoo dat de Verſtandelijkheit, die ſorg draagt over de toeſtelling van dit deel ſoo wel als van d'andere, niet wetende wat te doen met ſoo vele ſtoffe, die overig blyft na dat de voornaamſte deelen geformeert zyn, de ſelvige beſigt tot de roede wel dik en lang te maken.

In-

Indien het waar is 't gene de Gelaatkundige ons ſeggen, dat Mannen die groot van neus zyn ook groote roeden hebben, en dat ſy ſterker en moediger zyn als andere, ſoo moeten wy ons niet verwonderen van dat *Heliogabalus*, dien de Natuur met groote teel-deelen begunſtigt had, gelijk *Lampridius* ſchryft, tot ſyne krygsknechten verkoor die groote neuſen hadden, om te meerder in ſtaet te zyn van met weiniger krygsbenden eenige groote oorloogstochten uit te voeren, of te krachtiger het geweld ſyner vyanden te wederſtaan; maar hy merkte ter ſelver tyt niet, dat deeſe lieden met groote roeden de domſte en plompſte onder de menſchen zyn.

Dikwils hebben de kleine Mannen een veel grooter lid als d'andere; daar zyn'er ſelfs voormaals gevonden, die de roede ſoo lank hadden, indien wy *Martialis* daar in gelooven, dat ſy dikwils in ſtaat waren om die aan haar mond te brengen; en ik weet niet of deſe Dichter ook wilde ſpreken van *Clodius*, die *Pompeja*, de Vrouw van *Ceſar*, verkrachte in den tempel van de Godin *Bona*, die, na dat het de Hiſtory verhaalt, dit lid alſoo groot had als de twee grootſte roeden die men had aan malkander konnen brengen.

Men twyffelt of het zaad wel vruchtbaar

 is,

is, dat door een ſoo langen roede loopt. *Galenus* heeft naar *Ariſtoteles* deſe vrage verhandelt. Sy ſeggen beide dat de geeſten, die overvloedig in 't zaad ſitten, door de lengte van den weg vervliegende, het zaed niet meer krachtig is om iets voort te brengen. Maar verſcheide Genees-meeſteren, en onder andere de geleerde *Hucherus*. zyn gants van een ander gevoelen: Want het zaad ſich begevenderecht in de grond van de Lijfmoeder ſonder verandert te zyn door de lucht, noch door eenige uitwendige oirſaek, heeft alle de noodige geſtalteniſſen tot de teeling; en de Hiſtoryen, welke deſe laaſte Genees-meeſter ons over deſe ſaak by brengt, doen ons wel ſien dat de waarheit geheel aan ſyne zyde is.

Wanneer ten minſten de twe teeldeelen van beide geſlachten niet wel gelijkmatig zyn, gelijk ik al geſeit heb, dan is 'er geen kans dat ſy ſich wel nauw t'ſaam zouden vervoegen: want indien de Man een weinig te groot is, en de Vrouw ſeer eng word bevonden, dan is de vermenging geenſins aangenaam, en ſy ſullen malkander niet wel konnen verdragen. Maer indien deſe ſelfde Man ſich naderhand uit liefde vermengt met een ander die wat wyder is, dan ſal hy met welluſten haer aanraken, in plaats van met klach-

klachten en ſmerten die hy d'eerſte had toegebracht. Soo dat het wel waar is te ſeggen, 't welk hy, die ons ſoo veel genees-middelen tegen de liefde gegeven heeft, in ſijne ſchriften ons heeft nagelaten, dat indien wy de perſoonen beminnen die neigingen en teeldeelen hebben met de onſe overeenkomende, onſe vlam gelukkig is, en dat van onſe wettige liefde niet dan geoorloſde tederheden en welluſten voortkomen.

Ik ſpreek hier niet van de bovenmatige grootheit der roede eeniger Mannen: men weet wel dat die niet tot het houwelijk geſchikt zyn, en men ſou groot ongelijk gehad hebben, indien men de Man had willen laten trouwen, daar *Fabricius Hildanus* van ſpreekt, die dat ſoo groot had als een nieuw gebooren kind.

Het zyn niet alleen de groote noch de kleine roeden die de gebreken in de Mannen veroorſaaken, ſy zyn noch gebrekkig wanneer ſy die van een quade geſtalte hebben, of als alle de kleine deelen, waar uit ſy beſtaan, niet in hare natuurlijke plaats gevonden worden: want onder de Chriſtenen het houwelijk niet ingeſtelt zynde dan om kinderen te krygen, ſoo is 'er geen reden om te twyffelen, indien een Man ſyn natuurlijke deelen zoo qualijk geſtelt heeft, dat hy de

houwelijks-pligt niet kan voldoen, en deſe gebreken ongeneeslijk zijn, of het houwelijk moet krachteloos en van geender waarden verklaart worden.

Eindelijk zyn'er ſoo vele andere gebreken die 't Mannelijk lid van ſijn gewoonelijk bedryf berooven, dat men een byſonder boek van deſe ſtoffe ſou moeten maken om die alle te beſchryven: want om met korte woorden te ſeggen, men ſou geene Vrouw aangenamelijk konnen omhelſen, en noch veel minden teelen, indien men gequollen is door een neerſpannenden of vergiftigen druipert; indien de natuurlijke deelen verdorven zyn door ſtinkkende Puiſten, Sweeren of Chankers; indien de Voorhuid is van een bovenmatige grootte; een Spaanſe Kraag, het ſy door uitwaſſingen van vlees, of dat het inwendige pisgeutjen vol wratjens is, het uiterlijke hooft de roede, romtom met wratten; indien de roede word wederhouden door het ſpanriemken onder het hooft, ook door een Santkloot: of eindelijk indien men beſprongen is door ſiekkelijkheden die verhinderen de Vrouw te bekennen, en die dikwils oirſaak zyn van het vernietigen des houwelijks, ſoo als wy elders dat noch ſullen onderſoekken.

III. ON-

III. ONDERDEEL.

Van de gebreken der natuurlyke deelen in de Vrouw.

IK houde my verſekert dat de Vrouw minder warmte heeft dan de Man, en dat ſy noch aan veel meer ſwakheden als hy onderworpen is, hare onvrugtbaarheit is een van de voornaamſte, en die koomt dikwils veel eer van hare als van de Mans zyde: want onder d'ontallijke gedeelten die de natuurlijke deelen maken, indien daar een ontbreekt of te kort ſchier, ſoo kan de teeling niet volbragt worden; en een Vrouw die ſoo gebrekkelijk is, kan de eere niet hoopen van met de zoete naem van Moeder genoemt te ſullen worden.

Ik heb niet beſloten hier te ſpreken van alle de deelen die aan de zyde van de Vrouw t'ſamen loopen tot het beſtellen van een kind, my dunkt dat ik in 't voorgaande Hooftdeel daar genoeg van geſeit heb. Myn voornemen is tegenwoordig alleenigh de gebreeken t'ontdekken van de natuurlijke deelen der Vrouw, die de vermenging des Mans konnen verhinderen, en niet te geneſen zyn.

Ik

Ik verwonder my niet van dat die van Phenicien, naar de getuigenis van den *H. Athanaſius*, hare Dochteren door geſtrenge wetten verplichteden, al eer ſy trouwen, te lyden dat de knechten hare bloem ſouden plukken; en van dat de Armeniers, gelijk *Strabo* verhaalt, de hare opofferden in den tempel van de Godin *Anaïtis* om van haren maagdom ontlaſt te worden, op dat ſy naderhand te voordeeliger weergaa na haren ſtaat mogten vinden. Want men ſou niet konnen ſeggen, wat voor verſwakkingen, en wat voor ſmerten een Man dikwils moet lyden in dit eerſte omhelſen, ten minſten indien de Dochter wat eng is. Wel wyd van de luſte eener Vrouw te voldoen, brengt men haar dikwils ſoo veel verdriet aan, dat daar uit een haat ryſt, waar door ſomtijts het houwelijk geſcheiden word. Het is vry veel ſoeter een Vrouw te kuſſen die de weelden der liefde gewent is, als haar t'omhelſen wanneer ſy noch geenen Man heeft bekent. Want gelijk wy hier een ſlootmaker bidden, de veeren van een nieuw ſlot wel gaande te maken, 't welk hy ons t'huys brengt, om de moeite te miſſen die wy op d'eerſte dagen mogten ontmoeten; ſoo hadden de volkeren, daar wy van geſproken hebben, noch reden om diergelijkke wetten in te ſtellen.

Jean-

Jeanne Darc, de Maagd van Orleans genoemt, was onder 't getal van deſe enge dochters; en indien ſy hare eere had verwaarlooſt, of getrouwt geweeſt, gelijk de vyanden van hare deugt en van hare dapperheid huidensdaags voorgeven, noit ſou *Wilhelm de Cauda* en *Wilhelm des Jardins*, Leermeeſters in de Medecyne, verklaart hebben, wanneer ſy haar in de gevangenis binnen Rouaan beſochten, uit laſt des *Cardinaals van Engeland* en des *Graafs van Warwijk*, dat ſy ſoo eng was, om naeuwlijks de bequaamheit te hebben, van met een Man te konnen verkeeren.

Het is gemeenelijk een groot gebrek voor een jonge Dochter, den toegank tot de ſchaamte ſeer naeuw te hebben, wanneer ſulks niet gaat, gelijk het ſomtyts gebeurt, tot de vermenging en de teeling zelfs te wederſtaan. Het gebrek is vry wat gemeender, dat men den toegank te wyd bevind; en men moet niet altyt wat quaats oirdeelen van Dochteren die groote opening hebben, om dat'er ook wel gevonden worden, die van natuur met ruimen ingank begaaft zyn, als Vrouwen die verſcheide kinderen gebaart hebben.

Ofſchoon dit gebrek de vermenging niet verhindert, ſoo ſiet men ondertuſſchen weinige ſeer ruime Vrouwen, die tot d'ontfan-

ſankenis komen om dat ſy de vochtigheit niet lang konnen behouden, die de Man haar met vermaak heeft mede gedeelt.

De toegank van de ſchaamte is van natuuren wat krom gebogen: en komt ſich niet rechten dan als d'omhelſing uit liefde geſchied: want het was wel redelijk, dat van die kant de natuur haar oprichten deed, terwyl ſy van d'andere kant de teel-deelen des Mans over eind doet opryſen, om de vermenging van d'een met d'andere te begunſtigen, en de teeling gemackelijk voort te ſetten.

De liefde alleen is niet magtig genoeg om deſe doortocht te herſtellen, wanneer ſy is hard geworden. d'Inbeelding heeft te weinig kracht op dit deel om het te verſachten, en de geeſten verſtompen en verlieſen haar vermogen, wanneer ſy tegen hare hardigheit aankomen. Daar worden ſachter en ſoeter vochtigheden vereiſcht, welke de natuur alle maanden daar door laat vloejen om die harde partien week, ſagt, en gedwee te maken. Anderſins ſouden ſy bequaam worden om haren plicht waar te nemen, in mede te wercken tot het voortteelen van menſchen.

Indien wy volgden, 't gene ons *Plato* in ſyne ſchriften heeft nagelaten voor een welgeregelde ſtaat; wy ſouden ſoo vele ver-

wer-

werringen niet ſien in de houwelijken, als ons nu dagelijks voorkoomen. Men begeeft ſich blindelings tot het trouwen, ſonder van te voren eens onderſocht te hebben of men tot de teeling bequaam is. Indien men, alvorens het houwelijk aan te gaan, gants naakt ſich ſelven recht maakte te kennen, volgens de wetten van deſen Philiſooph; of dat'er perſoonen waren door den ſtaat daar toegeſtelt, ſoo ben ik verſekert dat vele houwelijken geruſter zoude weſen, dan men die nu bevind; en dat *Hammeberge* noit van *Theodorik* ſou verſtooten geweeſt zyn, had men daar doenmaals duſdanige wetten ſien bloeien.

In een wel-gemaakte jonge Vrouw aan te ſchouwen, ſou men niet ſeggen dat ſy gebreken heeft, die ſich ſtellen tegen de vermenging, wanneer haar Man de plicht wil volvoeren, waar toe hy trouwende ſich heeft verbonden, ſoo ontmoet hy wederſtanden die ſich ſtellen tegen ſynen drift. *Hymen*, of de Vlieſen hard t'ſaam gevoegt, het midden van de doortocht der Vrouw beſettende, is hem in de weg. Hy mag wel hard ſtooten, en het ſweet daar by halen, deſe wederſtanden wycken voor geen geweld; en al had hy ook ſoo veel kracht als alle de Leerlingen van den Geneesmeeſter *Aquapendens*, hy ſou de maag-

dom

dom van ſyne Vrouw noit kunnen plukken, die ſchier heel is toegeſloten. Alle de geſloten Vrouwen, en die boven de 15 of 18 jaren oud zyn geworden, blyven niet volkomen geſloten; ſy hebben een klein gaatje, of wel vele by malkander om hare ſtonden daar door te laten vloejen: en om ſomwylen het inkomen toe te ſtaan van het zaad des Mans. Want of wel deſe Vrouwen niet bequaam zyn om ſich volkomen te vermengen, ſoo konnen ſy ſomtyts nochtans wel ſwanger worden; en duſdanige is het dat *Cornelia* de Moeder der *Gracchen* teelde, die voor haar baren moeſt open geſneeden worden.

Het baren is ſomwylen van ſoo moejelijke toevallen verſelt, dat de Vrouwen wonderlijk als komen te berſten, en ik heb'er een geſien, welker beide gaten in een geſcheurt waren. Deſe deelen worden dier voegen van malkander afgerukt, en de natuur de ſelve te rug dryvende ſend daar ſoo veel ſtoffe dat daar uit dan meerder vleeſch groeit als van te voren, ſoo dat naderhand die opening geheel ſchier geſtopt word; en wanneer deſe Vrouwen weder eens bequaam zyn om van hare Mannen omhelſt te worden, dan vinden ſy ſich geweldig verwondert, van niet meer ſoo ſeer open te zyn als wel te voren.

De pokkige ſweeren, die aan de natuur-

lijke deelen der Vrouwen komen, doen de ſelfde ſaak; ſy queeken ſoo veel vleeſch aan de eene en d'ander zyde, wanneer ſy geneſen, dat'er dikwils niet dan een klein gaatjen overig blijft, dienende om van tijt tot tijt de vuiligheden der Vrouwen uit te werpen. Dikwils is'er gevaar voor den aarſdarm indien men haar afſnijd, en indien men den toegank der ſchaamte wijder maakt. Die in duſdanigen gelegentheit byſtant verſocht van *Benivenius*, wierd daarom van hem niet verhoort; want deſe Geneesmeeſter, vreeſende indien hy haar ſneed, dat'er wel eenig ſwaar ongeval mogt toeſlaan, had liever haar duſdanig te laten leven.

Daar komen ſoo vele gebreken aan de natuurlijke deelen der Vrouwen, die ſich tegen 't voltrekken van 't Houwelijk en by gevolg van de teeling ſtellen, dat men een geheel boek daar van ſou moeten maken, om van d'eene na d'andere te ſpreken. Het ſal my alleenig genoeg zyn, by 't gene wy hier voren geſeit hebben, te voegen, dat'er ſomwijlen uitwaſſingen van vleeſch groejen in den hals van de Lijfmoeder, waar door 't vereenigen verhindert word, dat de kittelaar ſo groot groeit tot het inkomen daar van te beletten; en dat de lippen ſomtijts zoo lank en neerhangende zyn, dat men gehouden is de

dochteren die af te ſnyden eer men haar laat trouwen.

III. HOOFTSTUK.

Van de Genees-middelen die de gebreken der natuurlyke deelen van de Man en de Vrouw konnen herſtellen.

INdien ik niet opgemerkt had in 't leſen van de Boekken de geenen die over de gevallen der Conſcientie geſchreven hebben, als mede der Rechtsgeleerden, dat d'eene en d'andere verſcheide dwalingen dryven, wanneer ſy ſpreken van de oirſaken door welke het Houwelijk geſcheiden mag worden; dan ſou ik met het voorgaande Hooftſtuk my hebben vernoegt, en de moeite niet hebben genomen van alhier aan te teekenen, daar dit ſlechs een vervolg is van 't ander; de Geneesmiddelen welke men moet gebruiken aan de natuurlijke deelen der Mannen en der Vrouwen, die met ſiekkelijkheden belemmert zyn, welke men dikwils ongeenslijk oirdeelt.

Het zyn de ſiekkelijkheden die beletten malkander te omhelſen, en wederzyds de vryigheden te geven, die 't Houwelijk haar toelaat te genieten.

Ik ſal hier niet ſpreken van d'ongemacken, die de natuurlijke deelen van 't een en 't ander geſlacht van buiten quellen; en ſal geene verhandelen dan die geneſen konnen worden, geſint zynde elders te ſpreken van alle d'ongeneeslijke oirſaken; als daar zyn de machteloosheit der Mannen, d'onvruchtbaarheit der Vrouwen, en die gelegentheit konnen verſchaffen tot ſcheiding tuſſchen getroude Perſoonen.

I. ONDERDEEL.

Van de ſiekkelijkheden die aan 't Mannelijk lid komen, en geneſen konnen worden.

DEwyl het houwelyk niet ingeſtelt is dan om kinderen te krygen, ſoo moet men gelooven dat indien de teel-deelen van 't een en 't andere geſlacht niet in ſtaat zyn om nauw t'ſamen te vereenigen, men het voornemen niet ſou konnen volbrengen 't welk de Kerk heeft wanneer ſy ons deelachtig maakt aan dit verbond.

De vereeniging van de Man met de Vrouw moet gaan voor de teeling: indien de vereeniging achter blyft door natuurlijke gebreeken, of door eenig onverwacht toeval, ſoo is de hoop ydel die men heeft van

kinderen te krygen; dewyl dat niet dan een gevolg is van 't eerste.

En om my opentlijker te verklaren door voorbeelden, soo sal ik seggen dat die jonge Juffer sich wel hooghlijk voor 't Gericht mag beklagen over de lengte van haar Mans lid, wiens aankomst haar soo wreede pynen veroirsaakt. In der daad de smerten die zy gevoelt, wanneer zy daar van aangeraakt word doen haar van haar selven vallen, en dikwils als zonder gevoelen blyven: want deese Man verscheurt haar de Nymphen, quetst hare Vlees-kliertjes, doet haar den ingank tot de Lijfmoeder barsten, en dryft de grond van hare Lijfmoeder te rug. Hier van daan koomt een overvloedig bloedstorten, een moejelijken buikloop, en andere ongemakken die sy lyd na soodanig gebruikt te wesen.

Deze qualen zyn nochtans niet zonder genees-middelen; want indien men sorg draagt een klein hard kussenken te maken met een gat daar in 't midden, een of twee vingeren dik, na de lengte die syn lid te veel mag hebben, van onder en boven met sacht Cattoen benaait, en met sacht Lywaat of Cattoen overdekt, en aan dit kussenken of liever worstken ten weder zyden kleine bandjes vast te naajen: wanneer hem de Liefde

ni

nu gaande zal maken; zal hy zyn lid door het gat van dat kussenken steken, en met kleine lindjes aan yder dye binden, om dat daar vast te houden; en daar na zullen zy andere weelde genieten, door de konst voor haar uytgevonden. Dan zal de Juffer niet meer vlieden van haren Man zoet omhelst te worden, en den drift sijner liefde niet meer wederstaan. Indien by geval haar Man dat kussenken vergeet, dan zal zy zorg dragen een ander daar toe gereed te hebben, of de noodzakelijkheit zal haar de hand aangenamelijk doen vinden, waar door zy de smerten zal ontwijken die zy voormaals gevoelde; als mede de wanhoop quijt worden, daar zy in was, van uit het gevolg van haar Houwelyk kinderen te krijgen.

De dikte van het Mannelijk lid; is zoo moeielijk niet voor de Vroouw, als des zelfs bovenmatige lengte. Sy doet niet dan die deelen uitrekken, die Vliesachtig en Vleesachtig zijnde, licht genoeg rekken, wanneer men dat begeert. De natuur heeft haar daar toe gemaakt; en huidensdaags vind men weinige Vrouwen die sich over de dikte beklagen van de roede harer Mannen. Wanneer slechts een Vrouw van middelmatige gestalte zy, en niet te smalle heupen heeft, noch gebrek aan hare natturlijke

deelen, soo sie ik geen moeielijke ongevallen te vreesen, of schoon sy in 't Houwelijk sich van een dikke roede moet bedienen; indien hare partien te nauw zyn, dan heeft men alleening die wijder te maken door hulpmiddelen van welke in 't volgende Onderdeel gehandelt sal worden; of indien men wil, kan men slechs de bovenmatige dikte van 't Mannelyk lid doen verminderen, door verkoelende en t'samen trekkende Papselen. Ik sou nochtans vreesen, dat dusdanige geneesmiddelen het zaad souden verderven, en onbequaam maken om vruchtbaar te zyn; soo dat het veel beter sou wesen den ingank van de Schaamte te verwyderen, als sich te lang op te houden, met de dikte van dat ander deel af te doen nemen.

Ik heb nu al geseit, dat ik hier niet wilde spreeken van d'ongeneeslijke quellingen, noch van d'onmenschelijke grootheit door eenige siekte veroirsaakt. Ik weet dat men dan niet gestelt is om sich daar van te bedienen tot vermaak van de Vrouw, noch tot de teeling: en ik sou niet gelooven dat *Pierre Pierrod*, Hoefsmid in het dorp van *Cresciat* in Swidserland, lust had, op den ouderdom van 40 Jaren, sich door liefde tot sijne Vrouw te vervoegen, wanneer sijne roede soo groot was als een nieuw gebooren kind,

want

want naa 't verhaal van *Fabricius Hildanus*, hy droeg tuſſen ſyne beenen een groot ſtuk ongelijk vleeſch, vuil en ſacht als een padde-ſtoel, 't welk deſe Duitſche meeſter hem af-ſneed; en daar na bevond hy ſich veel beter, en had van tijt tot tijt beweginge tot vlee-ſchelijke welluſt; wanneer hy by ſyne vrouw was gelegen, maar ongelukkig had hy ge-brek van de deelen om de heimelijke driften der natuur te volvoeren.

Het mannelijk lid ſtyf ſtaande word krom, wanneer het peesken dat onder het hooftken van de voorhuid vaſt ſit, koomt tot aan den doortocht van de pis; ſoo dat het hooftken van dit lid na beneden getrokken door deſen toom, de roede geperſcht word te buigen als een boog. Indien met dit ongemak een Man ſich uit liefde met ſyne Vrouw wil ver-mengen, ſoo vermeerdert hy ſijne ſmerte, en maakt dat ſijne roede ſich noch meerder kromt als van te voren. Nochtans doet de he-vige drift der liefde ſomwylen die ſmerten vergeten; gelijk bleek aan dien Luterſchen Parheer daar *Hofman* van ſpreekt, die de ſelve edelmoedig verſmadende, niet tegen-ſtaande dit ongemak, verſcheide kinderen by ſijne Vrouw teelde.

Het is niet ſeer moeielijk, een geneesmid-del tegen dit gebrek te vinden; men heeft

alleenig met een ſcheerken dat bandeken af te ſnyden, waar door het hooftken te veel word getrokken, en naderhand te verhinderen dat de voorhuid niet aan 't hooftjen vaſt groeje. Om de wonde ras te geneſen die het ſcheerken gemaakt mogt hebben, ſal men daar een doekjen tuſſchen leggen ingeſlagen wit van ey nat gemaakt, en men ſal dit geneesmiddel eenige dagen onderhouden, om aan de Natuur den tijt te vergunnen van die te geneſen.

d'Italiaanſche Vrouwen hebben een grote misſlag ontrent deſe ſaak; ſy laten den nagel aan de duim van haar rechter hand ſeer lank waſſen, na dat ſy de tong-riem of die van 't hooftjen der jonge kinderen gewaar worden, ſoo ſcheuren ſy dien af met haren nagel, en verbreken alſoo 't gene die deelen te veel gebonden hield. Maar om mijn oirdeel te ſeggen van duſdanige verſcheuringen, daar van konnen niet dan ontſtekingen komen, die wel ras daar na van de doot gevolgt mogen worden.

Daar is noch een andere oirſaak die het mannelijk lid krom worden doet, namelijk wanneer de voorhuid ſoo vaſt is aan 't hooftjen, het zy door een natuurlijk gebrek, of door verwaarlooſde ſweeren, dat men dan met geen ſoete Vrouw ſou konnen vereeni-

gen,

gen, ſonder ongemeene pynen daar door te gevoelen. Onſe geneesmeeſters, die 't haar niet onbetamelyk geoirdeelt hebben haar eigene handen toe te brengen tot het gezondmaken der menſchen, willen zeggen dat dit ongemak geneſen kan worden, wanneer men de zorg en behendigheit hier in gebruikt die daar toe noodig zijn; ondertuſſchen zijn zy van een tegenſtrydig gevoelen ontrent de bewerkking. Sommige gelooven dat men meer van de voorhuid dan van het hooftje moet afſnyden, om dat de voorhuid een vel zijnde, dat niet veel bloed geven kan, noch ſonderling onſteking verwekken, gelijk men dagelijks bevind in de beſnyding der Joden, dat die werkking daar door gemakkelijk en met minder gevaar kan gſchieden. Andere in teegendeel willen, dat men meer van het hooftje als van de voorhuid zou afſnyden; om dat, zeggen zy, het zelfde te eerder genezen kan; en dat men naderhand te beter geſtelt is om kinderen te teelen; en door dien het zelfs betamelijk is, dat het hooftje geduurig bedekt weſen zou. Maar, wat my belangt, ik ſou oirdeelen, dat het beter was de middelweg tuſſchen beide deze gevoelens te volgen; en indien men d'eene wat moet begunſtigen, dat het dan d'eerſte behoort te wezen.

Na dat deze werkken gedaan is, en dat men het hooftjen ontbloot heeft soo veel als het noodig mag zijn, zoo legt men daar tusschen, gelijk ik hier voren geseit heb, een doekje in geslagen wit van ey nat gemaakt, of wel in een saltken, dat de Heelmeester mag toebereid hebben volgens de tekenen uit het beleedigt deel genomen, wegens de pyn en andere toevallen, die altijt in 't bereiden der genees-middelen in acht genomen moeten werden. Hier over verhaalt ons *Fabricius Hildanus* een voorval, van een man van twintig jaren, die met een seer schoone jonge dochter getrouwt zijnde, sich op den eersten dach sijner bruiloft machteloos bevond, door dusdanigen ongemak geplaagt: dese geleerde Heelmeester deed ontrent hem de selfde werkking; en dese jonge man sijn ongemak genesen zijnde, voldeed sijne vrouw soo wel, dat sy daar na sich noit over de machteloosheit van haar man beklaagde.

Men ontmoet noch een derde oirsaak, die het lid krom trekt, wanneer het stijf word. Na de weelden, die een man met een eerloose Hoer mag genoten hebben, sich langen tijt ophoudende met d'ongeregelde lusten van dese vrouw te vernoegen, soo koomt 'er somtijts aan d'eene zijde van de roede een knobbel, dat niet dan een dikke hardigheit

is,

is, gemeenelijk als een ert of boontje, ſittende op de zenuwen van dit deel. Wanneer men ſterk op deſe hardigheit drukt, ſoo gevoelt daar aan niet dan een doove pijn; maar wanneer dat lid koomt ſtyf te worden, dan zijn de ſmerten geweldig, door het ſpannen en het pijnigen dat de roede lyd in ſoo krommen geſtalte, tegen de gemeene wetten van de Natuur ſtrydende.

Daar zijn 'er die deſe quaal hebben willen geneſen, met de hardigheit daar uit ſy ontſtont te verſachten; maar ſy hebben de kranke in de wanhoop geworpen van niet geneſen te ſullen worden. Sy hebben niet voorſien dat de verſachtende geneesmiddelen die ſy daar op leiden, de quaal vermeerderden met de zenuwagtige deelen van de roede uit te breiden, die vervolgens meerder uitwaaſſemende geeſten dan te vooren ontfangen. Want die knobbel vochtig geworden zijnde ſou ſich wyder uitzetten, even gelijk vooſe bindſelen, op de wyze van geborſten aderen en gebroken ſlag-aderen; en zy zouden door dit middel de quaal veel eer verergeren dan genezen.

d'Ondervinding heeft ons geleert, dat wy hier in op een heel andere wyze te werk moeten gaan. Sy heeft ons vertoont dat de t'ſamentrekkende genees-middelen alleenig hel-

helpen tot de genesing van dit gebrek, soodanig, dat indien men daar in pluksselen en doekken nat maakte en dic heet op de quade plaats leide, dat men dit ongemak wel ras kon genezen.

Jacob Houllier leert ons een vernuftig Geneesmiddel, om een kromme roede weder tot hare eigentlyke en natuurlyke stant te brengen. Hy verhaalt dat een Man, die zoodanig machteloos was, volkomentlyk van syn ongemak genesen wierd, na dat hy in sijne roede een looden buisken, overeen komende met hare groote, gesteken had, hebbende dat buisken daar langen tyt in gehouden. De roeden des Mans is zacht en slap door vele redenen, die sich tegen de werkking stellen, om welke de Natuur haat toegestelt heeft. Indien een Man jonk of te oud is, soo word zyn lid niet styf; en indien hem dat zomtyts noch over koomt, zoo is toch die hardigheit zonder werkking, en men kan daar van geen voordeelige gevolgen verwachten tot het voortbrengen van een mensch. Dikwils zyn de dampige geesten daar oirsaak van, en het vruchtbaar zaad word in die jaren schier noit gevonden.

Anders indien men siek is, of dat men eerst opstaat uit een gevaarlyke krankheit; of eindelyk, indien de roede beleedigt is in eenige

van

van hare deelen, dan is 'er geen kans dat zy 't werk zou goed maken, ten waare men van te voren noodige hulpmiddelen daar toe gebruikte.

Andersins indien men door de mond heeft ingenomen, of eenige middelen daar op gelegt, om 't vier der vleeschelijke begeerlijkheit uit te blusschen, en de prikkelingen des vleesch te wederstaan, gelijk wy elders sullen aanteekenen, de natuurlijke deelen te seer verswakt zynde, soo zyn die dan niet meer in staat om tot de teeling mede te helpen.

Eindelijk indien men begochelt en betoovert is, gelijk men seit, soo verkrimpen alle de teel-deelen, en konnen sich dan niet recht verheffen, om met die van een Vrouw te vereenigen.

Van alle dese oirzaaken, die onse natuurlijke deelen plagen, zullen wy tegenwoordig de gene ondertasten, die siekkelijkheden konnen voortbrengen welke men niet weet te genezen; en noch zullen wy ons alleenig houden aan de qualen, die voornamelijk het mannelijk lid bespringen, en die dat slap maked, sonder naar andere te soeken die haren oirspronk wel verre konnen hebben, voor my behoudende daar van te spreken, wanneer ik in 't algemeen sal handelen van d'onmacht der Mannen.

Een

Een ſware krankheit verdryft ons genegentheit. De liefde verſwakt, als wy iets te lyden hebben; en wy ſouden ons niet uit liefde met een Vrouw konnen verbinden, indien onſe natuurlijke warmte, en onſe geeſten niet in ons ſelfs vermenigvuldigt zyn, en ſich aan onſe natuurlijke deelen niet hebben overgebragt.

Een leven vol ellenden ſal buiten twyffel ons vier uitbluſſchen, en daar is geen Man die ſich in ſtaat vint om met Vrouwen vreugde te bedryven, wanneer hy een ſchrale Tafel gebruikt De ſwaren en veelvoudigen arbeid maakt ons bedaart in deſe ſaak; en wy denken niet dan om te ruſten, wanneer wy vermoeit zyn. Anders indien onſen geeſt geweldig beſig is in eenige ſaken, dan zyn onſe natuurlijke deelen als verſuft, wanneer ſy ſich tot de Liefde moeten begeven: dit betuigen de gene die door haar eigen beſtier Koninkrykken en Staten beheerſchen, terwyl ſy ſchier altyd domme kinderen teelen, als of de geeſt des Vaders ſchier heel veel eer was gebleven in de ſaken van ſtaat die ſy beſtierden, dan in 't lichaam der Kinderen die ſy teelden.

Dikwils hebben wy ſoo veel vermaaks met de Vrouwen genomen, dat onſe natuurlijke deelen ſoo ſwak en traag zyn geworden, dat

ſy ſelfs in de bloem onſes tyts ons weigeren te wille te zyn, wanneer wy haar bevelen ſich op te maken.

Alle deſe ſwakheden en deſe ſiekelijkheden zyn niet ſonder genees-middelen. Men behoeft alleen jonk te weſen om ſich ras te herſtellen uit een ſiekte die ons verſwakt mag hebben; en indien wy boven dit noch hebben den ſoeten tyt, goeden wyn, en uitgeſochte ſpyſen; dan ſullen de krachten, die wy ſchier heel mogten verloren hebben, daar na wel haaſtig weder aanwaſſen; en 't gene het vaſten vernietigt mag hebben, ſal een goet onthaal met krachtig voedſel ras weder doen herleven; en dan ſullen wy in ſtaat weſen om ons van alle onſe deelen wel te bedienen.

Het ruſten is het genees-middel van den arbeid; en de artzeynen die ons vyandig zyn, konnen hare tegengiften vinden, gelijk de natuurlijke deelen van een Edelman deden, die ſwak geworden, door een geel ſmeerſel met Quikſilver gemengt, daar hy ſich mede gewreven had, wel ras daar weder herſtelt waren door den Oly van Lavendel daar hy ſich mede beſtreek.

d'Uitputting, die men by de Vrouwen geleden heeft, word verbetert door haar te miſſen, en van haar af te blyven: en noit ſou

dien

dien jongen Spanjaard, daar *Chriſtoffel de Vega* ons de Hiſtory van beſchryft, nieuwe weelden met ſijne Vrouw genoten hebben, indien hy deſen raad niet gevolgt had. Deſe geſchiedenis is te ſeer aanmerkkens waardig ontrent deſe zaken, om de zelve niet geheel hier by te brengen. Ik gaf aan een jonk Edelman den raad, ſeit deſen Genees-meeſter voor veertien dagen uit de Stad te vertrekken daar hy woonde, en op den vyftienden dag 's avons na ſyn afweſen te paard te ſtygen, en een weg van twee of drie mylen te ryden, waar na hy tot ſijnen huiſe by ſyne Vrouw zou komen eten, die haren hals en boeſem ſou ontblooten, en recht tegen over hem aan de tafel ſitten: nu had ik belaſt, vervolgt hy, dat men hem voor ſyn avondmaal gereed maken ſou een gebraden Kappoen, en een ſtuk Lams-vlees met Raquette gekookt: de goede roode, krachtige en t'ſamen-trekkende Wyn gebrak ons daar niet, gelijk ook geen ſoete Wyn voor het nagericht. Drie uuren na den eten, raadde ik hem te bedde te gaan met ſyne Vrouw, die hem de lenden verwarmen ſou, met wel dicht by te kruipen; en in dier voegen te ſlapen: dat hy wakker geworden wat lieftalligs met haar ſou praten, en dan weder wat ſlapen, indien hy kon. Als den dag zou geko-

komen zyn mogt hy zyn Vrouw omhelſen en bekennen, en zynen plicht als een braaf Ruiter voldoen. Mynen raad, voegt hy daar by, was zeer gelukkig voor dezen Edelman, niet ſlechts voor eenmaal, maar voor verſcheide malen, en gelijk ik deze Hiſtory niet heb willen bybrengen zonder de ſelfde zaak in verſcheide perſoonen beproeft te hebben, zoo heb ik ondervonden, ſeit hy, dat deze wijſe van doen zeer bequaam is om de gene weder krachtig te maken die van de Vrouwen uitgeput zijn geweeſt. Men moet dan na dit al beſluiten, dat de ſlappigheit van de natuurlijke deelen des Mans, die ſomtijts ſijne luſten met te grooten hevigheit voldaan heeft, niet altijt ongeneeſlyk is, gelijk de meeſte menigte ſich ſulks laten voorſtaen; want indien dit zoo was, dan zou den Edelman des *Hertogs van Alva*, daer *Houllier* ons de Hiſtory van verhaalt, niet zoo vaardig zijn geneſen geweeſt tot verwondering van alle de gene die hem verſelden: en het geneesmiddel dat men in Provencen *Sombajon* noemt, ſou tegen woordig noch geene wonderen werkken op de gene die hare natuurlijke deelen verſwakt hebben, indien wy *Valleriola* daar over willen gelooven. Want daar is niets ter weereld beter tegen de ſwakheden van deze natuurlijke deelen dan eyeren;

ren, ſuiker, ſaffraan, canneel en wyn, waar uit deſe drank is gemaakt.

Andere quale beſpringen noch het mannelijk lid met ſoo veel geweld als de voorgaande; maar onder alle die het te lyden heeft, zyn 'er goetaardige, die geneſen door d'eerſte hulpmiddelen die men daar tegen gebruikt; en men vind 'er quaataardige, die ſomtyts niet wykken voor het ſweeten, noch voor het quylen, noch voor het ſtaal, noch voor het vyer; en deſe laaſte komen door een wijle en ſchandelijke gemeenſchap, en plagen de menſchen op een gants wonderbaarlijke wyſe.

Sommige Mannen hebben de voorhuid ſoo lang, dat zy niet bequaam zyn, om ſich uit liefde tot hare Vrouwen te vervoegen. De roede is moejelijk in dezen ſtaat, en zy kan haar zaad niet overleveren, voor dat de geeſten daar uit vervlogen zyn, en het door dit middel onbequaam is om te teelen. Sy die dit gebrek hebben beſmetten ſich geduurig als ſy willen piſſen; dit word ons getuygt door een Man van 22 jaren, daar *Fabricius Hildanus* ons de Hiſtory van verhaalt.

Uit vrees van dat in deze ſiekkelijkheit geen opſtoppen van de pis komen mogt noch een ontſteking in den hals van de Blaas; 't welk dikwils twee doodelijke krankheden zyn,

zyn, zoo moet men niet vertragen de voorhuid af te ſnyden. Daar is geen gevaar in deze werkking, al moeſt m'er een afſnyden, gelijk die Man had daar wy even van geſprooken hebben, die eenigen tyt daar na troude na dat men hem een voorhuid had afgeſneden, de breedte van 6 duimen lank. De Griekſche Geneesmeeſters noemden deze quaal *Phimoſis*, die zomtyts de roede krom maakt, wanneer de voorhuit niet konnende overgehaalt worden, aan 't hoofje vaſt ſit, gelijk wy voorheen hebben aangetekent.

Daar is noch een andere ſiekkelijkheit gants ſtrydig tegen deze. De zelve Geneesmeeſters noemen die *Paraphymoſis*, wanneer de voorhuid overgehaalt, de wortel van 't hooftje zoodanig knypt dat die niet weder in hare rechte plaats kan gebragt worden, of ſchoon men die trekt of met de vingers hard drukt. Dit ongemak koomt uit vele onderſcheide oirſaken.

Somtyts reiſende in de koude winter, vryvan het hoofje en het onderſte van de voorhuid hard tegen eenig lynwaat of laken, en dan worden die beide geſwollen. De voorhuid kruipt naar achter, en kan niet weder herſtelt worden, wat geweld men daar toe mag aanwenden; zoo dat by deze gelegentheт de roede ſchier word afgeknepen; 't

 welk

welk een geleert man, wiens godvruchtige aandachtigheden hem den rok van boete hebben doen aannemen, voorleden jaar beproefde, met een baarblijkelijk gevaar van 't leven te verlieſen.

Ik zou niet konnen ſeggen, hoe veel quaats de koude veroirſaakt aan de Roede des Mans; indien men in 't Noorden geen ſorg droeg om die te bewaren met bonte vellen tegen de ſtrengheden des luchts, de menſchen van die landen zouden haaſt omkomen door dit deel, in plaats van ſich daar mede te vermenigvuldige. De koude doet die dikwils hard worden als ſteen; en zy ſou lang in ſoodanigen ſtant blyven, indien d'ervarentheit ons niet had geleert, dat het vryven die weder doet ſacht worden, en de pyn verminderen, gelijk aan *Georg van Sevenbergen* gebeurde, volgens 't verhaal van *Smetins*.

Jonge lieden, die noch geen geweldige oeffeningen van Liefde gewoon zyn, worden dikwils gequollen met het overhalen van de Voorhuid, 't welk een weinig koud water, en wat onthoudig, terſtond geneeſt, dit blijkt aan den jongeling van 24 jaren dien *Fabricius Hildanus* ſoodanig genas.

Maar indien het knypen vande Voorhuid uit quaataardige oirſaken koomt, en die geſproten zyn door een ſchandelijke vermenging,

ging, dan moet men zoo vaardigen noch zoo gelukkigen genefing niet verwachten; want de Roede natuurlijk van los vleefch zijnde, van bloed opgefwollen, en met geeften vervult, lijd lichtelijk den quaden indruk die een bedorven Hoer daar aan toebrengt, en zy word dikwils geplaagt met quaataardige ongemakken.

Nu is my noch overig te fpreken van een quaal, die fomtyts koomt in den doortocht gemeen aan het zaad en de pis, wanneer, naar een venynige fweere, daar een klontertje waft, van een facht en vuiltranend vleefch. Of fchoon dit ongemak zeer moeielyk te genefen zy, foo heb ik het nochtans niet raadfaam geoirdeelt haar onder die te ftellen die een man machteloos houden, om dat my dit niet ongeneeflyk fchynt.

Want indien *Karel de* IX twee duifent kronen aan een Italiaanfche Edelman gaf, om hem een genees middel tegen deze quaal te hebben medegedeelt: zoo moet men gelooven dat deze quelling genefen kan worden, dewyl deze goede Konink zoo heerlyk beloonde die hem het middel daar toe gegeven had.

Om niets met ftilfwygen voorby te gaan, dat eeniger wyfe den Lefer mogt behagen, zoo heb ik hier wel willen dit genees-middel

ſtellen om by gelegentheit ſich daar van te bedienen. Men ſal nemen 3 *oncen Ceruſe*, *een once Camfer*, *en ſoo veel rouwen Antimonium*, *een half once*, *Tutia met Roos-water geprepareert*, *6 Dragmen gewaſſchen Lithargirium aureum*, *2 Dragmen van het wit Rhaſis ſonder opium*. *2. Scrupelen Maſtic*, *ſoo veel Wierook*, *ſoo veel aſſchen van Savelboom*, *en ſoo veel Aloe met een genoegſame quantiteit van roſen-oly om de ſalf een weinig dik te maken.* Maar eermen komt tot die t'ſaam te mengen ſal men alle deze zaken in 't byzonder toebereiden en tot poeder brengen; en men ſal die door een Zeve doen gaan, om bequamer te zyn tot in de compoſitie te komen van dit genees-middel. Hier na ſal men het eind van een lange wiek daar mede beſmeeren, om dat te gebruiken gelijk 't behoort.

Dit genees-middel is ſouvereinder en veel ſekerder als het gene men voor een Edelman van Parys gebruikte, die door ſoodanigen quaal was geplaagt; want men had hem zoo haaſt geen ſcherp genees-middel in de roede ingeſpuit, of daar quam een inflammatie met een overſtopping van 't water, ſoo dat hy niet lang naar alle deze qualen leefde, gelijk *Fabricius Hildanus* ons heeft aangeteekent, die ons leert, dat men ſchier geen ſcherpe middelen moet hebben, om de qualen van de Roede te geneſen.

Daar

Daar groejen ſomtijts vratten en uitwaſſen van vleeſch op het hooftjen; en deze komen na qualijk geneſene ſweeren, die de vermenging verhinderen.

Om duſdanigen quelling te geneſen, zyn wy dikwils gedrongen geweeſt deze uitwaſſen af te ſnyden; en die vervolgens te doen uitbyten met het poeder van de ſteen dien men *Calcites* noemt. Sommige brengen het vyer hier aan; 't welk ik niet ſou willen doen dan zeer lichtjes op de huid van dit deel, om dat het mannelijke lid uit ſich zelve geheel zenuw zijnde, ik vreeſen ſou dat de Patient mogt ontmoeten 't gene voorviel binnen *Mons*, *Brancacei*, *Groot Prieur van Malibà*, die met een gloeiend yſer ſynen grooten teen van de voet doen aanraken hebbende, dat een ander gedeelte des lichaams is, ten hoogſten zenuwachtig, wel kort daar na ſtierf van de pyn, door een koorts, en door de kanker.

Soo een voorval heeft verhaalt *Bruyneſtein* den Lijf-Doctor van zijn *Hoogheit* den *Prince* van *Oranjen*.

Men heeft ſomtijts vry veel moeiten om het bloed der aderen en ſlag-aderen te ſtempen die men in d'Operatien heeft afgeſneden, wanneer men doende is aan de Roede eenes Mans; en *Fabricius Hildanus* doet ons

aanmerkken, dat een Handmeeſter hebbende een uitwas afgeſneden op 't hoofje eenes mans van 40 jaren, deze man zoo veel bloeds verloor, terwyl de Handmeeſter een yzer deed heet-maken, dat hy drie dagen daar na daar van ſtierf

Ik zou dan veel liever hebben het genees-middel te gebruiken daar ik hier boven van het *Caput mortuum* van Vitriool, dat als tot een mirakel het bloed ſtopt van afgeſnedene aderen of ſlag-aderen, dan my van het vyer te bedienen, om de redenen die ik hier boven heb bygebragt. Dit was zonder twyffel het geſchenk dat de *Koning van Engeland* deed, eenige jaren geleden, aan den *Hertog d'Ebrée*, Vice-Admiraal van Vrankryk, wanneer hy was op de Kuſten van dat eerſte Koninkryk, op dat indien hy op de Zee-vloot quam, daar hy 't gebiedt over had, hoe grooten ſtorting en verlies van bloed daar mogt komen, hy 't zelve terſtond door middel van deze artzeny zou konnen ſtempen en doen ophouden.

II. ON-

II. ONDERDEEL.

Van de gebrekelykheden die aan de natuurlyke deelen van de Vrouw komen, en genesen konnen worden.

DE natuurlijke deelen der Vrouwen hebben hare gebreken soo wel als die der Mannen: men vindt'er ongeneeslyke, die aangetekent sullen worden in 't Hoofdstuk van d'onvruchtbaarheit der Vrouwen; en daar zyn'er andere die men verbeteren kan, welke ik nu wil ondersoeken.

De Dochteren zyn ruim, te nauw, of somtyds schier heel-gesloten: daar zyn'er die de lippen van hare partien hebben te lank en zeer hangende, en noch andere gebreken, welke haar verhinderen sich uit liefde met een Man te vermengen.

De natuur is wonderbaarlyk in al 't geene zy gemaakt heeft, den ingank van de schaamte der Vrouwen toe-gestelt hebbende vleesachtige vliesen, ten einde deze deelen sich uitrekkende: gelijk het nodigh is, in het baren, zy vervolgens weder mogten konnen inkrimpen, om de onheilen te vermyden die daar van zouden voorkomen, indien sy gedurig open bleven. Somtyts in de

quade en moeyelijke Kraambeddens fluiten fy fich niet meer als van vooren, na dat zy ongemeen uitgerekt waren; zoo dat zy in dier voegen wyd en open blyven, dat zy moeielijk zyn voor de Vrouwen, en onaangenaam voor hare Mannen.

Defen ingank vind men te wyd in eenige Dochteren, die van een meer als gemeene geftalte zijn, en van een bloed-rijkke geftelnis, en die met dit al een vierkante borft, breede heupen, en een grove ftem hebben. Een Man die de roede klein of middelmatig heeft, en met zoodanigen Dochter getrouwt is; mag geen quaat achterdocht hebben tegen hare deugt, om dat ten aanfien van haar man haar gebrek natuurlijk is.

De Genees-konft die hulpmiddelen vind tegen alderhande qualen, mift ook in deze niet. Sy verfchaft aan een eerlijke Dochter, die trouwen gaat, middel om d'achterdocht te benemen, die haar man mogt op vatten, van eenige voorgewende ongeregeltheden hares levens. Sy geeft noch aan een Vrouw, die onlangs een quade kraam heeft gehad, dat fy in't vervolg van tijt by haren Man niet onaangenaam mag wefen; om in hare houwelijk de vrede en geruftigheit te bewaren, en om een tweede kind te hebben; 't welk fy niet zou krygen, indien

fy

zy bleef in den ſtaat daar zy tegenwoordig in is.

Deſe oirſaken redelijk zijnde, zoo moet men goet vinden dat men onze hulpmiddelen gebruike door een zoo rechten beweeg-reden. Ik begeer hier geen Autheur te weſen van 't misbruik, 't welk men daar van mogt doen. Myn voornemen is niet de miſdaan te begunſtigen, maar de ſiekkelijkheden te geneſen die de Vrouwen dikwils quellen, en een lieve welgevalligheit t'onderhouden tuſſchen getroude perſoonen. Anderſins ſouden wy gebragt zijn tot uit onze boekken te moeten laten den Antimonium, het Sublimaat, het Regael en d'andere vergiften, welke wy dagelijks zoo gelukkig gebruiken tot de geneſing der ſiekten, My dunkt dat het genoeg is zynen plicht te voldoen in 't geneſen der ſiekken, die voor ons komen, ſonder ſich veel te bekommeren over de quade driften van eenige perſoonen, die misbruiken 't gene dikwils beſt in de wereld is

De Vrouwen van heete landen weten dit ongemak voor te komen, dat wy nu aangeroert hebben, door hare natuurlijkke deelen te waſſchen met gediſtileert water van Myrthus, 't welk zy toemaken met een weinig *eſſentien* van Giroffelen, of met eenige druppelen van geeſt van geamberde wyn, of met eeni-

eenige t'ſamentrekkende affiedſelen. Maar het affiedſel van *Conſolida major*, o Smeerwortel, is noch beter als dit al, indien wy de Vrouw gelooven daar *Sennertus* van ſpreekt, die ſich in een bad begeven hebbende, 't welk hare Dienſtmaagt voor haar ſelven had toebereid, den volgenden nach ſeer vermoeit wierd door haar man, om dat zy ſich ſchier heel geſlooten vond. Deſe ervarentheit gaat niet alleen: *Benivenius* verhaalt ons diergelykken Hiſtory; en wy ſouden noch eenige andere daar van konnen voortbrengen, indien men aan deſe waarheyt mogt twyffelen.

Men moet ſich nochtans met deze hulpmiddelen niet waſſchen dan ſlechs 7 of 8 dagen achter een, ten einde de natuurlyke deelen niet te nauw mogen worden, maar om dat zy dikwils ſich zeer wyd open geven naar het vloeien der ſtonden, zoo kan men vyf dagen na dat die geheel opgehouden ſullen zyn, ſich noch 8 volgende dagen daar mede bevochtigen.

Men moet noch andere voorhoeden gebruiken ontrent Vrouwen die onlangs gebaart hebben: want de ſuiveringen van 't baren moeten ten minſten wel een maand afgaan, waar na men ſich mag waſſchen met de wateren die wy voorgeſtelt hebben: maar met een ſoodanigen voorſichtigheit,

dat

dat de Vrouwen zoo eng niet worden, om hare mannen moeiten te veroirſaken, wanneer de luſt haar mag dryven tot hare vlammen te bluſſchen. Want deſe hulpmiddelen werkken ſomwylen met ſulken kracht, dat'er Vrouwen gevonden zyn, indien wy *Benivenius* gelooven, die door onvoorſichtigheit van hare beſorgſters ſich ſoo dikwils met dusdanige wateren gewaſſchen hadden, dat zy ten laaſten berouw kregen van den raad gevolgt te hebben die men haar had geven.

Ik heb in 't voorgaande Hooftſtuk doen aanmerkken wat moeite men had om de bloem van een enge jonge maagdom 't plukken, wat ſmerten men gevoelde aan de roede, en wat geſwellen daar konden aan komen. De vrouw die maar een weinig open is, gevoelt aan hare zyde geen minder ſmerten, wanneer zy ſich by een Man vervoegt, die zyn lid groot genoeg, ja zelfs die dat middelmatig heeft. Alle de teedere deelen van den ingank tot de ſchaamte worden daar door geſcheurt, en indien men daar op geen acht neemt met wel groote naauwkeurigheit, ſoo komen daar ſweeringen aan, die moejelijk genoeg vallen om te geneſen. Indien d'aanſienelijke Vrouw, die ik eens genas, eenige dagen langer hare quaal had verborgen, zy zou zonder twyffel zoo ras daar niet af zijn ge-

ko-

komen door het genees-middel dat ik haar voortelde. Dit was gemaakt uit gelijkke deelen van Lithargirium Aureum tot poeder gestampt, van Ceruse en van gebrande Herts-hoorn met soo veel Mucilago als het noodig was, en Qué korlen geweikt in weegbre water. Na dat sy sich met deze salf had gesmeert, en naderhand van tijt tot tijt gewasschen met roos-water, bevond zy sich volkomen genesen.

Het bericht dat ik hier geef aan de dochters, die gekwollen zijn met een dik geswollen milt, en met oprysende dampen, en die noch ongemeen bleek sien, moet niet klein geacht worden. Sy moeten gedachtig wesen niet dikwils een seer gemeen hulpmiddel te gebruiken, dat veel helpt tot de genesing van alle de siekkelijkheden. Want of wel het vylsel van yser of staal openende hoedanigheden heeft, zoo heeft het mede t'samentrekkende, die de dochters soodanig sluiten, die langen tijt dat gebruiken, dat zy daar na zeer veel te lijden hebben in d'eerste weken van haar houwelijk; soo dat sy door de smerten gedrongen, dan wel souden van haren man afloopen, indien de betamelijkheit en de liefde des houwelijks haar sulks niet beletten. Een ketelboeters dochter, die ik over twee jaren besocht, souden deze in-

sichten

ſichten niet by haren Man hebben gehouden, indien ik geen ordre geſtelt had tot hare natuurlijke deelen te verwyden door het afſiedſel van ſchaaps-voeten, van herts-hoorn, van Oſſen-mergh, van witte Malva wortelen, van lynzaad, en van vloyen kruid in water geſonden.

Den ingank van de Schaamte vind men ſomtyts byna heel geſlooten door de Vleesheuveltjes, aan malkanderen gehecht met een teer vlies, of met een ander dat ſomtyts wel moejelijk is om open te breken. By deze eerſte gelegentheit maakt een Man ſtoutelijk ſijnen doortocht, wanneer hy hertelijk bemint. Deſe kleine vlieſen ſcheuren lichtelijk open, en door een klein verlies van bloed geven ſy 't bewys, dat de Maagdom hier mede verloren is. Dan is het dat men uit de venſter van de Kamer die nieuw getroude vertoont de Lakens met bloed beplekt, volgens 't gebruik van eenige Steden in Spanjen, waar de Spanjaards huidensdaags in hare taal ſeggen, *Virgen la tenemos : Wy hebben haar Maagd bevonden.*

Maar indien het vlies, dat de vlees-heuveltjes t'ſamen bind, ſterk, hard, en ſchier kraakbeenachtig is, men mach zyn beſt dan wel ſtooten, daar gaat niet open; en men ſou veel eer ſich zelven bederven, als een

een Schans in nemen, die met zoo veel hardnekkigheit verdedigt word. Daar is geen ander beter middel in deze gelegentheid, dan een krom mes te nemen, en het vlies open te snyden dat den toegank tot het Paleis der liefde met zoo veel wederstant verdedigt. Dit is 't gene *Paré* seit, gedaan te hebben aan een Dochter van 17 Jaren, die naderhand in staat was van te trouwen, en van kinderen te krygen.

Dit zelfde gebeurt ook wel door het *Hymen*, dat somtyts op een eenige plaats, en somtyts op verscheide gevonden word; en somtyts is het wel daar gants niet. Het is altemet een zeer teer vlies, en altemet een zeer dik en sterk. In deze Dochter sit het aan de grond van den hals der Lijfmoeder; in die siet men dat aan 't begin, en in d'andere vind men dat aan het midden. Wanneer dat vlies teer is, en bykans aan 't inkomen van den toegank tot de Maagdom, zoo kan men dat lichtelijk doorbreeken door het natuurlyk hulpmiddel, 't welk men gebruikt op den eersten dagh van de Bruiloft. Maar indien het diep, hard, en zenuwachtig is, dan vind men geen kans om dat te verbreken, gelyk alle de Scholieren des Geneesmeesters *Aquapenden* het selve besochten op een Meid van welke hy ons de History verhaalt.

Dik-

Dikwils is het vlies *Hymen* met een gaatje om doortocht te geven aan de vochtigheden die uit de Lijfmoeder vloejen, en ook voor die somtijts daar in koomen; en men moet sig niet verwonderen, indien'er Vrouwen geweest zyn, die ontfangen hebben sonder selfs een Man te lijden; want sulks gebeurde aan *Cornelia*, Moeder der Gracchen: en dit gebeurt noch dagelijks aan vele Vrouwen van 't Zuid-America, die ontfangen sonder open te wesen, maar die ook dikwils sterven van een kind ter wereld te brengen.

Ambrosius Paré verhaalt ons een History omtrent deze zaak, die wel verdient wijdloopig aangemerkt te worden. Een Goudsmit, seit hy, die tot Parys woonde op de brug *au Change*, trouwde een jonge Dochter; en om dat de Liefde gemeenelijk geweldig is op d'eerste omhelsingen, zoo drukten zy malkanderen so hard, dat sy beyde begonnen te klagen, d'een van dat zijne Vrouw niet open was, en d'ander van dat zy in d'omhelsingen hares Mans een ongelooflijke pyn moest uitstaan. Sy maakten hare ongevallen aan hare Ouderen bekent; die hier in met voorsichtigheit toegaande, in de Kamer van de getrouwde deden roepen *Hieronimus de la Nouë*, en den Geleerden *Simon Peterſz.* Leermeester in de Geneeskonst, met *Louis*

Hubert, en *Francois de la Leürie* Hand-meeſters. Alle quamen hier in te gelijk over een, dat 'er een vlies ſat in 't midden van den toegank der Schaamte; en ſy waren daar van te meer verſekert, vermis zy dat ſelve hard en heuvelachtig bevonden, met een klein gaatjen in 't midden, waar door de ſtonden gewoonlijk plegen te vloejen, en waar door ook de ſtoffe was ingegaan om die Vrouw ſwanger te maken; want ſes maanden na dat zy geſneden was, baarde zy haren man een ſchoon kind, die ſich vervolgens wel met haar vernoegt vond.

Maar als dat vlies geen gaatjen heeft, en dat de ſtonden nu ſtaan om te voorſchyn te komen in de jonge perſoonen, dan ſou ik niet konnen ſeggen, wat doodelijke toevallen de ſelve veroirſaken; Men word ten minſten eenige opwerpingen van humeuren gewaar, of wel de ongemeene pijn in de buik: de Dochters die daar van geplaagt worden, lyden groote flaauwten, ſwymelingen, en ſware vallende ſiekten; het bloed koomt ſelfs op een omloopende wyſe door de ooren, door de oogen, of door de neus; gelijk een jonge Juffrouw van 16 jaren deed, die liever quynende leven wilde, als een dicht en ſchier vaſt vlies te laten open ſnyden, dat haar verhinderde de ſtonden te loſſen, en dat door

ſul-

ſulken middel haar beletten en onbequaam maakte om de gemeenſchap van een man te genieten. De dochter van 21 jaren, daar *Joannes Wierus* ons de Hiſtory van verhaalt; was wel wyſer als deſe: want zy voor ſwanger gehouden wordende van geheel hare buurte, zoo verdedigde deſe Geneesmeeſter opentlijk hare onnoſelheit, na haar een hard vlies doorgeſneden te hebben, dat hare ſtonden verhinderde te voorſchyn te komen; ſoo dat zy daar na de verlichting ontfing die zy hoopte, en de goede achting die ſy verloren had.

Om de ſchande van d'echtſcheiding te vermyden, of het gevaar van door ſchaamte te ſterven, die dit ſchoon geſlagt gemeenlijk verſelt, zoo behoorden de Vaders alle hare Dochters te doen onderſoekken op den ouderdom van 8 of 9 jaren, om terſtond alle moeielijkheden weg te nemen, die 't vloejen harer ſtonden, of 't omhelſen der mannen konden beletten. Dit ſou een verſekert middel zijn om d'ongevallen t'ontwykken die daar uit konden ontſtaan; en om dat de ſchaamte der dochteren in die jaren noch niet tot haren hoogſten trap is, zoo zou het dan licht zijn haar te geneſen, in plaats van haar over te geven aan een gewiſſe doot, aan een eeuwige eenſaamheit, of aan een deerlijkke krankheit.

De takken of uitwassen die aan den hals van de lijfmoeder komen naar een vuile vermenging, konnen genesen worden; maar met eenige moeite. Men begint in dese slag van siekkelijkheden de genesing door de hulpmiddelen die wy algemeen noemen, men gaat daar in voort met sweeten en quylen, en men besluit, met het vuil vleesch af te snyden en te branden, dat het inkomen tot de lijfmoeder belemmert.

De Vrouwen konnen ook hare mannen niet verdragen, indien hare natuurlijke deelen met sweeren en klooven beset zijn, indien de ambeyen van de lijfmoeder en van 't fondament haar quellen, en indien eenig geswel of steen, den hals van de blaas, en den toegank tot de lijfmoeder hard drukt, gelijk het gebeurde aan *Dyseris*; welkers History ons *Hippocrates* verhaalt, die geduurende hare jeugd het geselschap eens mans niet kon verdragen.

De geneesmiddelen die bequaam zijn, om alle dese siekkelijkheden te bestryden, zijn seer licht te vinden; en sonder met opset my daar aan op te houden, soo moet men alleen gedachtig zijn, dat de sweeringen en klooven de lijfmoeder geen scherpe, maar soete en sachte vereisschen.

De lippen en de Nymphen van de natuur-

lijke

lijke deelen der Vrouwen komen ſomtijts ſoo lank en hangende te zijn, dat het dan voor de man onmogelijk is haar te genaken. Duſdanige ongevallen komen d' Africaanſche dochteren menigmaal over indien men *Leon van Afriken* gelooven mag, die ons verhaalt dat deſe qualen ſoo gemeen zyn in de landen naa 't Zuiden, dat 'er Mannen langs de ſtraten in de ſteden van die Landſchappen gaan, met luider ſtem roepende: *Wie wil'er geſneden Zijn?* Als mede dat 'er in die Landen Mannen zijn die de gewoonte hebben van met een fluitje te kennen te geven, dat zy haar ambacht maken van hengſten te ſnyden, van kalveren af te halen, en eindelijk op de teeldeelen van andere te arbeiden.

De ſchaamte die de Vrouwen dikwils hebben, wanneer deze hangende velle aan hare natuurlijke deelen te lank zyn, verhindert haar ſich tot een Handmeeſter te begeven om die te laten ſnyden, gelijk de maagden van Egyten doen eer ſy trouwen. Deſe lankgewaſſen Nymphen zijn ſoo waarachtig dat men in 't Rijk van *Paap jan*, waar men de vrouwen ſoo wel beſnyd als de mannen, daar een kerk-gebruik van maakt.

Of ſchoon de hals der lijfmoeder natuurlijker wyze een weinig krom is, gelijk ik nu al gezeit heb, ſoo laat evenwel die niet na be-

quaam te zijn om de Roede eenes Mans t'ontfangen; en door deze geſtalte die aangenamelijk druckende, maakt zy hem ſoo grooten kitteling in het vermengen. Ondertuſſchen indien ſy bovenmaten krom is, of door d'onthouding van 't geſelſchap der mannen, of door de geduurige beweginge die zy lyd in de opſtygingen, of eindelijk door eenige andere oirſaak hoe die mag wezen, dan is ſy niet in ſtaat om een man te lijden. De vrouw gevoelt daar aan te grooten pyn, wanneer men haar drukt, en ſy zelfs is afkeerig van 't gene andere hebben.

Deze quaal is niet altijt ongeneeslijk; en de Vrouwen welke wy wel dikwils denken niet te konnen genezen worden, kan men alleenig niet recht handelen, of verhindert door hare ſchaamte, of door onze onwetentheit. Alle de Geneesmeeſters van Vrankrijk konden voormaals een van de grootſte Princeſſen des werelds niet genezen die van dit ongemak was overvallen: en alleenig *Fernelius* verzekerde den Konink, den roemrijkſten van zynen tyt, van de geneſing der Koningin. Na dan te recht d'oirzaak van hare onvruchtbaarheit gekent te hebben, ſoo bad hy den Konink haar te beſlapen, wanneer de toegank der ſchaamte bevochtigt en uitgerekt weſen zou, door de ſtonden die nu quamen

men op te houden, 't welk zoodanig gelukte, dat, na tien jaren onvruchtbaarheit, de Koningin aan dezen onverwinnelijken Monarch vyf of zes kinderen baarde, die dezen geleerden Medecyn yder wel tien-duiſent kroonen waardig waren.

TWEEDE DEEL.

I. HOOFTSTUK.

Of 'er teeckenen 'zijn van de

MAAGDOM?

Na de teeldeelen van 't een en 't ander geſlacht onderſocht te hebben, de ſiekkelijkheden daar van ontdekt, en geneesmiddelen aangeweſen, zoo is het tyt, na my dunkt, de bedryven en werkkingen daar van te vertoonen, en alvoorens de wonderheden der teeling nauw te doorſnuffelen, ſoo dunkt my doch, dat ik iets moet ſeggen van de Maagdom, en van de teekenen die men moet hebben om haar te kennen.

I. ONDERDEEL.

Lof des Maagdoms.

K ben van 't gevoelen der Ketteren niet, die 't Huwelijk boven de Maagdom stelden, en die 't eerste vergeleken by eenen Boom gants met vruchten geladen, die den Tuinman bewaren wil, en het tweede by eenen onvruchtbaren boom, gelijk de Vygenboom was in de Schrift, die vervloekt wierd, afgekapt, en in 't vier geworpen, als onwaardig een plaats op d'aarde te beslaan, en het voorwerp van de wederwaardigheit hares meesters.

Onder alle de staten des levens, word de Maagdom d'eerste gerekent. De moejelijkheit die men heeft van de natuur te wederstaan, is voorseker een van de saken die haar hoogst geacht in de wereld maakt, waar in sy is, *het çieraat der zeden, de heiligheit der geslachten, de schat der Schaamte, de vreede der huisgesinnen, en de sprinkader der geheiligste vriendschappen.*

Het is een schoone bloem *waardiglyk bewaart*

waart in eenen van alle kanten vaſt bemuurden hof. Sy is onbekent voor de beeſten, en daar is geen yſer dat met deſelve te bouwen haar heeft gequetſt; een goetgunſtige lugt verquikt haar, een gematigde warmte onderhoud haar, en een ſagten regen bevogtigt haar, en doet haar aanwaſſen. Alle jonge lieden wenſchen na haar met zugt, maar men heeft haar ſoo ras niet geplukt, of men verſmaat haar. Op deſe wyſe is het dat ik met *Catullus* mag ſeggen, dat *een Dochter word in waarden gehouden by alle hare vrienden ſo lang ſy de bloem hares Maagdoms bewaart, maar ſy heeft ſoo haaſt haar deſelve niet laten benemen, of de kinderen ſelfs willen haar niet langer aanſien, en de Dochters laten haer niet meer in haer geſelſchap komen.*

Het zyn niet alleenig de Chriſtenen, die eerbiedigheit voor de Maagdom gehad hebben; de Heidenen en de Brieven ſelfs hebben haar in byſondere achting bewaart.

De Romeinen deden haar voormaals een Tempel bouwen, en een beeltenis oprichten, die ſy noemden: *De mond der waarheyt.* Dit beeld beſliſchte 't geſchil van de Maagdoms of d'oneerbaarheit der dochteren. De getuigenis hier van hebben wy in de Dochter des Koninks van *Valaterra*, die na de vinger in hare mond geſteken te hebben daer van niet gebeten wierd; en dus verdedigde ſy ſich tegen 't ongelijk van eeu oud wyf hare

eerbaarheit aangedreven. Het ſelfde gebeurde niet, na men zeit, ten aanſien van een andere, die over de zelfde miſdaad beſchuldigt, de vinger wierd afgebeten door de mond van dat beeld.

Men weet noch hoe grooten eerbiedigheit die volkeren bewezen hebben aan de Veſtaalſche Maagded, en het beroemt gebod dat de Keizer *Tiberius* liet uitgaan. De dochter van *Sejanus*, die noch niet de jaren van houbaarheit verkregen had, wierd door de Beul onteert; voor dat zy verworgt wierd, om hare Maagdom geen ſchande aan te doen.

De Dichters aan hare zyde hebben ons ook aangetekent hoedanigen achting zy daar voor hadden; en hare fabel leert ons, dat *Daphne*, in een Laurier-boom verandert, huidenſdaags noch het vyer niet kan lyden, zonder ſich te beklagen, gelijk zy voormaals het oneerlijk vyer der vleeſchelijke luſten niet lyden kon. De Godsgeleerden en de Geneesmeeſters merkken de Maagdom aan op een gants onderſcheide wyze. De eerſte zeggen, dat zy een deugt is der ziel, die niet gemeens heeft met het lichaam. Dat of men ſchoon uit liefde een dochter mag zoenen, zy daarom hare Maagdom niet verlieſt, indien zy dat niet toeſtemt.

De

De Geneesmeesters in tegendeel meenen, dat het een goet, en een natuurlijke t'samenschikking is van de deelen eenes dochter, die niet is verdorven door het aanraken van een man.

Maar wat hier van zy, wy zullen hier onderzoekken wat deze stoffelyke Maagdom mag wezen; om zoodanig te spreken, op dat de gene die in de richter-stoelen geseten zyn, en de glory hebben van dagelyks te oirdeelen van de geschillen die daar over voorvallen, hier in volkomen onderricht mogen wesen. Sy moeten weten, of men ten onrecht een dochter beschuldigt van geschonden te zyn. Of een Vrouw sich ten onrecht beklaagt van met een machteloos man getrouwt te zyn, en eindelijk of d'onschuld van een Man waarachtig is, die sig wil zuiveren van d'oneer of lafhartigheit die men hem te last legt.

II. HOOFTSTUK.

Van de teekenen des tegenwoordige Maagdoms.

D'Achtbare Vrouwen, welke 't gebruik als volmachtig gemaakt geeft om uitspraak te doen over de Maagdom der Dochteren, en eerbaarheit der Vrouwen, hebben te

te swakke lichten over dese saak, om de eenigste persoonen te zijn, op welke men sich kan betrouwen om dit te beslissen. Men moet verlicht wesen in d'Ontleding meer dan sy wel zijn, om haar bescheit soo oprecht en waarachtig te geven, als de gene die oirsaak zijn van 't gesag en de achting des Rechters, van de eere der dochteren en vrouwen, van de rechtveerdiging eenes Mans, en van de rust der menschelijke gemeensaamheit.

Men moet dan alle teekenen des Maagdoms sorgvuldig ondersoekken, op dat men de eere der dochteren mag bewaren tegen de gene die haar van de selve willen berooven, en d'andere beschaamt doen worden die haar ten onrecht willen schynen behouden te hebben.

Ik sal hier my niet ophouden aan alle d'uitwendige teekenen, daar d'Oude sich van bedienden om de Maagdom te kennen. Het Orakel van de *Godt Pan*, d'ongevoeligheit voor het vyer, de bittere wateren der Hebreers, de rook van eenige planten, of van eenige steenen, of eindelijk het meten van den hals eener Dochteren, ten minsten in de eeuw daar wy in zijn, om hier over waarachtige oirdeelen te vellen. De hardigheit van de hals, de verw van de teepels, en het blosen 't welk de schaamte op het aansicht der doch-

dochteren vertoont, zyn geen ſekerder teekenen dan de voorgaande.

De Maagdom is moejelijker te bekennen dan men gelooft, men heeft wel andere konſten noodig als die, om waarlijk overtuigt te weſen van de eerbaarheit eener Dochter. Wanneer wy ſoo zorgvuldig waren om die alle in 't byſonder na te ſoekken als de Groot Hertog van Moſcovien tegenwoordig noch doet gebruiken om een rechte Maagd tot ſijne Vrouw te verkieſen, ik geloof dat wy wel moeiten zouden hebben om daar in gelukkig te weſen. Want het kronkelig en in een loopend hair op de deelen der liefde, de hals van de lijfmoeder bevochtigt en open, de nymphen verſlenſt en bleekverwig, het afwezen van *Hymen*, d'inwendige mond van de lijfmoeder verwydert en geëffent, de verandering van ſtem, alle deze geven niet dan een baarblijkkelijk teeken van dat een Dochter onteert is.

Sy die op d'Italiaanſche wyſe te paard ſtygen, die hare ſtonden beginnen te krygen, of die ſelve in der daad hebben, ſy die langen tijt door eenige ſiekte geplaagt zyn, en eindelijk die van natuuren geen *Hymen* hebben, noch de vlieſen die de vlees-heuveltjes hares gemachts aan malkander binden, zyn niet min eerbaar noch min onbevlekt, om ſtrydige

die teekenen te hebben tegen die men meeſt wil aanmerken om de Maagdom der Dochteren te kennen. De Dienſtmeit, daar *Aquapendens* ons de Hiſtory van verhaalt, welkers *Hymen* niet had konnen gebroken worden door alle ſijne Scholieren, en een andere jonge Vrouw met een Gouſmit tot Parys getrouwt daar *Paré* van ſpreekt, die ſwanger wierd zonder dat haar Hymen afgeſcheurt was, waren en d'eene en d'andere geen Maagden, of ſchoon zy teekenen des maagdoms hadden.

Het is dan waarachtig, gelijk ons *Riolanus* verſekert, dat 'er niet in geheel de Medicyne moeielijker te kennen is dan de Maagdom, en dat ſelfs volgens de gedachte van *Cujacius*, het ſchier onmogelijk is gewiſſe teekenen daar van te hebben. Daar is geen vernuft noch hulpmiddel 't welk de Dochters niet bedenkken, om 't verlies t' ontveinſen dat ſy eenmaal geleden hebben: en indien *het is onmogelijk*, volgens 't gevoelen van een groot Konink, *te kennen in de Zee den weg van een Schip, in de Lucht dien van eenen Arend, dien van een Slang over een Rots, ſoo ſal het ook onmogelijk zijn den weg te kennen die een Man maakt wanneer hy een Dochter uit liefde drukt.*

Indien *Eſopus* moejelijkheit had in te verantwoorden voor de Maagdom eener Dochter,

ter, die hem geduurig voor oogen was, souden wy meerder verſekertheit hebben om dat te getuygen van eene die wy niet dan ſeer ſelden ſien?

Het beſte middel om de ſuiverheit der Dochteren te bewaren, volgens d'onderſcheiding welke de Geneesmeeſters daar van maken, en om daar van wel verſekert te weſen, dat ſou zyn hare natuurlijke deelen toe te naajen even na hare geboorte, gelijk *Petrus Bembus* ſeit, dat men d'Africaanſche maagden doet. Maar om dat deſe gewoonte geen gebruik heeft in *Europa*, zoo moeten d'opvoeding, de wysheit, en de ſchaamte ſich ſtellen tegen de verliefde driften der dochteren, welke de Natuur, hare geſontheit, en hare jeugd t'aller ſtond in haar doet voortkomen; en dat zy noch hier mede hare maagdom bewaren door een gave des Hemels, welke Godt niet geeft dan aan de gene die hem aangenaam zyn.

III. ONDERDEEL.

Van de teekenen der afzynde Maagdoms.

HEt Orakel dat *Pheron*, Koning der Egyptenaren, vraagde over ſyne blindheit, antwoorde hem, dat hy om geneſen te zyn,

ſich

sich de oogen moest wassen met de pis van een maagd, of van een Vrouw die sich volkomen vernoegde met d'omhelsingen van haar Man. Dit genees-middel wierd by hem niet gevonden; en indien een dochter van een Hovenier hem die niet gegeven had, ik geloof dat hy langen tyt sou gewacht hebben eer hy syn gesicht had weder gekregen; de maagdom en de eerbaarheit doenmaals een seer ongemeene saak zynde.

Schoon wy geseit hebben in 't voorgaande Onderdeel dat'er niets soo moejelijk was te bekennen als een tegenwoordige maagdom, soo zyn'er ondertusschen eenige Geneesmeesters die sich laten voorstaan, dat'er teekenen en raadselen zyn, die ons het afzyn des Maagdoms konnen doen ontdekken. Want indien d'onteering geschied is, indien de Man die sulks gedaan heeft van sijne deelen wel voorsien is, en eindelijk indien de dochter van natuur wat nauw is, soo heeft men niets, na sy seggen, lichter te kennen dan 't verlies van haren maagdom.

De lippen en de nymphen van hare natuurlijke deelen geheel root van bloed, en gants geswollen van pyn, zyn onwederleggelijke getuigen van hare onkuysheit. Daar is geen verbintenis meer tusschen hare verliefde deelen; en in haar te sien gaan, swiert

sy

ſy haren voet op ſekere wzſe, zoo dat men, indien ſy geen nauw acht op haar ſelve ſlaat, altijt ſal merkken dat ſy ſich qualijk gedragen heeft.

Maar indien men eenigen tijt wacht om de teekenen van hare onteering na te ſoekken, dan is alles weder herſtelt, en alles ſchynt by haar natuurlijk te weſen. Men ſal niets in hare deelen bekennen, dat achterdocht ſou konnen maken, van dat ſy ongeoorloofde weelden genoten ſou hebben. De natuur aan d'eene zyde arbeid ſonder ophouden om de geſcheidene of uitgerekte deelen te herſtellen; en men had noit achterdocht van dertele geilheit gehad in de dochter der *Topinambous*, welke *Riolanus* ſoo nauw bevond in haar t'ontleden. Aan d'andere kant weet de konſt deſe partien ſoo nauw t'ſamen te trekken, dat'er niet dan een andere konſt weſen moet om ſoodanigen bedrog t'ontdekken.

Maar het is onvergelykkelijk moejelijkker een verſekert oirdeel te vellen van een dikke en groote Meit van 25 jaren, die eenige nachten in den arm heeft gelegen van een Man die niet ſonderling is uitgewaſſen. Of ſchoon ſy malkander dikwils geſoent hebben, ſoo ſal men ondertuſſchen, 's morgens haar onderſoeke, geen groote verandering

G vin-

vinden in hare natuurlijke deelen; en het sou zelfs onmogelijk zyn hare onteering daar uit te oirdeelen. Als de dochter maar een weinig onbeschaamtheit mag hebben, dan zal sy doen als de Vrouw daar *Salomon* van spreekt, die haren mond wascht na dat zy gegeten heeft, en die dan noch schrikkelijke eeden doet van niets gesmaakt te hebben.

Het ondersoek dat men in dese gelegentheit moet doen van de mannen, is een zeer aanmerkenswaardige saak, om het onteeren eener dochter t'ontdekken: want daar zijn'er zoo onbeschaamde gevonden, dat zy onschuldige mannen hebben beschuldigt. *Maria Francisca Gismoda* deed soodanigen binnen Romen ontrent *Steven Nocetti*, die na zijne natuurlyke deelen aan den Richter getoont te hebben, om sich te verdedigen wegens het ongelyk dat men hem aandeed, van de *Rota* wierd vry-gesproken, en ontslagen met de kosten.

Men gelooft dat het bloed, 't welk op d'eerste nacht van de bruiloft gestort word, en de melk die men vind in de borsten van een dochter, baarblykkelijke teekenen zyn van haren verloren Maagdom. Hierom beval *Moses* aan de Joden, de lakens sorgvuldig te bewaren, daar de nieuw getrouwde den eersten nacht in gelegen hadden, om t'eeni-

ger tijt de vrouw t'ontſchuldigen voor haren man. Dit onderhoud men noch huidendaags in de Koninkrykken van *Fez* en van *Marocco*, indien wy de Hiſtory-ſchryvers daar van gelooven. De melk kan niet vloeien uit de borſten van een dochter, indien zy van te voren in hare ingewanden niet heeft ontfangen; en men mag haar geen maagd noemen die een kind kan te ſuigen geven.

Maar men ſal my toelaten te ſeggen, dat het bloed en de melk niet altijt teekenen zyn van een geſchonde vryſter; want een groote en dikke meit, die met een klein manneke trouwt, is niet minder maagt, om d'eerſte nacht van hare bruiloft geen bloed te ſtorten; en het bloet, dat'er vloeit uit de natnurlyke deelen van een andere dochter, is niet meerder een teken van hare deugd, de konſt ſomtijts een vreemd bloed vertoonende, dat van te voren in een klein ſchapen-blaasken gedaan, en vervolgens behendig in den hals van de lijfmoeder geſtopt mag zyn.

Indien het bloed der ſtonden ophoud van een dochter te vloeien, dit bloed opſtygende na de borſten verandert ſich in melk, volgens het gevoelen van *Hippocrates*; en het klein dochterken, daar *Alexander Benoiſt* ons de Hiſtory van beſchryft, dat het geheel haar leven onvruchtbaar gebleven is, gaf van

hare kindsheit of teekenen van geſchonden te weſen, indien de melk een verſekert teken is van gebondentheit. Maar 't geene hier ontrent noch meerder is aan te merkken, is dat de Syrier van den zelfden *Benoiſt*, en de Soldaat *Benro* van *Cardanus*, beide melk hadden, ofſchoon ſe grove en ſterkke mannen waren.

Ik ſal niet ſtilſwygend voor by gaan 't gene niet lang geleeden gebeurde in 't overkomen uit d'Amerikanſche Eilanden na Vrankrijk. Een ſwangere Vrouw t' ſcheep gekomen baarde op Zee, en ſtierf eenige dagen daar na. De Capitein tot mededoogen bewogen gebood aan een Negerinne van 18 Jaren, en dienſtmaagt van de kraamvrouw, het kleine kind wat beſig te houden met hare borſt daar aan te geven, om door zyn gekryt geheel het ſchip niet met deernis t'onruſten: eenige dagen daar na kreeg de dochter melk, en ſoogde het kind ſeer wel, ofſchoon ſy maagd was. Daar zyn ſoo vele getuigen hier van, dat niemand daar aan ſou konnen twijffelen.

Naar alles wat wy geſeit hebben, ſoo moet men gelooven, dat 'er geen verſekert teken is van de Maagdom, noch van 't onteeren eener Dochter. Dat alle de teekenen, waar van wy hebben geſprooken, ſchier altyt twyffelachtig en onſeker zijn, ten ware men baarblykkelyke giſſingen gebruikte, gelijk de

Rechts-

Rechtsgeleerde huidensdaags doen, die op alles acht ſlaan, wanneer daar geſchil is om te oirdeelen van de eerloosheit eener dochter. Sy maken hare opmerkkingen tot op het ontmoeten der oogen, op het heimelijk toelacchen, op d'aanduiding van plaatſen, op de gemeenſaamheden, op het t'ſamen eten, op de kledingen, op de ſonderlinge beſoekkens, met een woord, zy doen ons aanmerkken al wat men het heimelijkſt kan kennen tuſſchen twee Gelieven. Maar na dit alles ſoo weten zy noch niet ſekerlijk de waarheid.

Daar is dan niets, ik ſal het noch een ſeggen, zoo moejelijk als de Maagdom te kennen, dewyl ſelfs de ſwangere Vrouw, indien wy *Severin Pinay* daar in gelooven, alle de tekenen daar van kan hebben. Als men ſlechs een dochter niet heeft gevonden in de armen van een Man, en haar niet met eenen onderſoekt, dan is'er naauwlijks geen middel om hare onteering te kennen. Want indien men eenige tyt wacht, dan ſullen alle de teekenen, die haar te deſer tyt mogten beſchuldigen, ſich niet meer vertoonen; en men zou, ſonder haar ongelijk te doen, haar geen oneer durven verwyten. Soo dat ik vryborſtig beſluit, dewyl de Natuur of de konſt voor de oogen van de geleerſte Geneesmee-

sters, en d'aldersneegste Vrouwen, de teekenen des Maagdoms konnen verbergen, dat men met geen vaste versekertheit het waarachtig onteeren of schenden van een dochter kan bekennen.

Om dat wy hier vooren geseit hebben dat de konst de listigheden ondekte, welke de dochters gebruikten om maagd te schynen, wanneer sy dat niet zyn, soo dunkt my, om ons niet te laten ontsnappen dat dienen kan voor de naauwkeurigheit des Lesers, dat wy hier de middelen moeten ondersoekken, waar door men een opgesmukte Maagdom ontdekken mag, want dikwils willen de dochteren pronkken met een deugt die sy niet hebben, en laten sich selver voorstaan, dat het onmogelijk te kennen is wat sy in 't heimelijk hebben verlooren. Om by dese gelegentheit haar uit dit misverstant te redden, soo sal men maken een halfbad van het affiedsel kan keeskens-kruid, van kruiswortel, van weede-kruid, van Beeren-klaauw, &c. met eenige handen vol Lynzaad en het zaad van Vlojen-kruid. Sy sullen een uur in dit bad blyven, waar na men haar afdroogen sal en twee of drie uuren na dat bad sal men haar ondersoekken, ondertusschen wel naauw op haar gelet hebbende. Indien een Dochter maagd is, dan sullen alle hare deelen der lief-

de

de gedrongen en dicht by malkanderen zijn; maar indien zy dat niet is, dan ſullen die los, ſlap, en hangende weſen, in plaats van gerimpelt en ingetrokken, zoo zy te vooren waren, wanneer ſy ons daar in ſocht te bedriegen.

II. HOOFTSTUK.

Of'er bequaame middelen zyn om de Maagdom aan een Dochter weder te geven.

HIeronimus ſchryvende aan een Godvruchtige Dochter, die *Euſtochion* genaamt wierd, en haar deſe ſchoone Schriftuurplaats uitleggende. *De Maagd van Iſraël is gevallen, en daar is niemand die haar kan ophelpen*, ſeit in een andere taal deſe ſelfde woorden. *Ik ſal u vryborſtig ſeggen, myne waarde Dochter, of ſchoon Godt Almachtig zy, ſoo kan hy nochtans de Maagdom niet weder geven aan een Dochter die deſelve eenmaal verlooren heeft: hy kan haar wel haar miſdaad vergeven; maar het is in ſijne macht niet haar de bloem des Maagdoms weeer te geven die ſy heeft laten plukken.*

In der daad daar zijn geen hulpmiddelen welke onſe Geneesmeeſters hebben konnen uitvinden noch konſten welke de Hoeren hebben konnen bedenken, die haar kan

doen weder komen. Het is een deugd die eenmaal in het leven verduistert word, en die men noit daar na weder te voorschijn siet komen. Het is een verbintenis der partien, die eenmaal gescheiden zijnde nimmer weder vereenigen, gelijk sy te voren waren.

Om dat 'er geene teekenen zijn die haar klaarlijk konnen ontdekken, soo zijn'er ook geene hulpmiddelen die haar herstellen. Wy hebben de macht wel om die na te apen, en een vermomde Maagd, om soo te seggen, te maken; maar wy konnen het natuurlijkke niet weder herstellen, dat een veel waardiger en veel kostelijker saak is.

Ik heb langen tyd twyffelachtigh geweest in mijn besluit te nemen, namentlijk of een Genees-Meester over dusdanige saken opentlijk moest schryven. Maar na ernstige overleggingen daar toe gemaakt te hebben, vond ik my door krachtige beweeg-redenen verplicht tot dit Hooftstuk te verhandelen. Want de verachting en schande daar een onnosele Dochter in vallen kan, die trouwt wanneer sy van natuur te veel open is; en een andere die door swakheit sich heeft laten verleiden van de verlokkingen eenes Mans die haar bedrogen heeft, zyn krachtige redenen om in dit Hooftstuk niet te swygen. De vrede der huisgesinnen, en de

gerustheit des Geestes van een Man worden bykans altijt herstelt door de hulpmiddelen die wy gesint zijn hier voort te brengen: het is noch door haar, dat de geoorlofde wellusten des houwelijks gevoed worden, en dat dikwils de voorteeling bevordert word; want men heeft Vrouwen gesien die geen kinderen krygen konden dan door de remedien, die ik in 't vervolg van dit Hooftstuk sal voorstellen.

De Mannen, om in 't gemeen te spreken, achten de Maagdom van een Dochter niet als door de naauwe opening van hare natuurlijke deelen, door de gladdigheit van haren buik, en door de rondte en hardigheit van haren hals. Dikwils nemen sy weinig acht op, eenige druppelen bloeds die in d'eerste omhelsingen des houwelijks gestort moeten worden; en sy gaan alle de teekenen niet onderſoekken, die wy aangehaalt hebben in het voorgaande Hooft-stuk, om versekert te zijn van de Maagdom der Dochteren die sy trouwen: het is genoeg dat hare Vrouwen de drie hoedanigheden hebben hier voren van ons afgeteekent; om by haar aangenaam ontfangen te wesen. Indien sy te wyd open zijn, of dat sy den hals te sluts en te slap hebben, wanneer het selfs Heilige *Agnieten*, *Catarinen* en *Annaes* mogten wesen, so

worden ſy terſtond van miſnoegen ingenomen, en d'uitſinnige herstocht, die men jeloersheit noemt, maakt ſich ter ſelve tijt meeſters van haren geeſt, en doet haar achterdocht krygen van eerloosheden, daar deze vrouwen dikwils gants ontſchuldig aan zijn.

Om dan alle deze verwerringen te myden die meer dan te veel in de werelt zijn, en die niet dan te ras de ruſt des houwelijks ontſtellen zoo zal ik hier de remedien by-brengen, die de Dochters en Vrouwen tegen de quade vooroirdelen beſchermen, welke men over haar zou konnen opnemen. De eerſte ſullen ſich daar van mogen bedienen wanneer zy te wyd zijn, en hare borſten te ſlap neer hangen, of als zy anders door ſwakheit ſich hebben over gegeven tot haren onbeſcheidene drift, of een kindeken gekregen mogten hebben eer zy getrouwt waren. d'Andere ſullen deſelvige mogen gebruikken om aangenaam by hare mannen te zijn, en d'ontfankkenis binnen hare ingewanden te lichter te bevorderen.

Ik beken dat men de remedien kan miſbruiken, gelijk ook de voortreffelijſte ſaken des weerelds: maar men zou nochtans de Natuur niet konnen beriſpen, die toelaat dat de Son ſoo wel ſchynt over de vergiftige als over de heilſame kruiden. In-

Indien men dan vind dat een Dochter die natuurlijk naauw is, in 't heimelijk by iemand geslapen heeft; en dat sy naderhand trouwen wil, sonder dat haar Man hare voorgaande swakheit sou konnen gewaar worden, het beste hulpmiddel dat ik by dese gelegentheit haar sou konnen geven is, dat sy sich suiver eerbaar houde vier of vijf jaren voor haar houwelijk, dat sy d'inbeelding van hare liefde niet verhitte door danssen, door ongeregelde geselschappen, noch door het lesen van oneerbare boeken, en eindelijk dat sy leve in de zedigheit, passende voor de dochteren die sich willen beteren. Dit belooft haar dat de Man haar voor maagd sal aannemen, en dat sy nimmer sal gelooven te zyn bedroogen geweest. Want indien men syn insicht laat gaan op de History in 't voorgaande Hooftstuk bygebragt, van een Dochter van 25 jaren uit het land der *Topinambous*, wy sullen geen moeite hebben om ons in te beelden dat de remedie, die ik hier aanvaarde, niet de beste sou zyn van alle de gene die men sou konnen gebruiken.

Maar voor die van natuur wyd open zyn, die den buik gerimpelt hebben, en de borsten sluts en neer-hangende, soo raadde ik, dat sy de hulpmiddelen gebruiken die haar doen sluiten, en aangenaam by hare Mannen maken.

De

De damp van een weinig wyn-aſyn, waar in men een gloejend yſer of een heeten rooden ſteen geworpen ſal hebben; het t'ſamentrekken affiedſel van eekelen, van wilde Prunellen, van Myrsh, van Provenzy-rooſen, van Cypreſſen-noten, de t'ſamen trekkende ſalf van *Fernelius*, zyn alle remedien die de natuurlijke deelen der Vrouwen weder ſluiten, wanneer die te zeer zyn geopent.

Om dit gebrek te helpen, willen eenige Geneesmeeſters, dat men in de lijfmoeder een t'ſamen-trekkend water ſou uitſpuiten, gemaakt uit het affiedſel der zaken die wy hier boven beſchreven hebben. Maar ik ſou 't gebruik van dit hulpmiddel niet aanraden, ten ware de Vrouw een quade kraam had gekregen, en dat zy geheel open mogt weſen door 't geweld dat zy daar in had uitgeſtaan: anderſins ſoude deze t'ſamentrekkende vogtigheden onverdraagelykke pynen en ſnydingen konnen verwekken, indien ſy eens in deſe partien wierden beſloten, en daar niet uit konden komen, gelijk d'ondervinding my ſomtyts dat heeft bekent gemaakt.

Sou het een Dochter niet geoorloft zyn, die eenige jaren hares leven in ongeoorlofde welluſten doorgebragt heeft, den geeſt hares Mans te vreden te ſtellen, op den eerſten dag hares houwelijks, met een weinig lams-

bloed

bloed te nemen, dat zy van te vooren had laten droogen; en het zelfde in de hals der lijfmoeder te steken, na twee of drie kleine bollekens daar van gemaakt te hebben? Sou het haar niet geöorloft zyn, seg ik, om den vrede in haar huisgesin te bewaren, alle deze zaken te doen om deugtsaam te schynen in 't aansien van haren Man?

Maar de lust van Maagd te schynen gaat zelfs dikwils tot zoo verre, dat men sich niet vreest over te geven aan de pynlijkste smerten: want daar zyn dikwils Hoeren geweest, die haare natuurlijke deelen open gekrabt hebben, om voor maagden te gaan, wanneer zy sich geöorloft aan een man wilden verbinden.

De buik is somtijts zoo ongesien van rimpelen, en van litteekenen door het baren bekomen, dat zy, die men maagden acht, niet durven trouwen van wegen deze gebreken. Dit verplicht haar dikwils tot een ontuchtig leven te leiden, en het overige van hare dagen in ongeöorlofde wellusten door te brengen. De Vrouwen zelfs schamen sich in dien staat haar te laten sien van hare Mannen; en dus berooven zy sich selfs dikwils van de soetigheden des houwelijks, en van de geboorte veeler kinderen

Ten einde deze dochters dan afstant mogen

gen doen van ſulken oneerlijken en ontuchtigen leven, en dat zy voordeelig mogen trouwen; en dat de Vrouwen geen angſt mogen hebben in haar houwelyk, zoo wil ik hier wel ſchryven wat ik eens geleert heb van een Geneesmeeſter den beroemſten van onſe *Eeuw*.

Men ſal veertig ſchaaps-voeten nemen, welker beenen men in ſtukken ſal breken, en na dezelve te hebben laten koken in genoegſaam veel water, ſal men met een lepel het vet dat daar boven dryft afſcheppen, waar by men twee handen vol zaad van een Walviſch ſal doen, met twee oncen verſche reuſel van een ſog, en zoo veel verſche ongeſouten boter, dit alles ſal men doen ſmelten in een verglaaſden aarde pot; en na dat deze Salf koud geworden ſal zyn, moet men die met Rooſen-water waſſchen tot dat ſy wit word; voorts ſal men die bewaren in een glas, om te gebruiken als het nodig ſal zyn.

Na dat de perſoon ſich van deſe Salf ſal bedient hebben, ſal ſy op haar buik een honden of geiten vel leggen, toebereid op de wyſe van een honde-vel. Men ſal twee oncen nemen van yder van deſe olyen, te weten, Oly van ſoete Amandelen, van St. Jans Kruid, van Myrtus. Men ſal die waſſchen met Rooſen-water; en na dat die ſoodanig ſullen

toe-

toebereid zijn, ſal men een van deſe bereukwerkte vellen, die men gemeenelyk uit Spanjen of Italien brengt, daar mede beſmeeren. Men ſal dat een geheele nacht laten doordrynkken, 's anderdaags ſal men dat een uur lank tuſſchen de handen hard vryven; en na dat men vervolgens twee heele dagen in de lucht het ſal laten liggen hebben, daar de ſon niet op ſchynt, ſal men de mate van den buik nemen, om dat daar na te ſnyden, en dan ſal men dat daar op leggen, voornamelijk by nacht. Indien 'er eenige weeken verloopen ſonder dat de lidteekens verdwynen, ſoo moet men Oly van Myrthe nemen, die de huid verſacht, en de vlakken met meerder kracht wech neemt, ſonder het vel te beſchadigen; indien men wil dat deſe remedie veel krachtiger zy, ſoo ſal men by deſe oly wat limoen-ſap doen, en een weinig armoniacs ſout; en dit alles hard onder malkander ſlaande, ſal men een Salf daar van maken.

Nu is my niets meer overig dan het gebrek te verbeteren van een ſlappen en dikken boeſem, die dikwils een Dochter in achterdocht brengt van geyl te weſen, en den wyn te beminnen; want daar zijn 'er die als twee kuſſens op haar borſt dragen, en die ſoodanig belemmert zijn wanneer ſy haar beſt willen doen, dat ſy naauwelijks de armen roeren

kon-

konnen. Het is misschien om dese reden, indien wy de History daar van gelooven, dat de Amazonen een van hare borsten afbrandeden, om vervolgens te behendiger en wakkerder te wesen.

Behalven dese remedien, die wy hier boven aangeroert hebben, en konnen dienen tot den hals te verdunnen, kan men noch dikken rooden Wyn gebruikken, of Smits-water, waar in men sal hebben doen sieden Klim-bladeren, Maagde-palm, Myrthe, Pietercely, en selfs dulle-Kervel, sonder de quaadaardige hoedanigheit van dese laaste plant te vreesen, onse *cicuta* wel verschillig zynde van die der Atheniërs, met welkers sap sy den wysten der menschen deden sterven, gelijk het Orakel had genoemt.

Daar zijn'er die sich bedienen van looden vormkens om hare borsten te verkleenen. Het is in der daad een goed hulpmiddel tegen dusdanige gebreken. Maar indien men te voren het binnenste van dat lood heeft bevochtigt met Oly van Bilsen-kruid, dan sal dese remedie noch voortreffelijker zijn: want desen Oly heeft een bysondere kracht om den boesem te verdunnen, en dien hard te doen worden; sy stelt sich selfs ook tegen het aanwasschen van 't sog naar het baren.

Maar ten einde men niet eenig ongemak ont-

ontmoete in 't gebruik van alle dese remedien, soo sal ik hier noch eens verhalen wat ik elders de Dochteren en Vrouwen heb aangeraden; dit is, dat sy niets moeten gebruiken omtrent den boesem, noch omtrent de natuurlyke deelen, als drie of vier dagen na hare stonden, en 8. dagen van te voren. En de Vrouwen die onlangs gebaart hebben, moeten sich daar niet van bedienen, dan op het einde van hare zuiveringen, 't welk komen kan na den dertigsten of veertigsten dagh van haar kraambed.

III. HOOFTSTUK.

Op wat jaren een Jongelink en een Dochter moeten trouwen.

MEn moet sich niet verwonderen, dat wy sterffelyk zyn, terwyl wy bestaan uit soo veel verschillende, en soo tegen malkander strydende deelen. De hooft-stoffen die dagelijks in ons selven stryd voeren, sonder dat wy sulks eens gewaar worden; en de natuurlijke warmte die sonder ophouden d'ingeboorene vochtigheit verteerd, die ons staande houd, zyn twee oirsaken van het einde daar wy alle met haast na toe loopen. Onse warmte geduurig werkkende op onse

vochtigheit, verteert en vernietigt die allenxkens; ſoo dat, gelijk de vlam van een lamp ten einde koomt door het verbranden van den oly die haar voed, onſe warmte mede word uitgebluſt door 't gebrek van de vochtigheid die haar onderhoud. De lucht, de voedſelen, en het drinkken zy niet machtig genoeg om die eeuwig te herſtellen; als ſy dat doen, ſoo is het alleenig voor een tyt, en de partien die ons vyer onderhouden komende oud te worden, vinden ſich ten laatſten vermoeit van onophoudelijk op dien ſelfden voet te arbeiden, en ter ſelfder tijt t'ontfangen 't geene haar doet beſtaan, en 't geene haar doen omkomen.

De natuur wel voorſiende des werelds ondergank, indien ſy eeniger wyſe geen order daar in ſtelde, gaf, van het aanvangen der eeuwen, aan het een en het ander geſlacht een wonderbaarlijke verſameling van partien om haars gelijk voort te brengen; en met eenen verborgene vyeren om de ſelve eeuwigduurende te maken. Het was in de ſchepping des werelds, dat ſy deſe ſoete gemeenſchap des levens inſtelde, en dat ſy niet alleenig maakte een t'ſamenvoeging van twee lichamen, maar een aangename vermenging der zielen daar ſy door leefden. Het houwelijk, dat ook ſchier alſoo oud is als de

we-

wereld, is dese springbron van onsterffelijkheit; en de voornaamste staat der menschen; dewyl sonder dit de Steden en Staten tot niet souden vervallen.

I. ONDERDEEL.

Lof des Houwelijks.

IK acht het niet noodig hier het lof des houwelijks uit te breiden; het is pryselijk genoeg door d'instelling die Godt daar van maakte in 't aardsch Paradys, en door het einde dat de Kerk sich daar in voorstelt. Indien *Adam* in den staat der onnoselheit een hulp van nooden had, gelijk de H. Schrift ons dat aanteekent, soo moeten wy niet ongelukkig zyn door den echten band, die onsen eersten Vader gelukkig maakte; en wy souden ongelijk hebben van te gelooven, volgens de gedachten van eenige, dat hy 't quaad over 't geheel al heeft uitgebreit, wanneer hy last had van de aarde met menschen te vervullen, en te vermenigvuldigen. Ik wil noch niet seggen, dat het was op een bruiloft, daar *Jesus Christus* sijn eerste mirakel deed; dat het Houwelijk dient tot figuur van de vereniging *Jesu Christi* met sijne Kerk; dat het een verborgentheit is volgens de ge-

tuigenis van den *H. Paulus*; dat Godt met den naam van Bruidegom genoemt word in het hooge Lied Salomons, en dat *Jeremias* ſelfs, om na de menſchelijke wyſe te ſpreken, Godt getrouwt maakt, en hem in dien ſtaat, ons vertoont. Alle deſe gedachten zyn te zeer gemeen, en te menigmaal verhaalt.

Maar ik kan ſeggen, dat 'er geen ſtaat in het leven gevonden word, die heerlijker is als het Houwelijk; dewyl die gelegentheit verſchaft om onophoudelijke geſchenkken te doen aan de Kerk en aan den Staat.

De Kinderen zyn in der daad begunſtingen des Hemels, volgens het toeſtemmen van den *H. Hieronimus* ſelfs, die den Maagdom ſoo hoog verheft. En in het Oude Teſtament is het Houwelyk ſoo hoog geacht, dat het verheven word boven alle de andere ſtaten des levens; ſoo dat het hier door wel licht is te oirdeelen, dat men in d'Oude Wet het ſelve boven de Maagdom verhief; en dat d'onvruchtbaarheit der Vrouwen daar voor eenige ſchande wierd gerekent.

Het is niet alleenig onder de Joden dat het Houwelijk in achting was: de oude Chriſtenen gaven noit bedieningen van Magiſtraatsampten aan de Mannen die niet getrouwt waren. De Heidenen ſelfs hebben Wetten tot voordeel van 't Houwelijk gemaakt: want

die

die van Sparthen, aan d'eene zyde, ſtelden een Feeſttyt in, waar op de gene die niet getrouwt waren door de Vrouwen gegeeſſelt wierden, en in ſmaad heen gedreven, als onwaardige om den ſtaat te dienen, en haar aanſien en welſtant te helpen bevorderen. De Romeinen, aan d'andere zyde, kroonden het hooft der gener, die verſcheide malen getrouwt geweeſt hadden; en in hare algemeene vroolykheden wierden ſy die ſich dikwils in 't houwelyk begeven hadden, geſien met een palmtak in de hand, als beladen met ſoo vele overwinningen gelyk de *Ceſars*, mede geholpen hebbende tot de grootheit vau den Staat, ſoo wel als ſy door 't getal van krygsknegten die ſy daar aan verſchaft hadden. Om deſe redenen, is het naar het ſeggen van *Hieronimus*, dat ſy een Man met laurieren kroonden, en wilden dat hy, in de lijkſtatie, het lichaam van ſijne Vrouw ſou verſellen, met een palmtak in de hand, en een kroon op het hooft; dewyl het ſeer redelijk was, voegt hy daar by, dat hy twintigmaal, en ſijn Vrouw twee-en-twintig maal getrouwt geweeſt zynde, als in een zegepraal gevoert wiert op het begraven van ſijne Vrouw.

II. ONDERDEEL.

De bequaamsten Ouderdom tot het Houwelijk.

ALlerhande Ouderdom is niet bequaam om de soetigheden des Houwelijks te smaken. De eerste en de laaste jaren hebben hare verhinderingen, en indien de kinderen te groote swakheden hebben, soo zyn d'oude Mannen te veel afgeslooft. Het middelste van ons leven is het bequaamste voor *Venus*, die, gelijk *Mars*, niet vereischt dan jonge lieden, vol vyer, vol gesontheit, en vol moed.

De Geneesmeesters hebben verscheide gevoelens ontrent de verdeeling van ons leven. d'Eene onderscheiden dat in vier ouderdommen, d'andere in vyf, en andere in veel meer andere verdeelingen. Maar om dese saak wat nader aan te merkken, soo maken de jaren de ouderdommen niet; het is de kracht en de gematigtheit die deselve onderscheid. Een Dochter kan swanger worden met haar 10 of 12 jaren, wanneer sy grof is en sterk, in plaats dat een andere sulks niet sou konnen doen op 18 of twintig, van wegen de swakheit harer teel-deelen, en de droogte van hare gematigtheit. Nochtans moet men een besluit maken in dese saak, op dat de

Rechts-

Rechtsgeleerden, die de verdeeling der ouderdommen noodig hebben, gesondelijk mogen oirdeelen ontrent de saken die haar aangaan.

Het gevoelen dat meest word gevolgt, is dat ons leven in vyf uitgangen verdeelt; de eerste is de jonkheit, die duurt van onse geboorte tot den ouderdom van 25 jaren, waar na wy niet meer wassen; van 25 jaren tot 35 of 40 is de bloem des ouderdoms van een Man; en dit word de jeugd genoemt. De vasten ouderdom volgt op de jeugd, en duurt tot 45 of 50 jaren, dit is de tijt waar in men vind de selfde kracht en de selfde gematigtheit. De vierde tijt is het eerste afgaan des ouderdoms, en duurt tot vyf-en-festig jaren; en eindelijk de swakken ouderdom die de menschen verzelt tot haar doot.

De jonkheit word noch in verscheiden tyden verdeelt, onder welke de kindsheit d'eerste plaats heeft. Sy begint van onse geboorte af tot onse 3 of vier jaren, wanneer wy hebben leeren spreken. De jongerschap volgt daar op, en eindigt omtrent de 10 jaren. De jaren van bescheidentheit komen daar na, die sommige de volwassentheit noemen, en duurt tot 18 jaren; en eindelijk de jonkheit, die den naam neemt van al desen tijt, en loopt tot 25 jaren.

De kindsheit en de jongerschap weten niet wat het is menschen voort te brengen; en of 'er wel eenige History-schryvers zyn, die dit twyffelachtig souden mogen maken, door de History van een Kind van seven jaren, dat een Dochter beswangerde; Ondertusschen, dewyl niet dan een eenig voorbeeld in geheel de Oudheit hier van gevonden word, en dat andersins het teelen niet bestaan kan met de swakheit van dese jaren, sal het my geöorloft zyn by myn gevoelen te blyven, en de kinderen uit te sluiten buiten 't getal der gener die konnen teelen.

Ik sal het selfde niet seggen van de gene die tot de jaren van bescheidenheit gekomen zyn; want dan verandert de stem, en word grover door de natuurlyke warmte, die sich in den boesem vermeerdert; dan begint men na den bok te ruikken door d'onaangename dampen, die sich verheffen uit het zaad; dan koomt 'er hair aan de natuurlyke deelen, en men gevoelt daar veelvoudige jeukkerigheden; dan, seg ik, begint een Jongeling te branden door het vyer der liefde, en komen sijne natuurlyke deelen sich te schikken naa d'omhelsingen der Vrouwen.

De Geneesmeesteren, die geduurig acht slaan op de bedryven der Natuur, konnen geen naauwkeurig besluit geven, over den ouder-

ouderdom die de Mannen en de Vrouwen moeten hebben, om ſich uit liefde te vermengen, en om te teelen. Daar is ſoo grooten onderſcheid van gematigtheit en van kracht in de menſchen, en die deelen die tot de teeling dienen, dat het onmogelyk is ontrent deſe ſaak een rechte uitſpraak te doen. 't Gene men in 't gemeen ſeggen kan is, dat men begint tot het teelen bequaam te worden van tien tot achtien jaren; maar men ſou niet naaukeurig konnen bepalen ontrent wat jaar ſulks geſchied in de byſondere perſoonen.

Wy leeſen in onſe Opmerkkingen van de Geneeskonſt, dat'er Mannen geweeſt zyn die op hare tien jaren Vaders waren, en dat men Vrouwen van negen jaren gevonden heeft, die den naam van Moeder verdienden. *Joubert*, Geneesmeeſter van Montpeliers, en een der geleerſte Mannen van ſijnen tyt, heeft in Gaſcognen geſien eene *Jeanne de Peirie* die een Kind baarde op 't einde van haar negende jaar. Deſe Hiſtory gaat niet alleen; ik ſou 'er noch veele diergelijke konnen bybrengen die in het Duytſche Ryk gebeurt zyn, en in andere warme landen, indien het gene *Hieronimus* ons in ſijne ſchriften heeft nagelaten, niet genoegſaam was om te beveſtigen het gene ik hier ſeg. Hy verſe-

kert ons, dat een Kind van tien jaren een voe-ster beswangerde daar het eenige tijt mede sliep.

Nochtans beken ik, dat dusdanige wonderheden seer ongemeen zijn in de weereld, en dat men dikwils heele eeuwen van doen heeft om diergelijkke aan den dach te brengen: Maar het versekerste merkteeken van in staat te zijn om te teelen, is, volgens het oirdeel der Geneesmeesteren, wanneer een Man sijn zaad kan schieten, en dat de stonden in een Dochter te voorschyn komen. Dit zijn dan klaarblykkende teekenen, dat de Natuur aan het een en het ander geslacht heeft gegeven, waar mede sich eeuwigduurend te maken. Dese uitstortingen van humeuren vertoonen sich niet dan seer selden op de negen of tien jaren; selfs siet men weinige Dochteren van twaalf, en Jongeren van veertien jaren, bequaam om de liefde te voldoen, en dese stoffe voort te brengen, waar van de menschen gemaakt worden. Dit komt meest in de Dochteren van veertien, en in de Jongelingen van sestien jaren; want in dese tyt haakt alles na de teeling: het is de lent van het leven, en een van de soetste getyden die de menschen hebben. Een Dochter sou wel traag zijn, indien sy op hare sestien jaren niet bequaam was tot sich eeuwigduurend te ma-

ken

ken met een kind voort te brengen: en een jongeling van 18. jaren ſou wel koud weſen, indien hy by haar op het bed liggende, het hem niet mogelijk was de weelden der liefde met haar te genieten. Eindelijk mag men beſluiten uit al het gene ik hier geſeit heb; dat de bequaamſten ouderdom tot kinderen te teelen is die van veertien jaren; en die noch wat trager, van ſeſtien of van achtien.

Wegens dat de Vrouwen eerder vaardig zyn om kinderen te teelen, hebben eenige Geneesmeeſters gedreven, dat zy van een warmer gematigtheit waren. Want indien, in 't gemeen ſprekende, ſeggen ſy, die meerder bloed hebben, ſoo hebben ſy ook meerder warmte; dewyl de natuurlijke warmte meerder ſit, daar dit humeur meeſt is.

Anderſints ondervind men, ſeggen zy, dat de Vrouwen vernuftiger en werkſamer zijn dan de Mannen, om dat ſy meerder bloed hebbende, ook meerder geeſten hebben, die oirſaak van hare werkſaamheit zijn. Sy hebben noch eer hair aan hare natuurlijke deelen; en men heeft 'er geſien, die ſchier noch niet tot de jaren van beſcheidentheit gekomen waaren, aan welke de Natuur hare natuurlijke deelen begon te dekken met haar 't welk ſy daar deed waſſen: de ſelfde Vrouwen groejen noch eerder, en worden eer oud,

om

om dat de warmte krachtiger werkkende op hare lichamen als op die der Mannen, sy hare werkkingen ook eerder vordert, en hare vochtigheden eerder verdryft.

Voorts zyn sy veel verliefder dan de Mannen; en gelijk de musschen niet lang leven, om dat sy te warm en te geil zyn, zoo hebben de Vrouwen ook te minder geduursaamheit, om dat sy een verslindent vyer hebben, dat haar allenxkens verteert. Men vind huidensdaags noch *Messalinen*, die door hare bovenmatige warmte, in staat souden zyn om te twisten met vele van de dapperste Mannen, wie van haar beiden heeter mogt wesen. In der daad sy lyden de koude met meerder stantvastigheit; en indien hare natuurlyke warmte, die sy overvloedig hebben, sich niet stelde tegen de koude des winters, wy souden alsoo vele Vrouwen als Mannen haar sien beklagen over de gestrengheit van dit saisoen.

Indien 't my geöorloft was een weinig te wykken buiten de stoffe die ik verhandele, my dunkt dat ik geen moeite sou hebben om het tegendeel te bewysen van 't gene men seit over de gematigtheit der Vrouwen. Ik sou doen sien, dat de groote menigte van bloed veel eer koomt uit de middelmatigheit van warmte, als uit hare overmaat: dat de

Vrou-

Vrouwen veel eer losser dan vernuftiger zyn: dat of sy eerder teelen en oud worden, sulks ook een teeken is van de swakheit harer warmte: dat d'overdadige liefde niet voornamelyk toegeschreven kan zyn aan de kragt van dese selfde warmte, maar aan d'ongestadigheit van hare inbeelding, of veel eer aan de voorsienigheit van de Natuur, die haar gemaakt heeft om ons tot speeltuig te dienen naar onse ernstigste besigheden. Boven dit indien sy niet soo seer van de koude bevangen worden, daar van moet men de oirsaak niet soekken dan in hare gemeenelykke poeselachtigheit, die sich sonder ophouden stelt tegen het voortbrengen van de werkkelykste hoedanigheden.

De man in tegendeel werkt met meerder gestadigheit; voed sich met meerder welstant; verdedigt sich met meerder moedigheit en tegenwoordigheit des geestes; en begeert sich met meerder vaardigheit tot een kind te teelen. Hy is het insonderheit die in de teeling werkt, waar in hy sich selven overgeeft, en die door syne andere bedryven des lichaams en des geestes aan alle kanten teekenen geeft van de kracht synes vyers. In plaats dat de Vrouw niets doet, dan d'indruksels te lyden die de man haar wil geven; en dikwils is sy soo ras niet vaardig als

hy,

hy, om het gene toe te brengen waar van een menſch geformeert zou worden. Met een woord, ſy is niet gemaakt dan om t'ontfangen, om te voeden, om te zoogen, en om hare kinderen op te trekken.

Boven dit is een mannelijke vrucht eer volmaakt in den buik ſijner Moeder, dan een vrouwelijke; hy beweegt ſich met meerder kracht; en koomt ook een weinig eerder ter wereld; 't welk men moet toeſchrijven aan de kracht van ſijne warmte, en van ſijne gematigtheit; want het koomt de ſelve warmte toe, de ſaken allesints vaardiger te bevorderen, en te voltoien, waar ſy ſich overvloediger bevind; en om deſe ſelfde reden ſiet men ſchier noit tweelingen onderſcheiden van geſlacht in het leven blyven. Daar is te grooten ongelijkheit, van warmte en van gematigtheit, wanneer ſy ſich beide verwikkelt vinden in de ſelfde banden.

Maar de ſtoffe wederom aanvattende, daar wy afgeſcheiden waren, om een buitentred te maken die my niet onnut dunkt, ſoo ſal ik nu ſeggen, om voort te gaan in het ſpreken van d'ouderdommen der menſchen, die de Rechtsgeleerden, in duſdanige ſtoffe gewoon is 't gevoelen der Geneesmeeſteren gemeenelijk te volgen, vaſt geſtelt hebben tot een tyt om te trouwen, op 't midden

den van de jaren van bescheidentheit. En om dat de gene uitnemend ongemeen zyn, die met haar 9 of 10 jaren beginnen te teelen, soo wel als de gene die dat op hare 16 of 18 jaren niet souden konnen doen, soo hebben sy vast gestelt den ouderdom van veertien jaren voor de Jongelingen, en van twaalf voor de Dochteren, dese jaren komende in 't midden van de houbaarheit; soo dat de geene die onder dese laatste jaren zyn, onmondige geacht worden; en de wet laat niet toe haar van overspel te beschuldigen, noch te mogen trouwen. Indien iemand haar schend door een gants onryp houwelyk, de Richters verklaren dat houwelyk nul en van geender waarden, en stellen de gene die dat besloten mogten hebben, in den selfden staat daar van te voren in waren; om dat het, seggen sy, tot de wesentlijkheit van 't houwelijk dient, in staat te zyn van een Kind te teelen, en sy die onder dese jaren zyn, worden niet gedacht daar toe bequaam te wesen.

De Staats-lieden, die in acht nemen de geduursaamheit van een bloeienden Staat, zijn niet van 't gevoelen der Rechts-geleerden, over den tijt wanneer de jonge lieden moeten trouwen. Sy weten dat het niet alleenig is de goetheit van 't gewest, de vruchtbaarheit van het aardryk, noch de rykdom-

men

men der Inwoonderen, die een Monarch ontsacchelyk maken, maar de gesontheit en frisse kloekheit der volkeren die onder hem wonen. Den ouderdom van twaalf of van veertien jaren is al te swak, om een geschenk aan den Staat te doen van vernuftige en wakkere mannen: en dese selfde Staats-lieden leeren van de Geneesmeesteren, dat men een hooger ouderdom hebben moet om mannen te teelen, bequaam om een Koningryk te beheerschen, of om een Vryen Staat te bestieren.

In der daad de buik eener Vrouw is al te eng in desen ouderdom, om wel-gemaakte kinderen voort te brengen: hare inwendige deelen zyn noch niet wyd genoeg, om die te voldragen; en een soo jonge Vrouw kan geen genoegsame kracht hebben, om te gelijk haar selven noch te doen aanwassen, en hare vrucht te voeden. De kraambedden moeten haar gemeenlijk seer droevig zyn: en haar doen vreesen het leven te sullen verliesen met dat aan een ander te geven. Aan d'andere zyde heeft een Man 't verstand en het lichaam noch veel te swak op den ouderdom van veertien jaren; sijn zaad is noch niet genoegsaam gekookt, noch genoeg doorwrocht om een kloek en verstandig Kind voort te brengen; en indien men dan be-

qnaam

quaam is om te teelen, de kinderen die daar van voortkomen zyn of veel te klein, of veel te teer.

Plato en *Aristoteles*, de twee groote Geesten van d'Oudheit, lieten niet toe te trouwen voor den ouderdom van 30 jaren; en tegenwoordig sou een persoon voor dien tijt hier niet durven trouwen sonder het toestemmen van sijn Vader en van sijn Moeder. Dit verplichte *Gratianus* een Wet te maken, door welk hy den volmaakten ouderdom van een Man ontrent dien tijt stelde. Want dan is het dat men niet meer groeit, en dat de natuurlijkke warmte, sich niet meer besig houdende met de deelen des lichaams van de Man uit te breiden, sich alleenig besteet tot hem t'onderhouden, en tot sijne teel-deelen te voeden, om met dies te meerder kracht een bequaame stoffe voort te brengen, die sijn geslacht eeuwig duurend mogt maken.

Het beste is hier over het algemeenste gevoelen te volgen, dit is, een Man volwassen te achten met 25 jaren, en een Dochter met 20. Dan is het dat sy veel beter in staat zijn om te trouwen, als wanneer sy noch jonger waren: want om van dusdanigen Man te spreken, hem ontbreekt in desen ouderdom niets om een Vrouw te vernoegen; sijne natuurlykke deelen hebben hare groote, noodig om

ſich wel te ſchikken in de verliefde omhelſingen; en ſijn zaad is vruchtbaar. De geeſten, die tot de teeling moeten dienen, worden dan in grooter overvloed voortgebragt; en ſijne roede is ſchier altijt in ſtaat om te geven daar een menſch van kan komen. Eindelijk moet deſe Man te eerder trouwen, door dien hy is van een warme en vochtige gematigtheit, van een ſiedend, galachtig, en ſwaarmoedig bloed; hy heeft een middelmatige geſtalte, een groot hooft, flonkkerende oogen, een groote neus, een wyde mond, bloſende wangen, een ronde kin. Men moet tot diergelijkken inſicht ſulks ook ſeggen van een Dochter van 20 jaren, die in de navolging van de *Fabiola*, daar *Hieronimus* van ſpreekt, niet leven kan ſonder de vermakelijkheden van *Venus*, en ſonder den raad te volgen die de Kerk geeft, met ſich uit te trouwen.

In der daad den ouderdom van twaalf of van veertien jaren is al te teeder om het jok des houwelijks te dragen: het moeten ſterkke en kloekke perſoonen zijn, indien ſy daar in vernoegens willen hebben.

III. ON-

III. ONDERDEEL.

d'Ontfankkenis, de swangerheit, en het baren.

WAnneer eene Vrouw heeft ontfangen, soo heeft sy de orders van de Natuur volbragt. Maar ik weet niet door wat ongeval, gemeen aan de liefde, sy meerder neergeslagen schynt dan te vooren. Alles mishaagt haar; sy eet niets; en indien sy iets in haren mond steekt, het zyn saken buiten 't gemeen gebruik der menschen, en noch geeft sy over 't geene sy heeft ingenomen. De beste voedselen zyn haar tegen de borst; sy kan selfs daar van de reuk niet verdragen. Hare nachten zyn ongerust; de slaap geduurig afgebroken, en somtyds verselt met een siekkelijkheit die men de Nachtmerrie noemt, als of het niet genoeg was dat het lichaam wat te lyden had, sonder dat de ziel ook hare smerten sou gevoelen. De rook van een uitgeblasen keers is voor dese selve Vrouw onverdragelijk, die van tyt tot tyt lichte bevingen door geheel haar lichaam voelt. De buik doet haar seer, dikwils is die loom; en dese loomheit veroirsaakt haar gemeenelijk snydingen. De Gratien zyn niet

meer op haar aangesicht; hare oogen zyn duister en vervallen, en het vyer dat de liefde voormaals gebruikte om overwinningen te verkrygen, heeft voor eenigen tyt haar verlaten. Sy kan niet gaan of sy waggelt, en gevoelt ongemeene pynen in de lenden, in de dyen, en in de beenen. Eindelijk in de moejelijkheit daar sy in is, heeft sy sonder ophouden te lyden, om te veel bemint te hebben. Dese ongemakken doen haar schier berouw krygen van met een Man getrouwt te zyn, indien sy ten einde van negen maanden niet hoopte hare tegenheden versacht te sien, door de blyschap over een kind dat noch komen moet.

d'Ervarentheit leert ons, dat een swangere Vrouw verliefder is in den aanvank van hare swangerheit als van te voren. Veel meerder bloed en geesten sitten in hare natuurlijke deelen; en indien men op dien tyt haar kust, het is als smits-water dat hy op de kolen giet, die hoe meer sy besproeit worden, hoe meerder sy branden.

De Franssen zyn soo afkeerig niet van de swangere Vrouwen te omhelsen, als eenige andere volkeren. Men heeft 'er selfs wel Geneesmeesteren die van gevoelen zyn, dat men de selvige te vyeriger moet kussen, om aan de wetten der natuur te gehoorsamen,

die

die haar dan veel verliefder maakt. Maar om de waarheit te ſeggen, indien 't gevoelen van *Hippocrates* volgt, ſy hebben veel ſwaarder verloſſingen, wanneer ſy weinig omhelſt worden geduurende hare ſwangerheit; en wy ſien dikwils droevige ongevallen gebeuren in vrouwen die ſich met mannen verluſtigen wanneer ſy ſwanger zijn, dewyl ſy daar door wel quade kramen krygen.

De krachtige bewegingen der liefde ontroeren het kind, dat in ſijne eerſte maanden ſeer teerlijk is; en de ſtonden, die door de verhetting voort geſet worden, welke vele herhaalde ſoenen in de natuurlijke deelen van een Vrouw verwekken, doen dat ſmooren en verſtikken. Het kan ſelfs ſich daar van niet bevryden op 't einde van ſyne gevankkenis, wanneer het meer kracht heeft. De banden die dat vaſt houden, worden los door ſyne ſwaarte, op de minſte verliefde bewegingen van de Moeder; en het word dus gedrongen het leven te verlieſen, geboren wordende voor den tijt, daar het dat noch ſchier niet heeft ontfangen.

Of ſchoon het meeſte deel der Geneesmeeſteren, naar *Hippocrates*, ſeggen dat de lijfmoeder na d'ontfankkenis ſoodanig geſloten word, dat het ſchier niet mogelijk is de punt van een naalde daar in te krygen, ſoo

zijn wy nochtans van het tegendeel verſekert. Want men weet, dat ſy ſich dikwils ontlaſt van overtollige vochtigheden; en dat de vrouwen wel voor de tweedemaal bevrucht worden. Ons ontbreken geen Vrouwen van welke wy onderricht zijn, van roode en witte vloeden, die haar afgaan in d'eerſte maanden harer ſwangerheit; en wy hebben voorbeelden van overbevruchting, en miſſchien meermalen dan wy denken, want de Tweelingen, die in verſcheide vlieſen beſloten geboren worden, zyn gemeenelijk van overbevruchting, die men niet gewaar word. Het is in een voorname Stad in Vrankryk wel bekent, volgens het verhaal van een Schryver, d'overbevruchting van *Mevrouw Louveau*, die eenigen tyt na van eene Dochter in de kraam gekomen te zyn, te paard ſteeg om naar het land te rijden, waar ſy van een Soon gelag negen-en-twintig dagen na hare eerſte verloſſing. De Dochter leefde ſeven jaren, en de Soon leefde maar ſeven dagen.

De Vrouwen ſouden al t'ongelukkig zyn, indien hare pyn en d'andere ſmerten, haar noit verlieten geduurende hare ſwangerheit. Een ſwangere Vrouw, die drie of vier maanden geweeſt heeft in ongemeene ſwakheden, in walgingen en in een geduurig braken, geniet

niet tegenwoordig een volmaakte gesontheit. Sy gedenkt niet meer, ongemakken geleden te hebben; en indien sy in hare ingewanden niet gevoelde eenige kleine bewegingen gelijk van manieren, sy sou sich niet inbeelden swanger te wesen. Maar dese gesontheit sal niet lang duuren. Want soo ras als haar Kind krachten sal krygen, sullen hare smerten vernieuwt worden; en haar pols te voelen, die dan voor twee persoonen koomt slaan; sou men seggen dat sy de koorts had. Eindeling nadert de tijt van te baren; het Kind stoot haar tegen de zyde; de wateren beginnen haar af te loopen, om den doortocht te bevochtigen en te verwyderen; en indien haar in de kraam komen niet ongelukkig is, soo word sy in minder als een uur verlost.

Men is dan besorgt aan d'eene zyde voor 't Kind; snyd dat de navel-streng af, wat redelijk lank, indien het een Jongen is; en wat korter, indien het een Meisken is. Dit alles geschied na den raad der aansienlijke Vrouwen, die sich inbeelden, dat het lid van 't Knechtje te grooter sal worden, en dat het Meisje dies te enger sal wesen: hier na geeft men dat wat gesmolten boter onder honig geroert, om de pynen des buiks te wederstaan, die het Kind onderworpen is na gebo-

ren te zijn: en om sich van de swarte vuiligheit t'ontlasten, die lang in sijne gedarmten geseten heeft. Aan d'ander zyde helpt men de Moeder; men sluit haar terstond soetelijk den buik; en men stooft met warme Wyn hare natuurlijke deelen. In een woord, men besorgt haar in alles gelijk men gewoon is de nieuwe Kraamvrouwen te doen.

IV. ONDERDEEL.

Of de Natuur een sekeren tijt vastgestelt heeft om te baren.

DE Geneesmeesters en de Rechtsgeleerden verhandelen dit selve geschil; en d'eene en d'andere ondersoekken dat met groote sorgvuldigheyt. De Rechtgeleerden willen verseekert zijn van een vast gestelden tyt tot de geboorte der kinderen; om het erfgoed rechtmatig te verdeelen, en om geen Kind erfgenaam te maken dat niet wettig sou wesen. En om dat dese geen oirdeel vellen dan op 't gevoelen der Geneesmeesteren, soo wil ik hier in weinig woorden wel by-brengen wat de meeste daar ontrent denkken. Maar eer ik iets seker daar over sou seggen, soo dunkt het my geraden, in den aanvank te antwoorden op eenige moejelijkheden die sich hier in voor doen.

Eenige Geneesmeesters hebben eigentlijk daar toe boekken gemaakt, waar in sy bewysen willen, dat 'er geen tijt vast gestelt is tot de geboorte der menschen; en dat de Natuur, meestresse van haar selven zijnde, den tijt der geboorte vervroegt of vertraagt, na haar welgevallen. In der daad, sy die van dit gevoelen zijn, hebben geene redenen noch aansienelijke achting gebrek, om haar gevoelen daar door te styven. Want sy seggen, dat de gematigtheden der menschen schier oneindig verschillind zynde, de kinderen, die de meeste wamte hebben, veel eer volmaakt zyn in de ingewanden van hare Moeder, en ook eerder geboren worden; gelijk men daar siet, die met ses maanden ter wereld komen, even als *Livia* deed, die naderhand Vrouw van de Keiser *Augustus* was, volgens 't gevoelen der Geneesmeesteren van dien tijt; en d'andere, die minder krachten hebben konniet niet geboren worden, dan na vele maanden; dit getuigt *Ruffus*, dien *Vestilia* naar elf maanden baarde; en een Kind daar een Vrouw van 60 jaren van verloste, dat vyftien maanden in den buik sijnes Moeders gebleven was, indien wy *Massa* daar over willen glooven.

Sy seggen noch dat een Vrouw, die de lijfmoeder klein en eng heeft, en anders noch

weinig voedsel vind om haar kind te geven, niet sou konnen verhinderen van op ses of seven maanden in de kraam te vallen, in plaats dat een andere, die groot en wel gevoed wesen mag haar kind tot tien of twaalf maanden sal dragen.

Sy voegen daar by, dat een Vrouw, deelachtig zynde van de natuur der dieren, die veele jongen t'eender dracht voortbrengen, en van de natuur der geener die niet meer als een krygen, vasten tyt hebben moet om in de kraam te bevallen. Dat de Man geen vast gestelden tyt hebbende om sijne Vrouw t'omhelsen, de natuur mede dien niet vast heeft om een Kind te laten geboren worden: maar dat het soodanig niet gaat met d'andere dieren, die haren bestemden tyt hebben om hare jongen te teelen, soo datmen in de Winter niet sien sal dat een Cysken eyeren legt en de selve broed. Voorts dat het achtbaar gesag van *Hippocrates* dit geschil beslischt, 't welk de Rechtsgeleerden gevolgt hebben, namelijk, dat de kinderen konnen geboren worden van de sevende tot op de elfde maand.

Maar indien wy alle dese redenkavelingen naeuwkeuriger wilden ondersoekken, wy souden konnen seggen, dat of schoon de Vrouwen, en de Kinderen, seer verschilligen

gen aart en geſtalte onder malkander hebben, dat men nochtans reden heeft om vaſt te gelooven, dat een oude Spaanſche, en een jonge Laplandſche, natuurlijker wijſe d'een d'andere ten einde van volle negen maanden in de kraam komen. Dat men geen gevoelen vaſt ſtellen moet, op het geene de Vrouwen ons ſeggen weegens 't getal der maanden van hare ſwangerheit. Dat de groote van de Lijfmoeder hare voortbrengens veel eer moeſt bevorderen, als wel verachteren. Dat eene Vrouw, die weinig bloeds heeft, trager moeſt in de kraam komen, hebbende meer tyts van nooden om te voltoien 't geene ſy in hare ingewanden draagt: en dat men eindelijk niet moet ſien op de gebrekkelijkheden van eene partie, noch op de misſlagen van de Natuur, om een algemeen grondſtuk vaſt te ſetten.

Wy ſouden noch konnen ſeggen, dat de Natuur van deſe onderſcheide gedierten, en dat *Averroës* ſeer qualijk ſich daar ontrent heeft verklaart; dat wanneer de Vrouwen verſcheide kinderen van een ſelfde ſwangerheit voortbrengen, wy konnen ſeggen, dat ſoodanige geboortens tegens d'order zyn van de Natuur, die aan de Vrouwen heeft voorgeſchreven maar een alleen voort te brengen, gelijk d'ervarentheit ons dagelijks doet

doet sien. Boven dit al, dat de Vrouwen alsoo wel een vast gestelden tyt hebben om te baren, als d'andere gedierten om hare jongen voort te brengen; en dat men niet moet verwerren door een baarblijkelijke bedriegreden de getyden en den tijt, wanneer wy de Vrouwen omhelsen, en wanneer sy ontfangen; met den tijt die de Natuur onschenbaar bewaart tot de geboorte der kinderen.

Eindelijk souden wy *Hippocrates* tegens *Hippocrates* selfs konnen stellen, en dese schone waarheit bybrengen, die ons in sijne schriften heeft nagelaten, namelyk; dat de Natuur altijt bestendig is in hare werkkingen; en dat men niet soo seer moet insien wat selden gebeurt om een algemeene regel vast te stellen, als wel 't geene gemeenelijkst voorvalt.

Laat ons dit gevoelen noch bekrachtigen met andere bewijsen, en seggen, dat indien de Natuur een vaste wet onderhoud in het lichaam der beesten, wanneer sy vol jongen zijn, en dat dese selfde natuur schier niet eenen dag mist van haar aan te dryven, om haar van de selve t'ontlasten wanneer hare vrucht heeft ontfangen alle de volkomentheit die haar noodig is; men niet moet twijffelen of de mensch, die de volmaakste is van alle dieren, wort volgens de selfde wetten vast bestiert.

ſtiert. De Natuur miſt noit een bepaalden tyt t'onderhouden, wanneer daar te doen is van een geſwel te geneſen, of een koorts te doen eindigen. Hare wetten zyn ſeker en ontwyffelijk in hare afſcheidingen; en de Genees-meeſters hebben voor Verborgentheit-kenders gegaan, die hare bewegingen naauwkeurigſt wiſten aan te merkken. De ſwangerheit is een ſlag van ſiekkelijkheit, en d'ongevallen die de ſwangere Vrouwen over komen, zijn gelijk hare byvallen; en het baren is daar van als de afſcheiding in 't einde. Men weigert aan de Vrouw niet de eindelijke bewegingen van de Natuur, wanneer men haar moet verdedigen tegen eenige ſiekkelijkheit die haar drukt; het is alleen in de ſwangerheit en in het baren dat men haar die onveranderlijke ordres niet toeſtaat; en om dat men ondervind, dat het in de kraam komen op verſcheide tyden voorvalt, door uitwendige oirſaken, die dat bevorderen of verachteren, ſoo is men duſdanig hier over voor-ingenomen, dat men de ſchaduw voor 't lichaam neemt, en het twyffelvallig lot voor de Natuur: ſo dat men geen afſtant kan doen van 't gene men ſich eens heeft ingebeeld, dat'er geen vaſt-geſtelden tyt is voor het baren der Vrouwen.

Eindelijk, dewyl d'ervarentheit ons vertoont

toont, dat de meeſte kinderen worden geboren, van de tien laaſte dagen der negende maand, tot in de tien eerſte der tiende, dat is te ſeggen, binnen de tyt van twintig dagen; en dat die meeſt alle leven: dat ſy die op 7 of 8 maanden geboren worden altyt onvolkomen zyn, of wel ſiekkelyke; en dat 'er van 20 geen die levendig blyven; ſal men niet bekennen, dat deſe laaſte geboren worden in een tyt dien de Natuur niet heeft beſtemt, en dat ſy veel eer voor den dag komen uit de ingewanden harer Moeder door eenige ſiekkelijkheit, als door de verborgene orders van deſe wonderbaarlijke Beſtierſterſſe van dit Al.

Het is buiten twyffel dit, dat de Romeinen verplichte de kinderen onwettige te verklaren die voor de volle negen maanden geboren wierden; en dat door een raats beſluit des Parlements van Parys een Vader deed verſtooten van de erffenis ſijnes kinds, ofſchoon het na ſijne geboorte den Doop had ontfangen.

Sy die ernſtige opmerkkingen hebben gemaakt over de bewegingen van de Natuur in het baren der Vrouwen, en die ſich langen tyt beſig gehouden hebben met alle de kleine omſtandigheden in acht te nemen, en van de ſwangerheit en van het baren, ontdek-

dekken lichtelyk de moeyelijkheit van dit geſchil. Sy hebben aangemerkt, gelijk ik gedaan heb ontrent veele Vrouwen, dat de Natuur altyt een vaſten en bepaalden tyt beweert voor het in de kraam komen, dat volgens hare orders geſchied; en dat de beſt volkomene, en beſt gematigde kinderen altyt geboren worden binnen de tien eerſte dagen van de tiende maand, en meeſt op de ſelfde uur van den dagh waar in ſy geteelt zyn: andere worden geboren, gelijk ik geſeit heb, na den twintigſten dagh van de negende maand, tot op den tienden dagh van de tienden; dit is te ſeggen, na den twee hondert vyf-en-vyftigſten dagh, van hare ontfankkenis af te tellen, tot op den twee-hondert vyf-en-ſeventigſten; hoewel daar noch andere zyn, die ſomtyds wat eerder of wat laater geboren worden, wanneer daar eenige oirſaak van buiten koomt, die de geboorte bevordert of vertraagt.

Ik ſou deſe waarheit konnen bewyſen door vele Hiſtorien, welke myne vrienden my daar van hebben medegedeelt, indien ik 'er ſelfs geen ervarentheit hadde van ſes kinderen, die gebaart waren, tuſſchen de heupen haarer Moeder gebleven, van den twee-hondert ſes-en-vyftigſten dagh, tot op den twee hondert tſeventigſten, dit is te ſeg-

seggen, dat sy alle gebooren zyn ontrent het einde van de negende maand, of in 't begin van de tiende, indien wy de geboorten tellen na de maanden der Maan, gelijk de meeste van onse Geneesmeesters doen willen.

Maar het onwedersprekelijk bewys over dese vraag kan nergens anders van zyn genomen, als van de geboorte *Jesu Christi*, die de volmaakste van alle de menschen geweest is. De *H. Augustinus* leert ons, dat hy in den buik van de welgelukzalige *Maria* gebleven is, den tyt van twee hondert drie-en-tseventig dagen, 't welk de tyt is dien de Kerk naderhand heeft onderhouden om de gedachtenis daar van te vieren; dit is te seggen, dat hy gebooren wierd in 't begin van de tiende maand.

Het is waar dat'er eenige kinderen geboren worden ontrent den tienden dag van de sevende maand, of den tienden van den elfde maand, maar d'eene en d'andere leeven niet lang; of geboren zynde tegen de ordres van de Natuur; gelyk wy geseyt hebben, soo zyn die duisend ongemakken onderworpen.

Wanneer de Kinderen naar een soo langen tyt worden geboren, soo heeft men daar over niets te beschuldigen, dan de verschillige en quade wysen van leven der Vrouwen;

wen; de landſchappen waar in ſy wonen; de jaargetyden in welke ſy baren; de ledigheit die ſy onderhouden, verſchillens van hare gematigtheit; d'ongeregelde vermakelijkheden welke ſy nemen met de Mannen terwyl ſy ſwanger gaan; de hertstochten en de ſiekkelijkheden waar van ſy geſprongen waren. Dit alles bevordert of vertraagt haar baren, en dringt de Natuur tot de gewoonelijken loop harer werkkingen te ſluiten of te verbreken: 't welk in d'andere dieren ſchier noit gebeurt; daar ſy leven volgens de wetten van de Natuur.

Men moet dan uit al deſe redenkaveling beſluiten, dat de goede geboorten, die volgens de ordres van de Natuur geſchieden, meeſt komen binnen de ſpacie van tien dagen, en ſomtijts van twintig; maar dit verhindert niet dat de kinderen ſomtyts niet leven; en dat ſy in Vrankrijk niet wettig geacht zijn wanneer ſy niet in de tien dagen van de ſevende maand worden geboren; dit is te ſeggen, na den hondert ſeven en-tachtigſten dag ſedert hare ontfankkenis, tot op de tien eerſte dagen van de elfde maand; dat is, tot op den drie-hondert en vyfden dag; ſoo dat van te voren of na dien tijt ik ſou durven ſeggen, dat men haar baſtaarden of in een anders plaats geſtelt achten moet. En indien

de Dochter van *Jean Peilors*, Koopman van Lions, geboren was eenige dagen na den drie-hondert en vierden dag van hare ontfankkenis, noit ſou het Parlement van Parys een vonnis tot haar voordeel gegeeven hebben, waar by het haar bequaam verklaarde om erfgenaam van haar Vader te weſen. In der daad gaf dat Doorluchtig Geſelſchap een ander vonnis, verklarende een ander Kind onwettig, dat geboren was op den twaalfden dag van de elfde maand na de dood van ſijn Vader.

V. ONDERDEEL.

Van den ſchuldigen plicht der Getrouden.

NAar al den arbeid van 't baren gedenkt de Vrouw niet meer aan de ſmerten die ſy daar in geleden heeft; en de ſuiveringen zyn haar ſoo ras niet afgeloopen, of ſy begint haren Man weer aan te vallen, en koomt hem verliefdelijk den ſlag bieden. Ik twyffel niet of ſy ſal daar in noch overwinſter zyn als van te voren, en ſoo verdienen met myrten gekroont te worden, gelijk ſy voormaals deden die eenig voordeel in de Liefde behaalt hadden. En ik geloof ook niet of ſy verdient deſe eere, ſy die met ſoo grooten moed beſpringt,

ſpringt, die met ſoo grooten glory triompheert, en die ſoo voordeelig met haren tegenſtryder de vruchten deelt van hare overwinning.

Sy koomt onophoudelijk weder tot den ſtorm, en ſeit nimmer het is genoeg. Hare natuurlijke deelen worden van dag tot dag vyeriger en verliefder, ongeruſter, ongeſtadiger, en driftiger om aan de geilheit plaats te geven. Deſe driften zyn in der daad een dier in een ander dier, dat dikwils ſoo groote ontroeringe maakt in het lichaam der Vrouwen, dat ſy ſich daar door gedrongen voelen het middel te ſoeken tot die te vernoegen en te ſtillen, om de ſelve te beletten haar te beſchadigen.

De Man geeft dan eigentlijk aan ſijne Vrouw 't geene hy haar ſchuldig is, en de Vrouw 't gene haaren Man toekomt. Indien deeſe plicht ontbreekt aan de zyde van de Man, ſoo wort de Vrouw qualijk geſint, en ſy geeft hem behendig te kennen het miſnoegen van niet wel gelieft te worden, ſoo dat men wel ſeggen kan, dat de wederzydſche omhelſingen de knoopen zyn van de Liefde in het houwelijk, en dat ſy waarlijk het wel-weſen daar in maken.

Maar daar zyn gelegentheden, waar in een Man niet miſdoet tegen de wetten van

de Schriftuur, noch van de houwelijks-gemeenſchap, wanneer hy dit vermaak aan ſyne Vrouw weigert.

Indien ſich ſelven ongemak aan te doen om iemand anders te behagen een miſlag is tegen de geſontheit, volgens 't gevoelen der Geneesmeeſteren; ten minſten indien dat ongemak ſoo weinig te achten is, kan men wel alle dagen aan d'ongeregelde welluſten van een Vrouwmenſch voldoen, wanneer 't geſicht komt afnemen, de ſlaap vergaat, de maag en 't hooft worden verdorven, en dat de beenen verſwakken: Een Man is geenſins in ſtaat om ſynen plicht te voldoen ten aanſien van ſyne ſaken binnen en buiten ſyn huis, na dat hy uitgeput is door onmatige welluſten des houwelijks. De minſte ongemakken, die voort komen uit d'overtolligheit van deſe welluſten, ontſlaan hem volkomentlijk van 't gene hy aan ſyne Vrouw ſchuldig is. Daar in anders te werk te gaan, is tegen ſich ſelven te ſondigen, en groote ſiekten, nevens een te haaſtigen ouderdom ſich op den hals te halen.

Soodanige zyn wel veel eer ontſlagen van deſen plicht, die daar door eenmaal zyn gevallen in ſiekten, die de noodige deelen tot het leven aantaſten; en wanneer ſy ſelfs niet dan geringe driften daar toe hadden, ſoo

moet

moet even dat niet beletten hare Vrouw ſoet t'onthalen. De ſiekte aan d'uiterſte deelen des lichaams, die haren omloop hebben, moeten haar noch ontſlaan van deſen plicht, ten ware ſy wilden dat ſulken vermaak oirſaak van hare ellende ſou weſen.

De Man heeft wel meer reden dan de Vrouw om ſich te verſchoonen ontrent den plicht des houwelijks. Hy is het, die in de wederzydſche omhelſingen ſchier alleenig het werk doet, en die ſchynt door ſyne veelvoudige bewegingen ſich te haaſten, om het einde van ſyne weelden te ſien, om noch een andermaal die te mogen hervatten; als of de Natuur, met een menſch beladen zijnde, door overtollige wellusten ons de gedachten wilde benemen, van 't geene wy daar byſonderlijk doen om daar van geheel de glory voor ſich ſelfs te bewaren.

Soodanig gaat het niet met de Vrouw, die niets doet dan 't ſoet onthaal van een Man in een gemakkelijke geſtalte te lijden; men vind weinig beletſel aan hare zyde, dat haar mag ontſlaan van 't gene ſy haren Man ſchuldig is. De ſiekkelijkheit is daar toe geen genoegſaam wettige oirſaak. Sy krygt'er ſelfs wel eenige die niet geneſen dan door de liefde; en de hulpmiddelen der Geneesmeeſteren zijn dikwils te ſwak om die t'overwinnen.

Paiapus heeft wel meerder kracht en vermogen als alle onſe kruiden: ſyn geſag is van hoger oppermacht, en ſyn geneesmiddel heeft veel krachtiger werkking van de Hoepelbloem, Bever-ballekens, en alle de andere hulpmiddelen by d'Oudheit uitgevonden tegen duſdanige ſiekkelijkheden.

Wy bevinden alle jaren in de beeſten, dat de natuur in hare lichamen een geſting, en een ontroering der heumeuren maakt; en dat ſy na hare natuurlijke deelen bloed ſend, met geeſten, en de ſtoffe die haar daar ontrent jeukerig doet worden. De ſtoffe in de beeſten is by vergelijkking in de vrouwen, 't gene wy hare ſtonden noemen. Soo dat men ſich niet moet verwonderen, inden de beeſten, dan veel eer als in andere tyden, het manneken ſoekken, 't welk de Natuur haar heeft vertoont het opperſte geneesmiddel te zijn in hare ſmerten. Dit is de reden waarom de meeſte Vrouwen meerder verlieft zijn wanneer hare ſtonden beginnen te vloejen; want het bloed en de geeſten, ſich dan overylend begevende tot hare natuurlijke deelen, die daar van verhit zijn, ſoo ſouden ſy indien tijt ſoekken waar mede ſich te vernoegen, indien de Wet des Ouden Teſtaments de mannen niet met de doot ſtrafte, die haar in deſen ſtaat aanraken. Men moet nochtans eenig-

eenigſins de groote liefde van dit ſchoon geſlacht door de vingers ſien; het heeft dan meerder vyer en meerder drift om te lieven, dan in alle andere tyden, wanneer het ſlechts welvarend is; maar een man is niet onſchuldig als hy deſe onbetamelijkheit begaat.

Ik beken dat d'een en d'andere gemeenelijk niet quaats krygen, wanneer ſy malkander omhelſen geduurende het vloeien der ſtonden: alleen de Vrouw verlieſt daar door een weinig meer bloeds, dan ſy anders wel doen ſou; maar de Man gevoelt daar van geen ſchaden. Alle de ongemakken van deſe onſuivere omhelſinge komen alleen op het Kind, dat daar van geteelt word. Want het koomt dikwils te ſterven eer dat het mag oud worden, of brengt ſijn geheel leven door in geduurig quynen.

Het is ten naaſten by even eens met de ſuiveringen naar het baren. Het gene de moeder en het kind geweigert hebben, als onnut geduurende de ſwangerheit, dat ſelvige ſuivert ſich allenxkens in 15 of 20 dagen naar het baren. Indien een Man ſyne Vrouw voor dien tyt omhelſt, ſoo brengt hy haar in 't gevaar of van het leven te verlieſen, of hare ſwangerheit ongelukkig te dragen, indien ſy weinig tyts naar het baren weder ſwanger word: want d'onſuiverheden, die door deſe

plaatſen moeſten loopen, in haar lichaam blyvende, beſmetten de moeder en het toekomende kind. Het was ſonder twijfel hier op, dat de wet des Ouden Teſtaments hare grond had, die een Man niet toeliet eene Vrouw aan te raaken, dan 30 dagen na dat ſy een Soon, en 60 na dat ſy eene Dochter gebaart had.

Daar is veel meer moejelijkheit om te weten, of eene ſwangere Vrouw mag te kort blyven aan 't gene ſy haren man ſchuldig is. De gevoelens zijn hier over verdeelt. Sommige willen, dat men een Vrouw alſoo hertelijk mag ſoenen wanneer ſy ſwanger gaat, als wanneer ſy ledig is. Ik ſal *Julia*, Dochter van de Keiſer *Auguſtus*, tot getuige daar toe nemen, die ſwanger zijnde, die lieden wilde wys maken, dat men ſynen Man geen ongelijk deed met andere mannen in ſijne ſchuit te laten overvaren, wanneer die met Koopmanſchappen beladen was; om my van de gedachte deſer Vrouw te bedienen. d'Andere zijn ſoo geweldig achterkouſig in deſe gelegentheid, dat ſy ſich inbeelden een groote miſdaad te ſullen begaan, indien ſy een ſwangere Vrouw omhelſen; en dat men ſoo ſou mede helpen tot het om hals brengen van haar Kind.

Om dit geſchil te beſliſſen, heeft men

niet

niet dan aan te merkken wat'er geſchied onder de beeſten; en men ſal daar ſien dat de Herten, de Stieren, de Rammen, en eenige andere gedierten, hare wyfjes niet meer aanraken wanneer die eenmaal vol zyn. De deerlijke toevallen, welke wy hier voren aangeteekent hebben, dat een ſwangere Vrouw ſoude konnen over komen, die d'omhelſingen hares Mans geniet, zijn die wettige oorſaken om een Man te verhinderen van ſijne Vrouw lieftallig te ſoenen. De quade kramen konnen komen door een bloedſtorting door de bewegingen der liefde verwekt, een overbevruchting kan daar noch by komen; een valſche bevruchting of een Mola konden het Kind doen ſtikken, gelijk *Riolanus* ons getuigt dat geſien te hebben. Met een woord, deſe ongevallen konnen aan de Moeder en aan het Kind het leven benemen. In tegendeel ſullen d'geboorten te vryer zijn, indien men de Vrouw niet aanraakt geduurende haar ſwangerheit; en de kinderen ſullen, volgens het gevoelen van *Hippocrates* voor haren tijt niet geboren worden.

Het waren buiten twyffel deſe redenen, die den wyſen Keiſer van *Conſtantinopolen Iſaac Commenus* verhinderde, ſijne Vrouw aan te raken na dat ſy ontfangen had; en wat de Geneesmeeſters hem mogten raden tot

behoud van ſijne geſontheit; ſoo wilde hy nochtans daar niets in doen, de geſontheit van twee perſoonen dus meerder achtende, dan ſijne eigene. Daar was ſelfs een wet onder eenige Heidenſe Volkeren, indien wy den *Clemens* daar in willen gelooven, van nimmer eenige ſwangere Vrouw te bekennen.

Ik ſeg dit ſelve van de Voeſters, die ſonder gevaar niet mogen geven aan hare Mannen 't gene ſy haar ſchuldig zyn. Want wat waarſchynelijkheit is'er, dat het ſog goet weſen ſou, indien de Moeder geduurige walgingen en bràkingen heeft, en indien ſy alle d'andere ongemakken lijd, die gemeenelijk ſwangere Vrouwen over-komen? Ondertuſſchen indien een Voeſter ſwanger word van een ſelfde Man, indien ſy weinig ſiekkelijk is in 't begin van hare ſwangerheit, en ſy anderſins kloek en vol bloed is, ſoo ſie ik geen reden die haar mag verhinderen toe te ſtaan 't gene ſy haren Man ſchuldig is, en ſelfs haar Kind te ſoogen geduurende de twee of drie eerſte maanden van hare ſwangerheit. Het Kind dat ſy in hare ingewanden draagt, dan noch ſeer klein zynde, en in den aanvank niet veel voedſel van nooden hebbende. Daar zyn ſelfs Vrouwen die beter varen indien ſy dan ſoogen, dan als ſy alle hare humeuren bewaren voor het Kind dat ſy ontfangen hebben.

ben. Dese humeuren, die in haar overvloedig zyn, konnen het kleine kind doen smooren, wanneer sy die in haren boesem dragen, indien sy daar niet worden uitgetrokken tot andere gebruiken. Hierom zyn wy somwylen verplicht dese persoonen te doen suyveren, om haar t'onlasten van de overtollige humeuren, en haar vervolgens te gelukkiger in de kraam te doen komen.

VI. ONDERDEEL.

Van de tyt wanneer de Mannen en de Vrouwen ophouden te teelen.

DE weereld is vol voort-teelingen. Die geschieden allensins tot binnen de ingewanden der aarde. Dit is het eenigste middel, dat alle de t'samenbindingen doet bestaan van dit geheel al. De menschen, die 't çieraat daar van zyn, komen aan hare zyde niet te kort van geduurige voortteeligen te maken. Van de jaren van bescheidentheit aan, tot op den ouderdom, oeffenen sy sich sonder ophouden in dit bedryf van Liefde; als of sy het insicht hadden om de natuur veel eer eeuwigduurend te maken, dan om haar leven en hare gesontheit te bewaren. Want het is seker, dat die wulpst en geilst zyn, het

kortſte leven hebben. De muſſen, die bovenmaten haar wijfkens liefhebben, leven niet dan drie of vier jaren; De natuurlijke warmte, die door de Liefde uitgeput word, haar met'er tijt ontbrekende, doet haar ook veel eer ten einde komen.

Wy hebben hier voren aangemerkt den tijt wanneer de menſchen beginnen te teelen; en tegenwoordig moeten wy dien onderſoeken wanneer ſy daar in eindigen.

Offchoon de Geneesmeeſters den tijt van den eerſten ouderdom uitbreiden tot de 65 jaren, en gelooven dat een man gemeenlijk kan teelen tot op dien ouderdom, ondertuſſchen verkorten de Rechtsgeleerden die tot op ſeſtig jaren; waar na ſy voorgeven dat een man machteloos ſou zijn: hierom hebben ſy daar van een uitdrukkelijke wet gemaakt. Dan is het, in der daad, dat de Liefde van ons afſcheid; en of wy wel in de grond onſes herten tot de doot toe die bewaren, ſoo doet die nochtans niet dan ſeer ſelden ſich bekennen in onſe natuurlijke deelen naar dien ouderdom. d'Ouderdom doet ons als bevrieſen, en wy hebben dan ſchier geen meer warmte noch geeſten als tot ons t'onderhouden, wel wyd dat wy die ſouden hebben om aan een ander over te geven.

De Natuur heeft hare bewegingen geregelt,

gelt, en hare voortteeling bepaalt, gelijk wy hier voren bewesen hebben; en ofschoon men eenige voorbeelden vind van oude Mannen die Kinderen geteelt hebben op den ouderdom van 't seventig, van tachtig, of selfs van hondert jaren, die moeten ons niet tot een regel dienen om het einde der teeling in de Mannen vast te stellen.

Het is een wonderlijke saak 't geene verhaalt wert, dat de *Hertog van St. Simon*, noch in 't leven zynde, een kind heeft geteelt op den ouderdom van 72 jaren, 't welk den Franschen Konink en de Koningin voor den Doop gehouden hebben. Het is een andere, die ons *Eneas Silvius* verhaalt, van *Vratislaus*, Konink van Polen, die twee Soonen maakte op den ouderdom van tnegentig jaren Het is noch een ander veel grooter 't gene ons *Felix Platerus* vertelt, van sijn Grootvader, die op den ouderdom van hondert jaren geteelt had. En eindelijk 't gene ons *Maßa* seit, is noch een veel ongelooflijker saak, dat een Man van tseventig jaren by sijne eigene Vrouw van sestig jaren een kind teelde, dat ter werelt quam sonder alle sijne deelen volkomen te hebben, en geboren wierd op de 15 maand na zyn ontfankenis. Veele zyn bekent, van den Castelein te Vianen, een Stadt in Hollandt, dat hy een Dochter ge-

teelt

teelt heeft, var in sijn negentigste jaar, waar over den Heer des Lants ten Doop heeft gestaan.

Het gaat even soo niet ten aansien van de Vrouwen. Sy hebben een veel bepaalder en veel korter tyt dan de Mannen. Indien hare stonden eens komen op te houden, wanneer sy wat bejaart zyn, dan houden sy met eenen op van te teelen. Hierom is het dat de wet met alsoo ryppen oirdeel den tyt bepaalt heeft ten aansien van de Vrouwen, als ten aansien van de Mannen. Sy rekent de geboorte wonderbaarlijk, die na den ouderdom komen van 50 jaren, en wil de kinderen niet voor wettige aannemen die na den selfden tyt worden gebooren; om dat volgens het gevoelen der Geneesmeesteren, de stonden in de Vrouwen op houdende op den ouderdom van 45 of van 50 jaren, het onmogelijk is, dat'er natuurlijker wyse een kind sou geteelt worden, wanneer in de Vrouw de saken ontbreken waar uit het geformeert en gevoed worden moet.

Ondertusschen indien na desen ouderdom noch eenige sterkke Vrouwen gevonden worden, die haer stonden mogen hebben, dan twyffele ik niet of men sou groot ongelijk doen aan een kind, dat dus sou voortkomen, indien men dat van de goederen sijner Ou-

Ouderen beroofde. Dit was ſonder twyffel de eenigſte reden, die de Keiſer *Henrik* verplichte, tot ſijne Vrouw, 50 jaren oud, in de kraam te doen komen voor de oogen van al de wereld, om het quaat achterdocht te benemen, dat men van haar baren mocht hebben.

Soo ook, ofſchoon daar een wet is geſtelt voor de teelingen der Mannen die den meeſten tijt voor-komen, konnen ondertuſſchen daar redenen voorvallen waar in die geen plaats hebben mag, wanneer ſlechts de Mannen noch hare kracht hebben, en de ſtonden in de Vrouwen niet ophouden. Want men ſou noit een ſoo gerechtigen wet konnen maken, die ſomtyts niet eenige byſondere lieden ſou beſchadigen; en om dat ſy algemeen gaat, ſoo worden daar gelegentheden gevonden, in welke ſy niet al de weereld begunſtigt.

IV. HOOFTSTUK.

Welke gematigtheit bequaamſt is voor een Man om ſeer geil te zijn, en voor een Vrouw om heel dertel te weſen.

OM de vermenging en de t'ſamenſtelling wel uit te leggen, van alle de gemeng-

de

de saken die men in dit Al ontmoet, en die alle van een verschillige gematigtheit zijn, hebben de Philosophen sich van twee middelen bedient. d'Eene hebben de stoffe aangemerkt daar sy uit bestaan; sy hebben acht geslagen op de gedaante, de grootte, en de verbintenis; en hebben sich ingebeeld gelijk *Democrites* en *Descartes* gedaan hebben, dat sy der selver natuur genoegsaam souden uitleggen, door de sierkens dier haar t'samenstellen. Andere, als *Hippocrates* en *Aristoteles*, hebben sich laten voorstaan, dat de stoffe der gemengde saken niet sonder hoedanigheit wesen kan; en dat het aanraken Richter zijnde van de eerste en tweede hoedanigheden, sy daar door ook beter de Natuur te kennen konden geven. *Aristoteles* noemt de tweede hoedanigheit lichamelijke werkkingen, of stoffelijkke eigenschappen, die ik hoedanigheden der stoffe sou konnen noemen. Hy maakt van de selvige tweederley slag; d'eene werkkelijke, als de macht van te verharden, te versachten, te verdikken, &c. en d'andere lydelijkke, die d'uitwerkkingen zijn van het zelfde vermogen, als daar is de hardigheit, de dikte, de zachtigheit, &c.

Van dit lichaam, alsoo t'saam-gestelt van de stoffe en de hoedanigheden, om met dese laatste

laaſte Philoſophen te ſpreken, komt noch een andere hoedanigheit voort, die men met *Galenus* d'eigenſchap van de ſelfſtandigheit noemen mag, met *Valeſius*, de hoedanigheit der vermenging van de ſtoffe, of eindelijk met d'andere, de verborgene hoedanigheit, die om eigentlijk te ſpreken het weſen en de gematigtheit is van de gemengde ſaak. Soo dat men wel ſeggen kan, dat de gematigtheit niet anders is, dan een hoedanigheit, die ontſtaat uit de vermenging van de ſtoffe en van de hoedanigheden der Hooftſtoffen. Want gelijk veele onderſcheide ſtemmen een ſoete t'ſamenklank maken, wanneer ſy wel vermengt zijn; even eens deſe ſtoffen en deſe hoedanigheden wel ſtrydig zijnde, verbinden ſich ſoo nauw aan malkander om een gematigtheit te maken, dat men die niet ſou konnen onderſcheiden; ſoo waarachtig is het te ſeggen, dat de gematigtheit is een vereeniging, en een ordre der ſaken die onophoudelijk onder malkander ſtrydig zijn.

Daar zijn vele dingen aan te merkken in de t'ſamenſtelling der lichaamen, maar daar zijn'er weinige die wy klaarlijk konnen kennen. Ik beken dat wy weeten wie daar van de maker is; dien wy dagelijks ſien in ſijne werkken; en dat de ſtoffen daar van by ons gevoelt word: maar dat het moeielijk is te

begrypen, hoedanig door een weinig zaads, om my vaſt te houden by 't voorbeeld van de toeſtelling des menſchen, ſoo grooten verandering van gematigtheden gemaakt worden kan.

Sy die ſich willen verheffen, in duſdanigen ſlag van kenniſſen, boven de meeſte menigte der menſchen, zijn verplicht te bekennen, naar alles wel onderſocht te hebben, dat ſy daar minder in verſtaan dan de kinderen; en dat de gematigtheit der mannen die ſy ſoekken te doorſnuffelen, ſoo moejelijk is te begrypen, dat ſy ſich gedrongen vinden te ſeggen, dat men die niet dan in 't ruwe kan kennen.

De Geneesmeeſteren ſtaan vierderhande ſlag van gematigtheit toe, in welke een eenige hoedanigheit d' overhand neemt; en ſy tellen daar in noch vier andere, die ſy t' ſamengeſtelde noemen, in welke twee openbare hoedanigheden zijn. De eenige gematigtheden zijn ongemeen, en daar wort ſchier noit een hoedanigheit gevonden, die niet is verſelt van een andere met welke ſy geen vyandſchap heeft. Sommige voegen daar by een negende gematigtheit, welke ſy gelijke of gematigde noemen, waar in gene hoedanigheit is die d'eene d'andere overtreft: Maar om dat men die niet in de menſchen

ontmoet, en dat de ſtoffen met de hoedanigheden der Hooftſtoffen niet ſoo gerechtelijk t'ſamen zyn gemengt, of daar in munt d'eene of d'andere uit die heerſcht, ſoo ſullen wy van deſe niet ſpreken, die alleenig in de Scholen is uitgevonden, om tot een regel voor d'andere te dienen.

Om beter de gematigtheden der menſchen uit te leggen, hebben de Geneesmeeſteren de ſtoffen en de hoedanigheden der Hooftſtoffen toegepaſt aan yder humeur van het lichaam. Sy hebben geſeit dat de Gal heet en droog was gelijk het vyer; dat de Melancholie, of het ſwart ſap, koud en droog was gelijk de aarde; dat het Slym was koud en vochtig gelijk het water; en dat eindelijk het Bloed was warm en vochtig gelijk de lucht.

I. ONDERDEEL.

Wat gematigtheit een Man hebben moet om geweldig geil te weſen.

ALs men een jonk Man aanſiet van 25 jaren, ſou men hem nemen voor een Satyr, die ſonder ophouden ſoekt ſynen luſt te verzadigen. Alle Vrouwen zyn hem aangenaam, hy wyſt 'er geene af, hoe leelijk ſy

mag weſen, en hy is altyt in ſtaat om haar te vernoegen. Syne redelijkheit is niet machtig ſyne verliefde driften te wederhouden, en ſyne gematigtheit is te ſiedend heet, om te lijden dat ſy de meeſtreſſe ſou weſen.

Het is waar, alles begunſtigt ſyne gematigheit, en ſyne ongeregelde geilheden. Niets ontbreekt hem in het leven; indien 'er in de weereld goed-ſappige voedſelen en lekkere dronkken zijn, dat alles is voor hem. Om dat hy geduurig by de gaſtmalen is, ſyn buik altijt is vervult, en ſyne deelen der liefden, die daar niet wyd van af ſtaan, van ſyne zyde ſtaag zyn opgeſwollen, gelijk *Hieronymus* ſulks aanmerkt; ſoo dat de lekkere ſpyſen en ſoete drankken veel toebrengen tot ſyne geilheit Het is ſonder twyffel hier van, dat dit ſchoon Latynſch ſpreekwoord gekomen is: *Sine Cerere & Baccho friget Venus*, dat is, *Sonder Ceres en Bacchus is Venus verkleumt*. In der daad alles is bevroſen in de liefde, ſonder 't gene dat 'er geſien word aan de kern van de druif; en aan het graan van de tarw, wel-gemaakte figuuren van de natuurlijke deelen des Mans en der Vrouw.

De ledigheit is een van de ſprinkaders der oneerlijke liefde; en de fabel heeft alleen om deſe reden *Mars* met *Venus* vermengt. Men vind ook in de Legers veel meer ongeregeltheden

heden van liefde, dan in een heel koninkrijk, om dat de Krygsknechten in den oorlog weinig besigheits hebben.

De Landstreek en het gewest helpen ook niet weinig tot de geilheit der Mannen: wy sien veel meer eerbare lieden in Stokholm als in Sevilien, of in Napels, steden daar dikwils wanschepselen geboren worden, dat uitwerkkingen zijn van grouwelijke liefde.

Een Man sal dan ontroert worden door alle de oirsaken van geilheit, daar ik nu van gesprooken heb; en die andersins is van een warme en drooge gematigtheit, sal wel meest den vollen swier geven aan sijnen onbescheidenen drift, sonder dien te willen bematigen. Want hy heeft het hert soo verhit, dat het onophoudelijk heet siedend bloed uitwerpt, dat subtyl en vol geesten is, dat uitsendende door alle de deelen des lichaams die daar door ontsteken worden; en sijn jagende pols is daar van een teeken en werkking te gelijk. Die schynt vaster en haastiger, wanneer men haar voelen koomt.

Syne Lever, die het deel is waar in de liefde hare stoel heeft gevestigt, volgens de gedachte van *Galenus*, is vol vier en swavel; en het lichaam, waar aan die geduurig hare humeuren mede-deelt, is heel geel, van wegen de Gal die sy toebereid. Dese bovenmatige

hitte verdikte haar bloed, en maakt dat dik en ſwaarmoedig; ſoo dat ſy door deſe hoedanigheit langer tijt de hitte bewaart die haar is medegedeelt: en gelijk den Haas het ſwaarmoedigſte is van alle de dieren, ſoo is die ook d'aldergeilſte.

De herſſenen deſes Mans zyn niet kout genoeg; om de hitte van ſijn herte, en van ſijne lever te bamagtigen: ſy zyn ſchier geheel opgedroogt, door het bovenmatig vyer van de liefde; en hy heeft geen meerder herſſenen, als dien eerlooſen geilen quakſalver, dien men geöpend en ontledet heeft, volgens de *Societeit* der Geleerden.

Syne Nieren, waar in de Schriftuur de ſitplaats van de begeerlijkheit geſtelt heeft, zyn ſoo heet dat ſy hare naaſte deelen ontſteken; de hitte verwyd de zaad-vaten, en doet het zaad daar overvloediger na toe loonen. Soo dat duſdanigen geilen menſch geen ſchaamte ſou hebben, van ſich aan de Tafel te laten bedienen door naakte Dochteren, gelijk de Keiſer *Tiberius* deed; noch ſich in 't openbaar te laten voortrekken gelyk de vuile *Heliogabalus* deed.

Indien wy nu deſen Man van buiten aanmerkken, men ſou ſeggen dat hy vliegt wanneer hy gaat; ſijn wel geſtelt lichaam overweegt hem niet; het is genoeg dat hy wel ge-

gevleeſcht en gezenuwt zy, om rap en geil t'ſamen te weſen. De geſtalte ſijner grootheit is middelmatig, ſijne borſt breed, ſijne ſtem grof en hard. De verw ſijnes aangeſichts is bruin en deluw, met een weinig rood gemengt; en indien men hem ontbloot, ſoo ſal ſijne huid ſich niet heel blank vertoonen; ſijne oogen zijn flonkerende, en wel geöpend, ſijn neus is groot en wat opgebult; ſijne armen hebben veele aderen vol dun en prikkelend bloed: indien men hem aanraakt, ſoo meent men ſijne hand op vyer te leggen. Syne huid is rouw en droog, ſchier alleſins met hair bedekt, dat die noch een weinig ſachter maakt. Syne hairen zijn dik, ſwart en gekrult; hy is niet geſint die te laten ſcheeren, gelijk uit de lieden van verſcheide Landaart gehoort werd, alleen om te beter aan te queeken. Deſe ſchoren de wol noit van hare Schapen; noch het hair van hare Paarden, om dat ſy door ervarentheit hadden ondervonden, dat de geeſten dan komen te vervliegen, 't welk tegen de geilheit en tegen de voort-teeling ſtrijd. Syn beerd geeft een teeken van ſijne wonderbaarlijke kracht om kinderen te maken, en vertoont de macht en de kloekheit van ſijnen aart; ſy is dicht, ſwart, en hard. Syne natuurlijke deelen ſitten als in het hair begraven; en als de natuur ſich ge-

 haaſt

haast heeft om dat daar aan te doen groeyen van sijne 13 of 14 jaren, soo is dat niet geweest dan om bewys te geven van sijne ongeregelde geilheit, die sich met den tijt openbaart.

Het is seker, volgens 't gene de Natuurkenners aanmerkken, dat de Vogelen die de meeste pluimen hebben, onmatig hare Wyfjes believen, om dat sy vele dampige uitwerpselen hebben. Soo zyn de menschen, die 't meeste hair hebben, ook meest verlieft; hare vochtigheit overwonnen zijnde door d'overtollige hitte, die nochtans niet machtig is haar siek te maken.

Het is dese selfde hitte die de herssenen en het bekkeneel der geile Mannen verdroogt, en die haar ras kaal worden doet: want gelijk aan het hooft taaje vochtigheden ontbreken, van welke de hairen voortgebragt worden; en gelijk andersins de hairen niet konnen doorbreken in een harde en drooge huid, soo als sy hebben die van een heete en drooge gematigtheit zijn; soo moet men sich niet verwonderen indien sy kaal-hoofdig worden, en indien dese kaal-hoofdigheit noch dagelijks vermeerdert door het gebruik van Vrouwen. Dit bragt over *Julius Cesar* de bitsige boertery die men binnen Romen verspreide, wanneer hy zegenpralend daar sijne intrede deed; *Romani servate uxores,*

mæ-

mœchum calvum adducimus: dat is, *Romeinen bewaart uwe Vrouwen, wy brengen een kaal-hoofdigen Hoeren-voogd met ons.*

Dese Man wiens afbeeldsel wy nu gemaakt hebben, is van soo heeten en soo verliefden gematigtheit, dat of schoon hy de deugt had van de heiligste persoonen, soo sou sijne natuur evenwel hem geduurig een genegentheit tot Vrouwen geven. Men sou veel eer een groot vier met een druppel water uitblusschen; en veel eer een snel-afloopende rivier dwingen weder te rug na haren spring-bron te keeren, dan de neiging deses Mans verbeteren. Dese ongeregelde drift, die geduurig sijne inbeelding verhit, is oirsaak van alle d'ontuchtigheden sijnes levens: het is een graagheit die met gewelt sich wapend tegen die reden, en die t'aller uur het schoon geschenk verderft dat God hem gegeven heeft. Met een woord; het is een ingewortelde siekte, die gemeenelijk dwase zielen inneemt, die sich door de schoonheit van een Vrouw laten verblinden. De Koningen en de Wyn zijn wel seer machtig, maar de Vrouw, om de waarheit te seggen, is noch al machtiger; en God sou een wonder daad moeten werkken, indien men wilde, dat de Man sijn verliefden aart sou verbeteren.

Sijne ziel die alsoo seer van de liefde inge-

nomen, als ſijn lichaam verhet is, maakt ſijne driften ſonder voorbeeld. Hy ſiet ſoo ras geene Vrouw een weinig ondekt, of ſijne natuurlijke deelen worden daar door ontroert, en heeft niet ſoo ras met aandacht op haar gelet, of dat voorwerp maakt ſulken indruk op hem, als de roede deed op dien anderen, van wien men verhaalt, dat hy noit heviger een Vrouw menſch omhelſde, dan als men hem op het ſtrengſt had gegeeſſelt.

Doch als dit vyer een weinig geſtilt weſen ſal door de koude des ouderdoms, dan ſal de liefde, die te deſer uur onſen Man ontroert, hem in dien tijt verſtand en aangematigtheit geven; maar die ſal de vlam, in ſijnen boeſem gevoed, niet volkomen uitbluſſchen; in tegendeel ſal die noch machtiger zijn als voorheen. Het ſal dan een vyer zijn in het yſer ontſteken, dat veel langer ſijne hitte behouden ſal; en deſe Gal die voormaals de ſprinkader was van alle ſijne verliefde ongeregeltheden, ſal ſich allenxkens veranderen in een dik en ſwaarmoedig humeur, dat noch oirſaak ſou zijn van ſijne ſporelooſe wulpsheden, indien ſijne partien dan in ſtaat waren om hem wel te dienen.

Het is dan waarachtig, door alle de teekenen die wy bygebragt hebben, dat Mannen die van een heete en drooge gematigtheit zijn,

zijn, galachtig of ſwartſappig, en geilheit uitmunten; haar ontbreekt geen natuurlijke graagte, noch bewegingen van begeerlijkheit; ſy hebben overvloed van ſtoffe en van dampige geeſten, die hare natuurlijke deelen ſonder ophouden bequaam maken, om ſich uit liefde tot een Vrouw te vervoegen. En indien ſy, die van een heete en vochtige gematigtheit zijn, die wy bloedrijk noemen, noch krachtiger lieven als die andere, ſoo is ondertuſſchen haar zaad niet verſelt van ſoo ſcherpe hoedanigheit die t'aller uur haar aanprikkelt, en haar ook noch verliefder maakt.

II. ONDERDEEL.

Wat gematigtheit een Vrouw hebben moet om geweldig dertel te weſen.

DE liefde ontſteekt ſoodanig het hert van een jonge Dochter, die luſt ſchept in ledigheit, in lof en prys, in koſtelijke kleederen, in feeſten, en in verliefde praatjes, dat ſy eindelijk ter neder gevelt ligt door hare verlokkingen, en ſich niet langer kan verdedigen tegen haar gevley. Anderſins heeft ſy ſelfs een genegentheit en natuurlijken drift daar toe: want indien men van buiten haar aanſchouwt,

ſchouwt, hare geſtalte is middelmatig, hare gank ſwierig en los, en van gematigde vettigheit; ſy is bruin, en hare flonkkerende oogen zijn teekenen van een verborgen vyer. Haar mond is ſchoon en wel-gemaakt, maar een weinig groot en droog; haar neus is een weinig platachtig en opgeſchort, haar hals is dik en hard; hare ſtem is helder, en hare heupen breed. Hare hairen zijn ſwart, lank, en wat hard; van hare elf of twaalf jaren wierd ſy gewaar dat 'er hair aan hare natuurlijke deelen quam, en daar in al verliefde ontroeringen verwekte. Het was toen al dat de warmte van hare galachtige gematigheit hare ſtonden voor den dagh bragt, en haar onbetamelijke ſwieren voor haar geſlacht deed bedryven; ſoo dat men ſich niet moet verwonderen, indien ſy tegenwoordig noch voortgaat in haren ongeöorlofden handel.

Hoe meer het bloed en de geeſten loopen in een deel dat door ſmerten of welluſten word opgehitſt, hoe veel meer krachtige toevloeden aldaar geſchieden. Soo ras als deſe jonge Dochter ſlechts word ontroert in hare verliefde omhelſingen, dan gaan alle hare toegangen geweldig open; en het bloed en de geeſten begeven ſich overvloedig na hare natuurelijke deelen; en op de minſte verliefde ontroering, is haren drift ſoo geweldig, dat

ſy

ſy dien niet ſou konnen bematigen. De be-
tichtingen harer Ouderen zyn ydel; de rege-
len van ſchaamte en van eerbaarheit zyn on-
nut, en d'opmerkingen die ſy daar ontrent
doen kan zyn nu buiten tyts. Daar is geen
plaats voor de deugt noch voor de matigheit
als deſen drift heerſcht, en onſe gematigtheit
ons dringt tot te lieven.

Men ſou veel eer heel de zee uitſcheppen,
en de Sterren met de hand uit den Hemel af-
rukken, dan de quade driften van deſe jonge
Dochter verbreken. Hare natuur, hare
ſchoonheit, en hare jeugd, geven geen kleine
aanprikkelingen tot hare oneerbaarheit; en
dit alles heeft haar voor goede meeſter ver-
ſtrekt om haar teederlijk te leeren minnen.
Het ſchynt dat ſy ontroert ſtaat, en dat ſy
iets tegen d'onbetamelijkheid begaat, wan-
neer ſy een welgemaakte Jongelink afſlaat, die
haar met ſoete bevalligheit bid. En indien ſy
by geval ſomtyts ſulks ſchynt te weigeren,
door eenige ſchaamte hares geſlachts, die
by haar noch overig is, dan is het dat ſy daar
meer begeerte toe heeft, en ſich met meer-
der genegentheit daar toe ſou over geven. Sy
gevoelt in haar ſelven een verborgene graag-
te, om ſich in liefde met een Man te verbin-
den, en het ſchynt dat de ribbe, van welke
d'eerſte Moeder haar een klein deelken ge-
la-

laten heeft, onophoudelijk ſich wil vervoegen by de Man, van wien ſy afgenomen is geweeſt. Daar is geene buitenſporigheit van liefde daar deſe jonge Dochter ſich niet toe begeeft, en hare inbeelding is ſoodanig verhit door het aanſien van Mannen, dat indien haar ſomtyds de gelegentheit miſt om ſich te vernoegen, ſy terſtond vervalt in een woeden van liefde, dat men niet dan met moeiten kan ſtillen. Dan is het dat hare redenen ſchaamteloos, en hare bedryven dertel zyn, en dat ſy met de oogen ſoekt; indien de ſiekte haar 't gebruik daar van niet en hindert, naar eenig perſoon die haar kan geneſen.

Dit woeden van liefde loopt dikwils ſoo verre, dat het haar perſcht ſelfs een Man te verſoekken om haar teederlyk t' omhelſen; en ſich ſelfs open te geven voor die haar eerſt aankomen mach. Maar indien ſy by geval ſwanger word, dan raakt alles by haar in ſtilte, en haar verliefde deelen zyn dan als verzadigt, gelijk het aan de Vrouw gebeurde, ſchoon of ſy deugtſaam was, daar *Matthews de Gradis* ons de Hiſtory van verhaalt.

Voorts zyn alle verliefde Vrouwen duſdanig niet; men ſiet'er die rappe en wakkere zyn, ongeſtadige, klapachtige, ſtoute of onruſtige; Andere ſchynen ſuffige, eenſaamheit ſoekkende, vreesachtige of loome. Men heeft

'er

'er gevonden die ſich niet ſchaamden open te vertoonen, 't gene anderen ſoo ſorgvuldig verbergen. *Suetonius* verhaalt ons, dat *Tiberius* rontom ſyne zaal liet ſchilderen alle de dertele poſtuuren van geilheit, die hy getrokken had uit het boek van de Hoer *Elephantis*. Men heeft'er andere geſien, die vreeſende de moejelijke gevolgen van liefde, hare welluſten namen met de Dochteren, als of die Mannen geweeſt hadden; en dit is het dat de Dichter *Martialis* aan *Baſſa* bitterlijk verwyt. Men weet noch dat *Megille* het ſelfde verwyt verdiende; en dat *Sappho* van Leſbos menigte Dienſtmaagden by haar had tot diergelyke bedryvens.

Indien wy daar over den *Hieronimus*, en naar hem den *Thomas* willen gelooven, een Dochter wenſcht met meerder drift omhelſt te weſen als een Man; om dat, ſeggen ſy, die nooit de weelden geſmaakt heeft van een verliefde vermenging; en ſy ſich inbeeld de ſelve noch geheel anders te weſen dan ſy wel zyn. Maar d'ondervinding, welke deſe twee groote Mannen niet hadden, doet ons geheel het tegendeel ſien; en wy weeten dat eene Vrouw die weet wat liefde zy, veel meer moeiten heeft dan een Dochter om ſich te beſchutten voor hare verlokkingen.

Men ſeit dat een onvruchtbare Vrouw meer

meer verlieft is dan een vruchtbare; en ons ontbreken daar toe gene redenen: want indien men acht slaat op de ongeregelde lust die d'eere heeft om sich eeuwigduurend te maken door de teeling; en op de gemeenlijkste oirsaaken van hare onvruchtbaarheit, 't welk de hitte is harer ingewanden, soo sal men moeten bekennen, dat sy dertelder moet wesen als d'andere.

Maar een Vrouw die swanger word, die haren drift behoorde versadigt te hebben, laat noch niet na bovenmaten te beminnen. Tot getuigenis neem ik *Popilia*, die eenmaal gevraagt zynde over den ongeregelden drift van een swangere Vrouw, ten aansien van d'andere dieren, seer geestig antwoordde: dat sy sich niet verwonderde van dat de wyfjes der beesten van 't geselschap der Mannen ontvloden, om dat sy in der daad beesten waren.

Misschien sullen ons hier geene redenen ontbreken, om desen hevigen drift in de swangere Vrouwen te verschoonen: en indien wy gesint waren ons van de zeden konst te bedienen, soo souden wy konnen seggen, dat als Godt haar desen hevigen drift heeft gegeven, sulks alleenig geweest is om de eerbaarheit harer Mannen te bewaren, en om de glory te gewinnen van deugtsame te

zyn,

zijn, met de liefde krachtig te wederſtaan.

Deſe drift van ongeregelde liefde, in wat ſtaat de Vrouwen mogen zijn, veroirſaakt meeſt ſoo vreemde onheilen, wanneer die eenmaal haren geeſt heeft ingenomen, dat'er geen moord, geen verraderyen, noch vergiftingen zijn, die ſy niet by de hand ſouden nemen, om ten einde van hare ontuchtige voornemens te komen. *Pontia* vergaf hare twee kinderen met *Aconit* of Wolfs wortel, om een overſpel te bedryven. En *Tarpeia* verraadde haar Vaderland, middelen gevende aan de Gauloiſen om hare Hooftſtad in te nemen; om dat ſy haren Konink beminde, *Jeanne* van Napels; die eerlooſe Princeſſe, deed *Androße*, haren eerſten Man, verworgen aan de tralien van hare venſter; om dat deſe ongelukkige jonge Prins haren onbeſcheiden drift niet verzadigde. Maar wat kans is'er, dat een Man alleen het vyer van een dertele Vrouw ſou konnen bluſſchen, indien vyftig voormaals dat niet konden doen ten vernoegen van *Meſſalina*? De lijfmoeder eener Vrouw is van't getal der onverzadelijke ſaken, daar de Schriftuur van ſpreekt; en ik weet niet of'er eenig dink ter weereld is, waar by men hare onverzadelijkheit ſou konnen vergelijken; want noch de hel, noch het vyer, noch de aarde zijn

M ſoo

ſoo verſlindende niet, als de natuurlijke deelen van een dertele geile Vrouw.

Heeft men wel meerder beſtraffelijke driften en meerder onbeſchaamtheit geſien, als in *Veſtilia*, Vrouw van *Tutidius Labeo*, die overluid verklaarde voor de Richters van Romen, dat ſy betuigde, voorts als een gemeene Hoer, te willen leven.

De drift om ſich ſeer naauw met een Man te vereenigen, is bovenmatig in den geeſt van een Vrouw; het is een graagte ſonder oirdeel en ſonder bepaling: want men heeft 'er geſien die gants arm geworden zijn, om hare geilheit te vernoegen. *Chloë* was het bederf van *Lupercus*, door hare verquiſting; en *Sempronia*, die ſoo verſtandig was, had veel eer de Mannen lief, dan ſy van haar bemint wierde; en ſpaarde haar beurs niet meer dan haren goeden naam, om haren geilen drift te voldoen.

Ik ſtaa toe, dat de liefde onbeſcheidene maakt; maar ſy, die voor eerbaarſte gaan, hebben dikwils geen mindere vlammen als andere, ofſchoon ſy veel meer ingetogen leven. Een duſdanige ſal eerbaar zijn, om dat men haar noit tot liefde verſocht heeft: en indien men haar in't byſonder onderſocht, die als deugtſaamſte gerekent worden, men ſou miſſchien bevinden, dat ſy wel ſoo ſnoode

en

en ſchuldige zijn als d'andere; en dat 'er ſeer weinig kuis en eerbaar ſouden weſen.

Penelope, die het voorbeeld van deugt was onder de Ouden, had ſich ſoodanig over gegeven aan hare ongeoorlofde weelden, geduurende het afweſen van haren Man Ulyſſes, dat ſy een kind kreeg, den naam dragende van alle de gene die mede gearbeid hadden om dat te maken: en *Lucrecia* die onder de Romeinen voor de deugt ſelfs was geacht, kan van miſdaad niet vry weſen, om den pook in haren boeſem geſteken te hebben. Indien het geen onkuisheit is geſchonden te weſen, ſoo moet het ook geen gerechtigheit zijn ſich te dooden, wanneer men onſchuldig is. En indien ſy ſich ſoodanig geſtraft heeft; ſoo gevoelde ſy ſich overtuigt, dat de miſdaad ſoo leelijk was, dat die den doot van haar eigen hand verdiende.

Men moet dan bekennen, dat de Vrouwen natuurlijk tot de liefde gedreven zijn; en dat hare gematigtheit een der oirſaken is van deſe hertstocht: Maar d'opvoeding en de vryheit die men haar huidenſdaags geeft, helpen niet weinig tot hare ongeregelthe- den; en wat men ook ſegge, ik vind het niet onrechtmatig, 't gene men voormaals tot Parys had ingeſtelt, en ook gebruikte, wanneer d'onkuisheit eener Vrouw klaar

wasbewesen Men deed de Man op een Esel setten; daar hy de staart van in de hand hield; syne Vrouw geleiden den Esel, en een Uitroepper riep door de straten: *Dusdanig sal men den genen doen die sulks sal toestaan.* Een schier diergelijkke gewoonte was in Catalonien gebruikkelijk. De Man betaalde de boete, wanneer syne Vrouw van overspel overtuigt was; als of hy daar door meer schuld moest hebben in die misdaad, alsde Vrouw.

III. ONDERDEEL.

Wie meest verlieft is, de Man, of de Vrouw:

MEn vermengt gemeenelijk onder een de liefde met het vermaak, en de hitte met de geilheit; maar om de waarheit te seggen, het vermaak is niet dan een werkking van de liefde; en de geilheit word niet altyt gevonden by de grootste hitte Ons opset is hier t'ondersoekken, welk van de twee geslachten het geilste en dertelste zy, bewarende noch elders dese vraag te verhandelen, wie meerder vermaak geniet, de Man of de Vrouw, wanneer sy door de liefde malkander omhelsen.

Sy die willen dat de Mannen geilder wesen souden dan de Vrouwen, seggen dat de

Man

Man meerder hitte heeft, dat ſijn pols harder ſlaat; dat hy krachtiger ademhaalt; dat hy langer tijt leeft; dat hy werkſamer is; en eindelijk, dat hy de Vrouwen met meerder kracht aantaſt.

Het is waar, dat de Man veel meer hitte heeft dan de Vrouw, en dat hy d'andere hoedanigheden beſit die men hem toeſchryft; maar daarom is hy niet meerder geil. De Liefde ontroert meeſt de ſwakſte geeſten: doch de Man den geeſt kloeker hebbende dan de Vrouw, is niet onderworpen aan ſoo buiten gemeene verſlingeringen of vervoeringen: het ſchynt dat ſijnen drift eenigſins geregelt is door 't verſtand, in plaats dat die van de Vrouw, ſonder order en ſonder mate ſwiert: want indien men wil ſpreken van de liefde, en van hare ordres uit te voeren, wy zijn niet dan kinderen ten aanſien van de Vrouwen, die ſich beter daar op verſtaan als wy, en die ons langen tyt leſſen konnen geven over duſdanige ſaken.

Aan d'ander zyde hebben de Vrouwen hare inbeelding levendiger als wy; en om dat ſy gemeenelijk in ledigheit zijn, in plaats dat men de Mannen vind in beſigheit en het beſlag der ſaken, ſoo hebben ſy meerder tijt om op de voorwerpſelen te denkken, die haar tot liefde konnen verwekken. De be-

geerte die sy hebben om sich te vervullen, en daar door het ledige te verhinderen daar de Natuur een afkeer van heeft, is in der waarheit onverzadelijk, in plaats dat onsen drift gematigt is, en ons niet verlokt dan om ons t'ontlasten. Hare inbeelding word ook door tweederhande voorwerpselen bewogen; het een is om sich te bevochtigen met sich te vervullen, en 't ander, om sich met eenen t'ontlasten van de stoffe, die sy in veel grooter overvloedigheit voortbregen dan wy.

Niemand loochent dat sy niet vochtiger wesen houden, hare poeselheit, hare schoonheit, en hare stonden zijn daer van baarblykelijke bewysen. Hare gematigtheit verschatt haar meerder zaak dan wy krygen; en dat legt haar dikwils open voor dampen en voor 't woeden; want indien haar zaad verderft, hare siekkelijkheden worden daar van veroirsaakt; gelijk het niet lang geleden gebeurde aan *de Maagden van Loudun*, volgens de gedachten van *Sennertus* en van *Duncan*.

De Mannen zijn niet onderworpen aan d'ongemakken, welke de dampen veroirsaken van een verdorven zaad, wat eenige ook hier van willen seggen. Sy hebben weinig zaads in vergelijkking met de Vrouwen; en sy worden noit gequollen van dat op te houden, hare natuur middelen vindende, om sich

ſich daar van t'ontlaſten in den ſlaap, wanneer het haar dikwils aangename inbeeldingen verwekt, die haar dat doen uitſtorten.

Het is geen bewys van geilheit, niet ſeer lang beſig te zyn in de verliefde omhelſingen, maar het is veel eer, om dat de ſtoffe niet ſeer wyd is van de plaats daar zy uitkoomt. De Vrouwen ſouden daar wel een heelen dag in beſig blyven, gelijk voormaals *Meſſelina* deed; en het ſou haar niet paſſen ſoo ras daar af te wykken, als ons, na aldaar de weelden genoten te hebben die wy verwachteden.

Indien de gedierten die meerder zaad hebben de geilſte zijn, ſoo konnen wy niet twyffelen, of de Vrouw is dertelder als wy; dewyl het Kind, 't welk ſy ontfangen heeft, terſtond niet gevoed word dan met deſe ſtoffe, gelijk wy dat elders ſullen bewyſen. Wy bemerkken noch onder de beeſten, dat de geilſte de kleinſte zijn, en ſulke die minder leven hebben. Indien dit ſoo is, gelijk niemand daar aan twyffelt, ſoo moet de Vrouw veel geilder zyn als de Man, dewyl ſy in 't gemeen kleinder is, en ook korter leven heeft als hy.

De Lyfmoeder en de ballekens zyn deelen binnen in het lichaam der Vrouwen geſeten, ſonder open te liggen, gelijk de onſe, voor

 de

de onheilen van een koude lucht, die onse vlammen verkoelt. Wy bevinden ook, dat de dieren; die hare teel-deelen verborgen hebben, veel meer geilder zyn als de andere. Het is om aan de Lijfmoeder plaats te geven dat de natuur de Vrouwe heeft gemaakt met breede en hooge heupen, en haar breede billen en dikke dyen gegeven, in plaats dat de Mannen de bovenste deelen breeder en grooter hebben al de onderste, de warmte d'eene uitgebreid en d'andere sterk gemaakt hebbende.

Boven dit al, indien het my geoorloft was d'ondervinding nevens de redenen te stellen, soo sou ik seggen, dat wy niet dan al te veel voorbeelden hebben in de Schriften der Heidenen, en selfs in de H. Schriftuur, welke het niet nodig is hier by te brengen. *Nictimene* en *Valeria* sochten beide d'omhelsingen van haar eigen Vader. *Agrippina* onderwierp sich aan haar Soon. *Julia* ontfing de weelden der liefden van den Keiser *Caracalla* haar Schoonsoon, die haar vervolgens noch troude. *Semiramis* gaf sich over aan een Paard. Een Toskaansche Dochter ten tyde van Paus *Pius* de V. liet sich dekken van een Hond; en de meeste Dochteren van Egypten vermengen sich noch huidensdaags met Bokken; en ik twyffel geweldig of de Satyr, die men tot

Syl-

Sylla bracht; wanneer hy door Macedonien trok, niet veel eer was het teeken der geilheit van een Vrouw als van een Man.

Ik ſpreek hier niet van de twee *Fauſtinen*, noch van twee *Johannes van Napels.* Men weet dat die onkuis en geil zijn geweeſt van hare jonge jaren aan; en dat ſy vervolgens niets geſpaart hebben om ſich met de Mannen wel te verluſtigen. Alle deſe Vrouwen waren van een andere gematigtheit als *Beronice*, die, na t'verhaal van *Joſephus* van haren Man afſcheide, om dat hy te veel haar omhelſde. In der daad, een geil Vrouwmenſch is dat in allerhande ſtaten: ſy mag ook weſen Dochter of Vrouw, Getrouwde of Weduwe, onbevruchte of ſwangere, onvruchtbare of vruchtbare; dit al verhindert niet dat ſy niet geilder ſou zijn als de Man.

Eindelijk kan men tot dit al noch byvoegen de waardige achting der Godsgeleerden en der Rechtsgeleerden. De eerſte ſtaan openhertig toe, dat de drift der liefde verſchoonelijker is in de Vrouwen als in de Mannen; om dat, ſeggen ſy noch, ſy daar van aantrekkelijker zijn: en de tweede ſtraffe om de ſelfde reden een overſpeelder met de doot; en lyden niet dat een Vrouw ſou van het leven berooft worden, om in diergelijkke ontucht gevallen te weſen. Sy vernoegen

ſich alleenig met haar te doen geeſſelen, het hair afſcheeren, en haar in een Klooſter te ſteken.

Men moet dan na dit al beſluiten, dat de Vrouwen veel geilder en dertelder zijn als de Mannen. En indien de vreeſe en de eere haar niet wederhielden, dikwils ſouden daar, in de natuurlijke hevigheit van haren drift, ſeer weinige zijn, die niet ſouden verrukt worden; en om ons vaſt te krygen, of met haar te verbinden, ſouden ſy alles voor ons doen, 't gene wy gewoon zijn voor haar in het werk te ſtellen. Wat my belangt, ik verwondere my dagelijks over de kracht der zielen van de ſchoone jonge Dochteren, die ſoo kloekmoedigen wederſtant doen, haar ſtryden maakt my verwondert, en door hare overwinningen word ik vervoert. Alleſins ſpant haar de liefde netten, en levert haar ſtrijd, en alleſins verweeren ſy ſich kloek; ja ſy zijn veel gelukkiger als *Ceſar* en *Alexander*. Sy behalen menigmaal overwinningen eer dat ſy geſtreden hebben. Maar eindelijk moeten ſy eenmaal ſich opgeven aan deſen natuurlijken drift, gelijk wy leeren uit de ſinnebeelden van *Alciatus*; Dat het vergif der liefde lichtelijk tot het hert van een jonge Maagd inſluipt; en dat een Moeder met reden goede wacht houden doet over hare Dochter, om

haar

haar daar van te bedryden Het is gevaarlijk een aangenomen vyand t'ontmoeten: een wys man daar over wakende, heeft weinig aan twee goede oogen, om altijt op ſijn hoede te weſen: *Argus* had'er wel hondert, daar hy alles mede beloerde, maar de liefde wiſt ſijne wakkerheit noch te bedriegen.

V. HOOFTSTUK.

In wat tijt van 't jaar men malkander met meerder drift en vyerigheit ſoent.

DE gevoelens zyn ſoo verſchillig over deſe ſaak in de boekken der Schryveren, en in het praten der menſchen, met welke ik daar van geſproken heb: dat het my onmogelijk dunkt dit geſchil terſtond ſoo t'ontknopen, ſonder van te voren de Geweſten en de Getyden t'onderſcheiden; ſonder aandacht te nemen op het een en het ander geſlacht; en ſonder acht te geven op den ouderdom en op de gewoonten der menſchen.

De warmte is ſoo verſchillig volgens de verſcheidentheit der geweſten, dat de werkkingen, welke ſy in de lichamen voortbrengt, geenſins gelijk zijn. De Spanjaarden uit het Koninkrijk van Granaden, hebben hare zeden ſeer wyd onderſcheiden van de zeden der

der Hollanderen, wegens d'afgelegentheit der plaatsen die sy bewonen, en wegens de verschilligheit van warmte die haar verhit. En men kan niet twyffelen, of de drift van Liefde is veel heviger in d'eene als in d'andere. d' Ongemeene hitte des luchts is gemeenelijk oirsaak van de gal, en van de hevigheit onser driften: sy opend lichtelijk de sweetgaten om tot de lichamen in te dringen; sy verwyd hare doortochten om de humeuren te krachtiger te doen loopen; en sy verwarmt de partien die koud zijn door hare gematigtheit; in plaats dat de koelte des luchts, dit is te seggen syne gematigde warmte, het tegendeel doet, daar sy slym voortbrengt, dat vervolgens gants tegenstrydige werkkingen veroirzaakt.

Venus begeert geen dan frissche en sterkke persoonen, om hare bevelen wel uit te voeren. De Jongelingen zyn noch veel te sacht, en veel te achterdochtig daar toe; en de Oude zyn veel te swak en veel te vreesachtig: daar word een middelmatigen ouderdom vereischt van 25 af, tot 45 jaren, om volmaaktelijk sich daar in te quyten; en onder alle dese ouderdommen, moet men haar verkiesen, die van een heete en drooge gematigtheit zijn, in welke de gal of het warm swarte sap mag heerschen; en met dit al, dat

sy

ſy vaſt, ſtout, en geil mogen weſen.

De Geneesmeeſters ſeggen, dat de gewoonte een tweede natuur is. In der daad, ſy die gewoon zyn de wellusten des houwelijks dikwils te genieten, hebben hare teelvaten wyder, en de deelen groover en breeder, dan de gene die in de woeſtynen, en in de eenſaamheit, geene Vrouwen ſien dan in den droom.

Het ophouden der ſtonden, en des zaads, veroirsaakt ſoo vele ongevallen niet in de Vrouwen, na dat ſy de weelden der liefde dikwils genoten hebben, als ſy wel van te voren haar aanbrengen. De geeſten, en het bloed, wegens de kracht van te komen tot de natuurlijke deelen van 't een en 't ander geſlacht, onderhoud daar een hitte die haar uitbreid; in plaats dat in de natuurlijke deelen van Monniken, Hermieten, en van Bagynen of oude Maagden naauwelijks doortochten zyn tot de geeſten aan te voeren, om die levendig te houden; en vaten die het bloed daar na toe brengen, om die te voeden. Gelijk d'opmerkkingen in d'Ontledings-konſt ons dat te kennen geven.

Wy hebben doen ſien, dat de gematigtheit des Mans verſchillig is van die der Vrouw: dat de Man, om in't gemeen te ſpreken, heet en droog is, dat hy vol van gal en van ſwart

ſap

ſap is, en dat hy daar en boven heeft een onverzaagde ziel, een vaſt, beſlooten en gehard lichaam. Men weet ook, dat de Vrouw is koud en vochtig; dat is te ſeggen, minder warm als hy: dat het bloed en het ſlym de twee voornaamſte humeuren zyn, die in haar lichaam heerſchen, en dat glad, ſacht, en poeielig maken.

De getyden zyn niet geregelt door de Geneesmeeſters, als door de Sterrekykers. Sy hebben geenen gepaalden tyt, volgens 't gevoelen van de eerſte, noch een ſeker getal van dagen die haar den paal ſetten. Daar is alleen de hitte en de koude die hare einden ſtellen. De maand van September ſal den Herfſt maken, wanneer die een loſſen en gematigden tyt brengt: de Somer wanneer de hitte ſich bovenmatig ſal doen gevoelen. De Winter ſal dikwils niet dan van eene maand zyn; de geſtrengheit van de koude niet te laſtig vallende dan in dien tyt; en de Lente ſal wel vier maanden duuren, de ſoete gematigtheit des luchts ons ſoo langen tyt by blyvende. Het zyn dan deſe twee eerſte hoedanigheden; die voornamelijk de getyden afpalen, en niet een vaſt getal van dagen.

Onſe lichamen ontfangen van de lucht, ſonder dat wy ons daar tegen konnen ſtellen; d'onderſcheide hoedanigheden, die ſy ons me-

mede deelen. Indien de ſelve koud of heet, ſtreng of gematigt is, dan maakt zy ſoodanigen indruk op ons, dat wy daar van geſont of ſiek worden, volgens de verſcheide ſtaten, daar men ſich in bevind, wanneer men die met den adem inhaalt, en daar door verandert word.

Dit ſoo zynde, dunkt my dat men nu kan antwoorden op de voorgeſtelde vraag, en met eenen alle de gene t'ſamen doen overeen komen, die over deſe ſaak onderſcheide gevoelens hadden. Ik ſal hier my niet ophouden met hare ſpreuken by te brengen, noch daar over mugge ſiften. Het ſou een al te ſeer moejelijke ſaak zyn, en voor andere, en voor my ſelfs. Ik wil alleenig my vernoegen met te ſeggen, wat myne gedachten zyn over d'onderſcheide verliefde ontroeringen, die wy hebben in yder van de getyden des jaars; en onderſoekken met wat hertelijke drift de Man en de Vrouw in d'een tyt meer dan in d'ander malkander omhelſen.

De bovenmatige hitte des Somers put ons uit, en verſwakt ons ſodanig dat wy dan niet bequaam zyn om ons een werk t'onderwinden, waar in men al ſwaar heeft te arbeiden: dit getuigen ons d'Inwoonders van 't Zuiden, die van natuur ſoo laf en luy zyn, dat ſy liever hebben geduurig ledig te blyven, als een

een ſaak wel waar te nemen die haar een weinig moeite mocht koſten.

De bovenmatige hitte van de Maanden July, en Auguſti, komende by onſen ſiedenden aart of complexie, vernielt onſe natuurlijke warmte, verſtroit onſe geeſten, en verſwakt alle onſe deelen. Sy brengt veel Gal en ſcherpe uitwerpſelen voort, die vervolgens ons ſwak en fluts maken. Indien wy ons dan uit liefde tot een Vrouw willen vervoegen, ſoo begeven ons terſtond onſe krachten; en ofwel onſe drift in 't begin ons daar van genoeg verſchaft om ons wakker de dragen, ſoo gevoelen wy niet te min naderhand onſe ſwakheden en ongemeene uitputtingen die ons verhinderen dapper te zyn. En indien wy ons volkomen willen verſwakken, en ons ſiekten op den hals nalen, ſoo hebben wy dan maar ſlechts dikwils een Vrouw t'omhelſen.

In tegendeel zyn de Vrouwen veel verliefder in de Somer. Hare koude en vochtige gematigtheit word verbetert door de hitte der Son. Hare deelen en ſlag aderen zyn meerder open, haare humeuren worden krachtiger gedreven, en hare inbeeldingen meerder ontroert. Het is in deſen tyt, dat ſommige de Mannen meerder aanſoeken, dan ſy aengeſocht worden; en dat een achtelooſe naaktheit van harent wegen ons lichte-

telijk te kennen geeft, dat ſy ſterven van luſt om 't vyer te bluſſchen dat de natuur in haren boeſem ontſteken heeft.

Deſe verliefde driften zy in der waarheit qualijk verdeelt. Terwyl de Vrouwen drif-tiger werden, dan zyn wy loomer. Haren drift begint ſich ſoo ras niet te vertoonen; of onſe is vervlogen, als of de natuur ons daar door had willen vertoonen, dat de bovenma-tige liefde gants ſtrydig is tegen de geſontheit der Mannen.

De Herfſt, die gemeenelijk niet lang duurt, is veel bequamer voor ons tot de oeffeningen van liefde. En of ſchoon de lucht daar in warm en droog is, ſoo word nochtans die ge-matigt door de koele nachten, en d'onge-ſtadigheit van dien tyt. De Mannen zyn dan ſoo ſeer niet verhit; en hare natuurlijke warmte is een weinig krachtiger. Het ver-vliegen daar van geſchied ſoo ras niet, hare ſweetgaten dan ſoo open niet zynde. Onder-tuſſchen om dat het noch weinig tyts is, dat wy zyn gekomen uit de brandende hitten des Somers, en dat wy heel zyn verſwakt door de moejelijke ongeſteltheden, die dik-wils in den Herfſt ons aankomen, ſoo moet men bekennen, dat wy noch niet ſeer in ſtaat zyn, om groote krachten te gebruiken in 't omhelſen van Vrouwen.

Ik durf dat ſoo veel niet ſeggen van een jonge Dochter. De hitte die ſy in haar hert heeft bevangen, door de kracht der liefde, en die de heete lucht van de voorgaande Somer haar heeft toegebracht, word ſoo haaſt niet uitgebluſcht. Hare gematigtheit is niet verkoelt, en de bewegingen harer humeuren zyn niet geſtilt. Het is een ontroerde zee, welkers ſtilte niet kan geſien worden dan lang naar het onweder.

De Winter is moejelijk wegens haar ys, haren ſneeuw, en haren kouden regen: wy worden daar geweldig van geraakt, en onſe deelen der liefde, die na buiten daar aan open geſtelt zyn, gevoelen daar van dikwils verdrietige ontmoetingen: om dat ſy van een koude en drooge gematigtheit zyn, en dat ſy niet verwarmt worden dan door de geeſten, die overvloedig daar toe gebracht worden: dierhalven verwondere ik my niet, als ſy in de buik inkrimpen, om ſich te bewaren door de warmte die ſy daar ontmoeten. Het is in de Winter, wanneer wy veel ſlym en rauwigheden vergaren; en of wy dan wel meerder natuurlijke warmte dan in de Somer hebben, ſoo laten wy niet na in deſen tyt ſchier alſoo traag als in d'anderen te weſen.

Het is nochtans niet, 't gene vele denken,

ken, die gelooven dat de Winter een tijt is waar in men malkander met meerder hevigheit en driften omhelst. Want, seggen sy, wy eten dan meerder; wy zijn daar in wakkerder; en onse natuurlijke warmte schynt veel krachtiger te wesen.

Indien sy, die dusdanig redenkavelen, den Winter nemen voor een gematigden tijt, van groote koude bevryd, gelijk dat in de Landen van 't Zuiden gebeurt, ik sou sonder twyffel van haar gevoelen zijn: maar indien sy wilden dat een Sweed, die ontrent vyf maanden in het ys en de harde kouden van sijn land sit besloten, in de Winter aanprikkelingen van lietde sou gevoelen, ik sou dese gedachten niet konnen onderteekenen. Dese Man hoe frisch hy mag wesen, is soo doordrongen van de koude, dat *Venus*, welke de Dichters geloofden voort gekomen te zijn uit de warmste deelen der wateren, hem niet sou konnen opwekken, noch in sijn hert een verliefd vyer doen rysen.

De Vrouwen zijn noch traager in de Winter dan wy: haar koude gematigtheit word dan noch meerder, en de liefde heeft noit sich soo wel onder haar bekent gemaakt in de Landen van 't Noorden, als in die van 't Zuiden. Geheel de Natuur is by die tyt in rust; niet een kruid schikt sich tot iets voort te

brengen, en de boomen geven ſchier gants geen teekenen van leven.

Alleen de Lente verwekt in ons moed en dapperheid tot de liefde; maar het is deſe ſchoone Lente, die niet meer van 't ys en harde kouden verſelt word. Het is deſe minnelijke tyt, waar in geheel de Natuur, door hare jeugdige groente en bloemen, niet anders dan iets voort te brengen betracht. Dan ſied het bloed in de aderen van het een en het ander geſlacht, en dikwils vertellen wy in 't groene veld het verdriet van onſe ſmerten aan eene Schoone: terwyl de Nachtegaal de ſijne vertelt aan den Echo der Boſſchaadien.

En dan hebben wy geen gebrek noch van bequaamheit, noch van ſtoffe, om onſen luſt te voldoen, ſoo menigmaal als ons die daar toe aanwekt. Wy krygen dan bloeds genoeg, om ſtaande te blyven in de verliefde oeffeningen; en de koude lucht belet ons niet meer met vryborſtigheit daar dan in toe te gaan. Alles beweegt en verlokt ons tot liefde; en daar is niets, ja tot de Vogelen en Wormen, in de maand van Mey, dat ſich niet met vermaak in de Liefde verluſtigt. De Liefde, die ſich in deſen tijt meerder gevoelen laat als in een anderen, is miſſchien oirſaak van 't gene men gemeenelijk ſeit, dat

de

de kinderen in de Mey-maand geteelt, meest sot of plomp zijn, men gaat dan daar in toe met te grooten vyerigheit, en d'omhelsingen te dikwils hervat, zijn voorseker oirsaak van de gebreken in de kinderen; die in desen tijt geteelt werden. Hierom is het sonder twyffel dat de Romeinen met soo grooten gestreng-heit verboden, in de maand van Mey eenige houwelijkken aan te vangen. Ondertusschen is dit de tyt, in welke de wyste en verstandig-ste Mannen geteelt zijn geweest, wanneer evenwel hare Vaderen niet te hevige noch te veelvoudige weelden genomen hebben als sy haar teelden.

Wy konnen dan seggen, dat de Lente den tijt is, waar in de Mannen en de Vrouwen heviger zijn in de liefde. Die doet in ons na-tuurlijke lusten oprysen, om ons met mal-kander uit liefde te vereenigen; en wy wor-den daar toe voornamelijk genodigt door de voorbeelden, die sy aan alle kanten ons daar van verschaft.

VI. HOOFTSTUK.

Op wat uur van den Dagh men syne Vrouw uit Liefde moet soenen.

DE goede koking van de maag helpt niet weinig tot onse gesontheit: indien sy wel gestelt is, soo is onse gyl goet, ons bloed is suiver, onse geesten zijn driftig en doordringende, ons zaad is dik en vruchtbaar, alle onse deelen vast en sterk; met een woord, wy genieten een volkomene gesontheit. Maar indien eenige saak de werkking van onse maag ontroert, dan zyn wy vol raauwheden, ons bloed is niet dan slym, onse geesten niet dan een loom water, en ons zaad niet dan een slymige waterachtigheit. Wy gevoelen in ons quade verteeringen en swakheden, die ons verhinderen in staat te wesen van eenige werkking van kracht te verrichten.

Onder alle de oirsaken die onse maag verderven, en hare teering verswakken, is'er geen krachtiger dan die liefde. Sy put ons soodanig uit, door het verstroijen van onse natuurlijke warmte, en door het quyt worden van onse geesten, dat wy naderhand ongemakkelijkheden gevoelen in de voornaamste delen daar uit wy bestaan. De

De Maag, die het deel is, dat de meeſte geſontheit ons toebrengt, wanneer ſy haren plicht wel voeldoet, word dan het eerſt aangetaſt door de bovenmatighede van de liefde. Maar de herſſenen en de zenuwen lyden daar van niet minder; en dit lyden is ſomwylen in eenige perſoonen ſoo verre gegaan, dat ſy 't verſtand hebben verloren.

Alle de zaad-vaten natuurlyk koud zynde, worden verſwakt door de veelvoudige liefde: de Maag, dat een van de voornaamſte is, kan de laaſte niet zyn in dat gevoelen; en men kan ſeggen, dat ſy de ſpring-bron is, van alle onſe gemakken, wanneer wy deſe weelden misbruiken.

Dewyl *Venus* een van d'uitwendige oirſaken is, meeſt tegen ons leven ſtrydende, wanneer wy ons bovenmatig of ontydig daar toe begeven; en dat ſy anderſins, volgens d'ervarentheit die wy daar van hebben, onſe geſontheit onderhoud, wanneer wy die bequamelijk gebruikken; ſoo laat ons onderſoekken op wat uur van den dach ſulks bequaamſt is, om geen onheil daar van te verkrygen.

Het zyn noch de weelden des daags noch des nachts, noch de wellusten des avonts noch des morgens, die ons de onheilen veroirſaken. Laat het zyn voor of na de ſlaap, dat wy ons werpen in de armen van een

Vrouw; dit is het niet dat onſe geſontheit verderft, en dat onſe ſwakheden in de maag en de zenuwen veroirsaakt, noch de quellingen van een beſwaart en pynelijk hooft. Alle de onheilen die ons komen van d'omhelſingen der Vrouwen, ſpruiten niet dan uit de ſporeloosheit van onſe drift, en van de gelegentheid dat wy dikwils ons niet wel beſtieren, wanneer wy ons daar toe begeven. Indien onſe herts-tocht gematigt was, en onſe verliefde vervoeringen beter beſtiert waren; indien wy benevens dit hare kunſten, wanneer wy niet te ſeer vervult noch te ledig waren, ik ben verſekert dat *Venus*, wel verre van ons te beſchadigen, de geſontheit van een jonk Man ſou onderhouden; want het gene volgens de wetten van de natuur gaat, kan ons geen quaat doen, indien wy dat niet misbruiken

Eenige Genees-meeſters meenen, dat de vermakelijkheden der liefde, die wy by den dach genieten, ſchadelijker zyn als die van den nacht; en dat, gelijk de wellustigheden met Vrouwen ons geweldig uitputten, wy in ruſt moeten blyven naar ſulks gedaan te hebben, en door den ſlaap en de geruſtigheden de geeſten herſtellen die wy zyn quyt geworden; in plaats dat wy, na de gewonelijke beſigheden des daages, ons by een

Vrouw noch ſouden vermoeien, en dat wy onſe vermoeitheden ſouden willen geneſen door andere vermoeitheden.

Daar zijn 'er andere, die ſich beter hier over verklaren, en gelooven, dat het aankomen van den dach de bequaamſte tijt is om malkander t'omhelſen. Dan is het, ſeggen ſy, dat wy in een minſt ontſtelde ſtaat zijn, dat onſe krachten niet zyn vervlogen door de bedryven des daags; dat onſe maag niet beſwaart is met voedſelen; en dat de ſlaap onſe geeſten vermenigvuldigt, en onſe natuurlijke warmte verſterkt heeft. Wy hebben dan niet te vreeſen voor raeuwigheden die ons dikwils beſwaren. De koking is verricht, en de zenuwen heel vol geeſten, worden ſoo licht niet verſlapt. Dit is het dat *Hipcrates* heeft willen ſeggen, wanneer hy op order ſtelt alles wat wy doen moeten om onſe geſontheit te bewaren, en dat hy den arbeid aanraad voor het eten; en het drinkken, met het ſlapen voor *Venus*.

De morgenſtond in der daad, die met de Lente overeen komt, ſchynt veel bequamer tot de teeling te weſen: want na dat een man ſich aangenamelijk verluſtigt heeft met ſijne Vrouw, en weder een klein ſlaapjen heeft opgenomen na ſijn wettelijke weelden, dan herſtelt hy ſoo alle de ſchaden die

hy heeft behaalt, en geneest sijne vermoeitheden die hy in de liefde heeft gewonnen. Hier na staat hy op, en gaat naar sijne gewonelijke besigheden hem roepen, terwyl sijne Vrouw noch wat in 't bed blijft, om het kostelijk pand te bewaren 't welk hy haar soo even heeft toevertrouwt. Dus is het dat de meeste ambachts-lieden toegaan, die soo welvarende zyn, en soo welgemaakte en soo kloekke kinderen hebben: want na vermoeit te wesen van den arbeit des voorgaanden daaghs, verwachten sy schier altyt den morgenstond om hare Vrouwen t'omhelsen. En hier door is het sonder twyffel, dat sy d'onheilen vermyden, welke andere Mannen ontmoeten, die, sonder insicht op hare gesontheit te nemen, sich t'aller uuren begeven tot het vernoegen van haren hevigen drift.

Alle de Geneesmeesters komen hier in over een, dat men sijne Vrouw niet nuchter moet soenen; om dat men niet moet arbeiden wanneer men hongerig is. Den arbeid komt ons lichaam uitputten en uitdrogen; maar den arbeid van liefde maakt die gants krachteloos. Wy moeten in tegendeel ons met haar verlustigen, volgens de gedachten van sommige, wanneer wy den buik matig gevult hebben; want het is in dien tyt, seggen sy, dat door de warmte en de geesten, die de

voed-

voedſelen ons aanbrengen, wy, ik weet niet wat voor luſt krygen om de Vrouw recht te raken: waar na wy door den ſlaap het verlies konnen herſtellen, 't welk wy gedaan hebben; de ruſt het eenige genees middel zijnde tegen duſdanige vermoeitheden.

Maar om vryborſtig te ſpreeken, daar valt al iets te ſeggen tegen alle deſe gevoelens. De dach heeft niet moejelijks, en de nacht niet voordeeligs voor de liefde. In tegendeel ſou men ſeggen, dat den avond eenige verlokkingen heeft, die men in de nacht niet kan vinden. Onſe drift werd opgewekt, en van nieuws aangehitſt, door het aanſien van een ſchoon perſoon; en het licht van een keers doet ons die met ſoo vele verlokkingen niet ſien, als dat van de Son.

Voorts ſou de morgenſtond de rechten tijt weſen om malkanderen t'omhelſen, indien wy wat goets in den maag hadden, en indien al de kokingen, die in ons geſchieden, niet voldaan waren. Maar by deſen tijt word in onſe maag niet dan wat ſlym en raauwigheden gevonden, die het overſchot zijn van onſe laaſte maaltyt, niet bequaam om ontroert te worden door de weelden der liefde, dan tot onſer ſchaden. Het is van wegen deſe raauwigheden, dat de Geneesmeeſters, om de geſontheit te bewaren, ons raden, des mor-

morgens vroeg wat te eten, op dat de koking volbracht wordende door deſe ſpyſe, ſoodanig genuttigt, de maag ſich mag ontlaſten van de vuiligheden die daar in vergadert zijn geduurende de ſlaap, en vervolgens beter geſuivert zy, om t'ontfangen 't gene wy op het middagmaal haar mogen willen geven.

Indien wy dan een Vrouw lieftallig omhelſen, de maag ledig hebbende, ſoo gevoelen wy ons een oogenblik daar na gants afgeſlooft, en werden de ſmerten en ſwakheden; die deſe uitputting veroirſaakt, noch veel krachtiger gewaar. Wy hebben onſe warmte en onſe geeſten verloren, door deſe omhelſingen; en wy vinden niet by ons om die weder ſo ras te herſtellen. Wel wyd van die af te dryven, ſoo vermeerderen wy daar door de raauwigheden die wy by ons hebben; en door de driftige ontroeringen der liefde, dryven wy haar aan, tot ſich onder ons bloed te vermengen, en de maſſe daar van te bederven.

Om dan dit geſchil te beſliſſen, naar geſeit te hebben wat men tot deſe materie kan by-brengen, ſoo ſal men my toelaten daar in geen acht te ſlaan noch op den dach, noch op den nacht, noch op de uuren, noch op de ſtonden, maar alleen op de geſteltheit daar wy in zijn, wanneer wy de aanprikkelingen van *Venus* gevoelen.

In-

Indien by geval wy ons beswaart bevinden; indien eenige duiselige hooftpyn ons quelt; of eenige last in de nieren ons drukt; indien wy moejelijk en swaarmoedig zijn, sonder reden daar toe te hebben, en dat het hier benevens, tegen onse gewoonte, al langen tijt is geleden dat wy geen Vrouw omhelst hebben, dan moet men niet letten op de tyden noch maten. Daar is dan niet aan gelegen of men een Vrouw nuchteren soent of na den eten, 's morgens of 's avonds: alle dese uuren zijn bequaam, wanneer de vraag is, of men sich sal ontlasten van een stoffe die ons moejelijk valt. Men verquikt sich wanneer men van besigheit verandert: den arbeid der liefde valt ons soet, naar de gewonelijkke besigheden des daags; wy gevoelen ons naderhand lustiger en vroolijker; de teering word beter bevordert, ons bloed swiert met dies te meerder vryheit; met een woord, ons lichaam is ons niet meer soo lastig als van te voren.

Maar men moet sich niet bedriegen in dusdanige gelegentheden, die ons seldener voorkomen dan men sich inbeeld; om dat de natuur ons dikwils in den slaap van dese overtollige vochtigheden ontlast, waar na 's anderdaags niet meer overig is om ons moejelijk te vallen. Indien wy ons bedriegen, en denk-

ken

ken beſwaart te zijn door overvloedig zaad, wanneer wy ſiekkelijk zijn door een andere oirſaak, ſoo gevoelen wy terſtond daar van d'ongelukkige werkkingen, en vervolgens konnen wy ſeer beſwaarlijk den miſſlag herſtellen die wy begaan hebben.

Het is beter te wachten, tot dat d'eerſte verteering geſchied zy, en dat de tweede ſich volvoere; tot dat de mage is ontlaſt van 't gene wy haar te verteeren gegeven hebben; en dat het hert, de lever, en d'andere bloedrijkke ingewanden volbrengen het gyl, dat ſy nieuwlijks ontfangen hebben, in bloed te veranderen. Dan is ons lichaam vol van warmte en van geeſten, onſe mage was maar even vernoegt en verzadigt, onſe herſſenen en onſe zenuwen zyn verfriſcht en verſterkt door nieuwe geeſten, die onſe natuurlijke deelen daar van onophoudelijk deelachtig maken. Dus, wat gewelt wy in deſen tyt aanvangen om ons uit te putten, wy ontfangen ſonder ophouden van binnen waar mede wy 't verlies herſtellen dat wy ſoo even geleden hebben.

Na deeſe groote grond-regel, die op d'ervarentheit vaſt geſtelt zijn, durf ik ſeggen, dat 'er in 24 uuren twee byſondere tyden zijn om aan de Liefde te gehoorſamen. d'Een is van 4 of 5 uuren naar het middagh-

maël;

maal; d'ander 4 of 5 uuren naar het avondmaal. Dan is ons lichaam noch te veel vervult, noch te ledig; het koken van onse maag is eenigsins vervult; onse ingewanden zijn verquikt door het bekomen van nieuwe humeuren; onse natuurlijke warmte is herstelt; onse geesten zijn vermenigvuldigt; en of wy al schoon vele in dien tijt spilden, wy souden altijt weder andere genoeg hebben, om geen moeielijkheit over haar verlies te gevoelen. Het is in desen tijt, dat onse omhelsingen geensins onnut zijn. Wel wijd van daar over eenige smerten of duiselingen te gevoelen; wy krygen daar van vroolijkheit, en worden daar door verquikt: soo dat my wel geöorloft sou zijn te seggen, volgens het bericht van *Hermogenes*, dat by nacht de weelden van *Venus* soet, en by dach heilsaam zijn.

Het gene ik nochtans voordeeligst vind in een van dese twee gelegentheden is, dat wy ons door twee middelen versterkken, wanneer wy na de middagh een Vrouw omhelsen: wy herstellen ten deele onse krachten door het avondmaal, en wy vermeerderen die volkomen door de slaap van de volgende nacht, in plaats van, soo wy haar 's avonds soenen, wy niets hebben dan de rust van de nacht, om te herstellen 't gene wy verlooren hebben.

De

De Vogelen, die niet volgen dan den driſt der Natuur, om hier niet van d'andere dieren te ſpreken, vermengen ſich niet meerder dan tegen den avond. Men hoort dan aan alle kanten in de maand van Mey het Manneken ſijn Wijfje roepen, en het Wijfje hem weder antwoorden. De hitte des daags heeft haar bequaam gemaakt tot die vermenging; de voedſelen, die ſy door den dach genoten hebben, verhitten haar bloed; en de humeuren, die daar van in hare verliefde deelen geteelt zijn ſedert den voorgaande avond, hitſen haar dan op, tot ſich daar van t'ontlaſten.

Hoe meerder de weelden zijn, hoe veel meer qualen die ons veroirſaken, wanneer wy geen genoegſame voorhoeden nemen, om ons van hare te groote verlokkingen te bevryden. Onder deſe ſchyn van welluſt, komen onophoudelijk oirſaken van ſmert en van miſnoegen inſluipen; en wy nemen gewillig dit heimelijk vergif in, ſonder dat wy ſelfs het gewaar worden.

Indien de liefde ons het ſpits van hare ſchichten gevoelen doet, en ons het hert koomt ontſteken door veel eten en drinken, gelijk die niet miſt ſoo te werkken in de gene die geilſt zijn, ſoo moeten wy in dien tijt ons uitterſte beſte doen om hare verlokkingen t'ontvlieden, wanneer wy in ſtaat zijn

van

van die te kennen. Wy weten dat de wijn ons ſtout en verlieft maakt, maar ook dat die allenxkens ons natuurlijk vyer uitbluicht, indien wy die bovenmatig gebruiken. Wy ſchynen in der waarheit luſtiger en vrolijker, na dat wy wel hebben gedronkken; en wy zijn dan bequaam om meerder te beſtaan als op een ander tyt. Miſſchien zijn wy te gelijkken by een boom, aan wiens voet men kalk werpt, om ſijne wortels te verwarmen; ſyne vrucht word dan wel eerder ryp, en verkrygt ſelfs noch wel ſchoonder verw, maar de boom blyft daar na niet lang meer leven: En indien de liefde en de wijn gelijkkelijk op onſe deelen werkken, ſoo moet men niet twyffelen of die bederven ons dubbel.

Men moet dan alle de gelegentheden vermyden, die ons tot Liefde konnen verwekken, na dat wy overdadig gedronkken hebben; indien wy de qualen willen ontvlieden, welkers moeielijke gevolgen wy dikwils niet kennen.

d'Uitputtingen die wy anderſins lyden, vervoegt by de weelden die wy ontydig met Vrouwen nemen, konnen niet dan op de ſelfde voet ons hinderen; en ik ſou noit een Man raden ſyn Vrouw t'omhelſen, na dat hy een ader mogt hebben doen open, of van buikloop, of van een andere merkkelijke ſiekte

besprongen geweest zijn, ten ware hy syn leven wilde verkorten. Want *Veuus* kan niet aangenaam wesen, naar eenige andere ontledigingen; hoe sterk ook een Man wesen mogt, hy sou de droevige toevallen niet konnen vermyden, die dese ongeregelde wellusten hem moeten toebrengen.

Ik heb Mannen gekent, die noch niet volkomen genesen zijnde uit een sware siekte, ras zijn gestorven na hare Vrouwen omhelst te hebben, of schoon daar geen teeken van dat haar de doot kon veroirsaken: en ik kan huidensdaags noch andere, die daar door niet weder tot hare gesontheit konnen komen.

Ondertusschen indien men eenmaals een misslag begaan moet, het is beter sich tot syne Vrouw te vervoegen met eenen volle als ledigen buik; d'ongevalen zijn daar van soo moeielijk niet, en wy hebben meerder hulpmiddelen om de volheden als d'uitputtingen te herstellen.

d'Ondervinding heeft ons tot hier toe niet geleert, dat de Vrouwen eenige tyden moeten waarnemen om omhelst te worden. De humeuren die sy uitstorten, wanneer wy ons met haar vermengen; zijn soo vol geesten niet als de onse; en hare swakheit koomt niet soo seer uit het verliesen van hare stoffe, als wel uit de bovenmatige kitteling en vermoeitheit

over

over de beweging van liefde: in plaats dat onse veroirsaakt word door het verstrooien van onse geesten, en van onse natuurlijke warmte. Soo dat men wel seggen mag, dat de Vrouwen t'aller tijt sulks konnen doen; en dat de Mannen daar in wel op haar hoede mogen wesen, terwyl d'ondervinding ons dat bekent maakt.

VII. HOOFTSTUK.

Hoe menigmaal men sich in eene nacht met sijne Vrouw mag vermengen.

DE verwaantheit is een natuurlijke hertstocht des Mans. Hy laat sich daar door verrukken wanneer hy minst daar om denkt; en wy konnen sonder opsnyden seggen, dat dese een van de grootste qualen is, waar aan hy sich onderworpen bevind. In der daad de mensch is niet dan de droom van een schaduw, soo wy daar in een Grieksch Dichter willen gelooven; en om hem wel aan te merkken, hy is niet dan swakheit en ellenden. Hy vertoont sich noit belacchelijker en swakker, als in de verwaantheit; en dit is het sonder twyffel, dat *Democritus* verplichtte tot hem te bespotten.

Doch daar is geen gelegentheit waar in de

verwaantheit sich meerder vertoont dan in de saken van liefde, wanneer wy, om de andere sich over ons te doen verwonderen, ons bedryven toepassen die wy noit gedaan hebben. Dus is het dat de Keiser *Proculus* ons hier in bedriegt, wanneer hy, schryvende aan sijnen vriend *Metianus*, ons wys maken wil, dat hy in den oorlog hondert Sarmatische Dochteren gevangen hebbende, die alle in min dan 15 dagen gekust had: en de Dichter, die de meester der dertelheden is, beroemt sich ook sulks negenmaal in eene nacht verricht te hebben.

Ik beken dat wy dappere helden zijn in het spreken van de liefde, maar wy zijn dikwils geweldig laf, wanneer men sijne eisschen voldoen moet. Het is niet genoeg met een Vrouw te mallen, daar moet noch iets van de daad by wesen, om te betoonen dat men een Man is, en dat men sijns gelijk voort-brengen kan.

Ik weet dat sommige van soo geilen gematigtheit zijn, dat sy verscheide nachten achter een verscheide Vrouwen souden konnen soenen; sy gevoelen sich altijt in staat om d'eene en d'anderen te konnen gerieven: maar eindelijk verswakken en uitputten sy sich soodanig; dat haar zaad niet meer vruchtbaar is; en dat hare natuurlijke deelen selfs weigeren haar langer te dienen.

Men

Men moet het voor fabelachtig houden 't gene ons *Crucius* verhaalt van een Dienstknegt, die tien Meiden beswangerde in eenen nagt; en 't gene *Clemens van Alexandrien* ons seit van *Hercules*, dat hy binnen 12 of 14 uuren, met 50 Dochteren van Athenen gelegen hebbende, aan yder van haar een Soon maakte, die men vervolgens *Thespiaden* noemde.

Wy weten, gelijk wy elders aangemerkt hebben, dat het zaad der Mannen bewaard word in de zaad-vaten, en in de klieren, die aan de wortel zijn van de roede: dat dese zaad-vaten zijn gelijk kleine blaaskens, die gemeenschap met malkander hebben, en geschikt zijn ten naasten by gelijk de plaatsen van een Granaat-appel daar de korlen zijn uitgenomen. Daar zijn 'er 3 of 4 aan yder zyde; of daar is 'er veel eer maar een, die verscheide kleine hollgiheden heeft. Dese blaaskens, so wel als in de klieren, zijn vol van zaad, in een jonk Man die welvarend is, en die anders een verliefde gematigtheit heeft: soo dat d'een en d'ander van dese partien ontrent soo veel zaad in sich kan hebben, als 'er tot 3 of 4 uitschietingen noodig is, en men konde daar selfs noch wel wat vinden voor een andere, in de vaten die van de ballekens komen. Ik ben al hier soo naauwkeurig niet

 als

als wel eenige die ſeggen, dat men driederley ſlag van zaad heeft, yder van een byſondere kracht. Ik ben overtuigt door d' ondervinding, dat 'er niet dan eenderley is 't welk men uit de roede ſiet ſpuiten. En of men dat wel in verſcheide plaatſen waterachtiger of dikker vind; ondertuſſchen dewyl die ſich t'ſamen vermengen wanneer ſy voor den dagh komen, ſoo ſchynen ſy niet dan van een eenige ſtoffe, en van een eenige beſtendigheit.

Soo ras als d'inbeelding is aangeraakt, en de kleine veſelkens der herſſenen bewogen zijn, door de gedachten van lietde, ſoo ryſt'er met eenen een inwendig ſweet ontrent onſe natuurlijke deelen, en de geeſten begeven ſich haaſtig en met gedrang daar na toe, doen uit de voorſtanders een natte vochtigheit lopen, die den doortogt bereiden om het zaad voort te brengen; maar wanneer men ſich lieftallig met een Vrouw vereenigt, dan ſchieten 2 of 3 kleine blaaskens, die daar toe vaardigſt zijn, terſtond het zaad uit; en hier door bewyſt men ſich een volkomen man te weſen.

Ondertuſſchen tracht de natuur een ogenblik daar na te herſtellen 't geene men ſoo even is quyt geworden, en voorts is men wel ras weder in ſtaat om de weelden der liefde te genieten; en men ſchiet voor de tweedemaal

de

de vochtigheit uit, die best daar toe gereet is.

De natuur die in dit bedryf niets bedogt dan het voort-teelen der menschen, versamelt noch vaardig de stoffe die sy noodig heeft. Sy schikt dese stoffe tot sich uit te schieten wanneer men sal willen; soo dat de inbeelding onophoudelijk bewogen wordende door de schoonheit en door de verlokkingen van de persoon die men in syne armen heeft, de lust weder wakker word, en de natuurlijke deelen sich noch in den staat bevinden om die te gehoorsamen. Men verbind sich dan seer naauw aan haar, en men maakt voor een derdemaal haar deelachtig van 't gene men suiverst en kostelijkst heeft.

Indien men noch wel wyder wil gaan, en het hert noch in vlammen is, terwyl de natuurlijke deelen beginnen hare kracht te verliesen, door het vervliegen van onse natuurlijke warmte en van onse geesten, soo doet de Natuur noch eens haar best om de stoffe te versamelen die noch overig is, in de zaadblaaskens, en in de naast zynde deelen. Het schynt dat sy die van alle kanten aandryft, en dat sy sich bereid om met een drift die vocht te doen voortkomen, die sy met soo grooten vaardigheit heeft verzamelt. Dan geschied daar een nieuw t'samen-loopen van geesten;

en het vyer dat te voren scheen uitgedooft, vertoont sich weder ter selver stond, en laat sich in de natuurlijke deelen gevoelen. Dan is het dat een Man de Vrouw seer hettalig onderhoud, dat hy haar vyerig drukt, en dat hy haar selfs kan vruchtbaar maken, door syne soo dikwils herhaalde uitstortingen.

Eindelijk naar eenigen tyt gerust, en de geesten door den slaap een weinig herstelt te hebben, vind men sich nevens een persoon die men ongemeen bemint; de verliefde onthalingen zyn wederzyds; hoewel het schynt dat die dan aandringender zijn van wegen de Vrouw, die sich begint te verhitte wanneer de Man uitgeput is, en die ter selver uur hem noodigt in plaats dat de Man in den aanvank haar noodigde.

Hier na gevoelt men sich noch ontroert; en de natuurlijke deelen, te vooren heel verslapt, beginnen weer hard te worden. De Natuur versamelt uit de naast-gelegene deelen al het zaad dat sy kan, sy haalt dat selfs uit de ballekens, om dat te schikken tot een vyfde uitstorting.

Ik beken dat sy dit soo ras niet kan doen, en dat sy tyt van nooden heeft om de stoffe weder in hare plaatsen te brengen, die sy soo onlangs heeft uitgeschoten. Nochtans van alle de krachten die sy by ons inspant, is 'er

geen

geen vaardiger noch geweldiger, als die waar mede ſy de voort-teeling behertigt.

d'Inbeelding verhit ſich dan noch; en ons ontbreekt dan noch moed noch ſtoffe, om een nieuwe offerhande aan de liefde te doen. De natuurlijke deelen hebben geeſten genoeg, om ſich eenigen tijt in ſtaat te houden van haren plicht te voldoen; en op de minſte verlokkingen van de Vrouw omhelſt men haar nochmaals, en maakt haar deelachtig van de vocht daar ſy ſoo vyerig na verlangt.

Maar indien men daar noch voor de ſesdemaal aan moet, of ſchoon wy noch een heimelijke luſt gevoelen om in d'onthalingen van liefde te volherden, ſoo zijn onſe partien toch bevroren; en indien na d uitſtortingen welke ſy geleden heeft op vyf onderſcheide herhalingen, daar noch een weinig vochtigheits uit koomt, dat is maar een raauwe en waterachtige ſtoffe, geenſins bequaam tot de teeling; of wel eenig rood bloed, als dat van een hoen, 't welk men ſoo even heeft de keel afgeſneden, dat ſich ſomtijts in ſulken overvloed uitſtort door de ſwakheid der natuurlijke deelen, dat men wel moeiten heeft om ſulks te herſtellen: dit kan een braaf Man van myne kennis getuigen, die noch leeft, die na twee Hoeren op eenen namiddag vyfmaal omhelſt te hebben, uit ſyne roede voor

de ſeſdemaal meer dan twee oncen bloeds quyt wierd.

Men moet dan gelooven, dat de grootſte krachten die men ſou konnen doen by een Vrouw op eene nacht, niet mogen gaan boven de 4. of 5 omhelſingen. Alle de groote bedryven van Liefde die men ons verhaalt, zyn ſoo vele fabelen die men ons op de mouw ſpelt; en indien wy de Mannen willen gelooven in 't gene ſy ons hier over willen wys maken, ſonder het bericht van de reden en van d'ondervinding waar te nemen, wy ſouden ons ſoo wel als ſy laten verleiden door het bedrog, en laten vervoeren tot de ſwakheit der ziel.

Een Konink van Arragon maakte voormaals een vaſt rechts-beſluit over deſe ſaak. Een Vrouw, met een Man uit Catalonien getrouwt, was gedrongen ſich eenmaal aan de voeten des Koninks te werpen, om ſijne byſtant te verſoekken over de menigvuldige omhelſingen hares Mans, die, volgens hare bekentenis haar wel ras het leven ſou benemen, indien daar in geen order geſtelt wierd. De Konink deed de Man voor hem komen om de waarheit daar van te weten. De Catalonier bekende oprechtelijk, dat hy haar yder nacht tienmaal ſoende. Waar op de Konink verbood op levens ſtraf haar alle nachten

ten meer dan ſeſmaal te kuſſen, van vreeſe dat hy haar niet mogt om hals brengen door ſyne bovenmatige omhelſinge.

Ik weet dat de Spanjaarden, die in een heet land wonen, veel meer verlieft zyn dan die wel in Duitſlant, Engelant, en Vrankrijk. De bovenmatige hitte van haar gewelt, hare ſappige ſpyſen, hare opgeſlotene en bedekte Vrouwen, de galachtige en ſwart ſappige gematigtheit der mannen, die van natuur driftige tot liefde zyn, en hare ledigheit, zyn buiten twyffel, oirſaken van hare gewonelijke geilheit: in plaats dat in andere landen de warmte gematigt is, de ſpyſen minder voedſel geven, de Vrouwen vryer zyn en met ons gemeenſaam verkeeren, de Mannen minder galachtigheit en minder ſwart-ſap hebben: Eindelijk houden wy ons beſig met velerhande ſaken, en de ledigheit ons van natuur hatelijk. Soo dat, om in 't gemeen te ſpreeken, een Spanjaard op eene nacht ſijne Vrouw ſesmaal kan ſoenen, een Duytsman dat niet meer dan vyſmaal ſal doen konnen.

De Ouden hadden voor een gewoonte *Mercurius* ontrent *Venus* te ſetten, wanneer ſy de beeltenis maakten van deſe Godin; om ons te leeren dat de reden, waar van ſy *Mercuur* tot een Godt ſtelden, altyt onſe wel-

luſten

lusten moest bematigen. Wy genieten in der daad die met meerder gerustheit, wanneer 't gebruik ons daar van soo veelvoudig niet is. Dikwils worden wy afkeerig van spysen die ons te veel voor komen, en somtyds nemen wy wel ons vermaak, in van de Tafel der grooten af te wykken, om met die van een arm Man ons te vernoegen.

Indien de matigtheit pryselijk is in eenige saak, die is sonder twyffel in de liefde. *Solon* die door 't Orakel een der wijste van Griekenland geacht wierd, voorsag de rampen wel, die de Mannen moesten overkomen, door het onbescheiden gebruik van de Liefde, wanneer hy sijne Borgeren beval, dat sy hare Vrouwen niet meer souden soenen als driemaal ter maand.

De veelvoudige omhelsingen der Vrouwen putten ons t'eenemaal uit; in plaats dat wanneer sy gematigt zijn; onse gesontheit daar door bewaart word, en ons lichaam meerder lustigheit heeft dan te vooren: soo dat ik een jonk Man niet sou raden, noch met afkeerigheit *Venus* te vlieden, noch met te groote losheit en sachtigheit sich door hare verlokkingen te laten verleiden. Ik sou hier den wensch doen, die men by *Euripides* leest, daar hy tot *Venus* spreekt in deser voegen:

Schoon-

Schoonste Venus, wil my geven
Gants vernoegt met u te leven;
Soo dat myn min zuchtig hert
Nimmer quyn door minne smert.
Laat my buiten redens palen
Geensins door de Liefde dwalen;
Maar betoom myn grage lust,
Dat die nooit word uitgebluft:
Koomt ook tot myn hoogste jaren
Altijt mijne krachten sparen,
Dat het jokt van uwe weeld
In myn ouderdom noch speeld.

Ik sou den Philosooph *Aeas* niet konnen prysen, die sijne Vrouw geduurende sijn houwelijk niet dan driemalen kuste, of schoon hy yder maal een Soon aan haar maakte. Wat aangaat *Xenocrates*, die by de Hoer *Phyne* wel eer een steen als een Man geleek; men moet gelooven dat sulks was een werking van sijne onthouding, door de oeffening der Wysgierigheit verkreegen, veel eer dan een gebrek van beweging in sijne natuurlijke deelen.

De gematigtheit, de jaren, het gewest, de getyden, en de wyse van leven, bepalen alle de verliefde omhelsingen die wy by de Vrouwen gebruiken. Een Man van 25, die van een warmen aart is, van bloed en van geesten vervult, in de vruchtbare dalen van Bar-

Barberien wonende, een van de weelderigste in die Landen, sal veel eer op eene nacht in de maand van April vyfmaal een Vrouw soenen, als een ander van 40 jaren, die van een koude gematigtheit is, wonende op d'onvruchtbare rotsen van Sweden, en die nevens dat noch weinig heeft om van te leven, een andere tweemaal sal bekennen op eene nacht in de maand van January.

De Vrouwen hebben hare wellusten niet bepaalt gelijk wy, anders souden de Edelen van Lijfland aan de hare niet toelaten; gelijk sy nu doen, medehulpers in hare houwelijken te nemen In der daad de Vrouwen gevoelen sich niet uitgeput, ofschoon sy selfs langen tijt achter een omhelsingen van veele Mannen mogten lyden. Dit getuigen d'onkuische *Messalina* en d'eerloose *Cleopatra*. De eerste hebbende den naam genomen van *Lysisca*, een beroemde Hoer van Romen, overtrof in minder dan 24 uuren, in een openbare plaats, de Hoer, die men voor de grootste heldin in de Liefde had gekent; en daar na bekende sy, dat sy noch niet ten vollen verzadigt was. d'Andere, indien wy den brief van *Marcus Antonius* een van hare minnaren gelooven, verdroeg op eene nacht het verlieft geweld van hondert en ses Mannen, sonder te betuigen dat sy daar door vermoeit was.

VIII.

VIII. HOOFTSTUK.

Of men hulpmiddelen moet innemen om sijn Verliefde aart te temmen, of om die te verwekken met een Vrouw.

DAar is niets machtiger onse gematigtheit t'ontroeren, dan indien wy op een sprong en buitens tyts de styl van ons leven veranderen. De lucht, het eten, het drinkken, en d'andere saken die wy buiten natuurlijke noemen, hebben groot vermogen op ons; en dese zyn voornamelijk de oirsaken, aan welke wy voor 't geluk of onheil van ons leven verschuldigt blyven, volgens de wyse als wy die gebruiken.

Het is een geloof-spreuk in de Geneeskonst, die *Hippocrates* aldereerst heeft aangeteekent, dat de verandering, die haastig in ons geschied, altyt siekten in ons veroirsaakt, ten ware wy niet krachtig genoeg mogten zyn om ons daar tegen te stellen. Indien men, by voorbeeld, een al te heeten en al te droogen gematigtheit van een verlieft Man wil verbeteren, men moet daar in toegaan met soo grooten traagheit en sulken voorsichtigheit, dat hy selfs de werkking der geneesmiddelen, die hem verkoelen en bevochtigen,

gen, schier niet gewaar word, andersins sou men hem in een tegenstrydige gematigtheit werpen, die hem siek soude maken.

I. ONDERDEEL.

Van de hulpmidden die den verliefden aart temmen.

DE Mannen die in 't bloejen hares tyts een volmaakte gesontheit genieten, en van een heete en vochtige gematigtheit zyn, hebbende veel meer zaads dan welker gematigtheit heet en droog is: maar ondertusschen zyn dese de geilste, gelijk wy dat elders gesеit hebben Indien dese laatste soo veel zaads niet hebben, soo is dat ten minsten krachtiger, meerder aandryvende, en meer met geesten en winden vervult: dit is het, dat haar stout en verlieft maakt, in plaats dat d'andere eenvoudig en goet zyn.

In wat plaats een geil Man mag woonen, hy blyft altyt belast met sijne verliefde gematigtheit. De deugt vermag niets daar de liefde natuurlijk werkt: en de Religie selfs heeft te weinig kracht op sijn ziel om sijne eerste driften te wederhouden, en om sijnen aart t'overwinnen, die hem t'aller uur verliefde voorwerpsels verschaft, waar door sijne inbeelding verhit word.

In

In het verdriet daar hy ſich in gevoelt, ſoekt hy allesins hulpmiddelen die ſijn hertstocht mogen temmen Het gene de Natuur hem aanbied om die te bluſſchen, ſou hem meer behagen als alle andere, indien dat geoorloft was; maar hy heeft ſekere inſichten om dat niet aan te vatten. Ondertuſſchen al d'andere hulpmiddelen, die men gebruiken kan van binnen of van buiten; zyn eenigſins onnut of gevaarlijk voor hem. Hare koude bluſcht onſe natuurlijke warmte ſchier uit, hare t'ſamentrekking verdikt te veel onſe Geeſten; en 't een en 't ander bederven ſchier onſe memorie, en verſtompen ons oirdeel. Dit heeft verſcheide Genees-meeſters doen ſeggen, dat men ſich niet geheel tegen 't geweld der liefde moeſt ſtellen; en heeft het *Orakel van Apollo tot Delphos* ingegeven, waar aan *Diogenes* vraagde over ſijnen verliefden Soon; *dat men ſich wel moeſt wachten het geweld van deſe herstocht te ſluiten, indien men het leven van de menſchen behouden wilde.* Inderdaad indien men hardnekkig onſe verliefden aart uitroejen wil, ſoo verderft men met eenen onſe gematigtheit, en veroirſaakt ons alſoo ſiekten, van welke wy dikwils nimmer geneſen worden.

Ondertuſſchen indien onſe hertstocht ſoo krachtig is, dat die ons eenige moeielijke on-

heilen toebrengt, en dat die selfs ons noch andere doet vreesen, die geen mindere souden zijn, dan konnen wy ons van de hulpmiddelen bedienen, welke de Genees-meesters ons tot dien einde voorstellen; maar met soodanigen bematiging, dat wy niet doen waar over wy in 't vervolg berouw mogten hebben.

d' Ervarentheit leert ons, dat de koude lucht, de voedselen die weinig bloed en geesten maken, het vasten, het water te drinkken, den arbeid, en het waken, bequame hulpmiddelen zyn om d'ongeregelde liefde te bestryden. Daar en boven 't geselschap t'ontvlieden van de Persoon die men hevig bemint, en vriendschap met andere te maken, van de naakte schilderyen en beelden af te wykken, geen boeken te lesen die ons liefde verwekken, geen dieren aan te schouwen die liefde plegen, zyn noch krachtige middelen om dese hertstocht te veranderen: Want het grootste geheim om hier t'overwinnen en de victory te behalen, is niet te stryden, of te stryden al vluchtende.

Maar alle de hulpmiddelen zyn van weinig belang voor een Man die vyerig bemint; en die anders van sodanigen gematigtheit is, dat hy sou beminnen, of schoon hy niet wilde beminnen. Men heeft dan eenig ander hulp-

hulpmiddel van doen, dat meerder indruk om hem ſelfs mag maken, en hem met geweld, om ſoo te ſpreken, ſijn ongeregelde liefde, daar ſijne inbeelding door gequetſt is, ontrukken.

Ik ſal hier my niet ophouden met alle de hulpmiddelen by te brengen, welke de Geneesmeeſters gebruiken om deſe hertstocht te beſtryden. Ik ſal die alleen voorſtellen, die de meeſte kracht hebben om haar te vernietigen, of liever om haar te verminderen. Maar eer ik ſulks aanvange, dunkt my noodig te weeten, dat alle gematigtheden niet gelijk zyn, en dat men hulpmiddelen heeft, die het bloed, de geeſten, en het zaad verminderen; in de eene de ſcherpte vernietigende, daar ſy in d'andere die overvloedig verwekkende.

't Gene ik hier voorſtelle ſou moejelijk om te gelooven zyn, indien d'ervarentheit, door welke wy ſchier alles weten wat ons bekent is, ons daar van niet onderrichte. De Latüe en de Circhorie, by exempel, ſtellen ſich ſchier in alle de Mannen tegen het voortbrengen van 't zaad; maar ik weet ſekerlijk, dat in ſommige, voornamelijk indien ſy 's avonds die eten, het ſelve daar door ſoo overvloedig verwekt word, dat ſy 's nachts in haar ſlaap haar ſelven beſmetten. De ſelve

ervarentheit leert ons noch, dat de Peper en de Gember het zaad verminderen, en de winden verdryven, die ſoo noodſakelijk zyn in deſe ſaak der liefde; ondertuſſchen zyn'er andere, die ſich veel verliefder bevinden, wanneer ſy die gebruikt hebben.

De reden van deſe ſoo verſchillige werkkingen is niet gegrond dan op de verſcheidentheden van den aart en complexien der Mannen. De Latuë, die gemeenelijk ons traag maakt tot liefde, door het toeſtemmen van geheel de oudheit, maakt deſe noch verliefder, matigende hare ongemeene hitte en droogte, door hare koude en hare vochtigheit. Hare natuurlijke deelen dus gematigt zynde, verkrygen dan een even-gelijk temperament, 't welk oirſaak is van de kracht in alle deſe deelen. De Peper in tegendeel d'overtollige vochtigheden in d'andere verteerende, verwarmt en droogt hare teeldeelen, die van natuuren koud en vochtig zyn; en haar dus een even-gelijk temperament verſorgende, vermeerdert die hare kracht, die vervolgens oirſaak is van een vry voordeeliger koking.

Het is noch door de ſelfde ervarentheit dat wy weten, dat 'er warme of koude hulpmiddelen zyn, die d'eene en d'andere ons vyer verdooven; en ſich tegen onſe vleeſchelijke be-

begeerlijkheden ſtellen. Wy nemen die in door de mond, en leggen die van buiten daar op, ten einde wy van alle kanten mogten uitbluſſchen deſe ongeregelde liefde, die ons dagelijks ſoo vele onheilen veroirſaakt.

Ik ſal hier niets ſeggen van de verkoelende gordels, van loode platen die wy op de nieren leggen, van witte rooſen, die men in 't bed ſtroit, van de Mandragora, van roode beſſen of Jenevers, van ſuyre limoenen, en van alle andere hulpmiddelen, die, ons verkoelende, en met eenen ſeer opdroogende, ſich ſtellen tegen het teelen van zaad. Ik ſal alleenig iets ſeggen van de kruiden die de meeſte kracht hebben om ons vyer uit te bluſſchen, en ons zaad te vernietigen.

De water-rooſen of plompen, by onſe Artzeny-mengers ſoo wel als by de Arabiers *Nymphea* genoemt, heeft een ſoo byſonderen hoedanigheit om onſe verliefde begeerlijkheden te beſtryden, dat, volgens het gevoelen van *Plinius*, haar gebruik 12 dagen achter een het teelen van zaad verhindert; en indien wy de ſelve 40 dagen lang gebruiken, dan ſullen wy geen prikkelingen van liefde meer gevoelen. Hare droogte, vervoegt by de koude van deſe plante, is ſoo werkſaam, dat ſy alle onſe partien verdroogt en verkoelt, ſonder dat wy anders eenig ongemak daar van

gevoelen. Het is door dese hoedanigheden, indien wy *Galenus* willen gelooven, dat sy onse stem onderhoud, en ons lichaam voed, en dat sy sich stellende tegen het teelen van zaad, het vervliegen der geesten verhindert, dat door de bewegingen van liefde geschieden kan.

Men gebruikt dat verscheidentlijk: men maakt daar wel een affiedsel van, als ook een Cyroop, of een Conserve, gedisteleert water door het bad van Marie, en dan maakt men daar noch wel een salt of smeersel af.

Of wy wel de *Cicuta* van die van Athenen niet hebben, die van een donkker groen, en van een onverdragelijke stank was, soo laat ondertusschen de onse, die wy hier Scheerlink, of dulle kervel noemen, niet na ons te beleedigen door hare koude, wanneer wy die eten; gelijk ons getuigt *Franciscus Trapelinus*, Leesmeester van *Pomponax*, die van de selve in een avondmaal gegeten hebbende, kort daar aan seer wierd onroert; als mede de Ridder *Nasarinus Bassanus*, die daar ook van gegeten hebbende, in plaas van Pietercelie-wortels, met eenen als syn verstand verloor. Gelijk den Medicyn-meester en Bereider in 's Gravenhage de proef haar doode.

Wy weten nochtans, die door het verhaal van *Scaliger* en d' *Anguillara*, dat de inwoonders

ders van Piemond de ſelve groen afſnijden, wanneer die in de Lent eerſt voortkoomt, en dat ſy die in hare Saladen vermengen; en dat ſommige arme lieden van Italien ſich daar van huidenſdaags noch bedienen, die etende met brood, op de wyſe van Aſperges. *Julius Ceſar* bekent ſelfs daar van gegeten te hebben, op de wyſe van Chervis, ſonder daar van qualijk-varen te krijgen: en *Hieronimus* verſekert ons, dat de Prieſters van Athenen, door dien ſy de *Cicuta* gebruikten, bevryd waren van de bewegingen der vleeſchelijke begeerlijkheit te gevoelen. De *Cicuta* heeft dan geen quade hoedanigheden, volgens 't gevoelen van deſe Schryvers; en *Mercuriales* ſou de Vrouwen noit geraden hebben het afziedſel daar van te drinkken, om haar te beletten in d'ongebondentheden der liefde te vervallen, indien hy niet overtuigt had geweeſt, van dat ſy geen quade werkkingen voortbrengt.

Van dit al kan men beſluiten, of dat 'er onderſcheidene ſlag van *Cituten* moet weſen, of dat de kracht de perſoonen die haar gebruiken, meer of min den geweldigen aart van deſe plant wederſtaat; of dat eindelijk, 't gene ik liever glooven ſou, ſommige weinig, en andere veel daar van nuttigen. Want *Galenus* leert ons, dat, indien wy de ſelvige ma-

tig gebruiken, ſy ons verkoelt; en ons zaad verteert: in tegendeel, indien wy wat meer daar van nemen. doet ſy ons dom worden; en eindelijk brengt ſy ons den doot aan, indien wy veel daar van eeten.

Na dit moet men ſoo anxſtig niet zijn in't gebruik van onſe *Cicuta*, als ſommige huidensdaagſche Genees-meeſters wel willen, die ſelfs niet lyden dat men van buiten in een kleine quantiteit ſich daar van ſou bedienen: en de Hiſtory van *Socrates*, die ſtiert naar het ſap van deſe *Cicuta* gedronkken te hebben; moet ons niet bevreeſt maken om de onſe met matigheit te gebruikken.

Van alle de heete hulpmiddelen, die het zaad vernielen, en de winden beſtryden, is'er geen dat men oirdeelt meerder kracht te hebben dan de Camſer, Agnus Caſtus, en Luta. Dit zyn de kruiden, na men ſeit, die d'eerbaarheit en ſelfs d'onvruchbaarheit in de Mannen en in de Vrouwen veroirſaken, en die alle de beelteniſſen verdryven, welke de liefde aan hare inbeelding ſou konnen vertoonen.

De raauwe Camfer die men ons brengt uit Perſien, uit China, of uit het Eiland van Borneo, is een ſoort van Gom, welke eenige Geneesmeeſters meene kouden droog te zijn; om dat ſy met eenige koude artzenyen

ver-

vermengt zynde, die met noch meerder kracht verkoelen.

Maar d'andere houden het tegendeel ſtaande, en gelooven dat de Camſer heet en droog is tot den tweeden graat: om dat die de Tong en de Maag verwarmt, om dat die een doordringende reuk heeft, en om dat ſy ſelfs ontſteekt en brand in het water. Ik heb in der daad geen beter hulpmiddel gevonden tegen d'ontledigingen door leer-oeffeningen veroirſaakt, als een korreltje Camfer ſoo groot als een ſpelden hooft in de mond te ſteken. Soo ras als het ſmelt door de vochtigheit van de mond, ſoo ſend het geeſten door geheel 't lichaam die ons verquikken; en vervolgens in onſe maag vallende, verwarmt die ons, en is ons ſelfs moeielijk door ſijne hitte, indien wy veel daar van nemen.

Eenige Geneesmeeſters meenen, dat de Mannen die dit dikwils gebruiken, meeſt onvruchtbaar zijn; om dat ſy vernomen hebben, dat dit de eigenſchap heeft van ons vyer uit te bluſſchen, als mede het zaad te vernietigen. Syne droogte is in der daad te ſeer aanmerkkelijk om onſe vochtigheden niet uit te droogen, en ſijn ſtoffe is al te ſubtyl, om de geeſtige partien van ons zaad niet te doen uitwaaſſemen.

Maar, hoe waarſchynelijk deſe gedach-

te ook mag zijn, en d'ondervinding die *Scaliger* daar van in een jacht-teef genomen heeft, verhinderen niet, dat wy niet altyt by ons gevoelen souden blyven, te weten, dat wy niet gelooven konnen, dat dit het zaad sou uitdroogen, en het teelen daar van verhinderen. Want gelijk het tegenstrydig gevoelen niet wel vast gestelt is door d'ondervinding, en dat de History van *Julius Scaliger* alleenig gaat, soo hebben wy geen reden om te gelooven, dat dit een vyand sou zijn van de voortteeling der menschen; 't welk ik sou konnen bewysen door my selfs, en door *Tacherinus*, die ons versekert, dat de gene die de Camfer suiveren, tot Venetien en in Amsterdam, seer vruchtbaar en seer lieftallig zijn.

De Vrouwen van Athenen, dienst-doende in de Kerkplichten die ter eeren van *Ceres* wierden gehouden, maakten beddekens toe met takken van *Agnis Castus*, in den Tempel die Godinne toegewyd. Sy hadden van 't gebruik geleert, dat de reuk van de takken deses booms, d'onkuissche gedachten bestreed, en de verliefde droomen belette. Na haar voorbeeld maken eenige Monniken en Nonnen, huidensdaags noch gordels van de takken deses booms, die buigen gelijk teenen; en sy meenen daar door van haar hert

uit

uit te rukken alle de begeerlijkheden die de liefde daar in kon doen rysen. Inder waarheit het zaad deses booms, 't welk d'Italianen *Piperella* noemen, en *Serapion* het Peper der Monniken, verricht wonder daden; om haar in d'onnoselheit te bewaren; want indien men daar van tot het gewicht van een dragma neemt, het verhindert dat 'er eenig zaad sou geteelt worden; en indien daar, na dat gebruikt te hebben, noch eenig zaad koomt, het doet dat verdwynen door sijne droogte, en voorts sluit sijne t'samentrekkende kracht de heimelijke partien sodanig, dat sy daar na schier geen bloed meer ontfangen, om nieuw zaad daar van te maken.

De drooge Rute brengt deselve werkkingen voort. Haar zaad dat heet en droog is in den derden graat, soo wel als dat van *Agnus Castus*, droogt ons zaad soodanig op, dat 'er schier niet overig blyft om verliefde uitstortingen te maken: en indien men van tyt tot tyt daar van 't gewicht neemt van een ducaat gebruikt, soo vind men vervolgens sich selven onmachtig by een Vrouw, wat moeiten men ook daarom mag doen.

Ik sou hier niet stilswygend konnen voorby gaan, wat schrikkelijk hulpmiddel *Faustina*, Dochter van de Keiser *Anthonius* de goedertierenen, gebruikte; om d'ongeregelde liefde

de te stillen, die sy eenen Schermer toedroeg. De Keiser die haar teederlijk beminde, beelde sich in dat sy betoovert was; en geloofde dat het onmogelijk was, sonder toovery, dat een Vrouw van haar Man sou afwykken, die soo schoone hoedanigheden had, als de Philosooph *Antonius*, om een Schermer te beminnen; 't welk hem verplichte raad te gaan vragen aan de Chaldeers, die hem antwoorden, dat *Faustina* het bloed drinkken moest des geenen dien sy beminde, en voorts by haren Man slapen, om dien eersten Man schrikkelijk te haten. In der daad d'uitkoomst quam met de belofte over een, en *Antonius Commodus* wierd van dit omhelsen geboren, die in sijnen tyt sich in het moorden verheugde, gelijk een moord oirsaak van sijn leven geweest had.

II. ONDERDEEL.

Van de hulpmiddelen die een Man aandryven tot een Vrouw vyerig t'omhelsen.

IK seg het noch eens, dat ik niet gesint ben te schryven voor persoonen die een quaden geest hebben, myn voornemen niet zynde dan de buitensporigheden der liefde te toomen; anders sou het zyn d'ondeugt te helpen,

pen, en met eenen de gesontheit der menschen te verderven.

De saak die ik verhandele is als een tweesnydend mes, dat goet doet aan de gene die 't wel gebruiken, en quaat aan de gene die 't niet wel konnen handelen: Indien ik oirsaak van eenige buitensporigheden ben, soo moet men veel eer berispen die sich sacht tot de misdaad laten voeren, en die geen deugt genoeg hebben om sich wel staande te houden. De aarde is geen oirsaak van onse dronkkenschap, of schoon sy jaarlijks ons hare soo aangename vochtigheden geeft. Sy is mede geen oirsaak van onse dood, ofschoon sy hare vergiftige kruiden voortbrengt.

Ik schryf dan voor de Mannen die swak zyn, door de natuurlijke gebreken, door den ouderdom, door d'ongeregeltheden van haar voorgaande leven, of door eenige lankduurige siekte: die geen kracht genoeg hebben om te teelen, noch om hare Vrouwen te vernoegen; die allesins middelen soekken om wettige erfgenamen te hebben, en die noch hare goederen noch hare gesontheit sparen, om daar in geluk te vinden.

Ik verwonder my dat de Casuisten, of Schryvers over de gevallen der Conscientie, die soo veele vodderyen over hoop gehaalt hebben van de saak die ik in dit boek koom

ver-

verhandelen; en de gewichtige vraag hebben vergeten, en ons geensins geleert hebben, of het een misdaad is, sich op te wekken om de beschuldige plicht aan een Vrouw te betalen, of om een kind te teelen: want dese twee einden zyn, na my dunkt, geweldig redelijk, in plaats dat de wellust het niet is. Wat hier van zy, wy sullen trachten daar van te spreken, volgens het gene de natuur ons daar van sal leeren, en d'ervarentheit ons licht sal geven, om de hulpmiddelen te vinden, die bequaamst mogen zyn, om ons tot liefde op te wekken.

De natuur heeft in 't hert van alle de Mannen gelegt een geweldigen drift om kinderen te hebben, tot hare navolgers, en erfgenamen van haren naam, en van hare goederen. Ik sie dan geen misdaat in soo natuurlyken drift te helpen, wanneer die sich maar houd binnen de wettige palen. Maar anders sou ik geen vrees hebben van een Italiaans Geneesmeester te volgen, die aan een oud Man een afdryvende purgatie in plaats van een krachtig verlieft hulpmiddel gaf.

Ik wil hier spreken van alle de hulpmiddelen die ons opwekken tot liefde, en veel stoffe in onse heimelijke deelen voortbrengen, als daar zyn de doyers van eyeren, de hane-klootjes, de kreeften, de krabben, het

merg

het merg uit een ossen schenkkel, soete wyn, en andere spysen die goet voedsel geven. Ik sal ook niets seggen van d'andere hulpmiddelen, die winden veroirsaken, gelijk d'Artichokken gekookt, het mannelijk lid van een hert; of van een stier, geslagt in de maand van Mey of van October, Cubeben of Bastart-peper, &c. Ik sal alleen my houden aan de gene die meerder kracht hebben om een man aan te dryven tot een Vrouw vyerig t'omhelsen.

Ik seg dan met weinige woorden; 't gene ik denk van een kleine Crocodil, dien de Latynen *Scineus* noemen, en wy een Crocodil van 't aardryk mogen heeten, van Satyrion, van Borax, van 't Opium, van de Cantharides, en van het kruid daar *Theophrastus*, van spreekt: maar ik sal hier de gene noch waarschouwen, die traag zijn in d'oeffening van liefde, sich van dese hulpmiddelen niet te bedienen, daar na d'andere natuurlijke en wettige middelen onnuttelijk gebruikt te hebben.

Om dat wy den kleinen Crocodil schier niet kennen, die gemeenelijk in Egypten gevonden word, en dat wy d'ondervinding daar van niet hebben dan uit het verhaal van een ander, soo sullen wy ons vernoegen met te seggen, dat het vlees rontom sijne nieren

tot

tot poeder gemaakt en met ſoete Wyn ingedronken, tot het gewicht van een Gouden kroon, wonderen verricht om een Man tot liefde aan te dryven: men heeft dat ook doen komen in de Compoſitie, of het mengſel, dat onſe heimelijke deelen opwekt, en ons krachtig beminnen doet.

d'Onderſcheide benamingen, die verſcheide Volkeren geven aan de planten, verwerren ons meeſt, als wy daar van moeten ſpreken: hoe meer kracht eenig kruid heeft; hoe meer namen daar aan zijn gegeven. Dit betuigt de *Chervis*, waar de Schryvers die daar van gehandelt hebben, ſoo grooten verwerring in maken, dat men bekennen moet, dat ſy, die meeſt verlicht zijn in de kennis der kruiden, huidenſdaags vry veel moeite hebben om t'ontwerren wat de oude en de nieuwe kruit-beſchryvers ons daar van hebben willen ſeggen. Sommige noemen dat *Genicula*, of *Geniſtella*; andere geven daar aan den naam van *Fraxinella*. *Avicenna* noemt dat Vogels-tong. *Plinius*, Ganſen-tong d'Arabiers hebben dat willen beteekenen met *Secacul*. Het is nochtans niet, noch de *Renovée*, noch het zegel van Marie by *Dioſcorides*, noch de *Dictamus*, noch de *Freſne*, noch de *Ornithogalum*, Veld-ajuin der Ouden, om dat alle de namen byſondere planten beteekenen.

'tGe-

't Gene wy *Chervis* noemen en huidensdaags in Duitsland genoeg met dien naam bekent is, heeft soo grooten kracht om de Mannen tot liefde op te wekken, dat *Tiberius*, een der geilste van alle de Keiseren, indien wy den History-Schryver daar van gelooven, alle jaren dat uit Duitsland deed brengen, om sich met Vrouwen geduurig te verlustigen. In der daad alle de Genees-meesters stemmen eendrachtig dese hoedanigheden toe, en seggen dat het winden verwekt, en veel zaad geeft, soo wel als d'Artichokken. Dit verplicht noch huidensdaags de Sweedsche Vrouwen, volgens 't verhaal der varende lieden die uit het Noorden komen, het selve aan hare Mannen te geven, wanneer sy haar te slap in 't bedryf van liefde bevinden.

De *Satyrion* is een plante daar men veelderley slag van vind, en die men onderscheidelijk gebruikken kan, voor de werkkingen die wy daar van verwachten; hare wortel vertoont gemeenelijk twee honts-klootjes, het laagste bolletje is sappig en hard, en het bovenste sacht en verslenst, als het oudste zijnde. Het is dit eerste bolletje dat men altijt moet nemen, wanneer men het noodig heeft. Ondertusschen moet de *Satyrion*, die maar een eenige ronde bol heeft, voor d'andere verkoren zijn, volgens het gevoelen van verschei-

scheide Geneesmeesters. Maar hoe't ook zy, de bollen van alle dese planten maken veel zaad, en verwekken veele winden, indien men die onder den asschen doet gaar worden, gelijk *Truffen*, of Waternoten, en indien men die vervolgens toemaakt met versche boter, soete-melk, en nagel-poeder; of indien men die laat confyten met suikker De-se wortelen door hare overtollige vochtigheit onse natuurlijke deelen opswellen doende, maken ons de Satyrs gelijk, waar van dese plante haren naam heeft gekregen. Men schryft die soo grooten kracht toe, dat 'er zyn die meenen, dat men om sich krachtig tot de Liefde op te wekken, die slechts in beide de handen moet houden, terwyl men met dat werk selfs besig is.

Het is dese Wortel, die den naam heeft gegeven aan de beroemde vermenging welke de Geneesmeesters *Diasatyrion* noemen. Indien men 's morgens en 's avonds 't gewigt van een halven Gouden Louis daar van neemt, met soeten Wyn, of Koeyen melk, 7 of 8 dagen lank, sy versekeren, dat de oude Mannen weder hervatten de kracht van hare jonge jaren, om de Vrouwen te vernoegen, en om nakomelingen te maken.

De *Borax* onder 't getal van de hulpmiddelen, die ons krachtig tot de liefde verwek-

ken.

ken. Het is een ſoort van ſout, 't welk huidenſdaags onſe goudſmeden gebruikken, om te lichter het goud te doen ſmelten dat ſy willen bewerkken. Het doordringt alle de deelens onſes lichaams, het opend daar van alle de vaten, en door de dunte van ſijne ſelfſtandigheit voert het tot de teeldeelen alles wat bequaam is om tot ſtoffe te dienen van 't zaad. Het heeft ſoo grooten kracht, gelijk d'ervarentheit my ſulks dikwils bekent heeft gemaakt, dat indien men daar van geeft, aan een Vrouw die niet kan verloſſen, een of twee ſcrupelen in eenige bequaame vochtigheit, men terſtond daar van verwonderenswaardige werkkingen ſien ſal. Het begeeft ſich terſtond tot de natuurlijke deelen, en brengt daar voort alles wat men verwachten mag van een hulpmiddel dat men langen tyt voor een groot geheim heeft gehouden.

Men behoeft niet te vreeſen dat door de mond te gebruiken, het gebruik daar van is niet gevaarlijk; en of wel eenige Geneesmeeſters geſchreeven hebben dat het vergif was, ſoo hebben ſy het *Chryſocallum* der Grieken, met het *Baurach* der Arabieren voor een ſelfde genomen, 't een en 't ander dienende om het goud lichter te doen ſmelten. Dus hebben de ſelfde werkkingen der Droogeryen, en de verſcheide namen daar aan gege-

ven, dikwils de geleerdste en meest verlichste Mannen bedrogen.

Indien *Fallopius*, *Lobel*, *Rodriguez à Castro*, en *Mercuriales* sich selve daar van gelukkig bedient hebben, in de siekkelijkheden der Vrouwen, soo moeten wy daar van niet afkeerig zijn; en indien dese laaste Geneesmeester ons verseekert, dat het soo krachtig werkt op de natuurlijke deelen van 't een en 't ander geslacht, dat het selfs de Mannen tot een *Priapismum* brengt, indien men het selve te veel gebruikt, soo mogen wy dat onbeschroomt in matigheit gebruiken.

Misschien sal men my berispen, om dat ik onder de hulpmiddelen die tot Liefde verwekken, hier het *Opium* stelle, 't welk geheel de Oudheit gelooft heeft koud te wesen tot in den vierden graat, en de menschen te dooden door 't geweld van dese hoedanigheit. Wel wyd, willen sy seggen, van ons aan te hitsen ontrent een Vrouw, veroirsaakt het ons slaap, en maakt ons loom, in plaats van ons verlieft te doen worden. Maar indien wy in acht nemen, dat het bitter en scherp in de mond is, dat het sich ontsteekt by 't vyer, en dat de lieden in Oost-Indien het selve gebruiken, om dapper in den oorlog en by de Vrouwen te zijn, soo sullen wy buiten twyffel van een ander gevoelen wesen.

Wan-

Wanneer de Turksche Keiser met een leger van Krygsknechten optrekt, soo voorsien sy sich van *Opium*, 't welk sy *Amphioen* noemen; om dat te gebruiken gelijk Bootsgesellen den Tabak, indien wy *Belienum* daar in gelooven. Een klein brokje in de mond genomen, verwekt dampen, die in de hersenen opklimmende d'inbeelding soetelijk ontroeren, gelijk de Wyn doet; maar een groote brock doet onse natuurlijke warmte geheel vervliegen, en verdryft volkomen onse geesten, gelijk de Saffraan doet, wanneer wy te veel van nemen.

De Lieden in Oost Indien, die van natuurren de buitensporigheit der liefde beminnen, hebben hare inbeelding geduurig belemmert met dertele voorwerpselen; en wanneer sy een weinig *Opium* genomen hebben, daar sy toe gewent zijn, dan word die verhit, en ontroert sich meer dan te voren: en gelijk sy jeukeringen en kittelingen door geheel het lichaam en sonderling aan hare natuurlijke deelen gevoelen, soo verwonder ik my niet, dat sy soo onvertzaagt in den oorlog, en soo geil by de Vrouwen zijn.

Het is een vergift voor ons die daar toe niet gewent zijn, ten ware wy alsoo gesond en alsoo sterk mogten wesen als de Heer *Charas*, wanneer hy daar van twaalf greinen in nam.

Voor my ik maak ſwarigheit daar van 2 of 3 greinen raauw aan myne ſiekken te geven, ofſchoon ſy ſeer ſterk zijn; gedenkkende altijt aan de droevige werkkingen die ik heb ſien gebeuren, door het quaad gebruik van dit hulpmiddel, en aan de bevelens die *Zuingerus* ons geeft ontrent deſe droogery.

De vliegen *Cantharides* hebben ſoo grooten kracht over de blaas en over de teel-deelen van het een en het ander geſlacht, dat indien men daar twee of drie greinen van inneemt, men ſoodanige hitten daar aan gevoelt, dat men vervolgens daar door als ſiek is, dit gebeurde in vorige jaren aan een van myne vrienden die noch leeft. Syn medevryer wanhopig zijnde, door dien hy hem ſijne lieffte ſag trouwen, bedacht *Cantharides* te leggen in een ſchotel Peeren, die hy hem 's avonds op ſijne bruiloft deed aanbieden. De nacht gekomen zijnde onthaalde die jonge Man ſijen Vrouw ſoodanig, dat ſy daar van ongemakkelijk was: maar deſe weelden veranderden wel ras in droefheden, wanneer deſe Man ontrent de middernacht ſich geweldig verhit gevoelende, met een groote moeielijkheit in 't piſſen, gewaar wierd dat 'er bloed uit ſijne roede liep. De ſchrik vermeerderde noch ſijne quaal, die verſelt was met eenige flaauwten. Men handelde hem met alle mogelijke

ſorg-

ſorgvuldigheit, en gebruikte daar tegen geneesmiddelen, die hem met groote moeiten noch weder te recht brachten.

Het kruid dat *Androphylus* Konink van Indien aan den Konink *Antiochus* ſond, was het kruid van *Theophraſtus*, ſeer krachtig om de Mannen op te wekken tot de Vrouwen lieftallig t'omhelſen; en hier in overtrof dit alle de krachten van d'andere kruiden; indien men den Indiaan mag gelooven, die de brenger daar van was. Hy verſekerde, dat dit hem de kracht had gegeven tot tſeventig omhelſingen; maar hy bekende mede, dat het gene hy in de laaſte reiſen had uitgeſchoren, geen zaad meer was.

Wy weeten door de gene die in de Indien gereiſt hebben, dat de Indianen veel geilder dan wy zijn; en dat een van hare voornaamſte beſigheden is, met de Vrouwen de weelden te genieten die de liefde haar aanbied. Om dat ſy groot vermaek ſcheppen in deſe verliefde beſigheit, ſoo hebben ſy hulpmiddelen uit gevonden om haar ſelven daar toe noch meerder aan te hitſen. Sy gebruiken geemeenlijk *Betel*, *Areca* of *Bangué*; die ſy ſomwylen aleen nuttigen, en dikwils onder malkander vermengen, of met een weinig kalk nemen van ſchelpen gebrand.

Het kruid daar *Theophraſtus* van ſpreekt, is

ſonder twijffel een van deſe drie ſaken. En indien ik geluk heb in't raden, soo sou ik veel liever de *Bangué* dan de twee andere verkieſſen, my groudende op dese giſſing, dat de *Bangué*, volgens het getuigen van *Clusius*, hoedanigheden heeft gants gelijk met die van 't *Maſtach* der Turken, 't welk niet anders is dan 't *Amphioen* der Indianen, volgens de gedachte van *Bauhemus*. Indien het *Amphioen* de Mannen luſtiger en geilder maakt, gelijk wy hier voren geſeit hebben; de *Bangué* ſal geene mindere werkkingen voortbrengen, indien wy de gene gelooven die 't ſelve gebruikt hebben: dit is te ſeggen, dat het ons driftig ſal maken tot de Vrouwen t'omhelſen, en ons in den ſlaap aangename droomen verwekken, indien men alleen weinig daar van gebruikt. Maar indien men daar veel van neemt, ſoo word men uitſinnig: dit getuigen ons d'Indiaanſche Vrouwen, die willende hare genegentheit bewyſen, die ſy hare mannen in haar leven toedroegen, veel *Bangué* nemen, 't welk ſy met *Seſamum* vermengen, en ſich ſoo gants uitſinnig werpen in 't vyer, waar in men de lichamen van hare overledene mannen verbrand

Deſe giſſing heeft my noch twee andere doen maken, d'eene is, dat de *Bangué* der Ooſt-Indiſche lieden is de *Bamjan* der Egyp-

te-

tenaren, welke *Cesalpinus* ſegt zaad ſonder korlen te hebben, en gelijk die van een klein Catoen: d'andere, dat dit het kruid is,'t welk wy *Stramonium* of *Doorn-Appel* noemen, 't welk een ſlag van *Solanum* of *Nachtſchade*, met welkers zaad men in 't Ooſten koopmanſchap drijft, gelijk in 't Weſten met *Tabak*.

Deſe giſſingen zijn onderſteunt door het verhaal van een eerlijk man, die eenige jaren in de Indien doorgebragt heeft, en my geſeit, dat de lieden in 't Ooſten een klein zaad gebruikten, 't welk haar als uitſinnig by de Vrouwen maakte; en hy heeft my dat afgeſchildert, gants gelijkende met dat van *Stramonium*. Waar mede wel overeen koomt 't geene *Hofman* geleert had van den Geneesmeeſter *Ratzembach*, die hem geſeit had, dat de Turken in een ſterke veſting, die 't jaar 1595. haar wierd afgenomen, een groote menigte van dit zaad hadden.

Anderſins brengt de *Stramonium*, 't welk de Turken *Tatoula* of *Datoula* noemen, diergelijkke werkkingen voort als de *Bangué*: want indien men een weinig van dit zaad met wijn geeft aan perſoonen die dat gewoon hebben, ſoo maakt het haar vrolijk, en vervult hare inbeelding met voorwerpſelen die niet onaangenaam zijn: en terwijl die Ooſterſche lieden de Vrouwen houden voor

hare hoogste genegentheden, soo moet men sich niet verwonderen, als sy den geest een weinig ontroert hebbende door de kracht van dese plante, in den slaap aangename droomen krygen, en als sy selfs wakker zynde sich geweldig bewogen gevoelen tot Vrouwen.

Maar men moet daar niet te veel mede spelen; want indien sy, die dat meest gewoon zyn, het gewicht van twee goude Louisen daar van nemen, soo werden sy drie dagen lank uitsinnig; en als sy een weinig meer daar van nuttigen, soo doet het haar sterven, en een half once doodet den sterksten van alle menschen.

Het kruid, 't welk de Spanjaards *Herba Burlatoria* noemen, om dat sy, die 't selve ingenomen hebben, d'andere doen lacchen, heeft zyne bladekens gelijk de *Camfer* of de *Raquette*, indien wy alleenig de figuur en hare insnydingen aanmerkken; en dus om myne gissingen te besluiten, soo twyffel ik niet, of *het kruid van Theophrastus*, is het gene wy *Stramonium* noemen; en of het *Bangué* der lieden van Oost-Indien is of dit zaad, of eenige toebereiding, daar van gemaakt door een afsiedsel tot een seer krachtig sap.

Ik beken dat de Europeërs de zelfde werkkingen van 't gebruik deser *Narcotike* of verdoo-

doovende kruiden niet gevoelen, gelijk d'Asiatiſche en Africaanſe volkeren wel doen. De gewoonte maakt dat deſe droogeryen onderſcheide werkkingen voortbrengen in de gene die de ſelfde gebruiken; en wy betrachten onder ons niet dan de geruſtheit der ziel, en het vernoegen des lichaams, in plaats van de verliefde buitenſporigheden die by d'andere worden gevonden. Indien alle deſe hulpmiddelen toebereid worden met Amber of met Muſcus, dan ſullen ſy noch krachtiger weſen, en noch meerder opwekken tot liefde; d' ondervinding ons vertoonende, dat deſe twee reukwerkken vochtigheden aan de natuurlijke deelen toebrengen, die daar door te jeukeriger zijn.

De hulpmiddelen die men door de mond inneemt, zijn 't niet alleen die de Mannen aandryven tot de Vrouwen lieftallig t'omhelſen. Die men van buiten gebruikt, konnen ook veel daar toe helpen; indien men daar van ſmeerſelen maakt, om de lendenen en de natuurlijke deelen daar mede te beſtrykken. Deſe ſtrijkſelen maakt men uit Honig, geſmolten Styrax, oly van vliegende Myeren, verſche Boter, of het vet van een wilde Gans; men doet daar noch by, een weinig Enphorbium, Alexanders voet, Gember of Peper, om het hulpmiddel doordrin-

dringender te maken; en men vermengt daar onder eenige greintjes Ambre-grys, Muscus, of Civet, om die welriekkend te maken.

Maar de Man, daar wy elders van hebben gesproken, na *Celius Rhodiginus*, gebruikte een kluchtig hulpmiddel, om sich omtrent een Vrouw op te wekken. Hy deed sich in dat werk wel geesselen; en indien men somtijts uit aansien of uit mededoogen hem wat sachter geesselde, soo wierd hy quaad tegen den geenen die hem soo spaarde; soo dat hy noit beter te vreden was, dan als de pyn hem perschte sijne ongeregelden drift te vernoegen.

IX. HOOFTSTUK.

Of de Man meer vermaak schept dan de Vrouw, wanneer sy malkander omhelsen.

DAar is geen vaardiger noch geen grooter vermaak als dat van de Liefde: het verheugt in een oogenblik ons geheel lichaam, en verrukt gants onse ziel in blydschap. Wy hebben noch vernuft noch meester noodig, om ons te leeren beminnen. De natuur heeft in ons hert ingedrukt, ik weet niet wat verliefts, 't welk sy allenxkens op queekt,

queekt, na de mate dat wy opwassen: en wanneer sy ons aanprikkelt tot een Vrouw te lief-koosen, so sou ik niet konnen seggen, hoe veelerhande vernoegens sy ons doet ontmoeten. Het aannaderen tot de liefde is al so vol weelden, als 't genot selfs. De weelde is ongemeen, wanneer wy daar van te voren om denkken; en het geheugen daar van is aangenaam. Dese smert die wy lyden in te beminnen, behaagt ons wel soo seer, als 't vermaak selfs: eindelijk alle driften der ziel zijn om soo te seggen, slaven van dese verliefden drift.

Indien de Natuur geene bovenmatige weelden in 't bedryven van de liefde gelegt had, ik sou niet geloven konnen, dat een Man van verstand behagen sou vinden in soo dikwils berouw te krygen. Maar de bedriegelijke verbeeldingen der liefde zijn soo verlokkelijk, dat het als onmogelijk is sich daar van vry te houden; en de wellust, die men neemt met de Vrouwen, moet wel groot wesen. dewyl volgens het gevoelen der meeste Godtsgeleerden, de duivelen daar op verlekkert zijn.

De Liefde laat sich allesins gevoelen; en de meest afgesonderste Mannen, die in de woestynen en spelonkken wonen, konnen hare verlokkingen noch nier ontwykken. Sy

raakt haar soo wel als ons; en dese drift maakt sich bekent in de schrikkelijkste wildernissen, soo wel als in de volkrykste Steden.

De wellust des lichaams bestaat in gants geen pyn te gevoelen: Die des geestes, in d'inwendige vreugde, van geen slaaf onser driften te wesen: maar de weelden die wy in 't houwelijk genieten zijn iet goddelijks, indien sy de palen van de reden niet te buiten gaan. Dit is het, dat d'Ouden verplichte, een eerbare en zedige *Venus* te stellen, die over de geöorlofde bedryven der getrouwde Vrouwen waakte: en het is dese wellust, welke de Natuur ons heeft gegeven, als verlokkingen tot de eeuwigduurend-making van ons geslacht.

Het is geen misdaad, de verliefde weelden met sijne Vrouw te plukken, indien wy *Salomon* en *Bonaventura* willen gelooven: en men moet sich niet inbeelden, dat de Natuur dese weelden vervoegt heeft by 't vermengen der geslachten, om ons misdaden te doen begaan.

Van dese driederhande wellusten, namelijk des lichaams, des geestes, en der liefde, is de laatste buiten twyffel de krachtigste en de grootste: ons lichaam en onse ziel smelt in vreugden, om soo te seggen, wanneer wy ons selven eeuwigduurend maken; en dese

twee

twee deelen van ons ſelfs gevoelen ſoo grooten vernoegen, dat men tot nu toe ſulks noch niet wel heeft konnen uitdrukken.

Indien de liefde verrukkingen des geeſtes veroirſaakt, en ons dikwils den geeſt doet verlieſen; ſulks is een bewys van de bovenmatige grootheit harer welluſten. Onſe eeuw verſchaft ons rampſpoedige voorbeelden genoeg, ſonder dat men die in voorledene eeuwen behoeft te gaan ſoekken, om ons van deſe waarheit t'onderrichten. De Gerichtsbank van dien glorieuſen Konink, onlangs geſtelt tegen de Vergiftigers, bewyſt ons genoegſaam, door de Vonniſſen aldaar gegeven, tot hoe verre de vervoeringen der liefde gaan konnen. Indien hare welluſtigheden ſoo betooverend niet waren, en ſoo grooten heerſchappy over onſe geeſten niet hadden, wy ſouden daar van dagelijks ſoo vele droevige werkkingen niet ſien; en noit ſouden *Viturio* en *Ferrier* het leven verlooren hebben, met dat aan een ander te willen geven, indien de liefde haar daar toe niet had betoovert.

De Man en de Vrouw ſmaken beide ongemeene weelden, wanneer ſy malkander omhelſen; en ik ſou moeiten hebben om te ſeggen, wie van haar de meeſte geniet. Ondertuſſchen indien men ontdekken kan, wie die

teel-

teel-deelen meest gevoelig en meest gekronkkelt heeft, wie meerder winden teelt, wie de sterkste inbeelding heeft, met het hitsiger en driftiger bloed, soo laat ik my voortaan, dat dit geschil licht te beslissen sal zyn.

Men twyffelt niet, of onse heimelijke deelen zyn veel gevoeliger, als die der Vrouwen; sy zyn geheel zenuwachtig, of om beter te seggen, sy zyn niet dan zenuwen; in plaats dat die der Vrouwen vleesachtig zyn, en by gevolg minder gevoelig dan de onse. Indien, onder alle de deelen onses lichaams, de zenuwen een veel levendiger pyn gevoelen, wanneer men die aanraakt, soo moeten sy ook meerder weelden genieten. Andersins zyn onse zaad-vaten, door welke het zaad synen doortocht heeft, ongemeen gekronkkelt; en onse ballekens zyn, om eigentlijk te spreken, niet dan een t'samen-weving van zenuwen en vaten, d'eene boven en onder d'andere liggende: indien men onse zaad-vaten ontwinden kon, en vervolgens die meten, ik sou niet liegen met te seggen, dat die acht of tienmaal langer, dan wy hoog zyn; in plaats dat die van de Vrouwen niet meer dan een vingers lengte hebben.

Indien de winden noodsakelijke zyn tot de weelden der liefde, gelijk wy dat elders bewe-

wesen hebben, soo sullen wy toestaan, dat de Mannen soo niet geregelt zijnde in haren styl van leven, als de Vrouwen, sy ook meerder winden en winderige geesten teelen

Wy hebben noch den geest vaster, en d'inbeelding krachtiger dan de Vrouwen, de vezelen van onse herssenen zyn meerder gespannen, en harder; en wanneer wy beminnen, soo beminnen wy gestadiger en wellustiger. De Vrouwen in tegendeel hebben den geest ongestadiger, en d'inbeelding swakker. De vezelen harer herssenen zyn zachter, en gebuigsaamer; en of schoon sy somtyts schynen krachtiger te beminnen, soo gevoelen sy daarom geen grooter wellusten, dan wy, in de verliefde omhelsingen.

Eindelijk is ons bloed heeter en scherper dan het hare; het word door meerder kracht gedreven, en men heeft Mannen gesien van koude sidderen op het aannaderen van een Vrouw die sy wilden omhelsen: het hert en de herssenen sich dan ontslaande van 't meeste deel harer hitte en harer geesten, om die haastig tot de natuurlyke deelen te senden.

Wy zyn beknepen van vreugde, wanneer het zaad, gants van geesten vervult, zijnen doortocht maakt door onse in malkander gekronkkelde vaten. De hittige en kittelachtige dampen, die sich daar van verheffen, en

de verhaaſtigde beweging der geeſten, die onſe vlieſen doordringen, komen niet weinig toebrengen tot onſe overtollige wellusten.

Ofſchoon de Vrouwen levendig geraakt worden van de weelden der liefde, wanneer wy haar omhelſen; ſoo ſou ik evenwel niet gelooven, dat hare wellusten daar in de grootſte zyn: haar zaad is meerder dun, en minder heet; het is niet met ſoo vele geeſten vervult, en het ſchiet ſoo vaardig niet af als het onſe.

Wat hier van zy, men ſou konnen ſeggen, dat dit geſchil altyt noch onbeſliſt blyft, en dat men daar niet ſou weeten uit te komen, indien men *Tireſias* niet tot richter neemt, die die Man en Vrouw op verſcheide tyden geweeſt zynde, beter kan oirdeelen dan iemand anders, over de grootſte weelden van 't een of 't ander geſlacht. Hy was het die d'uitſpraak daar over deed tot voordeel van *Jupiter* tegens *Juno*; en betuigde, dat de Vrouwen meerder vermaak genoten dan de Mannen, wanneer ſy malkander omhelſen.

Ik ſou in der daad konnen ſeggen, dat de natuurlyke partien der Vrouwen ſich met meerder geweld bewegen, wanneer ſy door het zaad des Mans bevochtigt willen worden; en dat de Vrouw grooter weelden ge-

voelt,

voelt, wanneer hare partien onſe vochtigheden zuigen en na ſich trekken, die ſy aan alle kanten drukken tot d'ontſankkenis; en dat ſy ſich ſelven uitputten door merkelyke uitſtortingen; ſoo dat'er iemand is gevonden geweeſt, die ſtoutelyk dorſt ſeggen, dat de weelde der Vrouwen voor een derde die van de Mannen te boven gingen.

Sonder my aan dit laaſte gevoelen op te houden, 't welk my het waarachtigſte niet ſchynt, ſal ik met *Hippocrates* beſluyten, dat de Vrouwen veel minder wellusten genieten dan wy; maar dat hare weelde langer tyt duurt. Want dewyl de Natuur ons vermaak ſeer kort heeft geſtelt, ſoo heeft ſy ook gewilt, dat het uitnemender ſou weſen; in plaats dat het vernoegen der Vrouwen minder zynde, ſy haar dat weder heeft vergolden, met te maken dat het langer ſou duuren: en het is ſonder twyffel deſe reden, die *Tireſias* deed beſluiten om aan *Jupiter* de ſaak gewonnen te geven, de languuurigheid boven het hoogſte plaiſier ſtellende.

X. HOOFTSTUK.

Of men ſijne Vrouw van achter mag ſoenen, wanneer men verhinderinge vind, die beletten dat van voren te verrichten.

HEt einde des Houwelijks, volgens het gevoelen van de Kerk, is kinderen te teelen; of matiglijk de begeerlijkheden des vleeſch te vernoegen. Sy beriſpt alleenig de wulpsheit in de lieſtalligheit ontrent de Vrouwen; ſy beſtraft als een hooft-ſonde, wanneer men daar in de palen van de reden te buiten gaat.

De Chriſtelijke Religie heeft dan een grouwel van de lieſtalligheden tuſſchen de Man en de Vrouw, die alleen uit dertelheit geſchieden; en de Genees-konſt, die zich oeffent om de geſontheit der menſchen te behouden, geeft ons wetten, die niet konnen lyden, dat wy de vernoegens ſouden misbruiken die de Natuur ons daar in aanbied.

Alle de Poſtuuren, welke de Hoer *Cyrene* voormaals uitvond, tot het getal van twaalf, om malkander t'omhelſen, welke *Philenis* en *Aſtyanaſſa* aan den dagh brachten, daar *Elephantis* Leoninſche verſen van maakte, en die *Tiberius* vervolgens deed ſchilderen ront-

om

om ſyne zaal, doen ons wel ſien dat de Vrouwen alle de buigingen der liefde beter weten als wy, en dat zy ſich meeder over geven tot de dertele wellustigheden: hare drift is in der daad veel heviger, en haar vermaak duurt veel langer: het is als een vyer dat ſich onderhoud aan het groen hout, door de ſwakheit en lichtvaardigheit van haar oirdeel.

Of ſchoon een Man ſich heeft onderwonden, op deſe laaſte eeuwen, van de Poſtuuren der liefde te ſpreken, en dat hy die tot ſchoone prenten heeft in het koper laten ſnyden; ſoo beeld ik my nochtans in dat ſulks hem ſoo wel niet gelukt is, als de Vrouwen die ſich daar mede bemoeit hebben: want in dusdanige ſtoffe, behalen ſy alleſins waar ſy zyn den hoogſten prys.

De Natuur heeft aan het een en 't ander geſlacht de geöorlofde poſtuuren geleert, met die tot de voortteeling helpen; en d'ondervinding heeft ons ſoodanige vertoont die verboden zyn, en die tegen de geſontheit ſtryden.

Onſe verliefde deelen zyn niet gemaakt geweeſt om malkander ſtaande t'omhelſen, gelyk de *Eriſſons*; wy bederven onſe geſonheit in die geſtalte, en ſtellen onsſelfs tegen de teeling: want alle onſe zenuwachtige deelen arbeiden dan, en zyn gevoelig van de

ſmerten die wy ſelver ons aandoen. De oogen worden daar door verduiſtert, het hooft heeft daar door te lyden, de ruggraat voelt ſich daar door verſwakt, de knyen beven daar van, en de beenen ſchynen te beſwykken door de ſwaarte van 't geheel lichaam. Hier uit komt den oirſpronk van alle onſe vermoeitheden, van al onſe gicht, en van alle onſe ſinkkingen. Maar de teeling word hier door noch verhindert: want de ſtoffe, die wy aan een Vrouw overgeven, word dan noyt wel ontfangen in de Plaats, welke de Natuur tot dit gebruik heeft geſticht. De doortocht van de ſchaamte is te veel gedrukt, door het poſtuur van de Vrouw, die wy ſoodanig gebruikken.

Geſeten te zyn, is mede de geſtalte niet die daar vereiſcht word tot een welgeregelde liefde. De natuurlyke deelen konnen ſig niet als met moeiten t'ſamen vervoegen; en het zaad word daar van niet al ontfangen, om een Kind te maken, dat in alle ſyne deelen volkomen ſou zyn.

De Man, die, volgens de wetten der Natuur, heerſchappy over de Vrouw hebben moet, en die voor meeſter gaat over alle de gedierten, is wel laf van ſich t'onderwerpen aan een Vrouw, wanneer ſy de verliefde welluſten t'ſamen willen genieten. Indien

dien dese Vrouw door een ongeregelden drift is vervoert, en sy sich wil overgeven aan de weelden van een ontuchtige liefde, dan is het niet eerlyk voor een Man haar in te volgen, noch sich lafhartig aan haar t'onderwerpen. Het is een inbreuk die hy tegen syn voorrecht lyd, en een schandvlek die hy op sich haalt door syne eigene toelating.

In plaats van kinderen te teelen, soo maakt men door dese gestalte een Vrouw onvruchtbaar; en indien by geval daar noch iet van koomt, dan is het te klein, of onvolmaakt. De weinige stoffe die de Vader gegeven heeft om dat toe te stellen, was soo weinig van geesten vervult, dat de ziel, die deselve noch eens moet gebruikken als werktuigen van hare schoonste vermogentheden, in 't vervolg niets doet dat deugt; en de kinderen daar van worden dwergen, kreupelen, bultige, scheele, en domme. Men moet nergens anders de bewysen gaan soekken van d'ongeregeltheit der gener die haar het leven gegeven hebben, dan by dese selfde mismaakte kinderen.

De gemeenste van alle dese gestalten is de geöorlofste, en de wellustigste; men spreekt met malkander mond aan mond, men kust en liefkoost malkander, wanneer men sich van voren omhelst.

Indien een Man te swaar, en de Vrouw al te seer teeder is, soo dunkt my dat men niets tegen de wetten van de Natuur sou bedryven; indien men malkander op de zyde omhelsde, de vossen navolgende. Men sou door dese gestalte alle d'ongevallen vermyden, daar een teedere Vrouw aan onderworpen sou wesen in de gemeenste postuur; en daar door souden noit komen opstygingen van de lijfmoeder, noch quade kraambedden.

Ik soud hier de postuur, van een Vrouw van achter t'omhelsen, stellen onder die tegen de wet der Natuur zyn, indien een Philosooph, en twee Geneesmeesters my niet het tegendeel seiden. Alle de beesten in der daad, indien wy noch eenige daar van uitsonderen, vereenigen sich soodanig;en de Natuur heeft haar, om te teelen, geen ander middel als dit geleert. De lyfmoeder der wyfkens is dan beter in staat om het zaad der mannekens t'ontfangen, zy behoud en koestert dat bequamer; terwyl het niet soo licht uit hare natuurlijke deelen uit loopende, als wel in een ander postuur, d'ondervinding haar heeft doen sien, dat men alsoo de Vrouwen vruchtbaar maakte, die van te voren onvruchtbaar waren.

Het is seker, dat d'Ontledings-konst ons

ver-

vertoont, dat de lyfmoeder veel beter gelegen is, wanneer de Vrouw ſich op hare handen en voeten houd, dan als ſy op den rug ligt. De grond van deſe partie is dan laager als hare mond, en men heeft daar niet dan het zaad in te ſtorten, dat van ſelfs daar in loopt, en door zyne ſwaarte valt, daar het tot de teeling bewaart moet worden. Deſe poſtuur is de natuurlijkſte en de minſt wellu-ſtige. Het bedryf der liefde geeft ons van ſelfs vermaak genoeg, ſonder noch grooter door een ander figuur te ſoekken; en ik twijffel niet, of die de gevallens der Conſcientie beſchryven, ſullen ſoodanigen gebruik ons toeſtaan, om d'overtollige welluſten te vermyden in d'omhelſingen der Vrouwen.

Indien een Vrouw van natuuren ſoo vet is, dat haar de buik naar beneden hangt, en den Man ſoo verhindert tot haar te genaken, ſal men dan een Echt-ſcheiding maken, veel eer als deſen Man te raden ſijne Vrouw van achter te gerieven.

Maar noch, dewijl de wet aan een Man beveelt den ſchuldigen plicht aan ſijne Vrouw te voldoen, wanneer ſy betuigt hem vyerig te beminnen; ſoo verplicht die ook de Vrouw, den ſelven plicht aan haren Man te voldoen, wanneer hy ſijnen drift niet kan

bedwingen. Indien hy by geval syne vleeschelykke begeerlykheit vernoegen wel, ontrent het einde van de swangerheit syner Vrouw, sou men hem dan niet liever mogen toelaten haar van achter te gebruikken, als het kind te doen smooren, dat op het stip is om geboren te worden; of dat selfs elders te gaan soekken, om een misdaad te bedryven? In dese postuur heeft men niet te vreesen voor een quaad Kraambed; de Rug-graad verdraagt veel eer dan de buik, het stooten daar de liefde in dese ontmoeting de Mannen toedrijft.

Indien *Paulus Egineta* en *Mercurialis* na den Philosooph *Lucretius* van dit gevoelen geweest zyn, dat de Vrouwen eerder ontfingen met haar van achter te bedienen; ik sou my niet konnen inbeelden dat sy hebben willen spreken van dese ongeschikte misdaad, daar de H. Schrift geenen naam aan geeft. Daar geschied noit ontfankkenis op dien voet; en de Philosophen die de wetten der Natuur volgen, zyn noit van opinien besmet, die tegen hare gronden mogen strijden.

Ik begrijp hier meer als elders, dat de saden daar ik van spreek, teerder zyn om daar meer van te seggen. Ik betuige, geen sachter woorden te hebben konnen verkiesen, om mijn gevoelen over dese saak te verklaren; en in-

indien ik ſomtyts de palen van wel betaamelijkheit te buiten gegaan ben, gelijk voormaals den Oud-vader *Auguſtinus* ook deed, ſoo mag men gelooven, dat ſulks alleen is geweeſt door de kracht van de ſtoffe, die ik verhandelt heb.

XI. HOOFTSTUK.

Of men ſich ongemakkelijker vind van een leelyke, dan een ſchoone Vrouw te ſoenen.

DE ſchoonheit heeft een van de grootſte voorrechten, welke de Natuur ons heeft gegeven, om geſlag boven andere te hebben. Het is deſe hoedanigheit die over de menſchen een ſlag van dwingelandye oeffent, en die haar op een ſoo ongemeene wyſe verlokt, dat ſelfs de barbaarſte volkeren daar van gevoelig zijn. Dit is het dat huidendaags noch eenige volkeren van Africa verplicht de welgemaaktſte menſchen onder haar op den troon te ſetten; en dit is het ook dat een Biſſchop van Milanen aandreef, om de welgemaaktſte en ſchoonſte perſoonen in ſyn dienſt en gevolg aan te nemen.

De ſchoonheit, daar men ſich in de Vrouwen over verwondert, is een krachtigen prikkel om ons op te wekken tot de welluſ-

ſten der Liefde; ſy dwingt ons om haar te beminnen: en 't gene den voorſpreker *Hiperis* door ſijne welſprekentheit op den geeſt der Richteren niet kon verwinnen, kon de ſchoonheit van *Phryne* krachtiglijk verkrygen. Daar is geen middel om ſich te bevryden van de verlokkingen eener jonge ſchoone Dochter, die alle de bevalligheden in haar gevolg heeft. Sy beſtiert onſe genegentheden gelijk het haar behaagt; en de tyranny van ſchoonheit, daar ſy mede verçiert is, heeft ſoo grooten vermogen, dat wy tegen ons dank hare ſlaven worden.

Men ſou ſeggen, dat de Natuur, in haar toe te ſtellen, een groot meeſter-ſtuk voltoit heeft: in der daad hare geſtalte is lank, wel geſtelt, en ongemeen net; hare ſwier heeft ik weet niet wat vol van heerlijkheit, dat eerbiedige achting in de ſtoutſte verwekt; haren aart is lieftallig, en haren geeſt levendig en glanſſig. Om haar in de byſonderheden aan te merken, hare gladde poeſelheit is volkomen, en den omtrek van haar aangeſicht wonderbaarlijk. Hare tanden zijn wit, haar wangen en lippen roosverwige; haar voorhooft is breed, hare oogen groot en blaauw, wel geopend en vol vyer; hare wynbrauwen zijn ſwart, haar mond en hare ooren klein, haar neus wel-gemaakt, haren

hals

hals een weinig verheven, hare handen lank, en hare vingers dun, haar boesem breed, hare heupen geslopen, hare voeten klein en teeder; met een woord, hare vrouwelijke schoonheit heeft alles wat ons kan verleiden, met onse redelijkheit gevangen te nemen.

Het is in der waarheit wel moeielijk sich voor eene Dochter te wachten, daar alle de Mannen om suchten. En indien *Spurine* haar aangesieht niet had gequetst, om de schoonheit daar van te vernietigen, sy sou noit aan haar selven gebleven zijn; en dese schoonheit sou gewis een van de voornaamste oirsaken van haar verlies geweest hebben. Want men heeft weinige schoone Vrouwen gevonden, die niet trots en hovaardig of ontuchtig geweest zyn; en het schynt huidendaags, dat men alleen schoon wesen moet, om niet deugtsaam geacht te zijn, of dat in der daad niet te wesen.

Selden siet men d'Eerbaarheit
Hoog geacht met schoonheit pralen;
Want men word te licht verleit
Door het vriend'lijk soet onthalen.
En als met dit bedrog het hert ons is verrukt,
't Verlies dat acht men klein, en 't schijnt noch wel gelukt.

Het was voormaals dese Schoonheit, aan welke men de kroonen van Myrtus gaf; en het

het is huidensdaags noch deſe ſelfde Schoonheit, die ſoo grooten macht heeft op de ziel der Mannen, dat m'er geſien heeft, die ſchier machteloos tot de Liefde zijnde; wegens de koude van hare gematigtheit, daar door verhit zyn geweeſt, en bequaam tot de teeling gevonden wierden.

De ſchoonheit, die een geſchenk Godts is, heeft ſoo grooten macht over onſe ziel, en beſtiert onſe hertstochten ſoo krachtig, dat ſy die doet loopen als of ſy haar toebehoorden; want noit ſou *Urias* opgeoffert geweeſt zijn aan de hertstocht van ſijne Vorſt, indien *Berſabée* niet ſchoon had geweeſt.

Op het aanſien van een ſchoone Vrouw ontroert ſich alles by ons; en onſe liefde, die niet anders is dan de begeerte tot ſchoonheit, is dickwils ſoo geweldig, dat wy ons daar ontrent niet konnen bemachtigen, ſonder boven natuurlyke krachten te hebben. Een Schryver over de gevallen van conſcientie ſou wel moeielyk weſen, indien hy ons wys maken wilde dat onſe bedryven misdadig zyn; wanneer wy, door de ſchoonheit van een Vrouw vervoert, haar met vyerigheit omhelſen. Dan ſiedet het bloed in onſe aderen, onſe hitte vermeerdert ſich in ons lichaam, tot ſich in ons hert te doen gevoelen; onſe natuurlijke deelen worden daar

door

door geſwollenen, en verheffen ſich tot ons ſpijt; ſoo dat ſy door hare laſtige beweging ons vertoonen, dat de Schoonheit verlokkelykheden voor haar heeft. In der daad de dagen ſchijnen ons maar een oogenblik te duuren in 't geſelſchap van een Schoone Vrouw; en dan worden wy ſchier niet gewaar dat wy honger krygen, en wy verſmaden alle ongemakken die de weelden der liefde gemeenlyk verſellen. Onſe veelmaals herhaalde omhelſingen ſchijnen ons niet verdrietig noch moeielijk: de ſchoonheit doet die ſonder ſmert weder voorkomen, en geeft ons nieuwe begeeren en nieuwe krachten om die te genieten.

De leelijkheit in tegendeel ſtilt alls onſe driften: wel wyd van ons aan te dryven tot te beminnen, doet ſy ons een afſchrik krygen van de weelden der liefde. Indien by geval wy verplicht zyn om tot een leelijcke Vrouw te naderen, ſoo vallen onſe natuurlijke deelen ter neer, in plaats van op te ſtygen, en wy gevoelen ik weet niet wat in ons hert, dat ons doet te rug wykken, en ons belet uit liefde met haar te vereenigen. Indien wy dat willen doen; door redenen van plicht of van noodſaakelijkheit, ſoo hebben wy tyt van nooden om ons daar toe te ſchikken; en noch boven al vinden wy ſchier

ons

ons nimmer in ſtaat om een leelyke Vrouw hartelijk te drukken. *Anacharſis* moet ſich aanraken, en langen tyt opwekken; Want ſonder dit ſal hy niet verrichten, en ſyne deelen zullen aan zyn trage luſt noit gehoorſamen.

Dan gevoelen wy in ons ſelven een vyer met een ys: de Natuur verhit ons hert tot ons te vermengen; en ter ſelfder tyt doet de ſelfde natuur onſe natuurlijke deelen bevrieſen, om dat te vlieden. Deſe twee ſtrydige herts-tochten veroirſaken ons vremde ſmerten: en als de liefde ſomtyds d'afkeerigheit verwint, ſoo put het gene wy deſe Vrouw geven ons ſoodanig uit, dat wy vervolgens worden overvallen van de ſelfde ongemakken, welke de geene ontmoeten die de weelden der liefde misbruiken. Het hert, waar in d'afkeerigheit het meeſte deel van zijne geeſten uitbluſcht, is geweldig vermoeit, naar aan onſe natuurlijke deelen die mede gedeelt te hebben; en de herſſenen, waar in deſe ſtrydige driften t'ſamen worſtelen, verſwacken ſich ſonder ophouden; Wanneer die hare geeſten elders moeten ſenden, ſoo dat men ſou konnen ſeggen, dat een eenigſte omhelſing aan een leelijke Vrouw vergunt, meerder ſwakheit en onmacht veroirſaakt, dan ſes die men een ſchoone Vrouw

ſou

ſou gedaan hebben. De Schoonheit heeft verlokkingen die ons hert verwyden, en de geeſten daar door vermeerderen; maar de leelijkheit heeft ik weet niet wat dat het ſluit en bevrieſen doet.

Indien 'er by toeval kinderen voortkomen van deſe gedwongen vermengingen, dat zyn niet dan ſwaarmoedige en domme perſoonen, die ons klaarlijk het weinig genoeggen te kennen geven, dat haar Vader ontfangen heeft in 't verlieft onthaal van hare Moeder.

Het is dan waarachtig, dat men ſich veel ongemakkelijker bevind, wanneer men een leelijke Vrouw omhelſt, dan als men met een ſchoone Vrouw ſich vervrolijkt: en indien ik als Godtsgeleerde deſe ſaak mag beſliſſen, het is veel grooter miſdaad een leelyke dan een ſchoone Vrouw te ſoenen. Want in deſe zyn verlokkingen, waar tegen men ſich niet kan verdedigen: daar zyn gebreeken in d'andere, die ons niet moeſten toelaten tot haar te naderen: indien men dat doet ſonder daar toe aangehaalt te zyn door de Schoonheit, de bevalligheit, en d'andere aangenaamheden die ons gemeenlijk verblinden; ſoo moet men gelooven met *Chryſoſtomus*, dat men ſich ophitſende tegen de wetten van de Natuur, die miſdaad veel

grooter is aan die zyde, als aan d'andere.

Indien ik yemand wilde raden te trouwen, ik ſou hem ſeggen, dat hy eene noch ſchoone noch leelyke Vrouw ſou nemen. De eerſte ſou te grooten heerſchappy hebben over haren Man, en veel eer een gemeene als een eigene weſen. d'Andere ſou hem hondert leetweſens veroirſaken, en miſſchien een Echtſcheiding, indien hy geen gants byſondere deugt had.

XII. HOOFTSTUK.

Of ſy die niet dan water drinkken meerder verlieft zijn, en of ſy langer leven als d'andere.

WY beginnen te ſterven, ſoo ras als wy beginnen te leven. En of wel de oirſaken des levens en des doots ſoo geweldig tegen malkanderen geſteld ſchynen, ſoo zijn zy nochtans ſeer naauw in ons ſelven vereenigt. Het leven beſtaat door middel van de natuurlijke warmte, welke de ziel als haar werktuig gebruikt, dat haar volkomen nootſakelijk is. De doot is het verlieſen van deſe ſelfde warmte, die geduurig arbeidende op onſe ingeborene vochtigheit, haar ſonder ophouden verteert met ſig ſelfs te vernietigen.

De

De natuur, die een wonderbaarlijke voorsienigheit heeft, om alles t'onderhouden wat sy gemaakt heeft, kan nimmer toestemmen tot het verderf van 't gene door haar voortgebragt is. Sy heeft door twee middelen sig daar tegen willen stellen. Het voedsel herstelt onophoudelijk 't gene de natuurlijcke warmte in de dieren verteert; en de voortteeling doet haar geslacht eeuwigduurend blyven.

Aan d'eene zyde, om dat de dieren dagelijks driederlei slagh van stoffe daar sy uit bestaan, doen vervliegen, soo heeft de Natuur haar gegeven de lucht, de voedselen, en het drinkken; om door soo vele middelen te herstellen, 't gene sy t'aller stond quyt worden. d'Eerste vervult weder de plaats van de meest geestelijke deelen; d'andere herstellen die wat vaster zyn, en het laatste eindelijk vergoed weder de vochtigste. Aan d'andere zyde heeft de selfde Natuur in de dieren heymelijke vyeren verborgen, welke sy behendig besigt; om haar geslacht t'onderhouden. Sy heeft hare sex of kunde onderscheiden, niet alleenig door hare complectien of gesteltheit, maar ook door 't verschil en de gelegentheit harer deelen.

Alle gedierten vervoegen sich op een selfde wyse tot malkanderen: het weseltje, de

ſlang, en de viſſchen ontfangen niet door de mond, gelijk eenige ons hebben willen wysmaken; maar door de deelen welke de Natuur haar heeft gegeven tot de teeling. De Merrien van Portugaal worden op de ſelfde wyſe beſwangert als de Vrouwen: en men moeſt wel onnoſel zyn, om te gelooven, dat de Noorde-wind haar vrugtbaar ſou maken.

Men ſou niet konnen uitdrukken wat vyerige begeerten de gedierten hebben tot ſich t'ſamen te vereenigen, wat vernoegens ſy gevoelen als de liefde haar daar tot noodigt; en om hier niet te ſpreken dan van de menſchen, wat weelden haar verſellen in dit verliefd bedryf.

De lucht is noodſakelijk, om in onſe lichamen de plaats te vervullen van de ſubtylſte en meeſt geeſtelijke deelen, die onophoudelijk wech vliegen, daar wy ter ſelver ſtond als die in ons ontbreken ophouden te leven; en wy leven ſelfs ellendig, wanneer die onſuiver, en met dampen en uitwaaſſemingen vermengt is, die ons tegen zyn. Hy is ook noch ſelfs ons vyand, indien die niet beroert word door winden, die ſijne quaataardige hoedanigheden verbeteren, en ſijn bederf verhinderen. Hier van koomt het, dat men ſchier alle jaar van de Peſt in de Stad

van Genua gequollen word, de Noordewind zijne heilſame hoedanigheden daar niet konnende laten gevoelen, van wegen de gebergten die deze Stad van hare kant dekken.

Het voedſel is ons niet min noodzakelijk dan de lucht. Men moet geen zeer hooggaande hoedanigheden, noch te ſeer vreemde ſtoffen hebben om ons te voeden: maar ſekere gematigtheit, en zekere ſtoffe, die alle onze deelen lichtelijk kan doen veranderen.

Dit voedzel, dat onze maagh dagelijks ontſankt, zou daar niet konnen gekookt worden, ſonder dat daar vochtigheit zy om dat t'ontbinden: en wy ſouden niet konnen leven, zonder dat in dit edel gedeelte eenig ſlag van kooken geſchiedde, door middel van welke wy vervolgens ons voedſel mogen genieten. Want gelijk in een groote droogte de kruiden ſterven by gebrek van regen, ſoo ſouden wy ook wel ras ophouden te leven, indien wy ons niet van eenigen drank bedienden, die onze kokingen helpende, onophoudelijk de vochtige deelen moet herſtellen, die dagelijks in ons zelfs uitwaaſſemen.

Hoe meer de ſaken noodig zijn tot het leven, hoe meer vermaak men heeft in die te beſitten: en om dat'er in de weereld niets

nodiger is als het drinken, soo is het vernoegen ook ongemeen, wanneer wy onsen dorst lesschen. De honger acht men soo geweldig niet, als den dorst; die een begeerte is om sich te verkoelen en te bevochtigen; 't welke maakt dat de Water-drinkers dagelijks sorgvuldiger zyn voor den aart van haren drank, en voor de wijse om sich daar van te bedienen.

Maar om dat'er veelderley slag van drank is, onder welke d'eene gesonder zyn als d'andere, soo is de bequaamste om den dorst te blusschen ook die, welke de Natuur, als een Moeder en gemeene voester, ons meest gemeen heeft gemaakt. Ik weet dat de konst veelderley aart daar van heeft uitgevonden, welke men maakt door het uitperssen van eenige vruchten, of door het uittrekken en door het kooken van eenige wortelen, van eenige bloemen, van eenige zaden, of eindelijk door het vermengen met suiker, met honing, met kanneel, met suurdeessem, met asijn, en met vele andere saken, welke de menschen opgesocht hebben, om sich t'onthouden van raauw water te drinkken, en om sich, na my dunkt, met meerder wellust te doen sterven. Dus heeft men gemaakt Wijn, Appel-drank, Bier, Meede, Chocolaat, Koffi, Thee, Tzerbet, en met een woord allerhande drank.

Van alle drankken bedienen wy ons in Duitslant; maar in Vrankrijk gants weinig, dan alleen van de Wyn en het water: Want wat aangaat d'andere vochtigheden, en bysonder het Bier, en de Cider of Appel-drank, die gebruikt men weinig daar de Wyn gemeen is. Maar om dat men die somtyts noch drinkt, soo sal ik seggen, dat het Bier, behalven dat het een weinig bitter en onaangenaam te drinkken is, d'ingewanden seer beswaart, door sijne dikte, en taaye slymachtigheit van sijne stoffe; en dikwils daar in winden en snydingen veroirsaakt. Het maakt brandig water. De Zenuwen en de Nieren worden daar van beschadigt. Het brengt selfs pynen in 't hooft. Eindelijk koomt daar somtyts, door des selfs geduurig gebruik, eenigen oirspronk van Scheurbuik, en van witte schelveragtige Schurftheden.

De Cider is van een overtollige vochtigheit verselt, die de Lever bederft, en daar in met 'er tyt veele quade humeuren versamelt. De schurftheit, en de swakheit in de natuur van Mannen en Vrouwen, komen dikwils door haar onmatig gebruik; en wy hebben somwylen aangemerkt, dat wanneer onse gestalte slechts een weinig helde na de witte seerigheden, de Cider genoegsaam was om die siekte ongeneeslijk te maken.

De wyn, die men het bloed der aarde mag noemen, is een hooft-vyand van de kinderen. De jeugd word daar door bedorven, wanneer die zich dikwils daar van bedient, als van een lieffelyk vergif. Maar om my niet wyder uit te breiden over deſe ſaak, ſal men my toelaten in 't gemeen te ſeggen, dat hy ſtrydig is tegen allerhande jaren, door ſijne bovenmatige hitte en ſijne vochtigheit, van waar het komt dat heete of koude ſiekten, die door de ſelve te veel te gebruiken veroirſaakt worden, de geene die daar van beſprongen worden, geleiden in droevige gevolgens, en in ſchrikkelijcke ſtuipen, die haar onfeilbaar ter doot brengen.

Wy hebben meeſt alle, ſoo veel wy hier zyn, d'ingewanden verhit, het hooft ſwak, het bloed te heet, en wy zyn voornamelijk in deſe groote volkrijke Stad ſware ſinkingen onderworpen. Deſe eeuw is vol galachtige en ſwartſappige menſchen, door d'overmaat van een verbrande gal. De ſcherpe ſiekten zyn alle gemeenlyk van een onverdragelijke hitte verſelt; en men ſou dan een groote misſlag begaan met wyn te drinkken, dewijl die ſelfs niet ſeer goet is voor geſonde menſchen, ten zy die wel gewatert is. Het water in tegendeel ſtilt terſtond het woeden van de koortſen; het bematigt de ingewanden

den die daar door ontſtelt zyn, en geneeſt ſchier alleenig groote qualen, die dikwils niet wel konnen beſtreden worden ſonder ſijn byſtant.

Het water is de ſchoonſte en noodſakelijkſte hooftſtoffe van alle. Wy ſouden niet konnen leven ſonder dat te hebben. De Natuur ſelfs, om dit noch eens te verhalen, heeft dat ſoo noodig geacht voor de menſchen, dat ſy 't ſelve allezins geeft, waar men mag weſen: en ik kan ſeggen, dat het water veel eer d'oirſaak is geweeſt dan het vyer, van dat de menſchen ſich t'ſaam gevoegt hebben om Steden te bouwen.

Het beſte van alle wateren is koud, klaar, ſuiver, licht en ſonder ſmaak, 't welk men de ſoetheit van 't water mag noemen, dat in korten tyt heet gemaakt word, en ſoo wederom koud. Eindelijk om goet te weſen, moet dat zijn ſonder reuk, het moet aangenaam zijn op de tong en aan 't verhemelſel des monds, en ook behaagelijk in 't geſicht. Dit zijn de verſekerde merk-teekenen dat het wel ras door de pis weder ſal uit gaan, en de maag niet overladen na dat het gedronkken is. Dat koomt uit de ſpleet van een rots, tegen 't opgaan van de Son, ſal alle deſe goede hoedanigheden hebben; maar men moet wel in acht nemen ſich daar ontrent niet te

bedriegen, gelijk voormaals de Vorſt *Ceſar Germanicus* deed, ontrent de geweſten van Vrieſland, waar hy 't water dronk uit een mineraliſche fontein, dat in korten tyt hem ſchier gants ſcheurbuikkig maakte.

Het water uit een fontein, uit een put, uit een bak, of uit een rivier, is ſeer goet, om te drinkken, wanneer het ſlechs de hoedanigheden heeft die wy nu geſeit hebben. De fontein moet ſeer ſuiver zyn, de put open, de bak met grof ſand of kleine ſteentjes; en de rivier moet weinig ſlyk hebben in haren kolk.

Het water van eenige deſe boven genoemde ſlag, ſtilt den dorſt wonderlijk, herſtelt d'ingeborene vochtigheit, en verhindert de ſelve verteert te worden; matigt de hitte der menſchen, van wat jaren, en in wat geweſt die mogen zijn. Het dient tot alle de kookingen die in ons lichaam verricht worden. Het verdeelt de voedſelen die onſe deelen onderhouden. Het ſtilt krachtig de hitten des toorns en der galle, die de wyn op een ongemeene wyſe ontſteekt. Het gebruik van 't water deed voormaals de Koningen van Perſſen Wyſe noemen, die alleſins waar ſy gingen het water deden dragen van de rivier Euleus, of van Choaſpes. In der daad het water veroirſaakt ons groote goeden. Het bevochtigt

tigt ons, en geeft ons een vryen buik. Het verhindert, dat de hettige en galachtige dampen ons geen pyn in 't hooft verwekken. Het doet ons ſlapen met groote geruſtigheit en groot vernoegen; en daar van worden noit ſinkkingen verwekt, gelijk van de wijn.

Boven dit alles, indien wy de goede werkkingen aanmerkken die 't water voortbrengt, in de gene die dat gemeenelijk gebruikken, ſullen wy ſien dat het de verw des aangeſichts aangenaamer maakt, den adem lieffelijker, en het verſtand levendiger, dat het de krachten verfriſcht, en eindelijk dat het een ſoeter leven geeft. In der daad, *Samſon* ſou noit ſoo ſterk zyn geweeſt, indien ſynen gewonelijke drank iets anders dan water geweeſt had.

De wyn in tegendeel verſtompt de ſpitsvinnigheit der ſinnen, vermeerdert de pynen in 't hooft en blaaſt de hitte der ingewanden noch aan, die dikwils bovenmatig is; hy verwert d'inbeelding, vernietig de geheugenis, en ontroert de reden; hy verderft de humeuren, en veroirſaakt dikwils, door het overtollig gebruik, d'onvruchtbaarheit der Vrouwen, of ten minſten ongeneeslijke ſiekkelijkheden in de kinderen die geboren worden van overdadige en gulſige Ouderen.

Laat men my dan niet ſeggen, dat de wyn de ziel opwekt, en den geeſt wakker maakt, want ik ſal antwoorden, dat deſe gemaakte wakkerheit niet lang kan duuren, wanneer men dien te veel gebruikt. Het is als ongebluſte kalk, dat men aan den voet van een boom werpt, 't welk in der waarheit ſyne vrucht ſchoonder en eerder ryp maakt; maar den boom ook wel ras daar na ſterven doet.

Dat men mede my noch niet ſegge, om het water te verachten, dat het niet goet is noch voor geſonde noch voor ſiekke; en dat *Hippocrats* en *Galenus* ſich van wijn bedienden, om meeſt de ſwaarſte ſiekten te geneſen. Want indien men naauwkeurig onderſoekt, wat deſe twee Geneesmeeſteren hier van verhalen, men ſal terſtond ſien, dat het drinkken, 't welk ſy ſomtijts aan hare ſiekken gaven, veel eer water als wijn was; terwyl ſy deſe vocht niet onder het water vermengden, dan alleen om de raauwigheit daar van wech te nemen. Ik ſou hier noch wel konnen bybrengen, om het water ſyne achting te geven, wat deſe laaſte Geneesmeeſter in ſyne ſchriften ons heeft nagelaten, dat hy noit perſoon heeft gezien van een heete koorts aangetaſt, of hy heeft hem geneſen, naar den ſelven overvloedig koel water te hebben te drinken gegeven.

Maar

Maar het ſou noch niet genoeg weſen tot lof van het water, bygebracht te hebben 't gene hier voren van ons geſeit is, indien het zaad, waar van wy geformeert zijn, dat niet gelijk was; indien wy niet in de wateren ſwommen in den buik onſer moederen; en indien ons hert ſelfs niet onophoudelijk daar van wierd bevochtigt.

Natuur, de werkſter van alle ſaken, wil hier door ſonder twyffel aanwyſen, dat gelijk het water ons het weſen geeft, en vervolgens ons in de wateren van onſe Moeders bewaart, het ook de voornaamſte oirſaak moet zijn die ons doet leven, wanneer wy daar uit zijn voortgekomen; en dat het vorders ons dient tot beginzel, om ons geſlacht eeuwigduurend te maken. *Venus*, die anders niet is dan de drift der liefde, doet ons noch ſien dat het water een voortreffelijke zaak is, en dat men 't zelve boven alle andere vochtigheden moet ſtellen; dewyl zy daar uit haren oirſpronk heeft willen nemen. Voor de Sundvloed dronkken de menſchen niet anders dan water, en men weet tot hoe hoogen ouderdom zy doenmaals gekomen zijn; om dat men'er geſien heeft die 8 en 900 jaren bereikten. En zelfs tegenwoordig zijn'er meer dan drie vierde-deelen van de menſchen, die ſich van geen anderen drank bedienen; onder welke

welke men vele heeft die geheele eeuwen leven. Dese styl van leven is niet ellendig, gelijk sommige sich laten voorstaan: sy is een versekerden toevlucht tegen d'ellende; en het is door dese konst, dat de groote Mannen lang geleeft hebben, dat sy den geest gesont en het lichaam sterk hadden, en dat sy aangenaam by Godt en by de menschen geweest zijn. Sedert dat men den Wyn en den Brandewyn in Canada gebracht heeft, soo leven de *Iroquoisen*, de *Hurons*, en *d'Algonquains* niet meer soo lang, als sy voormaals wel deden. Sy zijn den korten tijt die sy noch leven selfs onderworpen aan sware overvallende siekten, die sonder twyffel nergens anders van daan komen, dan van dat sy geen water meer drinkken.

Laat ons hier noch by-voegen, dat de Natuur heimelijke begeerten heeft, om te vereisschen wat bequaamst voor het leven is: en om dat 'er in sekere persoonen een tegenheit is van Wyn te drinkken, en een genegenheit tot het drinkken van water, so moet men ook geloven, dat sy warmte genoeg aan haar heeft gegeven, om die niet van buiten te moeten gaan soekken, door 't gebruik van de Wyn.

Sy die niet dan water drinkken, hebben dikwils meerder gesontheit als d'andere: sy hebben 't gesicht scherper, en den geest hel-

der-

derder; ſy zijn groter lief hebbers van wetenſchappen, en veel bequamer in den Raad, en tot groote ſaken. Het is waar dat de wyn vyer in ons geeft, en ons veel geeſtiger doet ſchynen dan wy zijn; maar in der waarheit, die veroirſaakt geen glans in ons dan ſlechs van buiten.

Onſe gematigtheit volgt de liefde der Vrouwen; en d'ervarentheit doet ons ſien, dat 'er menſchen hittiger en verliefder gevonden worden als andere. De warmte is het beginſel van alle ſaken. Sy koomt in alle de werkkingen van de Natuur: en om dat de teeling de ſchoonſte en voornaamſte daar van is, ſoo word die noit ook volvoert ſonder dat ſy daar by koomt. De vochtigheid heeft haar goet deel daar in, ſonder welke de warmte geenſins ſou konnen arbeiden tot de voortteeling der dieren. Dit zijn inſonderheit de twee beginſelen, welke de Natuur dagelijks beſigt om alles voort te brengen: en ik ſou moeiten hebben om te ſeggen, welk van twee nootſakelykſt is, indien ik van eenig Natuur-kenner en van d'ervarentheit ſelfs niet had geleert, dat het water d'eerſte plaats hebben moet in de voortteeling der dieren. Want behalven alles wat wy hier voren geſeit hebben, ſoo weet men dat de middelmatig koude landen veel meer bevolkt zijn als

als die van 't zuiden; en dat 'er meer steden worden gevonden omtrent de stranden van de Zee, en aan den oever der staande wateren, en rivieren, dan in de vlakke landen. Men sou daar van geen krachtiger reden konnen geven, als dat de Noordelijke landen; de oevers der staande wateren, der rivieren, of de Zee-kusten, veel vochtiger als de vlakke landen zijnde, die ook beter tot de teeling geschikt zijn. Brengt de Zee geen visschen voort, die sich veel meer vermenigvuldigen dan de gedierten des aardrijks? Men heeft d'ondervinding daar van in eenige plaatsen van *Europa*, dat sy, die schier niet leven als van schelpviskens en andere visschen, niet zynde dan een t'saam geronnen water, veel hitsiger zijn in de liefde als d'andere.

Boven dit al, sou de doorluchtige *Tiraquellus* geen 36 wettige kinderen geteelt hebben, indien hy geen water-drinkker geweest had; en de Turken souden tegenwoordig soo vele Vrouwen niet onderhouden, indien de wyn haar niet was verboden. Want dewyl het water uit sich selfs windachtig is, soo veroirsaakt het ook in de menschen die dat tot drank gebruiken, veel meerder kittelingen, dan sy gevoelen die niet als wyn drinkken: en ik ben versekert, dat de vochtigheit en de winden de twee noodigste saken zijn tot de teeling.

Het

Het is dan klaarblykkend, naar alles wat wy ſoo even geleit hebben, dat ſy die niet dan water drinkken, verliefder zijn, en veel langer leven als d'andere.

Einde des tweeden Boeks.

DERDE DEEL.

I. HOOFTSTUK.

d'Onheilen die uit de weelden des Houwelijks voortkomen.

MEn ſeit dat de grootſte onheilen, die de menſchen gemeenelijk treffen, veeltijts voortkomen uit d'onmatigheit in de liefde, of in de wyn. En om hier niet dan van d'eerſte te ſpreken, zoo moet men bekennen, dat hier in vervoeringen zijn, van welke de Wyſte zelfs ſich nauwlijks konnen onthouden. Deze drift weet geen mate te houden; en wanneer ſy die houd, koomt ſy nalaten liefde genoemt te worden. Niets wederſtaat haar geweld; alles is haar onderdanig in ons zelven, en buiten ons

zelven, en sy vind soo vele slaven als sy menschen vind.

Het is niet genoeg een nacht of twee met een Vrouw te slapen, en verscheide malen met haar de wellusten der liefde te genieten, dat moet noch vorder gaan tot veele maanden en veele jaren achter een volgende, als of deze drift noit beter verzadigt kon worden door iet anders dan door haar zelven. Het gaat niet zoodanig in deze zaak, dat een bedryf dikwils herhaalt eindelijk mishaagt, en dat onse lekkerheit gequetst word door het minste wansmakelijk voorwerp; en indien men dit somtyts ontmoet, dan heeft de liefde noch soo snedigen beleid, dat die wel ras onse kleine misnoegens kan genesen.

Epicurus, die men voor eenen onbeschoften wellustigen heeft willen doen gaan, had geen liefstalligheit voor de Vrouwen, en kon de weelden der liefde niet voor goet keuren. Hy hield staande, dat hare omhelsingen de hooft-vyanden waren van onse gezontheit: dat wanneer wy haar in liefde vernoegden, alle onze voornaamste deelen daar van te lyden hadden; en dat onze ziel zelfs eenigsins daar door geraakt was. In der daad, deze drift bederft ons verstand, slaat onzen moed ter neder; en verhindert het opheffen onser ziel. Dit getuigt *Salomon*, wien de Oudheit den

den Wyſen heeft bygenoemt, die ſijn verſtant verloor door de buitenſporigheit met verſcheide zaden, als hy zich met de Vrouwen vermengde. Dit getuigen noch die van *Sardus*, wanneer ſy hare krachten verloren hebbende by de dienſtmaagden van *Smyrna*, ſchandelijk door hare vyanden wierden overwonnen.

Indien wy wilden onderſoekken wat men lyd in 't een en 't ander geſlacht; wanneer men ten hoogſten door de liefde vervoerd word; wy ſouden wel ſien hoe gevaarlijk het is, ſich door de verlokkingen van een bovenmatige liefde te laten gevangen nemen.

Soo ras als een Man ſich aan ſijne weelden heeft over gegeven, ſoo is hy ſijne geſonde gedaante en ſijnen goeden ſwier quyt geworden; ſijn hooft blyft niet meer vol hair, als van te voren; ſijne oogen zyn benevelt en ingevallen, en men ſiet het vyer niet meer dat voormaals daar uit ſtraalde, hy ſiet niet dan van naby, en 't vernuft der menſchen moet hem noch 't geſicht verſterkken. Maar na den drift daar hy in is, ſou hy liever dat verliezen als ſich zelfs van zijne weelden berooven; en ik verwacht dat hy t'aller uuren tot ſijne oogen ſal zeggen, gelijk voormaals *Theotymus* deed, naar het verhaal van *Hieronimus*.

De weelden der liefde begochelen en verblinden ons; en dit heeft de Dochters doen seggen, dat de liefde sonder oogen was; want in de vernoegens die sy ons verschaft, geschied soodanigen verstroying van geesten, dat het naderhand onmogelijk is daar genoeg overig te blyven, om die deelen wel t'onderhouden.

De Hersenen, het voornaamste werktuig van alle de krachten der ziel, verkouwen en droogen dagelijks, door 't verlies die wy onophoudelijk doen van onse humeuren, in d'omhelsingen der Vrouwen: Ja sy worden noch verswakt, uitgeput, en verteert, soo dat men in eenige geile Mannen, volgens 't getuigen van *Galenus*, somtyts de selve soodanig vermindert gevonden heeft, dat sy niet grooter waren als een vuist Wat waarschynelijkheit is 'er, dat die soodanig gestelt zynde, genoegsaam de gesontheit des lichaams konden onderhouden, en noch stoffe by brengen om alle de schoone werkkingen der ziel te verrichten.

Eindelijk door 't gebrek van geesten zyn de oogen droevig en ingevallen, de wangen sluts hangende, de neusgaten verdroogt, het voorhooft dor en bultig, de mond stinkkende; met een woord, wy sien niet dan te dikwils de deerlijke werkkingen, die

van

van een ongeregelde liefde voortkomen.

Indien het hooft sijne afgesloofstheden gevoelt, de borst lijd daar van niet minder: en gelijk hier de natuurlijke warmte en d'ingeboorne vochtigheit hare voornaamste sitplaats hebben, soo is het ook dat wy in dese plaats, veel meer als anders d'onheilen gevoelen, die dese onbescheidene drift veroirsaakt. De Mannen krijgen de teering, en worden uitgedroogt, door te seer veelvoudige omhelsingen der Vrouwen; en sommige Vrouwen, indien sy zoogen, na veele kinderen gebaart te hebben, vallen ook in diergelijke siekten. Men bemerkt in d'een en d'andere eenig vreemd vyer, dat het gene sy vochtigst in 't hert hebben doet uitdroogen; en een lanksame koorts die haar ondermijnt, geeft teekenen van de oirsaak die haar heeft voortgebracht. Sy hebben groote moeielijkheden in 't adem halen, de dorst quelt haar, sy weten niet wat slapen is, sy hoesten sonder ophouden, maar spuigen niet uit; en indien sy noch iets uitbrengen, soo is het een weinig bloets. Hoe siek sy ook wesen mogen, soo gevoelen sy schier gants geen pyn, of beklagen sich daar over seer weinig. Ach wat is de qnaal die de liefde voortbrengt bedriegelyk, selfs tot den oogenblik daar sy meest is te vreesen.

Maar in de natuurlijke deelen maakt de liefde hare doodlijkste indrukzelen. De naast gesetene deelen zelfs zijn daar van gevoeliger als d'andere; en lijden met eenen de straf, om van harent wegen mede geholpen te hebben tot de buitensporigheden onzer weelden.

D'onheilen der natuurlijke deelen zijn te groot van getal, om ons hier op te houden met die alle na malkander te noemen. Het is genoeg daar van elders gesproken te hebben, en tegenwoordig alleen te zeggen, dat de droetheit en 't berouw staag volgen op die veelvoudig-herhaalde vernoegens, welke wy met Vrouwen genomen hebben; en dat wy door geweldig te beminnen nu niet meer te beminnen geleert hebben: Waar van daan het koomt, dat het graf van *Venus* noch tegenwoordig bedekt is met verkouwende kruiden, die sich stellen tegen de vruchtbaarheit der Mannen.

Indien het noch niet dan een voorby-gaande droefheit, en gering berouw was, die de werkkingen van een ongeregelde liefde mochten wesen, misschien sou men der selver aanvallen konnen verachten; maar behalven d'onvruchtbaarheit, de droogte der Nieren, de buik-loop, d'onmacht in 't pissen, en het uitvallen van den aars-darm, zoo

word

word men noch wel deerlijk geplaagt en mishandelt door een eerlooze ſiekte, die dikwils niet eindigt noch door het quylen, noch door het ſweeten. Sy is zoodanig ingewortelt in het merg der gebeenderen van de ſchandelijke Vuylwichten, dat om haar daar uit te trekken, de liefde, die haar heeft veroirſaakt, in der daad wel een Godt behoorde te wezen, en wonderdaden te konnen bewyſen.

De maag kan hare werkking niet wel verrichten, hare warmte is verdwenen door het verlies van geeſten, en door de bovenmatige wulpsheden. Sy maakt niet dan raauwigheden in plaats van goede gyl. Hier van komen ſoo vele ſinkingen, ſtortingen, gichten, en nacht-pynen, welke de gene gevoelen, die geheel haar leven lank, met te grooten welgevalligheit d'ingevingen van *Venus* gevolgt hebben. Men bemerkt ſwakheden in alle voegingen harer lichamen; en in plaats van een ſoete en glibbrige vochtigheit, die gemeenelijk de bewegingen van alle onſe deelen gemakkelijk bevordert, vind men daar niet dan plaaſter, tot een waarteeken van de bedriegelijkheit der liefde.

d'Overtolligheit der wellustigheden ontroert metter daad onſe ruſt door geduurige moeielijkheden, en verderft onſe geſont-

 heit

heit door hoedanigheden tegen de Natuur ſtrydende. Hoe grooter de weelde zy, hoe verderffelijker hare overdaad is; ſoo dat men die wel moet gebruiken met mate, om niet dan vernoegen daar van t'ontfangen. De wellust is een vergift dat men verbeteren moet, om te beletten dat het niet doodelijk ſou zyn: ſy is gelijk den Antimonium of het Quikſilver, dat toebereid moet worden, indien wy voordeel daar uit willen halen.

d'Overdaad van ſpyſen verdooft ons natuurlijk vyer; geweldige oeffening verſwakt onſe krachten; en de geöorlofſte vermakelijkheden der liefde worden ſtraffen, wanneer ſy onmatig zyn.

Terwyl de menſch niet leefde dan van eeckelen, en niet dan water dronk, had hy geen overtollige humeuren, en wiſt niet wat koorts of ſinkkingen waren. d'Onthouding alleen genas hem van d'ongemakken die hem ſomtyts beſprongen: maar na dat hy de Zeën heeft doorkruiſt om naar de Indiën te gaan, dat hy ontallijke Koninkrijken doorkropen heeft om China te vinden, dat hy ſich niet vernoegt heeft met gemeene voedſelen, die de Natuur hem als Moeder verſchafte, dat hy op zijne tafelen geſtelt heeft Aard-appelen, Padde-ſtoelen, Oeſteren, en andere ſaaken die den luſt veel eer aanhit-

ſen

ſen, als tot onderhoud van het leven dienen, dat hy Paſteien, Taarten, vreemde Saucen; en tuſſchen-gerechten heeft willen ſien, om ſijne maag daar mede op te vullen; dat hy ſich niet vernoegt hield met natuurlijke wyn, maar met ontallyke Drogeryen daar in gemengt, om die noch klaarder of ſoeter te maken; dat het ys de koelte van onſe kelders heeft overtroffen: eindelijk ſedert dat ſy wellustig is, heeft hy ſich onderworpen gemaakt, aan de Steen, aan het Kolijk, aan de pynen in de Maag, en aan andere ſiekten, die wy hem dagelijks ſien overkomen.

Terwyl de menſch niet volgde dan de bewegingen der Natuur, dat hy ſijne Vrouw niet omhelſde, dan na verſcheide malen d'aanprikelingen der vleeſchelijke begeerlijkheit gevoelt te hebben; en dat de reden meeſtreſſe was van zijn driften, had hy kloekheit en ſterkte, ſonder oit de moeiclijke gevolgen van heimelijke en beſtraffelijke ſiekten beſocht te hebben: maar na dat hy glory geſtelt heeft in verſcheide Vrouwen te bezitten, en dat hy niet vernoegt met de bewegingen der Natuur, ſich ſelfs heeft opgehitſt door hulpmiddelen die de vleeſchelijke driften verwekken; met een woord, ſedert dat hy is wellustig geworden, ſoo is hy ook be-

 ſpron-

ſprongen door de ſwakheden der zenuwen, door de Jicht, door ongevoeligheit, en ontallijkke andere qualen die hem overvallen.

Maar indien, na de Vrouwen te dikwils omhelſt te hebben, die ziel niet te lyden had in haar voornaamſte krachten, en in hare nodigſte bedieningen tot het leven; ten minſten ſou men ſich konnen trooſten over de qualen die 't lichaam koomt te lyden: maar om de waarheit te ſeggen, de qualen onſer ziel zijn veel meer te achten dan die onſes lichaams. Wanneer die ſiek is dan is ſchier geheel het beſlag onſes lichaams daar van bedorven, onſe geheugenis vergaat, onſe inbeelding verdwaalt, en onſe reden vermindert. Dan hebben wy geen wysheit meer om ons wel te beſtieren in de voorvallen des levens, waar in wy die ſoo ſeer noodig hebben; en indien ons noch een weinig verſtands overig is, dat dient alleen om ons te doen aanmerkken hoe dat wy 't ſelve allenxkens quyt worden. Dit is een van de krachtigſte redenen die de Latynſe Kerk heeft gehad, van aan hare Prieſters het gebruik der Vrouwen niet toe te ſtaan; en de *Heilige Paulus*, die allerſins d'onthouding boven het houwelijck pryſt, wiſt wel wat qualen de liefde veroirſaakte, die in haar bedryf, en in hare gevolgens, noit gematigt kon weſen. Want

hoe

hoe vele hertstochten ſleept die na ſich? en om hier niet te ſpreken dan van de Jeloersheit, die een genoegſaam gemeen gevolg daar van is, hoe veel doet ſy de gene niet lyden die ſich aan haar over geven, ſoo verre dat men ſelfs ſulke geſien heeft, die daar van geſtorven zijn.

De geſontheit, de deugt, de verdienſten, en de achting, dienen dit gebruik tot dekmantel om ſich vaſt te ſtellen: en wanneer dit eenmaal eenig hert heeft ingenomen, dan verandert het daar de liefde in verwoedheit, d'achting in afkeerigheit, en de geruſtigheit in wantrouwen. Dan is het dat de Man ſijn genees-middel gevaarlijkker maakt dan ſijne quaal, en dat, in plaats van ſich te geneſen door ſtilſwygen, gelijk voormaals *Pompeus* en *Cato* deden, de twee beroemſte hoorendragers van hare eeuw, ſoo brengt hy dat aan den dach: en maakt ſelfs aan de nakomelingen d'ongelukken van ſijn huis bekent.

Ik kan dan ſeggen ſonder de ſaak te vergrooten, dat d'ongeregelde liefde de verderflijkſte peſt is die oit de menſchen kan quellen. Sy werpt ons in gants ongeneeslijke qualen: en d'uitputting, die d'oirſaak is van de ſelvige, maakt de moeielijkheit van hare geneſing. Sy brengt een haaſtigen ouderdom, en doet ons vervallen, ſonder dat wy

't ge-

't gewaar worden, in de ſwakheden der hooge Jaren Want door de bovenmatige koude en droogte die ſy ons veroirſaakt, 't welk ſtrydige hoedanigheden zijn tegen de grondveſtingen van 't leeven, brengt ſy ons den doot op de hielen, die wy noch ſoo ras niet verwacht hadden.

Men heeft 'er ſelfs geſien, die 't leven op dat ſelfde oogenblik verloren hebben. *Pindarus* had ſyn noodlot, van door d'onmatige liefde te ſterven, daar hy haren lof ſoo dikwils geſongen had: en *Tertullianus* doet ons aanmerkken, dat de Philoſoph *Peucippus* den tijt niet had, om ſich te bedroeven noch berouw te krygen voor ſyn ſterven; gelijk men anders gemeenlijk doet, na zijn wellluſten met een Vrouw genomen: en in onſe dagen ſtierf de *Cardinaal van Sinte Cecilie* binnen Romen, om te veel gelieft te hebben.

Het is deſe *Venus* des avonds, die de voorloopſter is van de nacht en van de rampen onſes levens. Indien ſy met reeden ſich kan beroemen van ons te hebben doen geboren worden, wy konnen ons rechtveerdig beklagen van dat ſy ons den doot kan veroirſaken. Daar zyn ook volkeren gevonden geweeſt die haar tempelen hebben doen ſtichten, en die hare eerbiedigheden aan haar beweſen hebben, onder de benaming van deſe twee eigenſchappen. De

De liefde eischt niet dan kloekken en wakkere Mannen tot hare bedryvens. De gene die van natuuren swak zyn, soo wel als die nauwelijks uit siekten komen, zyn niet in staat om aan hare orders te gehoorsamen. Sy hebben te veel natuurlijke warmte voor haar selve van doen, sonder die by Vrouwen te verquisten, gelijk voormaals hy deed daar *Galenus* van spreekt, die noch niet volkomen genesen zynde van een hevige siekte, op de selfde nacht dood bleef, als hy sich met syne Vrouw had verlustigt: en *Alexander Benoit* doet ons ook opmerkken dat de Raadsheer *Viturio* van seer hooge jaren zynde, sich selfs niet had laten vervoeren in de weelden der liefde, of verloor kort daar na syn leven.

Van alle de dieren is'er geen, dat in de verliefde wellusten meerder uitgeput word dan de Man: een eenige uitstorting sal hem meerder swakheit veroirsaken, indien wy *Avicenno* hier over willen gelooven, gelijk d'ondervinding sulks ook betuigt, dan veertig maal soo veel bloed 't welk men hem mogt aftrekken. Het is sonder twyffel hierom, dat *Democritus* de weelden by Vrouwen genomen soo geweldig berispte; en dat hy sich willende de krachten bewaren die de Natuur hem gegeven had, betoonde niet genegen te zyn om die te verliesen in hare omhelsingen.

De

De Worstelaren trouwde ook noit, om dies te sterkker en dapperder te zyn in d'Olympische spelen.

In der daad sich eenigerwyse van de Vrouwen te onthouden, is een van de drie saken, die 't meeste konnen toebrengen tot onze kracht, en tot de welstant onses levens: want indien wy noch met graagte van de tafel opstaan, indien wy den arbeid niet versmaden, en wy ons zaad niet te veel instorten, soo laat ik my krachtig voorstaan, dat onse gesontheit volkomen sal wesen, en bevryd van alle qualen die dat gemeenlijk ontrusten.

D'omhelsingen van een Vrouw zyn daarom niet quaat noch gevaarlijk, en het bedryf daar van is niet schandelijk; het is alleen de buitensporigheit die wy dikwils daar in begaan, die verboden mag wesen, en alle d'ongemakken kan voortbrengen daar wy zoo even van hebben gesprooken.

II. HOOFTSTUK.

van de nuttigheden welke de weelden des Houwelijks medebrengen.

INdien de matigheit in eenige saak onderhouden moet worden, soo is het sonder twyffel in d'omhelsing van Vrouwen, Dese-

ſe deugt is nootſakelijk om onſe geſontheit te bewaren; of van nieuw die te herſtellen, wanneer wy haar verloren hebben: want indien wy eenigſins daar van afwyken, ſoo vallen wy onfeilbaarlijk in de qualen daar wy op het voorgaande Hooftſtuk van hebben geſproken.

Ofſchoon de liefde de machtigſte van alle hertstochten is, en dat men geen menſch vind, die onder hare heerſchappy niet leeft, en aan hare wetten onderworpen is, ſoo heb ik nochtans een vaſt vertrouwen, dat men eeniger wyſe haar geweld kan wederſtaan, en ons onthouden van hare ordres ſtiptelijk na te komen. *Zenon* kan hier in tot bewys dienen, die geduurende ſyn leven niet meer dan eenmaals een Vrouw heeft geſoent, en daar toe noch door beleeftheyt verplicht.

Onſe geſontheit ſou in der daad volkomender zijn, indien wy de weelden der liefde wyſſelyk gebruikten. Wy ſouden een ſekere ſtadigheit hebben in de hitte der weelden om Vaders te worden, welke wy niet hebben wanneer wy alleen de welluſten ſoekken.

d'Ongeduldigheden en de miſnoegens, die onſe ruſt ontroeren, ſouden ſoo menigvuldig niet weſen; wy ſouden leven ſonder ongeruſtigheden; en de droefheit ſou ſoo dik-

dikwils de plaats van onſe geruſtheit niet innemen. Wy ſouden ſonder moeielijkheit ons verluſtigen, van hoedanigen gematigtheit wy ook weſen mogten. Wy en ſouden gene afgeſlooftheden noch vermoeitheden gevoelen, naar eén Vrouw omhelſt te hebben; en onſe geſontheit ſou veel meerder beveſtigt zijn als van te vooren, na dat wy ons ontlaſt mochten hebben van 't gene in ons t'overvloedig was. De natuurlijke warmte is nimmer krachtiger, als wanneer daar geene onſuiverheden meer zijn die hare bedryven belemmeren, en de werkkingen daar van verhinderen.

Een ſelfde ſaak kan nut en ſchadelijk zijn, volgens 't gebruik dat men daar van maakt: d'onthouding genas dikwils d'ongemakken van *Carel den Grooten*; en ſy was het ſchier alleen, die geduurende zyn leven tot geneesmiddel diende tegen alle ſijne ſiekten; en de ſelfde onthouding bragt hem eindelijk in 't graf. Het bad van koud water dat *Auguſtus* verquikt, doode *Marcellus* een weinig tijts daar na; en de liefde, die ons ſoo vele ongemakken veroirſaakt, wanneer wy die misbruiken, beſorgt ons veel goets, wanneer de reden of de noodſakelijkheit ons hare bewegingen doet volgen.

Daar is niets in de weereld, dat de gal-
achtige

achtige meerder verfrischt, dan d'omhelsingen der Vrouwen; en indien men in dat werk sich een weinig verhit koomt gevoelen, soo is de hitte niet dan voorby gaande, en duurt niet langer dan de verlustingen daar in genomen. Allerhande gematigtheid vind sich daar in geholpen; en dit bedryf verwarmt alsoo soetelijk de slymachtige, als het de bloed-rykke opwekt. De swart-sappige worden daar door verheugt, en sy ontslaan sich door dit middel van hare droevigheit, en van hare vreesachtigheit. Haare verloore graagte, en hare verswakte mage zijn daar door herstelt. Dit is dat den naam gaf van *Anticyre* aan de Hoer *Hoëa*, om dat sy een versekert geneesmiddel uitgaf tegen dese swarte vochtigheit. In der daad de weelden die wy met de Vrouwen nemen genesen onse swarte gal, en doen grooter werkkingen op ons dan alle de nieskruiden der Geneesmeesteren. De gedachten selfs van liefde vervroolijken en verquikken ons, sy vermeerderen onse warmte, en verdryven onse swarte en dikke gal.

De Man, daar *Galenus* ons de History van verhaalt, die soo geraakt had geweest wegens de doot van zijne Vrouw, dat hy 't besluit nam van geen andere meer te willen hebben, sich eenigen tijt daar na geweldig

geplaagt bevindende, met dat ſijn maag de ſpyſen niet verteeren wilde, en met een droefgeeſtigheit daar hy geen oirſaak van wiſt, wierd eindelijk gedrongen ſijne beloſte te breken, en ſich met liefde tot een andere te vervoegen, in welkers armen hy wel haaſt ſijne geſontheid weder verkreeg.

Of ſchoon de houwelijks verbintenis by ſommige een *geringe vallende-ſiekte* genoemt is, ſoo laat ſy nochtans niet na die groote quaal en vele andere te geneſen, dikwils ophoudende op d'eerſte vermakelijkheden welke wy met Vrouwen nemen; en op 't eerſte bloed dat de Dochters uit hare natuurlijke deelen quyt worden.

Men temt de woedenſte dieren door het by-brengen van hare wyfkens. De Tyger is geen Tyger meer by de ſijne. Een Man, hoe oploopend hy weſen mag, word ſtil en geſeggelijk by een Vrouw; en men vind dikwils woedende Dochteren of Weduwen, die ſich niet laten bevredigen dan door d'omhelſingen van mannen.

Alle de groote vochtigheden der herſſenen, de quade ſinkkingen die ons dikwils in den hals en in de borſt ongeneeslijke ſiekten veroirſaaken, worden gemeenelijk niet anders verhoed, als door gematigde welluſten die wy met Vrouwen nemen. De-

ſe

ſe onverdraaglijke beſwaartheit des lichaams, en de vermoeitheden die wy gevoelen in de ledigheit, en na groote gaſtmalen, worden niet geneſen als door dit hulpmidel De Worſtelaren hadden voormaals dit middel gevonden, om hare vermoeitheden van 't worſtelen weg te nemen; en ſy gevoelden ſich verfriſt en verkoelt, wanneer ſy wat tijtverdrijf met een Vrouw genomen hadden.

Deſe verliefde oeffening verdryft alle de droomen die ons beſwaren, wy ſlapen vervolgens geruſt; en als d'ongeregelde liefde ons blindheit veroirſaakt, met onſe geeſten te doen vervliegen, ſoo maakt de gematigde liefde onſe oogen helderder, met de vochtigheden wech te nemen die ons geſicht belemmeren.

De ſtem, van haperend en gebroken als ſy te vooren was, word ſterkker en vaſter: de warmte des herten word vermeerdert, ſonder ons moeielijk te vallen; en de kracht onſer ingewanden maakt ſich bekent door de kloekheit van hare werkkingen. De maag brengt geene winden meer voort, en maakt geene raauwigheden meer; men hoort geen gerommel meer in de darmen; en de nieren, die ſich beſwaart bevonden door het zaad dat haar quam overwegen, gevoelen ſich

ter zelver tijt zoet geholpen door 't ontlaſten van deſe ſtoffe.

Dis is eindelijk het hoogſte geneesmiddel voor bleeke en delluwe gedaanten; en een dochter die al de weereld doet ſchrikken van wegen hare geelheit, ſal weinig tijts na haar houwelijk weder verkrygen die verw van lelien en roſen; 't welk een verſekert teeken is van een volkomen geſontheit. Naar het eerſte ſtryden der liefde ſal zy eenig bloed uit haar ſien voortkomen, tot teeken van zege over de liefde behaalt. De vrede en overvloed ſullen wel ras daar na volgen, de goede geſteltheit en vruchtbaarheit zullen deze perzoon met blydſchap vervullen, die ſchier de hoop had verloren van haar oit te ſien.

De jonge Weduw, die zoo dikwils met opſtygingen geplaagt was, waar van haar een haaſtige dood wierd gedreigt, is aan deze quelling niet meer onderworpen, ſedert dat zy weder getrouwt is. Eindelijk deſe Venus des morgens, voorſeit ons niet anders dan de ſchoonheidt des daags, en de vermakelijkheden des levens. Sy is het, die geregelt zijnde ons Vaders doet worden van vele kinderen, en ons weder een goet lichaam geeft, na dat bedorven te hebben door te veel te beminnen.

De Jongeling wiens aangeſicht bleek is geworden

worden, ſijne oogen verduiſtert en diep, ſyne lippen paars, zyne ſtem haperende, zyn ademhalen verbroken door tuſſchen-loopende ſuchten met ſnikken vermengt, die niets drinkt, en niets meer eet, die ſterven gaat door het uitſtekend gewelt van zijne verliefde hertstocht, heeft ſoo ras het beſit niet gekregen van 't gene hy bemint, of men ſiet hem allenxkens zyne krachten weder hervatten, zyne goede geſteltheit keert weder, en zyne geſontheit word vervolgens vaſt en verſekert. Noit ſou *Antiochus* ſijne geſontheit weder gekregen hebben, indien *Seleucus* hem zyne *Stratonica* niet had laten genieten; en noit zou *Justa*, de Vrouw van den Borgemeeſter *Boëtius*, uit haar quynen herſtelt zijn geweeſt, indien de Tooneel-ſpeelder *Pilades* ſijn medadoogen over haar niet betoond had.

De Jicht, die volgens de Geneesmeeſters dikwils veroirſaakt word door 't omhelzen van Vrouwen, word ſomtijts ook daar door geneſen, en men heeft Jicht-ſiekke geſien die verlicht wierden, wanneer ſy dit werk matiglijk oeffenden. Daar is in der daad geen verſekerder middel om onſe geſontheit te bewaren, of om een haaſtige doot te vermyden dan ſomtijts ſich tot een Vrouw te vervoegen. De Dichter *Lucretius* ſou ſijne doot niet verhaaſt hebben, indien hy de Schoone had

mogen besitten die hem deed suchten: en de dochter van 30 jaren, die *Riolanus* eenmaal ontledet en opgesneden heeft, sou haar leven niet hebben verloren indien sy getrouwt had geweest; Want het zaad sou hare natuurlijke warmte niet verdooft en uitgebluscht hebben, en haar slinkker balleken sou noit soo groot als een vuist zijn geworden door d'overtolligheit en het ophouden van dese stoffe.

In plaats dat d'ongeregelde liefde ons verstomt, soo veroirsaakt de liefde, die men voorsichtiglijk matigt, onse gesontheit, verwekt in ons vryborstigheit, en doet ons aangenaam worden. Een Boer die den geest van natuuren dom heeft, sal niet schynen te wesen dat hy is, wanneer de liefde hem heeft ingenomen; en dan sal hy misschien sich in staat bevinden om te redenkavelen, met een veel geestiger als hy, over de snedigheit des geestes, en de bewegingen van syne Hertstocht.

Het is dan waarachtig, dat d'omhelsingen der Vrouwen ons geen quaat konnen doen, wanneer wy slechts den raad van *Hippocrates* volgen, die ons selfs niet wil toelaten dat wy in de Lente, de bequaamste tijt tot dese verliefde oeffening, ons daar in souden te buiten gaan. Dese geöorlofde wellusten brengen

gen allerhande goet over ons: ſy maken onſen geeſt vernoegt, en vermeerderen de krachten onſes lichaams; ſoodanig dat, wanneer wy ſelfs mogten aangetaſt worden van fenyn, 't welk de krachten onſes herten ſou beginnen t'overweldigen, de vleeſchelijke vermenging, indien wy de natuur-kenners daar in willen gelooven, een genoegſaam krachtig genees-middel ſou zyn om ons van zijne quaataardigheden te bevryden.

Wanneer men niet geſint is dan kinderen te teelen, dat men enkelijk de bewegingen volgt van de natuur, en dat men daar toe niet word aangedreven door de prikkeling van 't zaad, gelijk wy dat zijn door de voortſtouwingen van d'andere uitwerpſelen onſes lichaams; dan ſal men noit zijne geſontheit verkorten door duſdanige bedryvens.

En om hier over te ſeggen wat ik denk, een oud Man van 70. Jaren ſal noch in ſtaat zijn om een Jonge Dochter t'omhelſen, en haar met kinde te maken, indien hy geduurende ſyne jonkheit niet te vele vryheden by de Juſſeren genomen heeft. Dit wilde 't Orakel tot die van Sparten ſeggen, wanneer het haar beval een ſtok-beeld aan *Venus* op te richten, met deſe woorden daar by geſchreven, *Venus die den ouderdom vertraagt*; ons willende daar door te kennen geven, dat ſy geen

vyandinne was van onse gesontheit, indien wy met voorsichtigheit hare raadgevingen volgden.

III. HOOFTSTUK.

Of'er waarachtige teekenen van swangerheit zijn.

HOewel onder de menschen gewoonten zijn die ons belacchelijk schijnen, soo moet men nochtans sich inbeelden, dat'er goede redenen geweest hebben om die in te voeren. De tijt heeft haar begunstigt, en 't gebruik, dat de meester en dwingeland is over de bedryven der menschen, heeft haar staande gehouden. Dese gewoonten zyn vervolgens versterkt, gelijk de kleine beeken na de zee loopende grooter wateren krygen, en eindelijk groote rivieren worden.

d'Oeffening welke de getrouwde nemen, danssende op den dach van hare bruiloft, schynt buitenspoorig voor vele persoonen, die altijt berispen 't gene haar mishaagt. Sy souden sich niet konnen inbeelden, dat het niet sonder reden is, als 't gebruik dese oude gewoonte noch styft. Maar indien men wat insicht wilde nemen, op de werkkingen welke dese bewegingen der nieuw-getroude ver-

veroirzaken, dat zou men misschien bevinden dat het danssen op de Bruiloften alleenig is uitgevonden, om het menschelijk geslagt te lichter eeuwigduurend te maken. Want het is noch de boosheid dezer eeuw', noch de verdorventheit der zeden, noch d'aanleiding der liefde, noch d'ongeregelde wellusten, die d'oirzaak zyn van deze dienstplichtigheit; het is de reden selfs die gewilt heeft, dat de nieuw-getroude souden danssen op den eersten dach hares Houwelijks, ten einde haar lichaam door deze beweging te luchtiger mogt wezen, beter geopend, en meerder bequam tot de teeling.

De Natuurkenners doen ons opmerkken, dat indien men een paard van groote waardigheid hebben wil, men de Merrie moet moede maken eer zy gedekt word; en dat van dusdanigen vermenging, veel eer als van eenige andere, gemeenelijk een moedig paard bequaam tot den oorlog voortkomen zal.

Soo ook de Vrouwen groote bewegingen gemaakt hebbende, alvorens sich in liefde by hare Mannen te vervoegen, hebben sich van een deel harer uitwerpselen verlost; en de warmte die zy danssende verkregen hebben, heeft gedient om hare verliefde partien te droogen, die veeltijds niet dan te

 voch-

vochtig zijn, en daar door geen goede gesteltheit hebben tot de teeling: want de te groote vochtigheit van dese partien is een der voornaamste oirsaken van d'onvrugtbaarheit der Vrouwen.

Na dese gesteltheden moet men in de Man en in de Vrouw andere omstandigheden aanmerkken, die tot gissingen dienen, om de kennis vast te stellen die wy konnen hebben van de Swangerheit eener Vrouw. Want indien de Man niet te oud noch te jonk is, zijn gematigtheit sterk, en zijn voornaamste partien wel gezont, dat hy niet te vet noch te maager zy; en dat hy de teeldeelen wel gemaakt en welgestelt hebbe: indien aan d'andere zyde de Vrouw ook de zelfde gesteltheden heeft, dat sy in de bloem harer jaren, een volkomene gesontheit geniete; dat sy niet te groot noch te klein zy, en dat hare stonden gewoon zyn te vloeyen volgens de wetten der natuur. Ik twyffele niet, indien men de minste teekenen heeft van dat de Vrouw swanger sou zyn, of men mag dat vastelijk vertrouwen, na zoo vele gesteltheden van d'eene en d'andere zyde.

Maar om dat dese gissingen geen klaarblykkende teekenen zijn van de swangerheit, zoo dunkt my dat men noch eenige andere moet zoekken, om zulks met versekertheit

heit te weten Men weet dat de ſwangerheit gemeenelijk is van 9. volle Maanden; dus ſullen wy aanvankkelijk de teekenen onderzoekken, die ons tot giſſingen dienen om de zelfde t'ontdekken van d'eerſte maanden af, en voorts die ons meerder verſekertheden geven in de laaſte maanden.

Men heeft reden om te geloven dat een Vrouw ontfangen heeft, wanneer ſy, na ſich met haren Man verluſtigt te hebben, droog blijft, en niet weder uitwerpt 't gene haar is toegebracht: en dat behalven dit, de Man van haar koomt zonder zeer nat te wezen Ter zelfder tijt gevoelt de Vrouw als eenige kleine rillingen, even gelijk die ons over komen na dat wy gegeten hebben. Sy lijd zomtijts eenige zwakheden en flauwten, in de ſtond dat het zaad des Mans na de gront van de lijfmoeder geſchooten word, en in een van hare hoornen ontfangen is, om ſich te vermengen met het zaad van de Vrouw, en aldaar d'ontfankenis te maken.

De lijfmoeder, als of ſy verheugt was van de vochtigheit te hebben genoten die aan haar eigen is, ſluit haar ſelven toe om die te behouden; 't welk aan de Vrouw ik weet niet wat voor ontroering veroirzaakt in hare natuurlijke deelen, waar van zy eenige kitteling en vermaak gevoelt, 't welk noch maakt

maakt dat zy dan gieriger na 't gezelſchap tracht van een Man.

Indien eenigen tijt daar na de Vroevrouw haar aanraakt, en eenige ſachte wederſtant aan de lijfmoeder vind, haar mondeken geſloten en zacht, gelijk den aars van een Hoen, ſoo heeft men geen reden om te twijffelen of de Vrouw heeft ontfangen.

Maar men vernoegt ſich niet met gemeene teekenen te hebben, men neemt noch vele andere ondervindingen, d'Oudheit navolgende, om de ſwangerheit eener Vrouw t'ontdekken. D'eene vryven dan d'oogen rood van die men denkt ſwanger te wezen, en indien die verw d'oogſchelen doordringt; dan twijffelt men niet of die Vrouw is beſwangert.

Andere trekken eenige druppelen bloeds uit haar lichaam, en na die te hebben in 't water doen vallen, zoo giſſen zy haar ſwanger te wezen, indien het bloed na de grond ſinkt. Daar zijner andere die haar 5. of 6. oncen enckele of met anys toegemaakte Meede te drinkken geven, daar zy haar op te bedde leggen; en zy oirdeelen van d'ontfankenis uit de ſnydingen die deze drank in de Vrouw veroirzaakt.

Andere geven haar noch een of twee oneen ſap van Seneçon met een weinig regenwa-

waters gemengt, en beelden ſich in dat zy ſwanger is, indien zy dit niet weder uitſpuigt.

Sommige, naar een klyſter-look in hare natuurlijke deelen geſteken te hebben, of te doen branden mirrhe, wierook, of eenige andere welriekende zaken, om haar den rook daar van te doen ontfangen van onder, gelooven dat zy ſwanger is, indien zy eenigen tijt daar na, in de mond of de neus, den reuk van de look of d'andere reuk-werkken niet gewaar word.

Daar zijn'er die verſcheide ondervindingen nemen omtrent de pis. Sy merkken deze vochtigheit aan zoo ras als zy afgaat; en na de zelfde gevonden te hebben beroert, en van verw als een rype Citroen-ſchel, met kleine ſierkens die daar in op en onder ſweven, zoo zeggen zy dat de Vrouw heeft ontfangen.

Andere laten de pis een heelen nacht ſtaan in een koper vat, daar men een ſijde naald in gelegt heeft; indien zy 's morgens eenige roode ſtippelkens op de naald bevinden, dan twijffelen zy niet aan de ſwangerheit.

Eenige andere nemen gelijke deelen van pis en witte wijn; indien de pis na geſchud geweeſt te zyn, ſich vertoont gelijk 't water daar men boonen in gekookt heeft, dan

ver-

verſekeren ſy dat de Vrouw ſwanger is.

Andere laten drie dagen een glaſen vat wel toegeſtopt de pis van een Vrouw ſtil ſtaan onder eenige ſchaduw, en na die dan uitgegoten te hebben op een ſchoonen doek, indien ſy eenige kleine dierkens daar op vinden, ſoo maken ſy geen moeielijkheit van te beveſtigen dat de Vrouw ſwanger is.

Eindelijk ſou ik niet konnen ſeggen, hoe vele ondervindingen de menſchen beſocht hebben, om de ſwangerheit eener Vrouw t'ontdekken. Maar de walgingen, de genegentheden tot het braken, het braken ſelfs, en d'andere toevallen die haar overkomen, zyn veel ſekerder, (indien'er ten minſten ſekere zijn) dan alle de vodderyen daar d'Oudheit plag voor den dach mee te komen, om te kennen of een Vrouw ſwanger is.

Indien de ſtonden in een Vrouw ophouden, ſonder dat ſy word aangetaſt van rillengen of van moeielijke koorts; ſoo de buik haar platter en opgeſchorter word als van te vooren; voornamelijk als ſy na gegeten te hebben traag is, en ſy haren buik niet aanraken kan ſonder pijn, dat zyn ook teekenen van d'ontfankkenis.

Deze ſtonden opgehouden om de teeling voort te zetten, veroirzaken haar gemeenelijk bitterheden in de mond, ſcherpe of ſuure

re

re opwerpingen, deemsterigheden aan de oogen, loomheden en vermoeitheden, pynen in 't hooft en in de lendenen, misnoegens, of vervoeringen van vreugde, waar van zy zelfs geen reden weet, vlekken in 't aangesicht of in eenige andere plaats van het lichaam, slaperigheden, eindelijk meest een ongeregelde lust: Want men heeft'er gesien, die doove koolen, asschen, kryt, turf, aarde, en andere diergelijkke saken gegeten hebben. Alle dese ongemakken zyn alleenig veroirsaakt door het ophouden der stonden, die van de Natuur tot hare bysondere gebruikens bewaart zyn, en alle de deelen van de Vrouw hebben alleenig te lyden, om dat zy bevochtigt zyn van humeuren die yder maand afgedreven moesten worden.

Behalven deze ongemakken zoo even aangemerkt, komen daar noch andere na vier maanden swangerheit, die ons tot nieuwe bewyzen dienen. Het bloed dat dagelijks aanwast in de aderen van een swangere Vrouw tot gebruik van het kind, dat dan daar van meerder noodig heeft, maakt in haar verscheide kleine ontsteltenissen, die ons van den staat onderrichten daar sy in is. Het werpt sich op de keel, en veroirzaakt daar, in d'eene vroeger en d'andere later, pynelijkheden, en hardigheden in de borsten, wan-

wanneer het sog daar in begint toebereid te worden, en de tepelen met haren omkring aan de blankke rood en aan de bruine swart worden. De stem begint dan grover te wesen, door de natuurlijke warmte die sich vermenigvuldigt, en het speeksel is in haar overvloedig: want men heeft schier noit swangere Vrouwen gesien, ten minsten van de gene die een goede gesteltheit genieten, die geen gtoote spuigsters waren.

Selfs vertoonen sich, op de beenen en op de dyen, van de bloed-rykste, opgeswollen aderen van verscheide verwen, welke wy *Varices* noemen: want men siet daar blaauwe aan de blanke, en swarte aan de bruine, door hare onderscheidene gematigtheit.

Boven alles een van de versekerste teekenen die ons de swangerheit van een Vrouw konnen ontdekken, is de beweginge van 't kind; want indien men de hand op haar buik legt, die eenige tijt daar op houdende, soo word men ontrent de vierde of vyfde maand een soete beweging gewaar, en ontrent het einde van de swangerheit een weinig harder beweging, die van boven na beneden koomt, en naar het voorste des buiks van de Vrouw, wanneer zy ligt. De Mole beweegt sich soodanig niet, zy volgt de beweeging des lichaams, en valt als lood na de zyde daar dat na

na toe helt. De winden hebben ook een verschillige beweging. Sy doen ſich ſomtijts ongelijkkelijk gevoelen nu aan d'eene, en dan d'andere zyde, en hare beweging geſchied niet na voren van de buik, gelijk in een waarachtige ſwangerheit: maar men gevoelt die dwarſch door de darmen, die men ſomtijts hoort rommelen

Indien men den pols der ſwangere Vrouwen aanmerkt, men bevind dat die veel waardiger is, en hooger gaat, dan op een ander tyt: zy hebben dan ook bloet en warmte voor twee perſoonen; en de Geneesmeeſters, die niet zeer wel ervaren zijn in de pols van deze Vrouw te taſten, zouden ſich licht inbeelden dat zy de koorts hebben.

Men vernoegt ſich niet met de ſwangerheit van een Vrouw in 't gemeen t'ontdekken, door teekenen die wy verklaart hebben; men wil 't noch weten of het een Soon of een Dochter is, dan of'er verſcheide kinderen zyn.

Het is waar dat de Jongens ook dikwils teekenen geven, die wy van de Meiskens niet hebben: Want zy, die een Soon moet baren, zal gemeenelijk veel beter-varende zyn, en ſal dien ſelfs veel eer gevoelt hebben, dan of zy een Dochter droeg, die van d'eerſte bedryven hares levens af meerder

pyn en ſmert aan hare moeder begint voort te brengen, dan een Jongen geduurende ſijn geheel leven doet.

Indien de Moeder ontrent het einde van hare ſwangerheit in eenige moeielijke ſiekte valt, ſonder een quaat kraam te krijgen; dit maakt een krachtige giſſing, dat ſy veel eer een Meisken als een Knechtjen in haare buik draagt: want deſe heeft ſijne verbindſelen veel drooger als die, en ſou ſoo harde ſtooten niet konnen wederſtaan.

Maar noch ſal een Knechtje alle de rechter deelen van de Moeder kloekker maken, die willende gaan, ſich eerſt van hare rechter voet ſal bedienen, en iets willende aantaſten, haar rechter hand eer ſal uitſteken dan haar ſlinkker. Men ſal ook in haar oog, in hare borſt, en in hare pols aan de rechter zyde veel meer glans, verandering, en kracht als aan de ſlinkker vinden; en indien men uit hare Borſten een druppel ſogs trekt, wanneer het daar in ſal gekomen zyn, zoo zal men ſien dat die rond op de nagel zal blyven ſitten, indien zy een Knechtje draagt, in plaats dat indien het een Meisken is, het zog zeer weyachtig zynde, zoo niet zal t'zamen blyven.

Om het getal der kinderen kan men niets aanmerkken, dan d'ongemeene groote van hare buik, en aan 't midden gelijk eenige

diepte

diepte, die ons het teeken van tweelingen geeft.

Van alle dese teekenen heeft men 'er die seer belacchelijk zyn: want te denkken, dat men de zwangerheit van een Vrouw kan ontdekken uit hare pis, zulks zou ik my niet konnen inbeelden. Ik weet wel tot hoe verre de gierigheit der menschen dese nieuwsgierigheit voortgeset heeft; maar d'onderscheide gevoelens die zy hier over dryven, doen my gerechtiglijk twijffelen aan de waarheit van hare ondervindingen.

De pis kan ons ten hoogsten geen andere teekenen geven, dan van den staat der deelen waar sy uit voortkoomt, en van de gestalte der gener daar zy mede pist. Gelijk zy niet door de lijfmoeder loopt, en niet dan hare Vrouwelijkheit bevochtigt, wat kan men dan voor gissingen nemen aan dit uitwerpsel als van de Blaas, der Nieren, en der buitenste deelen?

Alle d'ondervindingen die men gemeenelijk neemt van de pis, zyn by-geloovig; alles wat men in de lijfmoeder steekt, is gevaarlijk; het look is hetsig en brandende, wanneer men dat steekt in de teedere deelen des doortochts van de schaamte. De dampen van sterk-ruikende saken zyn verdacht, en hebben krachts genoeg om een quaat kraam te verwekken.

Maar men heeft noch andere teekenen die ons versekerder maken, dan dese van de swangerheid eener Vrouw; want de droogte der deelen na de verliefde omhelsingen, de kittelingen, en de rillingen die zy met eenen gevoelen, de swakheden en de flaauwten daar zy dan in vervallen, maken krachtige gissingen, om ons te doen gelooven dat zy ontfangen heeft.

Aan d'ander zijde, indien de lijfmoeder gesloten is, de stonden worden opgehouden, de buik in den aanvank plat word, en vervolgens koomt te swellen, dat men melk gewaar word die in de Borsten toebereid is, en eindelijk indien men in hare zyde een beweging gevoelt, die niet kan voortkomen als van het roeren des kinds, dat, indien ik soo spreken mag, een deel van d'ingewanden zyner Moeder is: alle dese teekenen, seg ik, t'samen komende, zyn genoegsaam bewijsen om ons t'overtuigen dat een Vrouw swanger is.

Maar om de waarheit te zeggen, daar is meerder versekertheit om haar swanger te gelooven, als te raden of zy een steen in de blaas heeft, wanneer men daar van eenige teekenen vind. Soo veele teekenen als het u zal believen na de swangerheit eener Vrouw, sijn nochtans niet dan gissingen, die somtijts ons

ons konnen bedriegen; en middelen om een Genees-meester beschaamt te maken, die met te grooten vertrouwen sulks wil versekeren. Ik beken dat men van de steen is versekert, wanneer men die aanraakt met het tast-yserken; en dat men ook overtuigt is over de waarheit van de swangerheit, wanneer men met de hand het hooft raakt van een kind dat in de geboorte staat.

Indien wy in 't bysonder alle dese teekenen ondersoekken, welke men gelooft bequaamst te zijn, om ons versekert te maken over de swangerheit van een Vrouw, wy sullen klaarlijk sien dat die alle twyffelachtige of gelijknamige zijn: want droog te blijven naar omhelst te wese, dat kan komen van de gesteltheit der Vrouw, en door de seer groote hitte van hare deelen. Een ongemeen vermaak te gevoelen, selfs tot daar van in een flaauwte te liggen, dat is mede geen gewis teeken van d'ontfankkenis. Het hert gevoelt dan de tegenwoordige krachten der liefde, wanneer men met lust de weelden des Houwelijks geniet, en de kitteling die een Vrouw dan gevoelt, koomt soo wel van d'omhelsingen des Mans, en van het drukken der borsten, dan van de weelden der ontfankkenis: selfs tot soo verre, dat 'er geweest zijn die geteelt hebben sonder zulke weelden te voelen.

Daar

Daar zijn onvruchtbare Vrouwen die van Natuur de lijfmoeder geſlooten hebben; en men vind 'er noch andere, die het mondeken hard en knobbelig hebben, en daarom noch niet ſwanger zijn.

De ſtonden houden dikwils op in de Dochteren, ſonder eenig achterdocht van dat ſy ſwanger ſouden weſen; en de bleeke verven, om niets van d'andere ſiekkelijkheden te ſeggen, zijn altijt verſelt van het ophouden der ſtonden. Men heeft ſelden Vrouwen geſien met valſche bevruchtingen of met Molen beladen, in welke de ſtonden niet waren opgehouden. Maar daar zijn noch ſwangere Vrouwen, die hare ſtonden hebben op d'eerſte maanden van hare ſwangerheit; en ik ken 'er ſelfs die noch geregelt waren, ſchier heel den tijt dat ſy haar kind droegen.

De buik word in den aanvank plat, en verdikt ſich vervolgens ſo wel door een valſche bevruchting, door een Mole, en door andere ſiekkelijkheden, als door de waarachtige ſwangerheit; en dikwils kan men de dikte niet wel onderſcheiden door deſe verſchillige ongemakken veroirſaakt.

De melk, en het roeren van 't kind, 't welk de verſekerſte teekenen van ſwangerheit ſchynen te weſen, zijn dat niet meer als de an-

andere: men ſiet Dochteren die melk hebben door het ophouden van hare ſtonden, indien wy *Hippocrates* en andere Geneesmeeſters naar hem, willen gelooven; en Vrouwen die gants geen melk krygen voor dat ſy gebaart hebben.

Het roeren dat ſy in haren buik gevoelen, kan opgewekt zijn door winden of door eenige humeuren; en de voorbeelden der Vrouwen die ſich daar door bedrogen hebben, zijn niet ongemeen; eenige verſtandige Geneesmeeſters ſelfs hebben daar in wel gemiſt. *Hippocrates*, ſoo geleert als hy was, heeft getwyffelt over de vruchtbaarheit van *Temenes* ſuſter: en *Avenzeor* gaf een krachtige purgatie aan zijne Vrouw, ſonder te kennen dat ſy ſwanger was.

Daar zijn anderſins ſoo vele ſtreken in dit geſlacht, dat men wel ſnedig moet weſen om daar door niet betrapt te worden, wanneer het ons ſoodanig bedriegen wil. Want als een Vrouw geſint is vruchtbaar te ſchynen, om dies te meer van haar Man of haren Minnaar bemint te worden, dan zijn 'er geen liſtigheden welke ſy niet uitvind om ſwanger te ſchynen. Het is met de ſwangerhit als met de ſchriften, men kan die niet waarachtig en deſe niet valſch kennen, als door giſſingen. Het zijn de eerſte kinderen

niet, die in een ander plaats waren onder-geſtelt, na dat men eendrachtig ſich op de ſwangerheit van een Vrouw had vertrout. *Lepida* wierd veroirdeelt van ſich zoodanig gedragen te hebben; en men vind huidensdaags Vrouwen genoeg die ſich ſterk maken, of de ſwangerheit te veinſen; of een kind onder te ſteken.

Na dit al kan men beſluiten, dat men noit vaſt-ſtellig mag verſekeren dat een Vrouw ſwanger is; dewyl alle de teekenen waar van men ſich kan bedienen onſekere zijn, en dat de Vrouw ſelfs, die zulks beter mag oirdelen dan wy, dikwils ſich noch daar in bedriegt.

IV. HOOFTSTUK.

Van de formeering of toeſtelling des menſch.

IK bevind my onwetend verwert, door 't vervolg van de ſtoffe die ik verhandel om van eenige ſeer moeielijke geſchillen te ſpreken, welke de Godsgeleerde, de Philoſophen, en de Geneesmeeſters onder haar dryven.

De Oudheit heeft ſich te ſeer aan de reden gebonden, om recht te oirdeelen over 't gene ſy ons in de ſchriften heeft nagelaten: het mee-

meeſte deel der ſaken die ſy geſeit heeft, zyn of ydel, of twyffelachtig, of valſch door die reden. En om hier niet te ſpreeken als van het formeren des menſch, alles wat ſy ons daar van geleert heeft, is ſeer duiſter, of ſeer onvolkomen; ſoo dat wy verplicht zyn geworden de hand, om ſoo te ſeggen, aan 't werk te ſlaan, ten einde wy hier in de verborgentheden van de Natuur mogen ontdekken. Wy hebben ons niet alleenig bedient van d'ontdekkingen door andere gedaan: maar ons ſelven ook begeven om die te doen omtrent de dieren, en omtrent de Vrouwen ſelfs, ten einde de wonderbaarlijke gronden of beginſelen naauwkeuriger op te ſoeken, die gedient hebben tot ons te formeren.

Wy zyn overtuigt, dat de Vrouw ſoo wel de ſtoffe geeft als de Man, om daar uit het kind te formeren, 't welk ſy beide teelen. Maar om dat men niet ſou konnen redenkavelen van de formeering eenes kinds, ſonder van te voren met naaukeurigheit de deelen die daar in arbeiden aangemerkt te hebben, ſoo heeft het my goet gedacht hier by te voegen tot het gene wy geſien hebben op 't eerſte Hooftſtuk van 't eerſte deel deſes boeks, noch vele byſondere ſaken die ik ontdekt heb in de natuurlijke deelen der Vrouw, welker kennis ons ſeer veel ſal dienen

nen om te begrypen hoedanig de Natuur werkt in ons te formeren. De twee zaden des Mans en der Vrouw t'saam gevoegt zynde, zoo word daar een kind uit gemaakt, door middel van een verstandelijkheid die voor haar selven toestelt alle de deelen, welker bedryven en gebruiken ons dagelijks in verwondering vervoeren. Maar om dat dit t'saam gestelde van ziel en van lichaam niet zou konnen leven zonder voedzel, zoo sullen wy spreeken van 't bloed der stonden; en voorts zullen wy met trappen aanmerkken de bestieringen welke de natuur maakt, om een kind te formeeren in d'ingewanden zijner Moeder.

I. ONDERDEEL.

Van het zaad des Mans.

HEt zaad des Mans is het schuim van ons beste bloed, volgens *Pythagoras*, en het soet afvloeijen van het merg des ruggraats, volgens *Plato*: het is het suiverste en lekkerste deel van de herssenen, gelijk *Alcmeon* wil; en een selfstandigheit uit geheel ons lichaam getrokken, gelijk *Democritus* en *Hippocrates* het achten. Eindelijk indien wy *Epicurus* daar in gelooven, het is een Elixir,

een

een uittrekſel, of een kort begryp van onſe ziel, en van ons lichaam. Andere Philoſophen, als *Ariſtoteles*, hebben ſich ingebeeld, dat het een uitwerpſel was van 't laatſte voedſel; maar volgens 't begryp dat *Tertullianus* daar van heeft, ſoo is het een werkking van onſe verliefde begeerten, en een vloed van onſe ſiedende geilheit.

Sijne ſelfſtandigheit moet dik en lymig weſen, als het is volgens de wetten der Natuur, om d'overvloed van geeſten langer te bewaren, nevens de natuurlijke warmte daar het van vervult is. Het is ſoodanig in Mannen van middelmatigen ouderdom, de warmte, die ſy meerder hebben als d'andere, deſe ſtoffe kokende, en die voltoiende om dat vruchtbaar te maken. Des ſelfs eygenſchap is, dat de warmte het dik maakt, en de koude doet dat ſmelten en met eenen ſwart worden. De koude lucht in der daad verſtrooit zijne geeſten, en maakt het tot een dood lichaam des zaads, om dus te ſpreken, in plaats dat de warmte zijne ſubtyle deelen vermenigvuldigt, wanneer dat ſlechts zy daar het zijne gematigtheit mag bewaren.

Syn reuk die men etterachtig kan noemen, is een bewys van zijne vruchtbaarheit, en alle de dieren die verhit of tochtig zijn, doen uit hare lichaamen ſoo doordringenden reuk waaſ-

waaſſenen, dat men 't naauwelijks ontrent haar kan harden. Indien men op dien tijt haar dood om haar vleeſch te eeten, de reuk daar van is ſoo aangenaam, dat ik perſoonen gevonden heb, die gedrongen waren het uit te braken na dat ſy geſmaakt hadden.

Indien men naauwkeurig acht ſlaat op het zaad van een Man, ſoo ſal men daar in tweederley ſelfſtandigheden vinden, d'eene dik, en lymachtig, d'andere dun en geeſt-rijk: in dit laaſte deel gelijk wy ſulks hier na ſullen verklaren, is het dat de grond en het beginſel ſit van de beweging, welk beginſel van een aart is overeenkomende met het gene in de geſternten ſchittert.

Dit zaad duſdanig t'ſaam geſtelt komt niet alleen uit de ballekens en de kleine blaaskens die dat bewaren, het loopt noch af uit alle het overige onſes lichaams, gelijk ons *Hippocrates* verzekert, de oudſte en meeſt verlichtſte van onſe Geneesmeeſteren.

Want indien het uit alle de deelen van ons lichaam niet voort quam, wy ſouden ſoo haaſtigen en ſoo algemeen ontlediging niet gewaar worden, wanneer wy een Vrouw omhelſen. Op een oogenblik ſou ons hert en onſe herſſenen niet uitgeput worden van geeſten, en geheel ons lichaam ſou geenſins in een vernietiging vervallen die men niet kan uitdrukken.

Aan

Aan d'ander zyde souden wy so seer niet opspringen van vreugde, indien geheel ons lichaam niet mede hielp tot dese ontlediging; en de wellust sou soo bovenmatig niet wesen, indien die niet af hing van alle onse deelen.

Voorts indien het waarachtig is, dat de geesten des zaads gemaakt zijn, uit het subtylste deel van het zenuwachtig sap, en dat dit sap gemaakt word van onse slag-aderen en van onse aderen, soo sie ik niet waarom men aan dese selfde geesten den aart en het merkteeken weigert van de deelen waar uit het gekomen is: Want indien de pis ons de verschillige gesteltheden aanwyst van de deelen daar sy doorloopt, het zaad afloopende van dese selvige deelen, sal sonder twyffel met sich voeren de beeltenissen van heel ons lichaam.

In der daad wat reden souden wy komen bybrengen van de gelijkkenis der kinderen met haar Vader of met haar Moeder, indien wy van dese waarheyt niet overtuigt waren? En hoe souden wy ons konnen inbeelden, dat een Vrouw van natuuren kreupel, een kind sou voortbrengen kreupel, gelijk sy aan de selfde zyde; en dat sy noch andere sou teelen met de selfde gebreken, die sy uit den buik hares Moeders heeft mede gebragt.

Indien men d'oirsaak daar van wil toeschryven aan de kracht van d'inbeelding, soo heb

heb ik niet dan de Hiſtory hier by te brengen die *Gaſſendus* ons mededeelt, van een klein teefje dat krepel zynde krepele jonge voortbragt; om in 't voorby gaan te doen ſien dat d'inbeelding geen deel heeft in duſdanige gelijkkeniſſen.

II. ONDERDEEL.

Naaukeurige beſchryving van de natuurlijke en inwendige deelen der Vrouw.

ALvorens te ſpreken van het zaad der Vrouw, en van de wyſe op welke een kind geformeert word in hare ingewanden, heb ik het noodig geoirdeelt een naauwkeurige beſchryving te maken van hare natuurlijke deelen, en d'opmerkkingen, die ik daar over gemaakt heb, te voegen by 't gene ik daar van in 't gemeen geſeit heb in 't eerſte deel van dit Boek.

't Gene ons gemeenelijk verhindert de ſaken met vlyt t'onderſoekken, is de gedachte daar wy in zyn, dat d'Ouden niets onbekent is geweeſt, en dat'er niets meer overig te weten zy In deſe gedachte koomt de vaardigſte en doordringenſte geeſt ſich verſlappen en verſtompen; en om dat wy van natuuren den arbeit haten, ſoo vernoegen wy

wy ons, met zonder moeiten te leeren 't gene men ons seit. Maar my dunkt dat'er geen konst volkomen word, dan door d'ondervindingen die men daar in kan doen. Men moet altijt de sinnen om raat vragen, ten einde wy daar door ontslagen mochten worden van de valsche gevoelens die men ons mogt gegeven hebben.

De lijfmoeder is een voornaamste gedeelte van een Vrouw; dewyl sy haar soo veele qualen veroirsaakt door hare ongesteltheden, en zoo veel goets toebrengt door hare goede gesteltheit. Want indien men insicht maakt op de siekkelijkheden welke de Vrouwen lijden door d'ongemakken van de lijfmoeder wy zullen t'samen toestemmen, dat alle die haar quellen veel eer uit dit deel als uit d'andere voortkomen, of ten minsten dat zy haar niet laten gevoelen, zonder dat die eeniger wijse daar d'oirsaak van is. Het lichaam word niet alleenig daar van geplaagt, de ziel is noch daar over gevoelig, en de siekte maakt meer andere deerlijke indrukkingen op het een en 't ander gedeelte. In tegendeel wanneer de lijfmoeder in goede staat is, dan zou men niet konnen seggen wat voordeel zy een Vrouw toebrengt. De verw van haar aangesicht is levendig, haar oogen zyn helder en vol vyer, hare stem is aangenaam

en

en verlokkelijk, haar spreken is aantrekkend
met een woord, de liefde verwekt in haar
driften van soetheit en van lieftaligheit.

Ik heb elders gezeit, dat de lijfmoeder ni...
van een seltden staat was in alle Vrouwen. S...
behoud noch hare selfstandigheit, noch ha...
gestalte, noch hare groote, noch hare ge...
wonelijke figuur, wanneer een Vrouw swan...
ger is, hare verw, hare dikte, en hare in...
wendige effenheit of vlakte, zijn dan noch
heel anders; en indien men de moeite wil ne...
men van in dien tijt haar open te snyden, me...
sou dan die ligt in 5. of 6. vliesen konnen ver...
deelen.

De ballekens of eyernesten zijn gemeene...
lijk twee vingers breed lengte van de lijf...
moeder af, in de Vrouwen die niet swange...
gaan: maar in d'andere raken sy dicht aan de
lijfmoeder, en die zijn veel langer, veel plat-
ter, en meer vol zaad in deze dan in de eer-
ste. Hoe meer de Vrouwen naderen tot den
tijt hares barens, hoe meer zy, soo wel als
de lijfmoeder, hare gestalte en hare natuur-
lijke figuur verliesen. De witte stoffe, waar-
van zy dan overvloedig vol zijn, koomt over-
een met het wit van een hoender-ey, gelijk
Beserus getuigt dat dikwils gesien te hebben.
De ontleedinge gedaan van dien braven *Pro-
fessor Fredrik Ruysch*, in Amsterdam, den 15
April

April 1673. in een Vrouwen lichaam, bygeval in haar soo dadelijke bevruchting verdronken, heeft genoegsaam aangewesen, de rechte gestaltenis der balletjens, of eyerblaasjens, het geene geraakt was, tot het voortbrengen van een mensch; sijne gealtereerde kouleur: in tegendeel de andere blaasjens of eyertjens, als het wit van een Hoender ey; welk zaat of stoffe daar so vast in yder blaasjen of eyertjen is besloten, dat in het openen, somtijts by het mes daar uitspringt.

Vier vaten komen ter rechter en ter slinker van de plaatsen die wy elders hebben aangewesen: sy zijn in malkander gekronkkelt en t'samen gebonden door het verlengsel van het buikvlies, dat haar op de wyse van een buisken besluit, en dus nederdalende na de lijfmoeder; verdeelen sy sich in twee takken, waar van d'eene, die de dikste is, sich uitstrekt tot de lijfmoeder, en d'andere tot de ballekens. De eerste is dikwils in drie takskens verdeelt, waar van d'eerste en de dikste uitgestrekt is in de lijfmoeder, om daar de stonden te veroirsaken in de Vrouwen die niet swanger zijn, 't welk d'ondervinding ons heeft vertoont in d'omgekeerde lijfmoeders; of om daar te brengen in d'andere, waar mede het kind gevoed worden mag in de laatste maanden der swangerheit. Het

tweede is kleinder, en dient niet dan om de lijfmoeder te bevochtigen en te voeden. En eindelijk is het derde groot genoeg; het beſet de lengte der vlieſen van de lijfmoeder, en gaat ſich eindigen door veſelige peeskens na hare ſchaamte, waar het ſich vermengt met d'onderbuikige en darmbeenige vaten: dit is het, dat de ſtonden maakt in de ſwangere Vrouwen, en die haar ontlaſt van d'overtolligheit harer humeuren.

Daar zyn geenen deelen in 't lichaam der Vrouw, waar de verwydingen en de mededeelſaamheden der vaten ſich klaarder vertoonen dan in de lijfmoeder: Want men heeft niet als van d'eene zyde daar in te blaſen, alle de vaten ſwellen ook daar van op aan d'andere zyde, en worden met wind vervult; ſoo dat men hier na niet twyffelen kan aan de vermenging der humeuren in dit deel.

Bykans alle d'Ontleders noemen de vaten waar van wy nu geſprooken hebben, *ſpermatyke* of zaad-vaten; of om dat ſy zich ingebeeld hebben, dat deſe het zaad toebereideden, of dat het zaad der Vrouwen niet verſchillend was van hare ſtonden: maar voor my ik heb die altijt vol bloeds gevonden, en ſal die noemen de bloedrykke vaten der lijfmoeder.

d'An-

d'Andere tak die tot de ballekens uitgeſtrekt word, is in twee takjens verdeelt, gelijk ik door een vergroot-glas heb aangemerkt 't Een loopt in een der uiterſte einden van 't balleken, met ſoo grooten konſt, dat de Slag-ader en de Zenuw ſich in duiſent kleine veſelen verdeelen, en hare vochtigheit in die holte doen uitlekken. d'Andere zich verliesende in het breed bindſel, dat haar tot ſteunſel dient, voert ſonder twyffel tot de *Tuba* de vochtigheden, bequaam om de Bollen te maken en t'onderhouden daar de kinderen in geformeert worden.

't Gene ik in 't byſonder heb aangemerkt, is, dat de zaad-vaten die overvloedig uitloopen in het breed bindſel, tuſſchen het balleken en de *Tuba*, en die men de begeerlijke vaten kan noemen, een, twee, of drie tronkken hebben, die ik gewaar ben geworden, in eenige Vrouwen, aan de hoornen van de lijfmoeder te raken; gelijk of de vochtigheit komende uit de ballekens door de eindelvaten, verſcheide tronkken verſchafte, om mede te deelen aan de hoornen der lijfmoeder 't gene ſy bevatten.

De hoornen der lijfmoeder die men de *Tuba*, of het *Trompet van Fallopius* noemt, hebben hare overeenkoming met de vlieſige zaad-vaten der Mannen: want ſy bewaren

in kleine ballekens het zaad der Vrouwen: dese hoornen komen uit yder zyde der lijfmoeder ontrent haren grond: sy hebben in de lengte 7 duimen breed of daar ontrent; en in de dikte ten naasten by een duim breed in de swangere Vrouwen; maar in de jonge Dochteren of in de oude Wyven, zyn die seer klein, en schynen slechs een bindsel te wesen. Aan de kant van de lijfmoeder zyn sy dun, hard, en wit, en voorts worden sy rooder en dikker, na de mate dat sy daar van afwijken; en sy vesten sich aan 't ander einde, 't welk wy noemen de *fraigne van 't Trompet.* Dese doortochten, die ik bevonden heb vorder te loopen in den buik boven de ballekens, zyn in sommige plaatsen meer gedrongen als in d'andere, soo wel dat yder drie of vier kleine holligheden maakt, die oirsaak konden wesen van verscheide kinderen, welke een Vrouw t'eener dragt voorbrengen mag.

De fraaigne is gemaakt van kleine veselen onder malkanderen gevlochten, beladen met een kleefachtige vochtigheit, voornamelijk wanneer een Vrouw swanger is. Dese veselen, die kleine zenuwkens gelijken, verhinderen sonder twyffel dat het zaad daar niet meerder uit koomt dan het doet, door d'opening van de fraaigne, of veel eer toebe-

bereiden ſy daar de lucht, wanneer het kind daar begint geformeert te worden, even-eens gelijk de *Luette* en het ſtrot klapje die toebereiden voor de Longer. Want deſe hooftſtoffe is een lichaam dat alles doordringt, en ſelfs ſich een toegank maakt in de meeſt t'ſaam geperſte en aldervaſte ſtoffen. Het is miſſchien hierom dat men deſe tuiten genoemt heeft, het ſuig-gat, of het toch-gat van de lijfmoeder.

Een Vrouw heeft ſoo ras niet ontfangen, of men merkt ter ſelfder tyt meer dan in een ander, een verheffing aan d'opening deſer vaten van de lijfmoeder; en ik heb daar dikwils als een klein vleesachtig velleken gevonden, 't welk men een klapje kon noemen, dat d'inkomſt verdedigde, en het uitkomen beloofde aan de humeuren die in de lijfmoeder weſen mogten.

Deſe hoornen, welke men de uitſchiettende vaten kan noemen, zyn vervult van een ſtoffe, die eenigſins wat dikke wey gelijkt; men vind die dikwils met ſoo grooten overvloed in de Vrouwen die hevig beminnen, dat ſy aan twee kanten daar uit loopt, wanneer ſy geſchud word; dit is te ſeggen, door de fraeigne, om de toevallen te veroirſaken die de Vrouwen aantaſten, die met dampen beladen en geplaagt zyn; en door

d'opening van de lijfmoeder, om de besmettinge te maken, welke de verlieftte menigmaal lyden.

Ik heb dikwils opgemerkt in de volle teeven, 't wel *Harveus* in de hinden heeft aangemerkt, dat de hoornen der lijfmoeder een beweging hadden bykans gelijk onse gedarmten; en ik twyffel niet of die der Vrouwen hebben sulks ook, om sich noch t'ontlasten van 't kint dat daar in begint geformeert te worden; en om sich te verdedigen tegen d'overvloed van het verdorven zaad; soo wel als om haar te bevestigen tegen 't geweld der bewegingen, die sy somtijts gedrongen zyn te doen, heeft de natuur haar versterkt door een krachtig bindsel, dat van 't een einde tot het ander gaat. Want het zyn dese hoornen met de ballekens, en niet het lichaam der lijfmoeder, die men met sulken kracht voelt bewegen, in sommige Vrouwen door d'opstyging gequelt.

III. ONDERDEEL.

Van het zaad der Vrouw.

INdien *Aristoteles* en sijne aanhangers van over vele eeuwen soo grooten achting niet hadden verkregen, ik liet my voorstaan, dat

dat het my licht ſou vallen tegenwoordig te bewyſen, dat de Vrouwen zaad hebben, 't welk ten deele mede helpt in de teeling. Want men ſou niet dan ſonder vooroirdeel t'onderſoekken hebben, de werkking en 't gebruik der deelen welke ik ſoo even beſchreven heb, om overtuigt te zyn dat het gevoelen, waar ik in ben, het waarſchijnelijkſte is: maar alvorens dit in al ſijn kracht vaſt te ſtellen, laat ons in weinige woorden ſien, of de redenen der tegenpartyders eenigſins gegrond zyn.

1. Indien de Vrouwen, ſeggen ſy, zaad hadden, dan ſouden ſy geen ſtonden hebben, terwijl d'eene en d'andere ſtoffe genoegſaam kan zyn om een kind te formeren; maar om dat wy verſekert zyn, voegen ſy daar by, dat ſy ſtonden hebben, ſoo moet men beſluiten dat ſy geen zaad hebben.

2. Anderſins indien de Vrouwen zaad hadden, ſoo ſou daar uit volgen, dat ſy een beginſel van werkking ſouden hebben, waar door een kind in hare ingewanden geformeert worden kan, ſonder van een Man deelachtig te weſen, haar zaad op hare ſtonden werkkende. Maar om dat wy daar van geen voorbeeld hebben, ſoo moet men ook bekennen dat ſy geen zaad hebben.

3. Voort ſou daar noit ontfankkenis ge-

schieden sonder wellustigheit, indien de Vrouwen zaad hadden; maar om dat, seggen sy, wy versekert zyn, selfs door de bekentenis der Vrouwen, dat sy somtijts zyn swanger geworden, sonder van 't minste vernoegen geraakt te worden; soo moeten wy gelooven dat sy geen zaad hebben: Want indien sy dat hadden, sy souden dan sonder twyffel van dessels uitschieten onderricht weten, door eenige kleine wellustigheden.

4. Eindelijk seggen sy, indien de Vrouwen zaad hebben, soo is dat ten minsten niet vruchtbaar, en kan geensins tot de teeling dienen; soo dat het niets is dan een overtollige vochtigheit om hare natuurlijke deelen te bevochtigen, en om haar op te wekken, wanneer sy uit liefde moeten t'samen vereenigen: en gelijk de gesnedene noch een aart van zaad hebben dat gants geen kracht heeft, even soo hebben de Vrouwen mede eenige stoffe, die geensins kracht heeft om een kind te formeren.

1. Maar d'ondervinding doet ons sien dat het heel anders gaat; en de reden stryd daar niet tegen: want het zaad der Vrouwen is wel onderscheiden van hare stonden, het een is wit, en d'andere zyn rood: dat koomt in kleine quantiteit daar uit, en schiet gemeenelijk niet af sonder eenige wellust; en dese

stor-

ſtorten ſich meeſt in overvloed uit; en wel wijd van haar te verheugen, ſoo worden ſy daar door bedroeft en neerſlachtig: boven dit al kan een krachtige inbeelding, dikwils helpen tot het afſchieten van 't zaad; maar hoe krachtig dit vernoegen van de ziel ook mag weſen, noit ſou het de ſtonden eenen eenigen dagh konnen verhaaſten noch vertragen. En dus hebben de Vrouwen haar zaat en haar ſtonden te gelijk, dewijl ſy verſcheide driften hebben, die daar van klaarblijkkende teekenen zyn; de eerſte ſtoffe dienende om te teelen, en de twede om de kinderen ten deele te voeden die ſy gemaakt hebben.

2. De redenkaveling deſer Philoſophen, over het formeren of toeſtellen des menſch, is ſoo wijd van de waarheid, dat ik my verwondere over de ſwakheit harer redenen Sy laten ſich voorſtaan, dat het bloed der ſtonden in den aanvank dient om ons te formeren, en d'ervarentheit doet ons het tegendeel ſien, namelijk, dat wy verſcheide maanden in den buik onſes moeders zijn ſonder die noodig te hebben. Op deſe valſche grond ſtellen ſy hare redenkavelingen vaſt, die van ſelfs om verre vallen; want het zaad niets konnende alleenig verrichten, en niet dan voor een gedeelte oirſaak zijnde, ſoo is het onmogelijk dat dit de geheele en

de werkkende oirsaak van de teeling sou wesen.

3. Ik staa toe dat de wellust niet altijt de teeling verselt; en ik sou niet konnen gelooven, dat alleenig het uitschieten van 't zaad in de Vrouwen haar de vernoegens veroirsaakt. De kitteling, welke sy gevoelen van de deelen des Mans, en de krachtige inbeelding die sy hebben in den verliefden stryd, zijn de voornaamste oirsaak daar van; soo dat ik my niet verwondere, als'er eenige zijn die de vryheit van d'inbeelding niet hebbende, noch ook de kitteling, sonder wellusten geteelt hebben.

4. Na dit al indien de Vrouwen geen bequaam zaad hebben om te teelen, hoe gelijkken de kinderen dan soo volkomentlijk hare moeder in de hoedanigheden des lichaams, in de driften der ziel, en in de siekten die sy onderworpen zijn?

Maar om noch beter te bewysen 't gene wy nu geseit hebben, soo sal men my toestaan, dat de Natuur niet te vergeefs doet, en dat 'er soo grooten toestel niet noodig was van zaad-vaten, van ballekens, van hoornen &c. indien dese partien alleenig gemaakt waren om de lijfmoeder te bevochtigen. Sy hebben gewisselijk een andere plicht, dan die dese Philosophen aan haar geven; sy dienen

nen tot het zaad te maken om de menſchen te formeeren. En ofſchoon het zaad der Vrouwen ſoo wel niet gekóókt zy als dat der Mannen, ſoo laat het nochtans niet zaad te weſen, gelijk haar bloed bloed is, ofſchoon het minder doorteert mag zyn als het onſe

Men weet aan wat voor ſiekkelijkheden eenige Vrouwen onderworpen zijn, wanneer ſy Maagden of Weduwen blyven; en men weet ook wat het vaardigſte en krachtigſte hulpmiddel is om haar te geneſen. Indien het zaad, dat in de hoornen der lijfmoeder word opgehouden, aangelegt word tot het formeeren van een Kind, dan houden alle de deerlijke ongemakken, waar mede ſy van te voren geplaagt waren, in een oogen blik op, en d'oirſaak van hare qualen tot andere betere gebruiken dienende, ſoo genieten ſy vervolgens een volmaakte geſontheit.

Maar noch indien ik een vergelijkkenis durf maken tuſſchen de wyfkens der vogelen en de Vrouwen, ſoo ſou ik konnen ſeggen dat, dewyl ſy zaad hebben om hare jongens te formeren, de Vrouwen het ook hebben 't welk tot de teeling dient. Wy bemerkken tweederhande ſelfſtandigheden in een hennen-ey: het kieken word geformeert uit het wit, dat het zaad is van de henne, en word daar van gevoed in d'eerſte dagen van het broeden

en

en in de laaste voet het sich met den doyer, die uit het suiverste bloed van de henne voortkoomt; soo dat het wit van 't ey overeen komende met het zaad van de Vrouw, men kan seggen, dat de teeling in de Vrouwen als in de eyeren geschied, en dat sy helpt tot het formeren van een kind, van hare zyde zaad gevende, soo wel als de wyfkens der vogelen.

Eindelijk, indien het my geoorloft is in dese gelegentheit my te bedienen van de Heilige schrift, sal ik konnen besluiten, dat de Vrouw zaad heeft, 't welk mede helpt tot de teeling; dewyl Godt de menschen dreigende, hen door de mond Mosis seit, *dat hy een onversoenlijke vyandschap sal stellen tussen het zaad der Vrouw, en het zaad der Slang*; van d'eene en d'andere nakomelingen sprekende.

IV. ONDERDEEL.

Van de Ziel des menschen.

WY zyn overtuigt van de wesentlijkheit veler saken, of schoon wy de hoedanigheden der selver niet kennen. Wy staan alle toe dat wy een ziel hebben, onder welker bestiering wy leven; maar wy weten niet wat dese ziel zy die ons doet

doet wercken, en ons dat verhindert wanneer 't haar belieft. Wy weten ook niet op wat plaats in ons sy hare sitplaats heeft. Dese ziel, die alles kent, kent haar selven niet: sy is als een oog die alle de voorwerpselen ontdekt, maar die niet siet, en niet weet van wat deelen sy t'saam gestelt is.

Dese moeyelykheit, welke wy hebben om den aart van de ziel te begrypen, is een klaarblijkkend bewijs, dat sy naar het beeld Godts is gemaakt, die selfs niet begrepen kan worden. Ondertusschen indien wy hopen konden eenige kennis daar van te krygen, so moeten wy de moeite niet nemen van De Philosophen over dese stoffen te vragen; sy hebben te veel daar van geseit om de waarheit te seggen. Hare natuurlijke neiging, en d'onderscheide driften haarer ziel, hebben haar dikwils in dwaling doen vallen; om dat dese twee saken haar soo seer niet gedreven hebben, tot onse ziel sorgvuldig t'ondersoekken, als daar van met voorinneming te oirdeelen.

Want de genegentheit die sy gehad hebben voor de grootheit, de verheffing, en d'onafhankkelijkheit, heeft haar ongevoeliglijk verwert in een valsche geleertheit, waar sy ydele onnutte saken gesien hebben, die hare verborgene trotsheit vlieden,

met al de werelt over haar te doen verwondert-staan. De passien of driften hebben haar dan buiten haar selven doen gaan, om sich de saken te verbeelden, niet volgens het gene sy in haar selven waren, om oirdeelen der waarheit daar van te maken; maar volgens d'overeenkoming die sy met haar hadden om hare genegentheit te vleien, nevens die der gener met welke sy vereenigt waren, of door natuur of door wille. Want de natuurlijke vereeniging die wy hebben met de gene die rontom ons zijn, door de gelijkke overeenkoming van onse gematigtheid, van onse betrachting, en van de valsche Religie, waar in wy alle zijn opgetrokken, is dikwils oirsaak van vele dwalingen daar wy alle dagen in vallen.

Wy maken vervolgens daar van andere deelachtig, om dat men ons die medegedeelt heeft; en wy zijn daar van overredet, om dat wy die niet met aandachts genoeg opgemerkt hebben; en dat wy niet sonder belang daar ontrent zijn geweest, om daar van wel te konnen oirdeelen. De liefde tot nieuwe en ongemeene saken neemt van te vooren ons dikwils in, tot voordeel van 't gene wy voor verborgene waarheden aannemen: en ik beken oprechtelijk, dat al het gene den character van 't oneindige draagt, gelijk de ziel,

ziel, machtig is onſe inbeelding t'ontroeren, en ons te verleiden, wanneer die ten minſten onfeilbare gronden hebben, die ons konnen geleiden in alle de moeielijkheden, die ſich op doen over deſe ſtoffe.

Want wat waarſchynelijkheit is 'er, dat men ſou konnen oirdeelen welk gevoelen het waarachtigſte zy, rakende den aart en den oirſpronk der ziel, in de boekken der gener die daar van geſchreven hebben? Maar ſonder my hier op te houden met de Heidenſche Philoſophen, ſal ik ſeggen dat vele Chriſtenen gelooft hebben, dat de ziel des menſchen een lichaamlijke ſelfſtandigheit was, en dienvolgens vergankkelijk, gemaakt uit lucht en vyer, gelijk ſulks eenige Kerkvergadering heeft uitgeſprooken tegen de Heidenen, die de ſelvige onlichamelijk en bygevolg onſterffelijk geloofden.

Andere Chriſtenen hebben het tegendeel ſtaande gehouden, en geleit met de laatſte Concilien of Kerkvergaderingen, dat ſy onlichamelijk was, en by gevolg vry van alle voorvallen die de lichamen overkomen. Sommige hebben geleert dat volgens de woorden der Heilige Schrift, ſy was het bloed onſer aderen; dewijl de ziel ons verlaat, wanneer wy veel daar van verlieſen.

Eindelijk zijn 'er ſoo vele opinien over den

den aart der ziel in de boekken der Christenen, dat God alleen weet welke de waarachtigste zy; en het is selfs een groote vraag, te weten, welke de meeste waarschynelijkheit heeft.

Ondertusschen vleyen wy ons, met te weten dat de ziel het gene sy, dat ons doet leven, gevoelen, bewegen, en begrypen; dat sy een selfstandigheit is, die een andere beslaat in alle hare deelen; en dat sy geen plaats beslaat gelijk een lichaam, dewyl sy onfeilbaar is, selfs volgens 't gevoelen van eenig Heidensch Philosooph; maar dat zy alleenig een uitbreiding van leven heeft, om my te bedienen van d'uitdrukking des Heiligen *Augustinus*; dat sy noit is in rust, en dat de beweging haar eenige soo natuurlijke saak is dat die van haar niet gescheiden kan worden: soo dat men sich wel niet moet verwonderen van dat sy onophoudelijk is in beroering; dewyl sy haren oirspronk neemt van dien Hemelschen Geest die haar heeft geschapen, en die van een aart is om noit in de ledigheit te blyven.

Haren oirspronk word ook alsoo seer betwist, als haren aart: d'eene hebben gelooft, dat sy voort quam uit Godt, dat sy een deel was van sijne selfstandigheit, en een sprankeltje van sijne Goddelijkheit. D'andere

te dat ſy een deel was van de ziel des weerelds, die verdeelt zijnde in alle levendige ſaken, die der menſchen, welke daar van het meeſte hadden, ook de meeſt geeſtelijke waren. Daar zijn 'er die ſich ingebeeld hebben, dat alle de zielen op een ſelfde tyt waren geſchapen, en dat die in den Hemel bewaart wierden, om vervolgens aan de lichamen uitgedeelt te worden die haar van nooden mogten hebben. Andere dat ſy geſchapen en geplaaſt wierden in 't lichaam van een kind op het oogenblik wanneer d'ontfankkenis geſchiedde, of na dat de vrucht alle zijne volmaakte deelen bequaam geſtelt had om die t'ontfangen. Andere dat ſy quam uit de ziel onſer ouderen door middel van 't zaad. Eindelijk zijn 'er over deſe ſaak ſoo belacchelijke gedachten, dat ik den tijt ſou verlieſen, indien ik die alle hier wilde voor den dach halen.

Wat wy belangt, naar alles onderſocht te hebben wat men kan ſeggen van den aart en den oirſpronk der ziel, ik getuige, waarlijk, om my van d'uitdrukking des Outvaders *Hieronimus* te bedienen, dat ik niets ſie 't gene my hier over kan voldoen. Het is in der daad een deel van de menſchelijke wysheit, oprechtelijk te belyden dat 'er iets is 't gene wy niet weten.

Maar wat hier van zy, indien men den mensche moet aanmerkken gelijk hy is, soo moeten wy hem aanmerkken als t'saam-gestelt uit vierderhande verschillende selfstandigheden.

Het verstant, of de verstandelijkheit soo men wil, is daar van als de meester, een onafhankkelijk en onstoffelijk deel zijnde. Hy is die ons van buiten koomt, en die niet gelijk d'andere deelen aan de stoffe is vast gehecht. Hy is gesonden in het lichaam des kinds, dat sich in d'ingewanden syner moeder begint te formeren, als een Engel of een eerste beweger, die een huis bouwen gaat tot syne wooning volgens 't gevoelen van *Tertullianus*, en die noch eens rekening sal geven van syne goede of quade bedryven.

Het lichaam is daar van als slaaf, het lyd alle de onheilen aan welke wy zyn onderworpen, en gehoorsaamt als onderdaan, aan de wetten welke dit opperste deel onse selfs daar aan voorschryft.

Het Verstant en het lichaam des menschen zijn twee selfstandigheden, soo wyd van malkander onderscheiden, dat het onmogelijk is dat die sich souden vereenigen, sonder een band die haar t' samen voegt. Daar is dan iets dat moet wesen, dat eenigsins deel had aan de twee uitersten, om d'een aan d'andere

dere te verbinden: de ziel en de geesten zijn dese wonderlijke band die 't Verstand met het lichaam des menschen t'samen bind.

De Ziel is een suivere selfstandigheit, en als een Elixer of uittreksel van alle onse geesten. De geesten worden geteelt uit het suiverste deel onses bloeds; sy zyn seer suiver, seer helder, en daar mede seer vaardig om sich te bewegen op de minste orders van ons Verstand. Het hert is het deel dat de stoffe daar van toebereid; de hersenen voltoien die, en de zenuwen bewaren de geesten, en voeren die eindelijk door geheel ons lichaam.

Dewyl de ziel en de geesten het verstand met het lichaam t'samen binden, soo verstrekt de ziel ook tot een band om het verstand met de geesten te vereenigen; en de geesten vereenigen de ziel en het lichaam so wel, dat volgens dit gevoelen, de ziel meerder nadert tot de selfstandigheit des verstants, indien het my geoorloft is dusdanig te spreeken; en de geesten tot de selfstandigheit des lichaams.

Dus zyn 't verstant en de ziel eenige seer onderscheide saken in de mensch: wy bemerkken ook dat alle de volkeren verscheide woorden hebben om de selvige te beteekenen, wanneer sy met voordacht daar van spreken. In der daad het schynt, dat het gene ons doet leven, een andere saak zy, als het ge-

ne ons doet denkken, volgens d'opmerkking van *Lactantius*: want de ziel is bedwelmt in de gene die slapen, wanneer het verstant zich door sijne werkkingen bekent maakt, in plaats dat in de Sotten het verstant als uitgedooft is, terwyl de ziel niet nalaat wel te werkken. Het verstandt en de ziel zyn dan van malkander onderscheiden, indien ik dit voor de twedemaal seggen moet, dewyl d'eerste van Godt koomt, en d'andere ons medegedeelt word door 't middel van het zaad onser Ouderen.

Misschien sou 't gevoelen, daar wy in zyn, dat het zaad bezielt soude wezen, wel vremd konnen schynen; indien wy geen goede redenen by bragten om de waarheit daar van te doen sien.

Indien het waarachtig is, dat de geesten deelen zijn die ons in stant stellen, gelijk *Hippocrates* dit leert; en dat onse deelen bezielt zyn, volgens 't gevoelen van al de weereld, soo is'er, na my dunkt, geen reeden om te twyffelen of het zaad ook bezielt wesen sou, dewyl 't schier heel geest is.

Anderssins indien het zaad der planten een beginsel heeft van beweging dat haar doet opwassen, wie is het die sal loochenen dat het zaad des menschen een heeft die dat sou bezielen, en doen werkken? Men sal die noemen,

men, indien men wil, volgens 't gevoelen van *Aristoteles*, een gedeelte van het dier, dewyl ſy dient tot voornaamſte oirſaak van ſijne beweging; en hier in beſtaat de eigenſchap der ziel.

Aan d'ander zyde worden wy gewaar in de welluſten die wy met vrouwen nemen, dat'er iets uit onſe ziel afgaat, dat ons van vreugden doet opſpringen; en naderhand blyven wy afgeſlooft en ter neer geſlagen, onſe oogen verſwakken, en wy gevoelen dat onſe ziel daar door lyd. Dit doet ons gelooven, dat de ziel in het zaad beſloten, een afdruipſel is van onſe ziel, gelijk de ſtoffe van dit ſelfde zaad een uittrekſel en Elixyr is van ons lichaam.

Want wie kan ſich inbeelden, dat de natuur ſou konnen gaan van d'eene plaats na d'andere, door een middel dat niet deelachtig ſou zyn van de twee uitterſten, en dat de Vader ſoo wel bezielt zynde als de Soon, deſen zelfden Soon voortbrengen kon, ſonder dat het zaad van den eerſten, dat tot het midden gedient heeft tuſſchen deſe twee perſoonen, ſelfs bezielt ſou wezen?

Voorts van waar koomt d'ongeregelde liefde eenes Jongelings, die ſoo geweldig ſijn Vader gelijkt in deſe drift der ziel? Van waar koomt hem noch deſe ongemeene

heersch-zucht, die soo natuurlijk is in sijne moeder, indien dese twee driften die hem beheersschen niet afvloeien van d'eener en d'anderer ziel?

In der daad d'ondervinding leert ons, dat de beesten selfs van onderscheiden aart, een derde voortbrengen die een gemengden drift heeft; en indien'er verwaantheit is in sijn lichaam, soo is'er niet minder in zyne ziel, door het vermengen van die twee stoffen, en van de twee zielen des zaads van dese dieren.

Wy weten noch door de selfde ondervinding, dat alles wat in de weereld is, syns gelijk voortbrengt; en ik sie niet waarom onder alle de levendige saken, de menschen van dit voordeel beroott souden wesen.

Met een woord, indien wy de gedachte van *Seneca* volgen willen, *Het zaad heeft een ziel, die 't begin is van den toekomenden mensch, het behoud geheel de beeltenis daar van in syne stoffe: het verbergt daar in nu al den baard en de gryse hayren: eindelijk het kind, dat noch niet geformeert is, ligt nochtans geheel begraven in het zaad. De streken sijnes lichaams zijn daar in al aangeteekent; en men kon seggen, dat dit zaad te gelijk in sig vervat een kind, een volwassen, en een oud Man.*

Hier over is het dat *Ovidius* aan *Pontius* sijne quade gewoonte verweet, van een mensch met sijne vingers te verderven. In der daad het

het is niet geoorloft door de Wet sich selfs te besmetten; om dat, volgens de gedachte van *Tertullianus*, het een van te voren verhaaste moord is, soodanig te verhinderen een mensch geboren te worden.

Wy konnen dan besluiten, dat het zaad des Mans en der Vrouw bezielt is, maar dat het alleenig is bezielt in 't vermogen, dit is te seggen, gelijk *Tibullus* sulks uitlegt, dat daar in niet dan de noodige werktuigen ontbreken om sijne werkkingen voort te brengen. Maar na dat het zaad van Man en Vrouw met malkander gemengt is, de werktuigen sijner bewegingen, die van te voren in de stoffe begraven waren, ontwerren sich eindelijk, en vertoonen sich klaar door hare gevoelige bewegingen, soo dat het zaad in d'ontfankkenis ophoud te wesen 't gene het voorheen was, en word het gene het niet had geweest: dit is te seggen, dat de ziel van het zaad ons dan teekenen van hare tegenwoordigheit geeft, in plaats dat sy te vooren als begraven lag in de verwerring van de stoffe.

Het zaad is als een Bouw-meester, om my van de gelijkkenis van *Aristoteles* te bedienen, die in sijne geheugenis het bestek bewaart van een huys dat hy wil bouwen; en wanneer hy gelegentheit vind om dat te maken, soo maakt hy een van stoffe, dat alle de wyd-

ten en hoogten heeft van 't gene daar hy te voren het beſtek van begrepen had.

Alles wat men tegen deſe gronden ſou konnen zeggen, volgens de gedachte van *Seneurtus*, ſou niet dan een hoon zyn die wy Godt zouden aandoen door onſe eigene onwetenheit: want indien Godt heeft bevolen aan de Natuur, die niet is dan een verborgene ordre van ſijne voorſienigheit, door welke alle dingen zijn 't gene ſy zyn, en doen 't gene ſy moeten doen; indien hy, ſeg ik geboden heeft aan alle ſaken te waſſen en te vermenigvuldigen, met yder ſijns gelijk voort te brengen, ſoo weet ik niet waarom dit gebod alleen ſou vallen op het gene niet redelijk is.

V. ONDERDEEL.

Van het bloed der Maanſtonden.

DE Natuur heeft ſich niet vernoegt met in de Mannen en in de Vrouwen de ſtoffe te doen waſſen, bequaam om de kinderen daar uit te teelen, ſy heeft ook de Vrouwen beſtelt het gene voort te brengen waar mede die t'onderhouden wanneer zy ontfangen, en waar mede die te voeden wanneer zy geboren zyn. Het bloed der maanſtonden, dat

ſoo geregelt alle maanden afloopt in de geſonde Vrouwen, en die niet ſwanger noch te oud zijn; is even als het bloed eener offerhande die men geſlacht heeft, en zoo is het ook een gedeelte des bloeds uit hare ſlagaderen. Het is waar dat ſy dikwils ſich daar door ontlaſten van alle de onſuiverheden met welke haar lichaam vervult is; en dit is het, 't welk dan dit bloed onſuiver en bedorven doet ſchynen.

Of ſchoon wy, hoewel ſelden, in eenige boomen vruchten te ſien krygen ſonder bloemen, en dat eenige Vrouwen zyn ſwanger geworden zonder hare ſtonden te hebben, ondertuſſchen gaan de bloemen der Vrouwen ſchier altijt voor d'ontfankkenis, en zijn dikwils een teeken van vruchtbaarheit.

Dit bloed is gemeenelijk een overtollig bloed door ſijne overvloedigheit. D'oirſaak van deze ontledigingen op geſette tyden wederkomende ſchynt eenige ſeer verborgene ſaak te weſen; dewyl men in de ſchriften der Geneesmeeſteren ſoo vele verſchillige gevoelens hier over vind.

1. D'eene ſeid dat de ledigheit, de rykkelijke ſpyſen, en de koude en vochtige gematigtheit der Vrouwen niet weinig toebrengt om haar hier in te maken het gene ſy

zijn. Sy doen al het bloed niet vervliegen 't welke ſy toebereiden: 't gene alle dagen in haar overig blijft, na dat ſy ſich gevoed hebben, allenxkens een merkkelijke volheit verwekkende in de maſſe van haar bloed, koomt eindelijk tot ſoo hoogen trap van overvloed, dat ten einde van een maand of daar ontrent, de Natuur daar van als overvallen zijnde, de Vrouwen ſich van 't ſelve ontlaſten door de plaatſen tot deſe ontlediging geſchikt.

2. D'andere gelooven, dat het gene de ſtonden in de Vrouwen veroirſaakt, niet alleenig is d'overtolligheit van bloed, maar dikwils een openbare en ſomtijts een verborgene hoedanigheit, ſoo dat de ſtonden der Vrouwen, voegen ſy daar by, ſcherp, doordringende, bytend en quaataardig zijnde, daar geen reden is om te twyffelen, dat ſy niet van tijt tot tijt de vaten der lijfmoeder ſouden konnen openen, om ſich den doortocht te maken, en om ſoodanig de Vrouwen te verloſſen van de qualen daar in ſy ſouden vervallen, door het by-blyven van dit bloed, volkomen vyandig aan de Natuur. Waar van het koomt dat'er geweeſt zijn, die ſich hier van ontlaſteden door onderſcheide deelen hares lichaams, de Natuur dit uitwerpſel niet verdragen konnende onder hare veel ſuiverder humeuren.

Men

Men moet niet twyffelen, voegen ſy daar by, over de quaataardige hoedanigheit der ſtonden; indien men acht neemt, met wat voor verdriet de Vrouwen ſich daar van ontlaſten, wat voor ſwakheden ſy daar van gevoelen, en wat voor quade verwen ſy hebben wanneer ſy daar door belemmert zyn. En indien men aanmerkt dat de Vrouwen, die in deſen ſtaat zyn, een nieuw uitbottenden wyngaart doen ſterven met dien ſlechs aan te raken, dat ſy eenen boom onvruchtbaar doen worden, dat ſy den wyn ſuur maken, en het yſer en ſtaal doen roeſten, dat ſy quade kramen veroirsaken aan ſwangere Vrouwen, dat ſy andere onvruchtbaar maken, dat ſy het glas en de glans van een ſpiegel verduiſteren, of een gepolyſt yvoir; dat ſy eenen hond doen dol worden, en een Man verwoed, indien d'een en d'ander dit bloed koomt te ſmaken: Eindelijk dat ſy noch veel meer andere ongevallen veroirſaken; en dus kan men ſeggen, dat de quaataardige hoedanigheit harer ſtonden oirſaak is van hare op geſette tyden wederkomende ontlaſtingen.

3. Andere ſchrijven dit vloeien der ſtonden toe aan eenige hooger oirſaken, en laten ſich voorſtaan, dat de Maan meeſterſſe is van de bewegingen die wy daar in aanmerkken: want wy hebben in acht genomen

men, dat de Zee hoger koomt op te swellen; dat de beenderen der dieren volder van mergh zijn; dat de boomen meerder sap hebben; en dat de Vrouwen ook veel eer d'ontlediging van haar humeuren krygen op de nieuwe ofop de volle Maan, dan in alle d'andere tijt: soo dat gelijk de Maan groote heerschappy heeft over de vochtige zaken; de Vrouwen van een koude en vochtige gematigheit zynde, en by gevolg bequaam om den indruk vandit gesternte te lijden, sy mede miet twyffelen, of het doed haar de werkkingen van sijne kracht gevoelen.

4. Eindelyk denkken andere, dat'er eenige verborgene en onbekende reden is in d'oirsaak der stonden, en dat het veel eer de wet is der Natuur als eenige andere saak, die daar van de noodsaakelijkheit en 't ongemak te gelijk de Vrouwen oplegt. Want sy hebben opgemerkt dat'er Vrouwen zijn alzoo heet en droog als de Mannen; dat men'er vind die swaar arbeiden, en geensins lekkere spysen gebruiken, en die nochtans alle genoegsame teekenen geven om te bewysen dat sy vruchtbaar zijn. Het bloed der stonden is soo quaataardig niet als men sich inbeeld, wanneer de Vrouwen maar gesond mogen wezen, dewijl het dient tot voedsel voor het kind dat sy in hare ingewanden dragen,

gen,

gen, en dat ſy vervolgens het voeſteren met het ſog uit hare Borſten.

De Maan is niet altijt Meeſtreſſe der ſtonden; ſy vloeien ſoo wel af op het laaſte quartier als op de nieuw of volle Maan: ſoo dat ſy naar alles ſich verplicht gevoelen te gelooven, dat God of de Natuur, door ſijne ordres die ons onbekent zyn, de Vrouw een verborgene noodſaakelijkheit opgelegt heeft van ſich alle Maanden te ſuiveren.

Maar alle deſe verſchillige gevoelens voldoen de gene niet, die de verborgentheden der Natuur willen doorgronden. Sy hebben alle moeielijkheden die men niet kan te boven komen; en om de waarheit te ſeggen, geen van alle behaagt my. Men moet dan eenige andere oirſaak ſoekken van het afvloeien der ſtonden in een Dochter van 15 Jaren, die dan voort gaat tot ſich geregelt te ſuiveren geduurende een goet deel hares levens.

Indien ik wel vaſt kan ſtellen 't geene ik denk, dat het afvloeien der ſtonden niet word veroirſaakt dan door een fermentatie of giſting, die het zaad van deſe Vryſter in geheel de Maſſe hares bloeds verwekt; ſoo beelde ik my in, de waarachtige oirſaak gevonden te hebben van deſe ontledingen op haren geſetten tyd wederkeerende.

Om

Om dese moeielijkheit klaarder voor te stellen, soo moet men weten, dat het bloed een seer groote gesteltheit heeft om te gisten, nu volgens de orders van de Natuur, en dan tegens hare wettige besluiten. Wy beproeven dat dagelijks op d'eerste wijse, door de beweging van ons herte, en het kloppen van onse Slag-aderen; en wy hebben niet dan te grooter ondervinding van de tweede wyze in onze afgaande of geduurende koortsen.

De natuurlijke gist des herten en der andere ingewanden, volgens 't gevoelen van zommige, beweegt en drijft het bloed geduurig met aangename kookingen; het bedorven slym doet dat alle dagen op een seer moeielijke wyse; de gal van twee dagen eens, het swarte sap op den derden dach; en eindelijk het zaad der Vrouwen doet dat niet gisten, dan ten einde van 25. of van 30. dagen.

Dit zaad gelijk wy elders geseid hebben; zynde van een smaakeloose, flaauwe, en een weinige scherpe smaak, 't welk selfs gekent word uit sijn onaangenaame reuk, doet door alle de hoedanigheden het bloed sieden, dat alle maanden dus uit zyne vaten koomt.

Laat ons deze stoffe wat nader ondersoekken, en sien hoe dat het zaad van een jonge

Doch-

Dochter ſich kan mede deelen aan geheel de maſſe hares bloeds, om dat te doen opwellen en giſten, wanneer hare eerſte maanſtonden gereed ſtaan om voor den dach te komen.

Wy weten door de naauwkeurige beſchryving, die wy gemaakt hebben van de vaten der lijfmoeder, dat die, welke wy bloedrykke genoemt hebben, van de bovenſte partien nederdalende ſich in twee takken verdeelende; dat een van deze takken loopt na de ballekens, en d'ander na de lijfmoeder. D'eerſte beſtaat gelijk deſe, uit een Slag-ader, een Ader, een Zenuw, en een Water-pees. De Slag-ader en de Zenuw voeren tot het balleken de ſtoffe om het zaad daar van te maken; de Ader en de Waterpees voeren het overige van de vochtigheden, welke het balleken niet bequaam heeft gevonden, om zijne ſubſtantie te voeden, en tot zijne gebruikens te dienen, weder na boven: ſoo dat deze beſmette materie, om ſoo te ſeggen, van een doordringenden en zaadachtigen damp van het balleken weder om hoog ryſende, ſich vermengt onder 't bloed of in de nedergaande Hol ader, of in een der Zuig-adren, om van d'eene en d'andere zyde aan de gehele maſſe des bloeds over te brengen de geeſten, en de etteracht ige ſtoffe,

ſtoffe, die uit het balleken gehaalt is.

Dit is het ook 't welk de goede bevalligheit maakt der Vrouwen en der Dochteren, met hare vrolijkheit, hare kracht, en hare moedigheit; Want, om in dezer voegen te ſpreken, de ſwavelachtige en geeſtige dampen des zaads ſich vermengende onder haar bloed, dienen haar als een gift die aan d'eene zyde haar ſtonden veroirſaakt, en aan d'andere zyde maakt 't gene wy aangenaams en verlokkelijks in de Vrouwen bevinden.

De ſtoffe, die ſoo weder uit de ballekens koomt, word vervolgens door geheel het lichaam gevoert, door de beweging des hertens en der Slag-aderen. Sy bevochtigt met het bloed alle de deelen, die vervolgens daar van verwarmt en vol geeſten worden; ſoo dat deſe jonge Dochter, op den ouderdom van 13 Jaren, 't welk de tijt is wanneer hare ballekens beginnen kracht te krijgen, om hare dampen uit te breiden door heel haar lichaam, werkſamer en verliefder begint te worden dan ſy van te vooren was. Sy gevoelt ſich in den ſtaat, om ſonder een voet te wykken eenen Man te verwachten. Sy ſou hem wel uit liefde gaan aantaſten, indien de ſchaamte en de betamelijkheit haar niet wederhielden. Dan is het dat de Natuur, die noit in ledigheit blyft, ſich ſchikt tot de

voort-

voortteeling van 't menſchelijk geſlacht Sy verhit hare natuurlijke deēlen, en voert onophoudelijk de ſtoffe en de humeuren, om die te doen dienen tot haar geſlacht eeuwigduurend te maken.

Deze zaadachtige ſtoffe, die ſich alle dagen allenxkens vermengt onder haar bloed, ſchenkt dit laatſte humeur tot de giſting, tot dat een genoegſaame hoeveelheit van zaadachtige dampen daar in vermengt zynde, de kooking voldoen en volbragt zy; ſoo dat het bloed ſich kan ontledigen door de vaten, van de Natuur toebereid, om tot deſe ontlediging te dienen. De wyn die in een ton werkt, maakt ſich een doortocht door de kleine reten, en ontledigt ſich van een genoegſame quantiteit moſt, om het overige te doen ſtillen: ſoo ook het bloed dat kookt, door de giſt daar wy van geſproken hebben, maakt ſich opening door d'uiterſte einden van de vaten der lijfmoeder; en na dat voor 't gemeen het quaatſte daar van uitgevloeit is, dan blyft het overige in ruſt, tot dat 'er binnen een maand of daar ontrent daar noch nieuwe ſtoffe is, die dat ontroert en afvloejen doet. Want indien wy inſigt nemen op de hoedanigheden van het zaad der Vrouw, ſoo ſullen wy toeſtemmen, dat deſe giſt geen kragt heeft om vaardiger bewegingen te veroirſaken.

Indien het bloed in een rechte gematigtheit is, gelijk het gebeurt in Vrouwen die welvarende zyn, dan word die giſting vaardig voltrokken, het afvloeien harer ſtonden eindigt ten naaſten by in drie of vier dagen. Maar indien het bloed is vol uitwerpſelen, vol raauwigheden, of vol ſlym, wat ſchynbaarheit is'er dat het ſoo ras verwarmt en uitgegiſt zijn zou. Syne giſting duurt dan veele dagen, en ſyne ontlediging geſchied niet dan met ſmerten. Dit bloed is als ſtomme, die ſoo onlangs uitgeperſcht is uit eenige druiven. Of ſchoon men dat by 't vier brengen koomt, het word niet verhit; en als het noch een weinig warm word, ſoo is dat niet ſonder moeiten. In tegendeel indien het bloed galachtige en ſwavelachtige ſtoffen in ſich bevat, dan ſal de giſting te vaardiger geſchieden; en de Vrouw die daar mede gequollen is, ſal niet nalaten beſprongen te weſen van pynen in 't hooft, in de zyden, en in haar natuurlijke deelen, die ſomtijts zullen geſwollen zyn door de ſcherpte der humeuren die daar uit vloeien. Dit zyn d'ongemakken, welke de ſtonden veroirſaken in een ongeſonde Vrouw: maar alles is ſuiver in een ſuivere Vrouw; en hare ſtonden zyn ook ſchoon rood, en alſoo ſuiver als het bloed 't welk ſy in hare aderen overig heeft,

en

en die brengen haar niets aan, dan blydschap en vrolijkheit.

1. Dit gevoelen sou noch niet genoeg bevestigt schynen, door al het gene wy soo even geseit hebben, indien wy geene redenen bybragten om dat noch meerder te bekrachtigen. Een der voornaamste die hier toe kan dienen, is dat de meeste Vrouwen, in den tyt van het vloeien harer stonden, onderworpen zyn aan sekere slag van koorts, of ten minden aan een algemeene ontroering, die eenige overeenkoming daar mede heeft; 't welk vertoont dat 'er dan een gisting geschied in geheel de masse hares bloeds.

2. Aan d'andere zyde, indien het waarachtig is, gelijk ik soo even geseit heb, dat het bloed kookt in de aderen der Vrouw, tot d'ontlediging der stonden door middel van 't zaad, dat sich daar in vermengt; zoo is het volkomen noodzakelijk dat zy dit zaad zouden hebben, eer dat zy ons teekenen geven konnen van hare vruchtbaarheit door het afloopen van hare stonden. Dit is de reden om welke wy dikwils Vrouwen sien, die ons vruchten geven sonder dat hare stonden te voorschyn gekomen zyn; om dat zy noch geen zaad genoeg hebben tot hare stonden op te wekken, en dat zy daar van genoegsaam voorsien zyn om een kind te teelen. Dit

getuigt de Vrouw van Montauban daar *Rondeletius* van spreekt, die twaalf malen in de kraam quam; en d'andere Vrouw van Toulouse, van welke *Joubert* ons de History verhaalt, die 18 kinderen gebaart had, sonder dat d'eene noch d'andere oit witen wat de stonden der Vrouwen waren.

3. Andersins gevoelt een jonge Dochter van 15 jaren sich krachtig en stout, voor lafhertig en vreesachtig als sy eenige jaren te vooren was. Dan word hare stem grover. Hare oogen worden flikkerende. De verw haares aangesichts is levendig. Haar humeur is luitig. Sy koomt pronkken met hare boesem te vertoonen, die allenxkens begint op te swellen, om bekent te maken dat sy in staat is om onder gelegt te zyn. Haar borst is nu al tot de hoogte van twee vingeren breed verheven, en haar kokend bloed is nu gereed om uit sijne vaten te komen. Sy geeft selfs aan hare moeder teekenen van het verborgen vyer, 't welk de Natuur begint in haren boesem t'ontsteken; en gelijk de kleine verhittingen en de lichte vervoertheden haar dan seer natuurlijk zyn, soo moeten sy ook met eenen te kennen geven, dat sy noodig hebben seer naauw bewaart te worden; om niet te kort te komen aan de eerbaarheit van haar geslacht; en wel dik-

wils

wils sal men daar in dan noch weinig geluks konnen vinden.

Men siet hoe gants vergeefs de Moeders meest besorgen,
Dat hare Dochteren nauw souden zyn bewaart;
Haar oogen zyn niet vry, niets blyft in haar verborgen.
Haar drift en haar bedryf is aan 't bedwang gepaart;
Maar 't helpt niet: want de liefd weet duisent sneege vonden,
Waar door een jeugdig hart verrast word en gebonden.

Het is waarlijk dan, dat het zaad eener Dochter onder haar bloed vermengt, het selve niet alleenig doet gisten, maar dat het haren boesem doet swellen, dat het hare inbeelding verhit, en de liefde in haar verwekt, om haar selven eeuwigduurend te maken door middel van de teeling

4. Hier is gewisselijk by gebrek van zaad, dat *Phaëtusa* hare maanstonden quyt wierd in de bloem harer jåren. Sy wierd soo dor en droog door de droefheit, die sy op haar nam over het afwesen van haar Man, dat sonder twyffel de ballekens toen berooft zynde van haar gewoonelijk bedryf, en taay en uitgedroogt geworden, niet meer in staat waren om aan de masse van 't bloed een stoffe te verschaffen die dat mogt doen kooken. En om dat sy geen Vrouw meer was, door het afvloeien harer maanstonden, soo verloor sy ook hare gematigtheit, om die van een Man te verkrygen sonder van geslacht te veranderen.

ren Men ſag haar gants hayrig, en haar kin was met een baard bewaſſen; gelijk *Hippocrates* verhaalt.

5. Eindelijk indien het waarachtig is, 't welk eenige Geneesmeeſters ons vertelien, dat in de Vrouwen welke men de lyfmoeder en ballekens heeft uitgeſneeden, en geene ſtonden meer krygen, de Natuur van tyt tot tyt groote bewegingen en poogingen maakt, om die t'ontlaſten van haar overtollig bloed; ſoo moet men gelooven, dat ſy de voornaamſte deelen verloren hebbende, die meede hielpen tot het bloed in hare aderen te doen giſten, ook berooft zyn van hare op een geſette tyt wederkerende ontledigingen. Want d'ervarentheit leert ons, dat indien men het eyer-bed van de hoenderen uitrukt, ſy geen eyeren meer leggen: en gelijk dit deel in de vogelen overeenkoming heeft met de ballekens der Vrouwen, ſoo kan men niet twyffelen, of door 't verlies van deſe laatſte deelen, die veel hielpen tot het zaad te maken: ſy ook verlieſen de macht van ſich eeuwigduurend te maaken, en met eenen het recht van onder de Vrouwen gerekent te zyn, by gebrek van het ter geſetter tyt afvloeien harer maanſtonſten.

Het is dan ſeker dat het ſubtylſte deel van het zaad der Vrouwen, of indien men wil de

de zaad-dampen, de voornaamste oirsaak zyn van hare maanstonden. Dat de gematigtheit, d'overvloed van 't bloed, de heerschappy der gesternte, en d'andere oirsaken die men gemeenelijk bybrengt over dese materie, daar van niet zyn dan tweede en wyd afgesonderde oirsaaken, die helpen om de stonden min of meer overvloedig te maken, of om die rasser of trager te voorschyn te doen komen.

De hoeveelheit van het bloed der stonden, moet niet loopen boven de 18 of 20 oncen. Dese hoeveelheid is niet altijt gelijk in alle de Vrouwen, sommige worden weinig quyt in langen tyt, en d'andere veel in korten tyt. Ik weet dat Juffrouw L. niet meer dan 12 dagen vry heeft in een maand, de stonden soo overvloedig zynde, en 18 dagen lank geduurende; soo dat sy gestelt mogen worden in 't getal der saken die tegen de wetten der Natuur gebeuren. Dus is'er niet vast bepaalt, noch aangaande de hoeveelheit des bloeds, noch aangaande den tyt dien de stonden moeten duuren. De gesontheit, de siekkelijkheit, de gematigheit, de wyse van leven, de besigheden, het gewest, het jaargety, de gematigtheit van de lucht, en vele andere saken veranderen alles in dusdanige ontledigingen.

VI. ONDERDEEL.

Naauwkeurige opmerkkingen over de verschei- den tijden van de formering der menschen.

ALle de deelen en alle de humeuren zijn geschikt tot de teeling van een kind in het een en het ander geslacht. Die jonge Man is in staat om sich liestalig te vervoegen; en dese jonge Dochter gevoelt dat de Natuur haar opwekt tot sich eeuwigduurende te maken door middel van de teeling. In de gestalte daar sy in is, heeft men niet veel noodig om een kind te maken; en hare verliefde deelen zijn soodanig geschikt tot dat te formeren, dat sy ontfangen sal op het minste aannaderen van de Man. Men sou hare verliefde deelen mogen vergelijkken, by een stuk geelen Amber met vryven warm gemaakt, dat het strootje na sich haalt soo ras het daar omtrent koomt.

De Vrouw heeft dan soo ras de stoffe van de Man niet ontfangen door deze verliefde verbintenis, of drukt die van alle kanten, om haar vaardig te doen gaan in 't een of 't ander van hare uitschietende zaad-vaten, op dat die daar sich met de hare vermengde, sy daar d' ontfankkenis veroirsaken.

Het

Het is in een van dese vaten, dat de beginselen onser lichaam en onser ziel sich vereenigen, en sich vermengen, om niet dan een t'samenstelsel te maken; en het is ook in dien oogenblik dat Godt, die alles weet wat wy doen, schynt sich als verplicht te hebben om een verstandelijkheit daar na toe te senden, *die*, volgens de gedachte van *Gregorius Nicenus*, *sorg moet dragen voor alle de werktuigen des lichaams daar hy in moet herbergen, om vervolgens de werkingen te schikken die hy daar in moet verrichten, en de zeden die hy daar in moet volgen*; *ten einde*, voegt hy elders daar by, *hy t'eeniger dage God niet hebbe te verwytten van een lichaam en een ziel gehad te hebben, die de noodige bequaamheden niet hadden om syne heimelijke geboden, en syne inwendige bewegingen te volgen.*

Een Man die selfs de Luit heeft gemaakt daar hy op moet spelen, heeft geen reden om sig over iemand te beklagen, indien syn speeltuig in alle syne deelen niet eenluidig is: hy was de meester van syne stoffe, en hy kon die gebruiken en schikken, gelijk hy dat dienstigst oirdeelde; soo dat men 't noit iemand dan hem sal te last leggen, inden'er gebrek aan sijn Luit is, of een valsch geluid in hare t'samen-klank.

Maar om dat dit onderwerp van sich selfs geweldig verwert is, en nieuwe gevoelens

in sich bevat, soo heb ik besloten dat te verdeelen in vier onderdeelkens, waar in ik sal doen sien, soo veel als het my mogelijk sal wesen de trappen van welke de Natuur sich bedient om ons te formeren in de ingewanden van onse moeders.

Om dat ik in't vervolg van dese myne verhandeling noodig heb het woord *ontfankkenis* te gebruiken, om myne gedachten uit te drukken over het voorwerp dat ik onder handen heb, soo vrees ik dat de geest des lesers dikwils twyffelachtig sal blyven hangen in d'onderscheide beteekenis die ik daar aan geve, ten ware ik van te voren hem daar van onderrichte. Wanneer ik dan seg, dat *de Vrouw heeft ontfangen*, en dat *hare ontfankkenis gelukkig is*, dan neem ik dit woord in een werkkende beteekening. Maar wanneer ik seg, dat *onse ontfankkenis vervult werd in de hoornen der lijfmoeder van de Vrouw*, en niet in hare lijfmoeder, gelijk men tot nu toe sich heeft ingebeeld, soo heeft dit woord dan een geheel andere beteekenis, en men moet dat nemen op een lydende wyse.

I. *Eerste trap van de formering des menschen.*

My dunkt dat 'er niets sekerder is dan te seggen, dat d'ontfankkenis een vermenging is van 't zaad des Mans en der Vrouw; en dat 'er ook niets onsekerder noch meerder ver-

verborgen is, dan de plaats waar in deze ontfankkenis geschied,

Men heeft tot hier toe gelooft, dat de lijfmoeder de plaats was waar in wy begonnen geformeert te worden; om dat men schier altijt de kinderen in hare holte gevonden heeft; en dat men sich niet heeft ingebeeld, dat d'ontfankkenis elders kon geschieden. Want of men wel kinderen gesien heeft in de hoornen der lijfmoeder, soo geloofde men ondertusschen, dat sulks niet dan tegen de Wetten der Natuur was, als sy in dese kleine plaatsen geformeert wierden; en men heeft sich niet ingebeeld, dat het aldaar was, dat de voorsienigheit, door hare geheime ordens beslote had, haar het beginsel van 't leven te geven. Ik beken dat het gevoelen, 't welke de plaats van d'ontfankkenis vast gestelt heeft buiten de holte der lijfmoeder, vol van moeielijkheden is, en dat men redenen en ervarentheit noodig heeft, om daar van overtuigt te wesen.

1. Dewyl men na de verliefde omhelsingen noit zaad in de holte der lijfmoeder gevonden heeft, in plaats dat men het selve altyt vind in de hoornen, wanneer de Vrouw slechts vruchtbaar zy; soo sal men my toestaan, dat men reden heeft om te gelooven, dat wy veel eer geformeert zijn in de kleine plaatsen, als ergens anders.

In

In der daad alle de naauwkeurigheid die ik heb konnen gebruiken, in vele teeven open te snyden die maar onlangs gespeelt hadden, heeft nergens anders toe gedient dan om my noch meer te bevestigen in 't gevoelen 't welk ik heb, te weten, dat het selve in de Vrouwen gebeurt; en dat d'ontfankkenis veel eer geschied in de hoornen, in het trompet, of in d'uitschietende zaad-vaten der lijfmoeder, soo als men die sal willen noemen, dan in de holligheit van dese party.

Daar is geen bloed dat haastiger gaat in de slag-aderen, noch gyl die sich vaardig verdeelt in de melk-aderen, dan het zaad des Mans sich inschikt in de lijfmoeder der dieren; 't welk *Harvius* heeft doen gelooven, die om dese redenen oneindig getal hinden heeft open gesneden, dat d'ontfankkenis op een gants andere wyse geschiede, dan men sich tot daar toe had ingebeeld. Hy heeft gelooft, doch op een bysondere wyse, dat, door dien hy niets ontmoed had, noch zaad van den haan, noch dat van een hert in de heimelijke deelen van 't hoen en van de hinde, na dat sy sich t'samen vermengt hadden, of het mannelijk zaad in die plaatsen niet moest gekomen zyn, of indien het daar in gekomen was, het daar weder was uitgeweken, sijnen indruk, en sijn character, of

aart

aart daar in latende. Hier over heeft hy dit gevoelen opgevat, dat de teeling op de selve wyse geschiedde, als een Man met de Pest beladen sijne quaal aan een ander mededeelt, te weten, door middel van besmettelijkheit, of door eenige onsichtbare geesten; of noch gelijk een draad, die soo even een Zeilsteen heeft aangeraakt, eenen anderen draad na sich trekt door de kracht die haar is mede gedeeld: soo dat, voegt hy daar by, d'ontfankkenis van een kind niet anders geschied, als die van onse gedachten. Onse oogen sien de voorwerpselen, onse geheugenis bewaart daar van de beeltenissen, en onse ziel ontfankt daar van de gevolgen. Even eens raakt men een Vrouw aan om haar vruchtbaar te maken; en sy ontfangt niet, om dat het zaad des Mans aan hare lijfmoeder is aangeboden: maar om dat sy 't selve heeft aangeraakt, en het sijne kracht haar heeft mede-gedeelt. Dus is het, seit hy, dat het twintigste ey van een hoen vruchtbaar word, door den indruk die 't zaad van de Haan gedaan heeft op het lichaam van de Hen, die niet dan eens daar van is aangeraakt.

Maar sonder my aan dit gevoelen op te houden, dat my te seer boven natuurkundig schynt in de werkingen der Natuur, laat ons vervolgen te bewysen, dat de waarachtige

tige vereeniging van 't zaad des Mans en der Vrouw, 't welk wy ontfankkenis noemen; op een veel natuurlijker wyse geschied.

Wy bemerkken dagelijks, dat de Vrouwen verliefder zijn voor of naar het vloeien harer stonden, als in eenigen andere tijt: de Natuur haar dan veel meer lust gevende om sich te vermengen, soo zijn sy ook in dien tijt veel meer onderworpen t'ontfangen.

2. Indien de vrucht geformeert wierd in de holte der lijfmoeder, wat schynbaarheit is'er dan die 't vloeien der stonden sou konnen wederstaan, die in overvloed uit de grond deser partie moeten afloopen? Het kind dat komen moet sou daar van vernielt worden, en de lijfmoeder dan heel bevochtigt zijnde, sou dat niet konnen wederhouden, noch verhinderen met het bloed af te loopen, en dus sou'er geen ontfankkenis geschieden op het begin der stonden, 't welk tegen d'ervarentheid stryd. Het selve sou gebeuren ontrent het einde der suyvering; want de lijfmoeder is dan noch veel te vochtig om 't geschenk te konnen behouden dat men haar gedaan heeft: sy sou 15 dagen daar na beter ontfangen; om dat sy drooger zijnde, bequamer sou wesen om 't zaad te drukken, dat men haar gegeven mogt hebben.

Maar om dat d'ondervinding ons leert, dat d'ont-

d'ontfankkenis, die ſonder het vloeijen der ſtonden geſchied, ſoo dikwils niet gebeurt, dan die daar voorvalt even voor of naar het ſelve; ſo ben ik gedrongen te gelooven, dat d'ontfankkenis in eenige andere plaats geſchied, dan in de holte der lijfmoeder Ik ſou geen bequaamer tot dit gebruik konnen vinden dan hoornen van deſe partye, waar in men dikwils kinderen geformeert heeft gevonden. Want op 't begin en aan 't einde der ſtonden zyn alle de vaten der lijfmoeder geopend, of om ſich t'ontlaſten van d'overtolligheit hare humeuren, of om 't zaad t'ontfangen 't welk men haar aanbied.

Dus is het dat de vrucht d'onheilen vermyden kan die gemeenelijk in 't begin van de ſwangerheit voorvallen; in plaats dat die ſich daar van niet ſou konnen bevryden, indien het aanving ſich te formeren in holte der lijfmoeder.

3. d'Oude hebben ſo wel geweten als wy, dat de lijfmoeder der Vrouwen niet meer had dan een eenige holte; nochtans hebben zy ons in hare ſchriften nagelaten, dat de ſwangere Vrouwen meerder pyn en beweging gevoelden in d'eene zyde als in d'andere, 't gene men hedenſdaags noch bevind met d'ervarentheit over een te komen. Want de Geneesmeeſters, die ſich begaven tot de

werk-

werkkingen en omſtandigheden der ſwangerheit t'onderſoekken, hebben bevonden, dat de Vrouwen gemeenlijk meerder beweging gevoelen in d'eene als in d'andere zyde des buiks. Het kind beginnende een weinig beweeging te hebben door het kloppen van zyn hert, en van ſijne kleine ſlag-aderen prikkelt het uitſchietend zaad-vat aan, daar het in woont, om ſich t'ontlaſten tot voordeel van de lijfmoeder van 't gene het in ſich heeft. En om dat dit zaad-vat geen wydte genoeg heeft om het kind op te queeken, dat dan grooter uitbreiding vereiſcht, bequamer tot ſijne voltoyinging, ſo maakt het ſich dat quyt door hare beweging in 't rond, en werpt dat uit in de holte der lijfmoeder.

Men heeft tot op den tijt van *Fernelius* gelooft, dat de ſteen in de blaas geformeert wierd, waar in men ſchier altijt haar vind; maar ſedert dat men van deſe opinie bevryd is geworden, ſoo gelooft men volgens d'ondervindingen die men daar van heeft, dat de Nieren daar aan d'eerſte beginſel geven. Want de pynen die den ſteen der blaas voorgaan, doen ons wel gelooven, dat het in de Nieren is, waar de ſteen aanvankkelijk word geformeert. Even eens de kleine ſmerten, en de teedere bewegingen naauwlijks te bemerkken, die de meeſt gevoelijkſte ſwan-

gere

gere Vrouwen in d'een en d'andere van haar zyde gewaar worden, doen my gissing krygen, dat het kind begint geformeert te worden in d'een of d'ander van de hoornen der lijfmoeder.

De substantie van dese vaten, hare figuur, haar bedryf, en haar gebruik, zyn seer wel passende tot dit werk. Sy hebben een naauwkeurig gevoelen, gants vliesachtig en vleesachtig zynde, om sich uit te breiden, en om d'aanprikkelingen van de vrucht te gevoelen: hare figuur is seer bequaam om sich t'ontlassen van 't gene sy in sich hebben; sy zyn schier altyt vol zaad, en hebben een beweging waar door sy sich verdedigen tegen 't gene haar drukt, en 't gene haar ongemakkelijk is. Wy hebben niet dan te veel bewys van hare beweging in d'opsteygingen der lijfmoeder; en ik kan verseekeren verscheide malen de beweging gesien te hebben van de lijfmoeder der teeven, welke ik levendig open sneed, die ten naasten by gelijk was met het bewegen onser gedarmten, 't welk wy t'samentrekkende noemen.

Het zyn dan de kleine bewegingen der hoornen van de lijfmoeder, welke de swangere Vrouwen aan d'eene of d'andere zyde gevoelen; die ons doen gelooven dat het kind aldaar syne eerste trekken ontfangt.

4. Maar hoe is het noch, dat d'ontfankkenis ſomtijts ſou konnen geſchieden, na de groote lidteekenen welke de lijfmoeder gekregen heeft, indien ſy niet buiten hare holte volbragt wierd? Want wy weten, ſelfs volgens het verhaal van *Rouſſet* en van *Babbinus*, dat eenige Vrouwen ontfangen hebben, na dat men haar de lijfmoeder geopend had, of dat ſy daar in groote ſweeringen hadden geleden. De lijfmoeder ſou dan niet in ſtaat zijn, om haren plicht wel te voldoen: ſy ſou te gants quaden geſtalte hebben, en hare vlieſen ſouden te veel verſwakt en verdroogt weſen, en door de lidteekenen harer wonden ſou ſy ſich niet meer konnen t'ſamen-trekken, en tot d'onfankkenis ſich ſluiten; in plaats dat ſy 't kind uit de hoornen ontfangende, dat daar in al geformeert is, vervolgens niet te doen heeft dan dat te behouden, en in ſich te bewaren tot op ſijn laaſte voltoien.

5. Anderſins, om myn gedachte te beveſtigen, kan ik ſeggen 't gene my d'ondervinding geleert heeft omtrent deſe ſaak. Ik ken eenige Vrouwen, die altijt gewoon zijn op haar rechter zyde te ſlapen, wanneer ſy by hare Mannen liggen: en het is ook wel in deſe poſtuur dat ſy gebeſigt waren, en die meeſt altijt knechtjes ſwanger gingen. Men

ſou

ſou geen andere reden konnen geven van 't gene in dier voegen gebeurt, dan die myn gevoelen begunſtigt. Want het zaad des Mans in de lijfmoeder van de Vrouw aangenomen zynde, wanneer ſy in ſulken poſtuur was gelegen, gelijk wy geſeit hebben, kan door ſijne eigene ſwaarte niet vallen dan in den rechter hoorn, waar in de knechtjes meeſt geformeert worden. Het is een opmerkking, die *Rhaſis* gemaakt heeft ſoo wel als ik, wanneer hy ſeit dat *de Vrouwen, die gemeenlijk op haar rechter zyde ſlapen, ſchier nimmer dochteren teelen.*

6. Daaren boven heb ik dikwils opgemerkt, ſoo wel als *Falloppius*, dat het vleeſch der moederkoek noit recht in 't midden van de grond der lijfmoeder ſit, maar wat na d'eene of d'andere van hare zyden; om dat, naar een maand of daar omtrent, de bolle, daar 't kind in beſloten is, uit de plaats gedreven wordende daar ſy in was, ſich vaſt hecht in de plaats der lijfmoeder naaſt aan de kant daar ſy uitgekomen is, 't welk ſoodanig niet ſou geſchieden, indien d'ontfankkenis voorviel in de holte der Lijfmoeder.

7. Ten laaſten bekracgtigt *Riolanus*, een der beroemſte Ontledings-meeſteren onſer eeuw, dit mijn gevoelen; wanneer hy ſeit, dikwils kinderen geformeert te hebben be-

vonden in de hoornen der lijfmoeder. En he doot kind, dat een voet lank was, en uit d grond der lijfmoeder quam van die arm Vrouw, welke *Harveus* wilde doen ope ſnyden, quam uit geen andere plaats als u een van hare uitſchietende zaad-vaten.

8. Ik vind in d'aanmerkkinge, van de Heer *Mercier*, Geneesmeeſter tot Bourges in deſer voegen. De Vrouw van den Hee *Agard*, opper Officier van die Stad, over we kers geſontheit deſe laaſte de ſorg bewaa de, wierd ſwanger, en bleef in genoeg goe welſtant tot in haar vierde maand, wa na zy van ſtuipen en ongemene pijnen in nieren en in de buik wiert bevangen, voo namelijk in haar rechter zyde. Dit alles dee haar ſodanig uitteren, dat ſy ſtierf ſonder konnen verloſſen. Men opende haar op de 2 January des jaars 1614. en vond een doc ter, de breedte aan vyf duimen lank, in rechter hoorn van de lijfmoeder, zynde d toen in hare gewonelijke figuur en gelegen heit; ſoo dat men hier na kan ſeggen, d d'ontfankkenis elders geſchied dan in de ho te der lijfmoeder, en dat de vrucht nu groot geworden, en niet langer blyven ko nende in een van die hoornen, daar uit k men moet, om elders volwaſſen te worde of dat de Moeder daar van moet ſterven

9.

9. Ik ſou hier noch konnen bybrengen 't gene *Hippocrates* ſeit, ſprekende van d'over bevrugting der Vrouwen, *dat indien de vrucht is neder gekomen in de lijfmoeder, wanneer de Vrouw voor een tweedemaal teelt, deſe tweede vrucht niet kan leven, en de Vrouw daar door een quade kraam krygen moet.* De reden daar van is klaar; want gelijk het niet geformeert wort in den ſchoot die de Natuur tot d'ontfankkenis der kinderen geſchikt heeft, ſo kan het ook elders niet vinden, waar het geformeert en gevoed ſou worden. *Ariſtoteles* beveſtigt dit gevoelen, en d'ondervinding bekrachtigt dat. Want wy ſien dat de tweede ontfankeniſſen, die in d'eerſte maant der ſwangerheit geſchieden, gemeenelijk gelukken, en dat de Vrouw 't een en 't ander van hare kinderen voert, en de ſelve ter wereld brengt, als of ſy in een ſelfde ſtond waren ontfangen. Maar indien d'over bevruchting koomt eenige maanden na dat d'eerſte vrucht geformeert is, en na dat de hoornen der lijfmoeder belemmert en geſtopt zyn door humeuren; of door het kind ſelf, dat geheel de holte beſlaat, 't welk niet als ſeer ſelden gebeurt, dan kan het tweede kint niet leven, 't welk de Hiſtory die *Ariſtoteles* over de ſaak bybrengt, klaarlijk beveſtigt.

Na dit al mag men dan beſluiten, dat d'ontfankkenis volgens de Wetten van de

Natuur geschied in de hoornen der lijfmoe-
der, en niet in hare holte.

D'ontfankkenis is soo ras niet gedaan, of
Godt schept, door de ordres die hy selfs inge-
stelt heeft, een menschelijk Verstand, om
het te plaatsen in het klein lichaam, dat sich
begint te formeren. Dit Verstand is daar in
gesonden, als een Hofgesant, die noch een-
maal rekening moet geven van sijne bedry-
vens; en die allesins, waar hy sich bevind
het merkteeken vertoonen moet van d
meester die hem gesonden heeft.

Dit verstand vermengt sich met de ziel, o
veel eer vervoegt en vereenigt sich met har
selfstandigheit; en 't gene ons meerder ver
rukt, ook met de Geesten, en met het lic
haam des menschen; om vervolgens daa
niets van te maken, als een mensch, bezicl
door een eenige forme.

Het sou moeielijk zijn sich in te beelde
hoe dese twee substantien, soo wyd van mal
kander afgesondert, sich t'samen vervoegen
indien d'ervarentheit t'aller uur ons daar va
niet overtuigde. Want indien het sterven d
scheiding is, van dese twee deelen, soo sal he
leven gewisselijk zijn de vereeniging en d
gemeenschap van dese twee selfde substan
tien.

Indien ik gehouden was hier de vereeni
ging

ging te bewysen van de vier deelen uit welke wy bestaan, onder alle de bewysen die ik sou verkiesen mogen, kan ik geen beter vinden als dat *Gregorius van Niceen* ons verschaft, wanneer hy seit; dat, *dewyl Godt, die een oneindig wesen is, sich vermengt en vereenigt heeft, nochtans sonder verwerring, met de ziel en met het lichaam Jesu Christi, dat een schepsel is; soo konnen wy gelooven, dat ons verstand sich kan vereenigen met onse ziel, en niet ons lichaam, door d'eeuwige besluiten van hier boven; soo dat van dese twee eerste substantien niet dan een eenige forme gemaakt word, die ons leven doet.*

Het zaad des Mans dan gekomen zynde in een van de hoornen der lijfmoeder, doet het zaad der Vrouw opswellen, en dient daar aan als een gist om een kind voort te brengen. Een der oirsaken van sijne vaardige verspreiding is een weyige en zaadachtige stoffe, die in de lijfmoeder van een vruchtbare Vrouw word gevonden, en die sich daar mede vermengt, om daar aan tot voortdryver te dienen. De werksaamheit der ziel, en des zaad eenes Mans, en d'overvloedigheit van sijne geesten, helpen niet weinig om dat daar haastig te doen inkomen. Het klein klapje, dat'er aan d'inkoomst van dit uitschietent zaad-vat is, begunstigt het inkomen van de selve stoffe. Het is los en open

voor en naar het afloopen der ſtonden, om d'onttankkenis te lichter te maken in dien tijt als in een anderen. Het inwendig vlies deſer vaten heeft ſoo veele rimpelen; en het gaatje, dat het aan d'uitkoomſt maakt, is ſoo nauw, dat men geen reden heeft te vreeſen, dat het geene daar eens ingekomen is voor ſijnen tijt daar uit ſou geraken.

Het ſou goet zyn hier op te merken 't gene wy elders aangetekent hebben, dat de hoornen der lijfmoeder van een Vrouw drie of vier kleine cellekens hadden, die dienden als tot een vorm of mate voor 't zaad van de Vrouw, en tot de ſtoffe van yder kind: hierom is het dat eenige Rechtsgeleerde gelooft hebben, dat de lijfmoeder eener Vrouw ſeven cellekens had, nemende de holte van de lijfmoeder voor een ſevende. De ſtoffe die 't zaad van de Vrouw maakt, koomt allenxkens uit de ballekens, en word doorgeklenſt dwerſch door de zenuwachtige ſubſtantie der uitſchiettende zaad-vaten. De uitſchot der ballekens allenxkens in de holligheden van de vaten vallende, neemt de figuur aan van het celleken dat hem bevat; en de natuurlijke warmte, die onophoudelijk werkt op alles wat in het lichaam is, ook op dit zaad werkkende, brengt daar rontom een klein vliesken voort, dat ſeer dun en teer is, en een

een bolle formeert. Dit vliesken is ſoo vaſt noch ſoo hard niet, in de plaats daar die bolle het laaſte druppelken van zaad ontfangen heeft, als wel elders; en het is hier door, dat het zaad des Mans ſich mede-deelt aan het zaad der Vrouw, gelijk het zaad van een haan ſich gemeen maakt met het ey van een hoen, door het ſtipje van de dojer; en dat de vochtigheit der aarde doordringt, in 't zaad van een plant, door haar ſchuutkſten. Ik heb opgemerkt in een bebroed hoender-ey, dat na den eerſten dach het ſtipje, vlekje, ſtrengetje of peesje, ſoo als men het ſal willen noemen, dat van een rooden of geelen cirkel omringt is veel grooter was dan het geweeſt had eer het bebroed wierd. Op den tweeden en den derden dach dat vlekje ſchier tweemaal grooter geworden zynde, ſoo heb ik geoirdeelt dat de ziel van 't hoen in dit deel geſeten was; dat het zaad van den haan daar langs in het ey was gekomen; en dat het hert ſich daar wilde formeren, dewyl ik daar in ſoo vaardigen verandering bemerkte.

Een klein ſtipje van het zaad der Vrouw, indien het my geoorloft is de beeſten met Vrouwen te vergelijken, moet de ziel van de Man mededeelen aan alle de ſtoffe die ſy voert; 't welk in 't ſelfde oogenblijk geſchied als d'ontfankkenis voltrokken word; en dan

 is

is het ook, gelijk wy elders geſeit hebben, dat het Verſtand daar verſchynt, om alle de deelen te ſchikken, tot ſijne ordres vervolgens te gehoorſamen

Gelijk de vruchten de zelve ziel der boomen genieten daar ſy aan vaſt zyn; en ſy daar afgetrokken zynde, in haar zaad voeren ſoodanige beginſelen als die de boomen geformeert hebben daar ſy van zyn afgetrokken: ſoo ook de bolle van 't zaad der Vrouw, door een klein veſelken in het uitſchietend zaad-vat vaſt zynde, geniet dan een ſelfde bolle met de Vrouw; maar ſoo ras als die bolle vruchtbaar gemaakt is door het zaad des Mans, dat ſich daar mede vermengt heeft, dan heeft het een onafhankkelijk beginſel, en een ziel byſonder.

't Gene my doet gelooven dat dit ſoodanig zou zyn, is dat ik ſag op de nacht voor den 23 January 1680. Mejuffrouw L. wierd na ſeer ſware ſnydingen verloſt van ontrent 200 bollen, of kleine eyerkens ſonder ſchalen. Elke bolle was vaſt met hare kleine ſteertjes aan eenige vleesachtige veſelen door malkander verwart en geweven. De helft van deſe bollen waren ſoo groot als de nagel van een duim, en d'andere helft als kleine eyertjes. Sy waren alle doorſchynig, en het vlies dat haar bedekte was hard genoeg. De vochtigheid daar

daar in besloten was helder, eenigsins lymig. Sy was een weinig siltig en scherp op de tong; en ik twyffel niet of het zijn diergelijkke bollen, die gemeenlijk sitten in de hoornen der lijfmoeder. Gelijk dese niet vruchtbaar gemaakt waren door het goede zaad hares Mans; en dat d' uitschietende zaad-vaten haar als onnut hadden uitgeworpen, soo was sonder twyffel daar van dese valsche bevruchting gekomen.

De zaden des Mans en der Vrouw gemengt zijnde, deelen malkander hare wederzydsche hoedanigheden over. De weinige scherpheit van dat des Mans, met syn sware en swavelachtige reuk, doordringt alle de deelen van 't zaad der Vrouw, en doet alle de kleine lichamen bewegen. En het zaad der Vrouw van een weinig lymachtige selfstandigheit zynde, en van een weinig wrange hoedanigheit, gehoorsaamt soo ras niet aan het doordringen der hoedanigheden van dat des Mans. Dus is dese werkking traag, en de bewegingen van geheel d'opgeswolle stoffe seer lanksaam; soo dat men niets merkken kan in de formering van de vrucht voor den 9 of 10 dagh; of, om beter te seggen, voor den veertienden, naar welke men doorschynige blaaskens te bemerkken heeft, en vervolgens den druppel bloeds, en het op-

sprin-

ſpringend tipje, dat door ſijne beweging verſekerde teekenen van leven geeft.

Maar nochtans, alvorens vorder te gaan, laat ons de wyſe ontdekken van welke de natuur ſich bedient om de twee vereenigde zaden te doen fermenteren of giſten: want dewyl men t'ſamen toeſtemt, dat wy niet dan door de fermentatie leven, ſoo moet het ook door des ſelfs middel zyn dat wy geformeert beginnen te worden.

Wy weten dat de giſt tweederhande ſubſtantien heeft: de grofſte word van de ſelfde natuur als de ſtoffe met welke men haar vermengt; en de ſubtylſte doet deſe ſelfde ſtoffe opryſen, door haar indringing en door de beroering die ſy verwekt in d'onderſcheide lichaamen van geheel de maſſe. So dient ook het aardachtigſte en het lymagtigſte deel van het zaad des Mans, ten deele om de zaadvaten des kindts toe te ſtellen; en het geeſtigſte deel is ook ten deele beſteed, om de geeſten en de ziel van dit ſelve kind voort te brengen, 't welk het doet door de fermentatie, die 't alleenig veroirſaakt in heel de ſtoffe daar het uit beſtaat.

Hoe meer ſubtyle en doordringende deelen deſen heefdeeſſem heeft, en hoe meer de ſtoffe daar hy op werkt ſachter en lichter te handelen is, hoe meer ſijn werk ook vordert: dit

dit getuigen de knechtjes, die eer geformeert zyn dan de meisjes, en de doffers, die eerder voortkomen dan de duiven; de stoffe waar uit sy bestaan meerder warmte en meerder geesten hebbende.

Het zaad des Mans doet dan allenxkens geheel de masse van de bolle fermenteren, alle de grofste deelen naar beneden dryvende, en de meest bewogene en geest-rijkste verheffende. Syn sware en als vernynige reuk maakt het los en opend de stoffe; de swavelachtigste slaat dat neder; en de wrange hoedanigheit van 't zaad der Vrouw verzamelt dat, en vernard het soo wel, dat ten einde van 10 of 12 dagen in 't onderste deel van de bolle een druppel doorschynig en helder water koomt, gelijk gesmolten crystal, dat de elixir en uittreksel der geesten van de Man en van de Vrouw is. Dit klein flesken water word gemeenelijk in twee en somtijts in drie verdeelt; indien wy *Cognatus* en *Felix Platerus* gelooven: de laatste seit een Vrouw gesien te hebben, die schier alle jaren een valsche vrucht voortbragt; en die eenmaals een ronde witte bolle uitgaf van de groote als een noot, die van een klein en dun vlies overdekt was, dat men *Amnios* sou konnen noemen, en drie doorschynige blaaskens in sich besloot, van welke het onderste het bleekste was.

Het

Het is in dit voorschynig en crystallisch humeur dat de ziel sich plaast, om daar uit te gehoorsaamen aan d'opperste bevelens van 't Verstand, dat geen plaats beslaat, en ondertusschen door geheel dit klein lichaam is, om syne werktuigen te schikken op de wyse die 't hem belieft. In het onderste deel van dese bolle, waar dese geneesmeesters het bleekste blaasken aanmerkte, is de swaarste stoffe geplaast van de geestige deelen der twee zaden. Sy dient om de hersfenen te formeren, die in de kinderen maken het grootste, het swaarste, en het koudste deel. Wy ondervinden ook dat het hooft der kinderen in d'ingewanden harer Moederen altijt naar beneden is, wanneer het ligt volgens de wetten der Natuur.

In der daad men bemerkt een druppel doorschynig water, die geformeert word op 't begin van den derden dag in een bebroed hoender-ey; en ik twyffel of daar is het, dat het hert sich plaatst, om vervolgens alle de werktuigen te maken die tot syne beweging konnen dienen.

Dit klein lichaam, dat in de ingewanden syner Moeder word geformeert, is alreede als een vry-gestelt kind, dat gene andere bestiering dan sijne eigene noodig heeft, om alle sijne deelen in ordre te stellen, en om die te

te plaatſen daar ſy moeten weſen. De natuur ondertuſſchen, die de nootdruftigheden deier vrucht voorſiet, blaaſt de plaats op, daar ſy dat in formeert, en trekt allenxkens van de ballekens, en van eenige zenuwachtige kleine vaatkens, die van de Lijfmoeder na de hoornen loopen, de voedſelen die daar aan noodig zijn. Sy doet ook het ſelve aan d'adere zyde: ſy ſend ſoo wel ſtoffe na den ledigen hoorn, als na die vol is; en dus ſwellen deſe uitſchietende zaad-vaten, aan beide die hoornen ſchier gelijkkelijk: en ik heb'er geſien die ſoo dik waren als een van myne vingers.

Ontrent den veertienden dagh na d'ontfankkenis, meer of min, volgens de warmte van de ſtoffe, d'overvloedigheit der geeſten, de levendigheit van de ziel, de verſcheidentheit van geſlacht, de geſtalte des tijts en des ſaiſoens, en eindelijk de gematigtheit der Vrouw en der lijfmoeder ſelfs, groeit daar, in een van die doorſchynige flesken, een rood ſtipje of een druppel bloeds, dat ſich van ſelfs beweegt; en ik twyffel niet of dit zijn de kleine oortjes van 't hert, of het hert ſelfs, dat door ſijne eerſte bewegingen van openen en ſluiten ſich werktuigen wil maken, om het leven aan het klein kindje te geven, dat geformeert begint te

wor-

worden. Want gelijk het past aan 't Verstand alle de deelen te plaatsen in hare plaats, naa aan yder van haar de behoorlijke figuur ge- geven te hebben; soo past het ook aan het hert die te voltoien, en die te voeden.

Ik beken dat het my swaar valt te seggen, of het bloed geformeert is voor 't hert, of het hert voor het bloed: doch wat hier van zy, soo laat ik nochtans my voorstaan, dat het werktuyg laast moet gemaakt zyn, de- wyl het verstand het werkken des herts niet onderneemt dan om het bloedt te bevatten, om de humeuren te verdeelen, en om de warmte en het leven mede te deelen aan all de wydst afgelenene deelen des lichaams. Maar om dat de fermentatie het wesen aan dit klein lichaam gegeven heeft, soo is het ook redelijk dat de fermentatie het selve vol- toje door 't middel van een kooking, die on- ophoudelijk in 't hert geschied.

Sy die na drie dagen een bebroed hoender ey ondersocht hebben, sullen so wel als i hebben opgemerkt, dat by het topje, waa de drie fleskens geformeert waren, soo klaa als water dat van een rots afloopt, sich ee druppel bloeds vertoont, 't welk men se recht het springend tipje noemt, terwyl he geregelde bewegingen heeft, en sich to sluit en opend gelijk het hert.

D

Dit deel van het dier, dat ſich aldereerſt formeert in 't wit van een ey, ontrent het topje, door de vernuftigheit der ziel die daar in ſit, is het ſelve dat vervolgens moet arbeiden tot de voltoying van 't kieken.

Deſe druppelen bloeds, die ſich vertoont veertien dagen naar onſe ontfankkenis, is een voornaamſte deel onſes lichaams, het werktuig van alle de werkkingen der ziel, d'oirſpronk der geeſten, de ſprinkader der bloedrijkke deelen, de ſitplaats van de natuurlijke warmte, en de throon der ingeborene vochtigheit daar wy door leven; in een woord, het uittrekſel van de ziel onſer Ouderen, en een ſaak overeenkomende met den Oly die wy uit de zaden der planten trekken.

II. *Tweede trap van de formering des menſchen.*

De bezielde bolle blyft noch in de plaats daar de natuur haar in den aanvank geſtelt heeft. Sy word niet veel grooter, om dat ſy ſchier geen humeur ontfangt, dat ſich overvloedig ſou konnen mededelen aan het klein ontwerp dat daar geformeert word. Het verſtand dat daar in beſloten ſit, is dan beſig met ſich een woonplaats tot ſijn verblyf te ſtichten: het heeft ſtoffe genoeg by ſich, ſonder die van elders t'ontfangen, om den aanvank te maken van al de deelen die hem nodig

zijn. Het heeft nu al gebeſigt wat daar meeſt geeſtelijk was, waar van het een ſtoffe heeft gemaakt als geſmolten glas, daar het ſijn ſpringende tipje geplaatſt heeft. Het gedenkt van dit tipje de ſtoffe en de geeſten te verdelen, om de voornaamſte deelen te formeren en te voeden, die eerſt toegeſtelt moeten worden.

Men moet ſich dan niet verwonderen, indien van het alderſuyverſte gedeelte der twee vereenigde zaden, een druppel bloeds geformeert word. Diergelijkke veranderingen zijn niet buiten gemeen in de Natuur, noch ook boven hare krachten: want indien de zaden onſer Ouderen komen uit het alderſuiverſte gedeelte van haar bloed, wat moeielijkheit is 'er om te gelooven, dat ſy weder tot diergelijkken ſubſtantie ſouden keeren? De voedſelen, van wat verw ſy mogen weſen, veranderen in de maag tot een witte ſtoffe; en de konſt doet ons dagelijks ſien dat wit in rood verkeert, en rood in wit, door de vermenging van verſcheide vochtigheden: ſo dat men na dit ſich niet heeft te verwonderen, als de ziel, of veel eer het verſtand met het wit rood maakt; en als dat uit het zaad onſer Ouderen bloed en roode vochtigheden formeert.

Op den twintigſten dag bevordert ſich de

tee-

teeling op een wonderbaarlijke wyse. Dan slaat het hert harder als te voren; en sich met kracht beroerende, om aan den Meester te gehoorsaamen die dat gebied, soo begint het soetelijk tegen het vat te kloppen daar 't in beslooten is, en dat aan te prikkelen door sijne kleine kloppingen. Dit vat, dat de beroering daar van gevoelt, begint ook daar door bewogen te worden, en kleine t'samendringende en kronkkelige bewegingen te maken, om sich t'ontlasten, tot voordeel van de lijfmoeder, van het kostelijk pand 't welk de Natuur hem vertrouwt heeft.

Ondertusschen schynt het hert dan in twee deelen verdeelt te zijn, die, of sijne kleine oortjes, of sijne holligheden verbeelden. Het beweegt sich sonder ophouden door de geesten, en door het uitgiften van sijne bloed. En gelijk de ziel van hare kant het hert voltoyt, soo geeft ook het hert, door sijne herhaalde bewegingen, van 't sijne bloed in de kleine vaatkens, die 't formeert, na de mate dat het met kracht de humeuren dryft uit sijne kleine holligheden: soo dat men dan twee roode draatjes gewaar word uit het springend tipje voort te komen; die sich met 'er tijt meerder verlengen en uitstrekken.

Onder 't hert siet men altijt een ander klein blaasken, een weinig bleek van verw,

gelijk *Cognatus* dat heeft aangemerkt, dat meer groeit dan al het overige; en ik twyffel geensins, gelijk ik dit noch elders vertoont heb, of het zijn de herssenen, die van den aanvank niet zyn gemaakt dan voor het hert, volgens de gedachte van *Aristoteles*; en die ook van hare zijde moeten arbeiden tot de formering van de zaad-vaten, gelijk het hert van sijne zyde doet, tot het toestellen der bloed-vaten.

Het bloed, met het verstand, doen alle dingen in 't formeren van een kind, en indien in d'eerste maanden van de teeling, het ons onmogelijk is bloed gewaar te worden, dat uit de Slag-aderen der Moeder koomt tot voedsel van het kind; die witte, zaadachtige en zenuwachtige vochtigheit die daar onophoudelijk toegevoert word, laat nochtans niet na dat te voeden, en te komen uit het alderzuiverste gedeelte des bloeds van de Vrouw.

De hoornen der lijfmoeder vervullen sich beide met dit zaad, om aan de vrucht het voedsel te verschaffen dat hem bequaamst is. De ledige is daar geheel vol van; en d'andere, die den kostelijken schat der Natuur bewaart, is daar van ook versien aan de zyde van de fraaigne, sonder dat dese vochtigheit daar kan uitloopen. Sy word daar dik, en

ver-

verwert ſich ſoodanig onder de veſelen, die veer in groot getal zyn, dat het uiterſte van deſe vaten daar van volkomen verſtopt is.

De bolle groeit dagelijks, op een ſeer wonderbaarlijke wijſe; en gelijk de zaden in d'aarde geworpen ſwellen, en ſich ſelven voeden, door de vochtigheit die door hare vlieſen dringt, ſoo maakt ook het ſubtijlſte gedeelte van 't zaad der Vrouw, dat aan de bolle raakt, ſich een doortocht, op de wijſe van ſweet, dwerſch door het dun vliesken dat haar beſluit, om des ſelfs nootdruftigheden te hulp te komen. Dus is het noch, dat het klein eiken van 't Hoen grooter word, met neder te ſakken uit ſijn neſt, ſonder vaſt te zijn aan eenige der deelen van 't Hoen, gelijk d'ervarentheit ons dat doet ſien.

Op den 25. dach vordert alles noch veel meer: Men word nu al gewaar het begin van de longer en van de lever, die groeien aan d'uitterſte einden der aderen of Slag-aderen: Want het is in dien tijt niet licht te ſeggen, welke de vaten zijn die men ſiet; uit oirſaak dat ſy noch geen beweging hebben. Indien ik nochtans giſſen moet, ſoo meen ik dat het veel eer Slag-aderen als aderen zijn. De longer en de lever groeien dan aan d'uitterſte einden der vaten, gelijk d'Agaricus of Kampernoellie, doet aan den Lorken-boom. Sy

 ſchij-

ſchynen in den aanvank witachtig, door dee
geſtalte der veſelen, welke 't verſtand daar
heeft toegeſtelt; en naderhand roodachtig;
door de bevochtiging van 't bloed des her-
ten.

Ofſchoon de roode vochtigheit van 't hert
alle dagen aanwaſt, ſy heeft nochtans geen
andre ſtoffe om ſich te vermeerderen, dan
een teeder gedeelte van 't zaad dat tuſſchen
ſijne vlieſen bewaart is, en uit de balleken
van de Vrouw af koomt, gelijk wy opge-
merkt hebben.

Men ſiet klaarlijk door de beſtieringen van
de Natuur, dat 'er bloed gemaakt word, eer
daar longer en lever is: dat 'er beweging ge-
voelt word, eer dat de herſſenen geformeert
zijn; en dat het lichaam waſt en gevoed word
eer dat de maag in ſtaat is om de gyl te berei-
den, en de darmen om die te verdeelen. Men
ſiet dan ſelfs uitwerpſelen van de tweede
kooking; en de lever begint ſoo ras niet ge-
maakt te worden, of men word daar een
klein galblaasken gewaar, door ſijne groote
verw onderſcheiden.

Op deſe tijt is de lijfmoeder noch ledig in
veele Vrouwen, en de ſtonden, die dikwils
van eenige jonge bloedrijke perſoonen af-
loopen geduurende d'eerſte weken of maan-
den van hare ſwangerheit, belemmeren dan
de

de teeling niet, die op een andere plaats geschied. De vaten van de grond der Lijfmoeder, en die van haren Hals, geven dan gemeenlijk bloed, in grooter overvloed als sy wel gewoon waren: en indien dit soo niet gebeurt, dan zyn dese Vrouwen daar van te meerder siek; en men moet haar somtijds een suiverende middel geven, uit vrees dat het bloed, ontrent de natuurlijke deelen sittende, niet eenig ongemak veroirsaake voor de Moeder en voor het Kind; of dat de lyfmoeder, te veel bevochtigt wordende, niet bequaam mogt zyn om het geschenkt t'ontfangen, 't welk dese vaten haar nu staan te doen.

Op den negen en-twintigsten dach vermeerderen de hersenen merkkelijk, en haar klaar water vertoont sich overvloediger als van te voren. De longe is baarblykkelijk, de lever schier volmaakt, de milt op het stip om geformeert te worden, en de nieren beginnen te voorschyn te komen; maar alle dese bloed-deelen zyn noch niet volkomen rood. De rug-graad en de ribben schynen kleine veselkens te wesen. Eindelijk alles word voltoyt met een onbegrypelyke vaardigheit. Het hert, dat noch niet rooder is als d'andere bloed-deelen, heeft nu sijne bewegingen harder en geregelder. Het slaat en jaagt met

soo grooten kracht, dat d'uitschietende zaad-vaten aan hare zyde ook hare kronkkelende bewegingen vermeerderen.

Het kind, dat in de bezielde bolle geslo-ten sit, groeit soodanig aan, dat het de plaats daar het in is krachtig drukt. Het heeft in der daad dan wyder ruimte van doen, om de vryheit te hebben van sich te volroyen, en sijn voedsel te soeken, 't welk het niet ge-noegsaam krijgt daar het is.

Eindelijk is het in desen tyt, dat eenige swangere Vrouwen, die de teederste en ge-voelykste zyn, in d'een of d'ander van hare zyden de beweging als van een mier komen te gevoelen. Mejuffrou C. die vele kinderen heeft ter wereld gebracht, gevoelde altijt op den dertigsten of drie-en-dertigsten dach na hare ontsankkenis, de beweging van 't kind dat sy droeg. Dit gebeurt door het uit-komen van de bezielde bolle, en door de beweging van een der uitschietende zaad-va-ten, dat sich daar van ontlast. Men kan hier uit kennen, of het gene een Vrouw in hare ingewanden draagt een Knechtjen of een Meisken is. Het eerste gemeenelijk zynde in de rechter zyde, en veel eer geformeert als het ander, dat dikwils in den hoorn van de Lijfmoeder blijft tot op den veertigsten of twee-en-veertigsten dach.

III. *Derde trap van de formering des Menschen.*

Na dat de ziel het hert toegestelt heeft, om haar voornaamste sitplaats daar in te nemen, en om aldaar aan het menschelijk verstand te gehoorsamen, soo besorgt sy dat van alle kanten tegen de lagen die daar aan gelegt mogten worden. Sy omringt dat in den aanvank met een sterk vlies, om dat te verdedigen tegen het bespringen van binnen. Sy doet daar voor een helder en soet water groeien, om dat te bevochtigen in sijne geduurige en somtijts geweldige bewegingen; en maakt vervolgens van buiten beschanssingen van gebeenten, om dat te verdedigen tegen sijne uitheemsche vyanden.

D'eerste maand der Maan, is dan soo ras niet verloopen, of het klein kind verandert van plaats, en valt in het ledige van de Lijfmoeder. Daar is het ontfangen en bewaart, als de kostelijkste schat der Natuur; en sich soetelijk gedrukt voelende, als door vriendelijke streelingen, soo schijnt het sich daar over te verheugen, door de lichte bewegingen, die 't als op een ongevoelijke wyse aan sijne Moeder begint te doen gevoelen,

Het is sonder twyffel door dese drukkingen, dat de Vrouwen in desen tijt minder buiks hebben als van te voren. Hare ingewan-

den sluiten sich dan, en dekken lieftallig het kind, dat daar soo even gekomen is. Het plaatst sich dan aan d'uitkomst van 't vat daar het is in geweest; soo dat het is tusschen het midden van de grond der Lijfmoeder, en d'opening van sijn uitschietend zaad-vat. Dese gestalte is hem als gedwongen, om dat de holte der Lijfmoeder dan niet wyder is als om daar een grooten groenen Amandel in te leggen.

Ondertusschen zyn alle de deelen van de vrucht noch niet volmaakt. Het Hert, de Longer, de Lever, de Milt, de Nieren, en de Darmen, schijnen als opgehangen te wesen, en als vast gehecht buiten sijn lichaam; sijne oogen zyn als twee kleine swarte stippelkens in 't hooft geteekent. De rug-graat en de ribben vertoonen sich stekker; de handen en voeten beginnen geformeert te worden: de vaten verdikken en verlengen sich. Men word selfs die sich van den Navel uitstrekken gewaar, die buiten gaan soekken waar van dit klein schepsel te doen leven. Dit heeft *Riolanus* opgemerkt, in het kind van een Vrouw die hy ontleedde.

De vrucht voed sich allenxkens van 't gene sy verkiest tusschen het vlies dat haar omringt, en sich van dag tot dagh wijder uitbreid, door het aanwassen van het klein lichaam,

haam, 't welk het besluit. 't Gene nochtans niet verhindert, dat 'er uit d'een en d'ander hoorn der lijfmoeder niet een witte en zaadachtige vochtigheit sou voortkomen, die tot hier toe de vrucht niet verlaten heeft, en die daar aan soodanig noodsakelijk is, dat, sonder dit voornaamste voedsel, ik niet twyffel of het sou wel ras ophouden te leven.

Doch om dat men misschien sou konnen seggen, dat ik my hier instelle, met soo vele bysonderheden van formering des menschen te verhalen, als of ik getuige had geweest van de bedryven der Natuur; soo heb ik besloten sulks te bevestigen door d'ondervindingen by my daar van genomen, en van die de Geleerste Genees-meesteren my hebben doen opmerkken over dese saak.

Indien men de dieren met de menschen vergelijkken mag, soo kan ik seggen in d'opmerkking die ik gedaan heb van 't voedsel eenes kiekens, dat dit klein diertje in den aanvank sich nergens anders mede voed, dan met het wit van syn ey. Het haalt dat schier volkomen uit, eer het aan den dojer raakt; soo dat de dojer schier in sijn geheel is eenige dagen voor dat het uit den dop koomt. Ik seg het selve van een kind, dat in d'ingewanden sijner Moeder gevoed wort. Een witte stoffe, die niet anders is als het zaad van de Vrouw, ver-

verstrekt daar aan in den aanvank tot voedsel; en gelijk dese stoffe niet genoegsaam is om dat volkomen te voeden, soo dient het bloed zijner Moeder, dat overeenkoming heeft met den dojer van 't ey, hem ook tot voedsel in de laaste maanden zijner gevankkenis.

Avicenna, een der naaukeürigste Opmerkkers van de Natuur, die hier oit geleeft hebben, bekrachtigt dese waarheit. Wanneer hy ons verhaalt, dat hy *de vrucht heeft gesien als hangende aan twee kleine zaad-peeskens, die voortquamen uit d'een en d'ander hoorn der lijfmoeder; en ik twyffel niet of het is daar door dat sy gevoed word, alvorens die bloed trekt uit de ingewanden hares Moeders.*

Varolus heeft de selfde saak opgemerkt, wanneer hy ons aanteekent; *dat de rug-wortelen van de vrucht, die haar hangen doen, voortkomen uit de twee hoornen der lijfmoeder als hairtjes. Dese kleine hechtselen*, volgens d'opmerkken van desen Genees-meester, *worden tot niet, soo ras als de navel-vaten door het vlies steken dat de vrucht omringt; en de lijfmoeder als een kleinen daauw bloed begint uit te geven, die 't vleesige deel der nageboorte of moederkoek maakt*, welke *Arantio* seer eigentlijk de lever der lijfmoeder noemt.

Ik, die met grooten ernst en aandacht my begeven heb, om de beginselen van de formering

mering des menſchen t'onderſoeken, heb in de lijfmoeder aangemerkt, op 't begin der ſwangerheit eeniger Vrouwen die ik ontleden mogt, witte vaten onder de bloedige. Sy daalden neder na hare mond, en het ſcheen dat ſy vele klapjes formeerden, om te lichter de humeuren te behouden die ſy in ſich hadden.

In deſen tijt is de vrucht ſoo groot als een vuiſt, en die ſchijnt de geſtalte te hebben van een hoender-ey, wanneer ſy met hare vlieſen bedekt is. Syn hooft, dat alſoo groot is als alle het overige des lichaams, beſluit een ſubſtantie als geſtremde melk: in zijn geſpleten mond te ſien, ſou men ſeggen, dat het een hond ſonder neus of ooren was. Syne voornaamſte deelen vertoonen ſich niet meer onbedekt; dan onderſcheid men veel lichter het geſlacht, door de verſcheidentheit der natuurlijke deelen, die laaſt gemaakt zyn. Want het Verſtand hebbende een uitmuntend werkſtuk te maken, ſoo was het wel recht, dat het lang ſou arbeyden eer het dit ſou voltoyen: en ik twyffel niet, of het zyn de groote voordeelen, welke de natuurlijke deelen beſitten die hare formering vertraagt hebben. De ſitplaats der uitdeelende ziel, en de deelen door welke de wellusſt den menſch word toegebragt, en door welke hy kloekmoedig

moedig, onverſaagt, vernuftig en vrucht-baar word, worden in geen korten tijt ge-formeert, gelijk d'andere.

Men begint op de tweede maand van de Maan twee vlieſen t'onderſcheiden, waar in het kind is gewonden. Het eerſte dat voor onſe oogen koomt, en van d'Ontleedings-kundige *Chorion* genoemt word, ſchynt gemaakt geweeſt te zijn door de natuurlijke warmte, die werkkende op het zaad van de Vrouw, wanneer het ſich in een van de hoornen der lijfmoeder verſamelde, daar uit een bolle gemaakt heeft. Het tweede is, dat het kind onmiddelijk raakt, en de ſelve Ontleedings-kundige *Amnios* genoemt hebben, uit oirſaak van 't zaad des Mans en der Vrouw, door middel van de ſelfde warmte, waar van 't Verſtand ſich in den aanvank bedient heeft om het klein doorſchijnig en doorſigtig blaasken te maken, 't welk wy in 't begin van d'ontſankkenis aangemerkt hebben.

Deſe twee vlieſen beſluiten dan het kind; en om dat die allenxkens grooter groeien na de mate dat het kind voedſel trekt, ſoo drukken ſy ook, en breiden gelijkkelijk de Lijfmoeder uit. Het uitterſte vlies krachtig hare grond rakende, vervolgt en plakt ſich aan d'inwendige vlakte van deſe partie, door een weinig bloeds dat druppel voor druppel daar

uit

uit vloeit. Dit bloed ſich ſtremmende, door de kracht van het mannelijk zaad, word vlees, en ontfangt de vaten welke het kind daar in dryft, om het voedſel daar uit te halen, dat hem mag paſſen ontrent het einde van ſijne gevankkenis.

Twee Slag-aderen komen uit de dundarmige van het klein kind, en Bloed-ader verſelt die, komende uit de holligheit van de lever; en deſe drie vaten ſich aan ſynen navel vereenigt vindende, met de bant die de blaas opſchort, maken alle t' ſamen 't welk de Vroevrouwen de Navel-ſtreng noemen, die niet anders is dan het busken van de verlengde Slag-aderen en Bloed-aderen des kinds. De Slag-aderen dryven het overtollig bloed daar uit, en komen beweging geven, en warmte en geeſten aan 't bloed mededeelen, dat in 't vleeſſig deel der moederkoek gevonden word. De Bloed-ader, die dikwils dubbel is, voert uit de lever der lijfmoeder na de lever van 't kind de vochtigheit die ſy daar heeft uitgetrokken, op dat deſe vochtigheit noch beter volmaakt en geſuivert mogt worden, eer die in 't hert van het kind komen ſou.

IV. *Vier-*

IV. *Vierde en laaste trap van de formering des menschen.*

Het Verstand arbeid soo vaardig aan sijn gelukkig maaksel, dat indien wy de macht hadden om 't selve van dach tot dach te sien werkken, wy souden yder ogenblik iet nieuws daar in aanmerkken.

De vliesen die 't kind ontwinden, zijn op de derde maand der Maan soo groot als een vuist; en het *Chorion* begint sich nu al te plakken aan de grond van de lijfmoeder, doch soodanig dat het uitvloeien der humeuren, die van d'uitschietende zaad-vaten afleeken, daar door niet verhindert word. Indien dat soodanig niet was, wat schynbaarheit sou 'er wesen, dat de witte en zaadachtige stoffen, daar het kind noch mede gevoed word, onophoudelijk daar souden konnen uitkomen.

Ofschoon men niet eendrachtig toestemt alle de vaten die dese witte stoffe tot het kind brengen, soo moet men nochtans gelooven dat 'er zijn; dewyl de humeuren, in het *Chorion* en in het *Amnios* besloten, tot dien tijt toe gedient hebben tot stoffe om alle de deelen des kinds te formeren, en voorts tot dat te voeden dien tijt lank geduurende Soo dat men wel gissen kan, dat dese zaadachtige humeuren al souden uitgeput zyn, indien sy door

door andere niet hadden ververſcht geweeſt. En ik twyffel niet of deſe zaadachtige hechtſelen, en de rug-wortelen van *Avicenna* en van *Varolius*, zyn de vaten die het zaad van de Vrouw tot de vrucht brengen, om die te voeden. Want ſich te gaan inbeelden, dat het van den aanvank door het bloed ſyner Moeder gevoed word, ſulks ſou ik niet konnen gelooven, niet meer dan *Galenus* en *Fernelius*.

Indien het bloed der ſtonden eenige dagen word opgehouden, d'ervarentheit toont ons dat het bederft, en dat het in 't lichaam der Vrouw binnen korten tyt ſoo vele ongemakken baart, dat het geſchikt is tot allerhande ſiekkelijkheden. Met te meerder reden, indien het vele maanden word opgehouden, ſal het dies te minder bequaam zyn om een teeder kind te voeden dat ſich tot daar toe niet heeft onderhouden dan met ſeer ſuivere en wel toebereide voedſelen.

Het overtollig bloed loopt dan af, in d'eerſte maanden der ſwangerheit, ten deele door de ſtonden van eenige jonge bloedrykke Vrouwen: wat d'andere belangt, die ſich ſoo niet ſuiveren, het quade deel blyft in hare aderen, om haar den geheelen tyt harer ſwangerheit ellendig te doen doorbrengen, ten ware ſy geweldig ſterk mogten weſen

om sulks te wederstaan. Onderwyl de Natuur, die wysselijk hare voortbrengens aanlegt, verdryft dit quaat bloed door d'afkeerigheit en d'onthouding der Vrouwen, of sy ontledigt sich van hare uitwerpselen door de mond, brakende; of door d'andere plaatsen tot sulken gebruik geschikt. Voor 't andere, 't welk daar van het beste deel is, dat verandert sy in witte stoffe, tot voedsel van 't kind, gelijk wy gaan bewysen.

Het zaad des Mans heeft niet alleenig de kracht, van de voornaamste stoffe tot de teeling te wesen; dat maakt noch het zaad der Vrouwen vruchtbaar, door sijne geesten, die door al de masse van haar bloed kooken. Want wat schynbaarheit is 'er, dat in het meeste deel der Vrouwen, die gemeenclijk niet wel geregelt zyn, op d'eerste maanden van hare swangerheit, het bloed hare maanstonden geen ongesteltheit sou verorisaken, indien het niet in zaad was verandert, door de formerende en sonderlinge kracht van het zaad des Mans? En wat middel sou 'er noch zyn, dat de Vrouw soo vele witte humeuren sou teelen konnen, geduurende d'eerste maanden van hare swangerheit, indien het bloed der maanstonden als d'eerste stoffe daar van zynde, niet tot dit gebruik diende?

Het

Het zaad des Mans, dat het bloed in melk doet veranderen 't welk noch overig is, na dat de ſwangere Vrouw ſich daar van gevoed heeft, verandert ook het ſelve bloed in witte zaad-gelijke ſtoffe, om te dienen tot voedſel van 't kind, dat ſy in hare ingewanden draagt.

1. Meeſt alle de Geneesmeeſters hebben gelooft, d'eene na d'andere, dat de klaare vochtigheit, die in 't *Amnios* vervat word, het ſweet was van 't kind; en dat, die het *Chorion* in ſich heeft, ſijne pis was. En om dat ſy den oirſpronk noch 't gebruik van deſe vochtigheden niet konden ontdekken, ſoo hebben ſy de natuur na hare gedachten willen ſchikken, en ſich ingebeeld dat die ſaken geheel anders waren, als die in der daad zyn. Hierom hebben ſy *d'Ouracha*, 't welk de pees is die de water-blaas draagt, tot aan het *Amnios* doen loopen, om de pis in de holte van 't *Chorion* te brengen, in plaats dat deſe pees alleenig eindigt aan de navel, en dat die nimmer gegaan is, dan alleen tegen de orders van de Natuur, gelijk d'ervarentheit ons dat te kennen geeft.

2. Ten tweeden, van waar ſou deſe pis en dit ſweet uit een vrucht konnen komen, dat ſijne nieren noch niet gemaakt, noch de blaas geformeert heeft, en dat ſich noch niet

met geweld genoeg oeffent om te sweeten?

3. Andersins het klein vogelken dat in de schaal van 't ey sit besloten, dat niet sweet, en noit pist, heeft nochtans dese twee besondere vochtigheden; en om hier niet te spreken van 't kieken, na dat het ey, waar in het besloten sit, 8 of 10 dagen geduurende bebroed is geweest, soo bemerkt men in 't een van syne vliesen een seer klare vochtigheit, die men de melk van 't ey noemt, en in 't ander een weinig dikker stoffe, die men 't wit van 't ey rekent.

4. Voorts indien dese stoffen de pis en het sweet waren; wat is'er dat deselve sou konnen bewaren sonder dat sy souden bederven, en sonder de kinderen te beschadigen, geheel den tijt dien sy blyven in de bloemen harer moederen?

Men moet dan bekennen, dat dese vochtigheden, tusschen de vliesen der vrucht besloten, veel eer het voedsel als het uitwerpsel van syn klein lichaam zyn.

5. Indien men dit gevoelen bewysen moet door een grond-regel der Philosophen, soo kan men seggen, dat wy in de aanvank ons moeten voeden met zaad, dewyl wy daar uit geformeert zyn: want behalven dat wy in 't begin geene vaten ontdekken die bloed van de moeder tot de vrucht brengen, soo is het

bloed

bloed der maanstonden, gelijk wy geseit hebben, een al t'onbequaam voedsel, om sich te veranderen in de deelen van dit klein en teer lichaam. Maar wanneer het kind volkomen is, en dat het van gematigtheit heeft verandert, dan is het dat het meer voedsel noodig heeft, door het bloed der maanstonden, 't welk een andere slag van voedsel is, dat hem koomt uit het vleesch der moederkoek.

6. De zaden nu het uitleksel of uittreksel zynde van 't suiverste deel des bloeds onser Ouderen, wat hinderpaal sou men vinden in te gelooven, dat sy weder bloed souden konnen worden; terwyl de druppel bloeds, die sich eenige dagen na d'ontfankkenis vertoont, geteelt is uit de zaden, en door die selvige stoffe vermeerdert.

7. d'Ervarentheit doet ons sien, dat alle de vogelen in de aanvank sich voeden met het wit hares eys, door aderen die daar in verspreid worden; en dat dit voedsel haar ontbrekende, 't welk op 't einde van hare gevankkenis gebeurt, sy sich bedienen van den dojer, die men aan haren navel vast vind 8. of 10. dagen na dat sy uit haren dop zyn gekomen. Indien het bloed der maanstonden met den dojer te gelykken is, en het zaad der Vrouw met het wit van 't ey, moeten wy dan niet gelooven dat de kinderen in

den

den aanvank gevoed worden van 't zaad harer Moederen, en naderhand van haar bloed, ontrent het einde der swangerheit?

8. Wy vinden in 't *Amnios* een klaar helder water, soet en aangenaam van smaak, 't welk de Natuur alsoo heeft toebereid, om te dienen tot een naast en aanstaande voedsel van 't kind; en in het *Chorion* een andere stoffe een weinig dikker, dat een afgesonderde voedsel daar voor is. D'eene en d'ander van dese stoffe worden vast, en stremmen, als men die op 't vier set; soo dat men sich niet bedriegen sou, indien men geloofde, dat sy de selfde hoedanigheden, en de selfde gebruiken hebben; als het wit van 't ey, ten aansien van de vogelen: Want indien dat wit het kieken voed, gelijk wy elders aangeteekent hebben, soo sie ik geen reden waarom dese witte vochtigheit der Vrouw ook niet sou konnen dienen tot voedsel voor 't kind, en mede diergelijkke gebruiken hebben. Men moet niet twyffelen, volgens het gevoelen van *Hyppocrates*, of de klare stoffe van 't *Amnios* doordringt het teeder lichaam des kinds, die zijn mond niet inzuigt, sijne keel niet na sich haalt, en zijne mage niet ontfangt; dewyl wy in de mage der nieuw geborene kinderen een gylachtige stoffe vinden, en in hare grove gedarmten swarte vuiligheit.

9. Na

9. Na dit alles moet men overtuigt zyn, dat het kind, geduurende heel den tyt dien het in den buik sijner Moeder verblyft, van de vochtigheden gevoed word, die sich in sijne vliesen besloten bevinden: Want wie sou dat geleert hebben, soo ras als het geboren is, de borst sijner Moeder te vatten en te zuigen, indien het van te vooren dat gebruik en dat werk niet geleert had, wanneer het in hare ingewanden was?

Men moet dan besluiten, uit al het gene wy hier gesien hebben, dat de vochtigheden, vervat in de twee vliesen, die de vrucht omwinden, niet enkel uitwerpselen zyn; maar stoffe om het kind te formeren en te voeden.

Indien wy opmerkkingen hadden van alle de maanden, wy souden buiten twyffel meer licht hebben dan wy nú doen, om te kennen op wat wyse de natuur werkt, wanneer sy ons formeert. En indien de Genees-meesters een weinig meer moeiten wilden nemen dan sy gemeenlijk doen; ik laat my voorstaan, dat wy in weinig tijts ontdekkingen souden hebben, die ons wonderlijke saken souden leeren, aangaande de formering des menschen.

Het is ontrent ses jaren geleden, dat ik een Vrouw deed openen, overleden na vier maanden swangerheits; en na de twee vliesen open gesneden te hebben, die 't kind om-

 dek-

dekten, wierd ik gewaar dat alle sijne kleine deelen onderscheiden waren; dat sijn hooft grooter was na proportie dan al het overige des lichaams; dat sijne herssenen waren als gestremde melk, met eenige roode veselen, die daar door liepen; dat sijne oogen noch geen oog scheelen hadden, de neus geen vlees, sijn mond geene lippen, en sijn aangesicht geen kaken: dat sijn borst in drie schier gelijkke holligheden verdeelt was De strot was geplaatst in het bovenste Dit deel was dikker als in volkomene Mannen, en vol van witte vochtigheit gelijk melk. De longer, de lever, de milt, en de nieren, die alle bleek-rood waren, besloegen de onderste ruimte, en het hert in sijn vlies besloten hielt het midden. Dit laaste deel scheen dubbel te wesen, door de dikte van sijn rechter holligheit, en van sijne twee kleine oortjes. De maag was vol van een weinig dikke vochtigheit, eenigsins gelijk die in 't *Amnios* besloten sat. De kleine gedarmten hadden een gylachtige stoffe in sich, en de dikke bewaarden in sig een andere wat swarter, die van bestendigheit was als het dun heulsap. De slopdarm was niet dan een afhangsel even als in de menschen, en het maakte geenen tweeden darm, gelijk men in de verkens gewaar word. Het had een weinig pis in sijn blaas,

en

en een weinig gal in ſijn gas-blaasken Syn net ſcheen een klein wolkje, dat boven de darmen dreef in 't bovenſte des buiks. De nieren waren in verſcheide bollekens verdeelt, gelijk die zyn in de klaveren; en boven bemerkte men in haar vet andere roodachtige gelyk klierachtige deelkens, welke de ſmeerachtige Slagader bevochtigde, die ſoo groot was als de *Emulgens*, of zuig ſlagader. De ballekens waren in de buik (want het was een Knechtje) ter ſelfder plaats als die der Vrouwen, een weinig onder de nieren De voeten en handen begonnen met nagelen verſien te worden, en de ſpieren ſcheenen rood geworden door het bloed daar ſy waarſchynelijk nu al van gevoed waren. Het *Chorion* was als geplakt aan eenig geſtremt bloed, dat uit de grond der lytmoeder quam, op de ſelve wyſe als wy een padde-ſtoel ſien aan eenen boom vaſt-gehecht, of aan de wortel van een diſtel die hem voortbrengt. Ik bemerkte noch dat de navel-vaten van om laag quamen, en ſich naar om hoog uitſtrekten, na de twee vlieſen van 't kind doorboort te hebben, om ſich te hechten in 't midden van 't vleeſachtig deel der moederkoek, 't gene waarſchynelijk binnen acht of tien dagen geſchied ſou geweeſt zyn; indien de Moeder niet met het kind was geſtorven. Ik vond

ook veel witte en Mucilagineuse stoffen tusschen de vliesen van 't kind en de lyfmoeder; en na selfs een van de uitschietende zaad-vaten van dese Vrouw opgesneden te hebben, dat soo dik was als een vinger, scheen my dat vervult met een witte stoffe, gelijkkende het zaad eener Vrouw. De lijfmoeder was in haren bodem een goede duim dik, en sponciachtig gelijk een sponcie. Ik bemerkte daar ook geborsten aderen in groot getal, en eenige aderen vervult met wit sap, die in vele plaatsen geborsten waren.

't Gene het kind tot sijn verçiersel, en tot sijne verdediging dient, word in de vyfde of sesde maand geformeert. De hairen dringen dan door de huid, en men siet nagelen aan handen en voeten komen De oogscheelen beginnen d'oogen te bedekken, de neus sijne huid te krygen; en d'opblasende spieren, die de wangen maken, rood te worden; en de lippen zyn laast geformeert: men word dan noch gewaar dat d'ooren onvolmaakt zyn, en men begint de borst te sien, die sich onderscheid van de benedenste deelen door het middelschot dat geformeert word.

Terwyl alle dese deelen dusdanig sich voortsetten, worden die, welke wy de voornaamste en noodsakelijke voor 't leven noemen,

men, ook volmaakt en voltoyt. Het *Chorion* is meer dan te voren vast gehecht aan het vleessig deel van de moederkoek, die een vinger-breed hoog is, en nu al d'invoeging der navel-vaten ontfangt. Dese vaten beginnen hier de stoffe uit te trekken, die tot het voedsel dient van het kind, dat nu al groot genoeg is, om meerder voedsel als van te voren noodig te hebben.

Riolanus in der daad bevestigt my in myn gevoelen, door een History die hy verhaalt van een vyf-maanden swangere Vrouw, die hy opsneed in 't jaar 1612. Hare ballekens waren plat, witachtig, en als vast gehecht in 't middel van 't buitenste der Lijfmoeder.

De hoornen van dit gedeelte waren soo groot als een vinger, maar de rechter noch meerder als d'ander; en beide waren sy met een witte vochtigheit vervult. Haren hals was hard en knobbeling, en ondertusschen van een kleefachtige stoffe bevochtigt. Het vleessig deel der moederkoek was een vinger breed dik, en gehecht aan de grond der Lijfmoeder door kleine veselkens.

Dese History maakt ons bekent, dat dit kind was gekomen uit de rechter hoorn der Lijfmoeder, dewyl die meerder was uitgerekt als d'ander: dat dese uitschietende zaad-vaten soo groot niet souden zyn, en soo groo-

ten

ten menigte van witte ſtoffe niet inhouden, indien deſe ſtoffe hare byſondere gebruiken niet had, te weten, van 't kind te voeden in zyne eerſte maanden, en daar toe noch te helpen in ſijne laaſte. Eindelijk dat het kind ſijne gemeenſchap hebbende met het vleesſig deel der moederkoek, men daar uit kan afnemen, dat het van verſcheide voedſelen gevoed word.

Het vlees der moederkoek is een bloed, vaſt-geronnen door het zaad van de Vrouw, dat vruchtbaar geworden is door de geeſten van 't zaad des Mans. Dit vlees is niet gelijk dat der ingewanden, het word lichtelijk met de nagels der vingeren van malkanderen getrokken: ſijne ſachtigheit en ſponciachtige ſubſtantie de voornaamſte oirſaak daar van zynde; 't welk maakt dat ſy ſoo vaardig is om het bloed in te nemen, dat onophoudelijk afleekt op de wyſe van een dauw door de kleine Slag-aderen der lijfmoeder. Hare figuur is hol aan de zyde daar ſy dit deel aanraakt. Sy heeft reten, holte, of oneffentheden die haar beletten verſtikt te worden door de vochtigheden, die haar overvloedig mogten toegebragt zyn van de zyde der lijfmoeder. Geheel hare ſubſtantie is vol vaten, die veel eer Slag-aderen als aderen zyn, ten einde het bloed te beter verdunt en doorwrocht mag

mag worden, dat al eenmaal tot voedſel van 't kind heeft gedient; en 't gene nieuw van de Moeder af koomt, toebereit en geſuivert. Deſe vaten zyn uitbreidſelen van die des kinds, welke ſyne Verſtandelykheit heeft voortgedreven tot in de moederkoek, om daar te ſoeken waar mede ſijn klein ſchepſel te voeden, 't welk het geformeert heeft.

Indien de lyfmoeder aan hare zyde acht of tien kleine Slag-aderen opend, om by druppelen het bloed uit te deelen aan het vlees der moederkoek; ſoo heeft dit vlees meer dan veertig ſoodanige voortgedreven in de grond der lyfmoeder: en dus loopen de Vrouwen die in de kraam komen, gemeenlyk ſoo grooten gevaar niet van het leven te verlieſen, als men ſich inbeeld, door het uitſtorten van 't bloed harer ſuiveringen, dewyl'er aan hare zyde ſoo weinig vaten open zyn.

Het kind is op ſekere wyſe in de ingewanden ſyner Moeder gelegen, ſoo dat ſyne navel-vaten naar om hoog loopen, om te ſoekken waar van het mag leven; gelijk het uitſpruitſel van een zaad doet, dat de lucht ſoekt. Deſe zyn geſterkt door een dik en kleefachtig vlies, dat een verlenging is van de huid des buiks van het kind, en van ſijne andere gemeene vlieſen. Na dat ſy ſich verlengt

lengt hebben tot de lengte van ontrent vyf voeten, soo begeven sy sich midden in 't vleesch der moederkoek. D'andere doen sich daar plaats maken door de beweging van haar bloed, die 't humeur, daar ontmoet wordende, verdunt en luchtiger maakt, 't welk gemeenlijk niet seer goet is; en na sijne beweging daar in gedrukt te hebben, doet hy dat vaardig over gaan in den ader, die in dat selfde busken besloten is. Desen ader heeft van plaats tot plaats kleine klapjes, om te verhinderen dat het bloed daar niet te haastig doorloope, en het kind niet doe verstikken. Het is door dese kleine knopjes, dat de Vrouwen raden wat de Moeder ontmoeten sal; en het is ook tegen dit raden dat *Chrysostomus* met soo hoogen en welspekenden toon uitvaart.

Indien men weten wil hoedanig het bloed sijnen omloop heeft in het vlees van de moederkoek, en hoe sich dat aan het kind mededeelt, soo behoeft men niets dan de streng toe te binden, en men sal sien dat de ader opswelt aan de zyde van de moederkoek, en dat de Slag-ader klopt aan de zyde van 't kind; en dus sal men geen twyffeling meer hebben over de beweging van sijne humeuren.

Wy hebben reden om ons te verwonderen

over

over het liggen van 't kind in het lichaam der Vrouw; het heeft altijt ſijn hooft na beneden, volgens de wetten van de Natuur, ten einde het vaardig ſy om daar uit te komen, als dat ſal te doen ſtaan: de groote en ſwaarte van 't hooft dat altyt doende deſe poſtuur bewaren. Syn aangeſicht is na de rug ſijner moeder gekeert, ſijn nieus tuſſchen ſijne knien, en het heeft ſijne twee vuiſtjes ontrent ſijne wangen. Syn ellebogen raken ſoetelijk ſijne dyen, en ſijne hielen ſyne billen; ſoo dat het wel in deſe poſtuur negen maanden blyft, dikwils ſlapende, en ſomtijts wakende, en ſich met genoegſaame kracht beroerende. Want of wel de zenuwen der kinderen niet ſeer hard zyn, ſoo zyn ſy nochtans ook grof genoeg, en ſelfs groover en dikker als de onſe, en machtig genoeg om wel gevoelige bewegingen te veroirſaken.

Op het begin van de tiende maand der Maan, is het kind in ſijne geheele volmaaktheit. Alle ſijne deelen zyn voltoyt, en het haakt niet dan na ſijne vryheit. De vochtigheit daar het in ſwemt word oud en verdorven, om dat het aan d'eene zyde de beſte daar uitgenomen heeft om ſich te voeden van het begin ſijnes levens aan; en dat aan d'ander zyde daar in ontallyke uitwerpſelen vermengt zyn, die 't verderf daar ingebragt heb-

hebben. Syne pis, die uit zijne natuurlijke deelen, en nergens anders door, afgaat; en d'onreinigheden van zijn huid, hebben deſe vochtigheit bedorven. Het is een gevangen, beſmet door de lucht ſijner achtergoot; hy verbreekt zijne banden, en maakt een geweld om elders een bequamer woonplaats te gaan ſoekken. Syn maag kan de bedorvene vochtigheit niet verdragen; die maakt quade indrukſelen op zijn hert; en die maken dat zijne geeſten daar door ontſtelt zyn. Miſſchien is het hierom dat van 't midden tot aan het einde der ſwangerheit zijner Moeder, de Natuur daar aan bloed heeft verſchaft, op de wyſe gelijk het behoort toebereid, om het quaad voedſel te vermyden van de vochtigheden tuſſchen de vlieſen der moederkoek beſloten.

Deſe vochtigheden, die uitwerpſelen geworden zyn, hebben nochtans geen gebrek van gebruikens. Sy ſtellen ſich van d'eene zyde tegen de van buiten komende toevallen, die dat den doot ſouden konnen veroirſaken, wanneer het noch is in de ingewanden ſijner Moeder; en aan d'andere zyde moeten die noch eenmaals helpen, tot het gemakkelijk baren ſijner Moeder, met hare natuurlijke deelen daar door te bevochtigen.

Daar is noch een andere oirſaak van 't baren

ren, alſoo natuurlyk als die daar wy van komen te ſpreken. De warmte die in ons hert ſit, kan geen langen tyt duuren, wanneer ſy geen uittocht heeft; en als ſy ſich van tyt tot tyt niet ontlaſt, van de dampige uitwerpſelen die ſy voortbrengt. Wanneer dit vyer tot den trap van kracht is gekomen, dan kan het geen aanwas meer lyden ſonder gevaar te loopen, uit vrees dat door het verſtikken des herten het kind wel ras doot mogt blyven, ten ware het ſich ontſlaande van de banden daar het aan vaſt is, elders ſocht waar mede ſich te verquikken, door middel van de lucht die ſijne longers moeten inhalen: hier door is het ook dat men ſomtijts het geſchrey van eenige kinders gehoort heeft, die noch in den buik harer Moeder waren, als willende adem halen voor dat ſy geboren zyn. Deſe oirſaak ſoo wel als d'andere, verplicht de kinderen tot hare vryheit te ſoekken. Het is niet dat ſy dan voedſel gebrek hebben, dewyl haar genoegſaam dat voortkoomt door middel van hare ſtreng.

Het is dan het kind dat door ſijne poogingen de beweging tot de geboorte maakt; dit is het dat ſijne banden en vlieſen verbreekt, die hem belemmeren. Hy is het die alleen wil leven, en beſloten heeft ſich van ſijne voeſter te bedienen. Hierom ſlaat hy

krachtig tegen de ingewanden ſijner Moeder, die ten hoogſten gevoelig zynde, verplicht worden tegen hem op te ſtaan, en hem uit te dryven. Hy veroirſaakt dan ſijne eerſte pogingen, en de Moeder volbrengt die; Want in het baren, wanneer het kind in de geboorte ſit, koomt het hooft eerſt daar uit: het is dikwils verwondert over ſijne pogingen, en over die ſijner Moeder, dat 'er dan niets is dat arbeid, behalven de Vrouw, om het naar buiten te brengen, door het geweldig aandryven der ſpieren hares buiks.

Sommige konnen niet gelooven, dat een kind levendig ſou konnen blyven in de ingewanden ſijnes Moeders, ſonder adem te halen, om dat, ſeggen ſy, het leven ſoodanig aan het ademhalen gebonden is, dat wy ophouden te leven, wanneer wy ophouden adem te halen.

Maar indien ſy naaukeurig acht geſlagen hadden op de longers der kinderen van acht of negen maanden, ſy ſouden van het tegendeel overtuigt zyn. Sy ſouden bemerkt hebben, dat de longer dan ſijne werkking niet doet, gelijk in de volwaſſene menſchen; Want in de kinderen word dit deel gevoed ſonder ſich te bewegen, gelijk de verw van ſijne ſubſtantie ons dat aanwyſt. Sy ſouden noch geleert hebben, dat het bloed ſy

nen omloop niet heeft in haar longers, gelijk in de onse; dewyl 'er drie merkkelijke aderen lopen van 't schot of het tusschen-scheidsel des herten, gelijk *Botalius* seer wel heeft aangemerkt.

Voorts indien eenige volkomene dieren leven sonder adem te halen, gelijk het meeste deel der visschen doet, konnen wy dan niet gelooven dat de kinderen eenigen tyt wel konnen leven sonder adem te halen? Het water der zee verfrischt het hart der visschen, en maakt het selfde bedryf in hare longer als de lucht in de onse; en het kind dat ook in de wateren swemt, verfrischt sich daar door, en bematigt sijne hitte, die dan genoegsaam gematigt is; soo dat het dan niet noodig heeft adem te halen, tot dat sijne kleine natuurlijke warmte, en het klein vyer sijnes herten, sich heeft vermeerdert; en dat verplicht sijne banden te verbreken, om sijne vryheit te soekken.

Men kan noch hier by voegen, dat de voedselen daar het sich mede voed, meer gesuivert en minder met uitwerpselen beladen zyn, dan die daar wy ons mede voeden; Want alle de voedende deelen der Moeder reinigen die van hare vuiligheden, en kleeden die, om de selve noch meerder te suiveren: de lever der moederkoek doet die door

haar sponsiachtig vlees loopen, en d'inge-wanden deskinds verbeteren die noch, soo dat na dit al de voedselen wel suiver zyn, en niet noodig hebben door 't adem-halen noch meer gesuivert te worden: sijn hert is soo belemmert niet door de roodachtige dampen des bloeds; en het kan sijnen plicht voldoen, sonder het adem-halen noodig te hebben, gelyk het onse.

Na dat het kind geboren, en de moeder-koek uitgehaalt is, volgens de wetten der Natuur gaat de lytmoeder, die dan ge-heel open is, sich terstond weder sluiten; en drie uuren daar na sou men de hand daar niet meer konnen in krygen. Dit is het dat my dikwils in verwondering gebragt heeft; soo wel als de roede des Mans, die styf op-geresen zynde tot het teelen, na haar be-dryf, soo slap en soo klein word, dat men in de Winter somtyts wel moeite heeft om haar te vinden. Dit zyn streken van de Na-tuur, die wonderbaarlijk is in alle hare be-dryven, en die meerder hare kracht en hare wonderheden doet blykken, in 't voortbren-gen van de mensch, en van de dieren, dan by alle andere gelegentheit.

V. HOOFT-

V. HOOFTSTUK.

Van een valsche bevruchting, en van de Mole.

NAtuur stelt sich in hare werkkingen altyt een einde voor. Sy onderneemt noit het teelen, of heeft een sekere en bepaalde grond. Indien sy somtyts mist in te volbrengen 't gene sy heeft voor genomen, dan moet men veel eer de oirsaken nevens haar medeloopende berispen, als af geven dat sy sich bedroogen heeft. Indien sy somwylen in de Vrouwen geen waarachtige ontfankkenis maakt, soo moet men de schuld daar van niet toeschryven dan aan de stoffe daar sy op werkt, die niet wel geschikt is om menschelijke voortteelingen toe te stellen. Daar zyn soo veele vereissingen noodig, om een kind te maken; dat soo daar eene in ontbreekt, men niet dat een valsche bevruchting of een Mole verwachten moet, of die beide te gelijk En om in 't bysonder te spreken over dese stoffe, die my seer moeielijk schynt, soo sal men my toestaan dit alleenig in 't ruwe voor te stellen, sonder de selve in de grond t'ondersoekken, geen Schryver daar van gelesen hebbende (*Valleriola* uitge-

sondert, die iets daar van seit) die my heeft aangewesen hoedanig d'ongeregeltheden van de teeling voorvallen.

Ik spreek hier niet van de Monsters, dat buiten gemeene saken zyn in de Natuur, en die niet komen uit d'ontfankkenis, noch uit de zaden der Mannelijke en Vrouwelijke geslachten; maar ik spreek van de misslagen der ontfankkenis, die geschieden door 't gebrek en de siekkelijkheden des zaads, of door d'overtolligheit en quade hoedanigheit van 't bloed der maanstonden. Want de waarachtige, soo wel als de valsche ontfankkenis, geschied door de vermenging van 't zaad des Mans en der Vrouw, gelijk wy dat elders bewesen hebben, en wy noch sullen doen sien in 't vervolg van dese verhandeling

De Vrouw heeft de macht niet om sich te besmetten, gelijk de Man noch om sich t'ontlasten van haar overtollig zaad. Sy bewaart dat somtyts seer langer tyt in hare ballekens, of in de hoornen harer lijfmoeder waar dat bederft en geheel beroert en stink kend word, van wit en klaar als het te voren was. In plaats dat de Man sich dikwils besmettende, selfs in zijn slaap, zijn zaad al tyt nieuw is, en noit in zijne zaad-vaten blyf tot daar in te bederven, ten ware suiks door eenige toeval verhindert wierd. Dan al sijn

siek

ſiekkelijkheit dat dikwils onvruchtbaar maken. En indien het by dien tyt aan een geſonde en vruchtbare Vrouw mede gedeelt word, ſoo ſal het of geen teeling veroirſaken, of indien het die veroirſaakt, ſal daar een ſiekkelijk en ongeſond kind van voortkomen.

1. Alle de gebreken en ongeregeltheden der ontfankkenis komen dan veel eer van de zyde der Vrouw, als van die des Mans. Indien, by geval, het zaad des Mans het verdorven zaad van de Vrouw ontmoet, dan moet men geen waarachtige ontfankkenis daar van hopen. Het zaad des Mans mag wel alle de nodige hoedanigheden hebben om te teelen, het kan nochtans geen kind voortbrengen, en indien het humeur vind die dat onbequaam maken om ſyn natuurlijk werk te verrichten; indien het ſich in de Lijfmoeder vermengt met bedorvene en vergiftige weyachtigheit, die ſyne ziel, van *Galenus* den teelenden geeſt genoemt, vernietigt; en indien het eindelyk in een van hare hoornen komende, en ſich vermengende met de vochtigheit van een der bollen, waar in het zaad der Vrouw ſit beſloten, het zelve beroert en onbequaam ontmoet om ſyne indrukſelen te ontfangen. Want wat ſchynbaarheit is'er, dat het zaad der Vrouw ſou

bewogen worden door de werksame geesten van dat des Mans; en dat het daar door gestremt sou worden, om my van d'uitdrukking der Heilige Schrift te bedienen, indien daar in selfs geesten ontbreken; en indien het door sijn bederf heeft verloren wat het best en werkkelykste had.

De Natuur ondertusschen, die noit ledig sit, laat niet na onophoudelyk te werkken, en door het middel der geesten van 't zaad des Mans eeniger wyse het bedorven zaad der Vrouw gaande te maken, dat geen gesteltheit hebbende om de deelen eenes kinds te formeren, alleenig gaat opswellen, sich vermenigvuldigen, en eenigsins fermenteren.

Twee maanden en een half, drie maanden, of ten uittersten vier maanden, zyn soo ras niet verloopen, als de Natuur, siende, dat sy te vergeefs arbeid op een stoffe die niet bequaam is om bezielt te worden, sich eindelyk ontslaat van dese valsche bevruchting, door onverdragelijke poogingen en smetten, en door ongeregelde toevallen Want de Vrouw die de selvige draagt, gevoelt sich veel swaarder en veel ongemakkelyker dan of sy een kind had ontfangen; en de lyfmoeder geduurende den tyt van hare valsche swangerheit, doende uit hare grond een geduu-

duurige daauw van bloed nederdalen, put allenxkens selfs dit bloed uit, niet konnende wederhouden worden door een levenloose bolle. Eindelijk na den tyt door de Natuur gestelt, koomt dese valsche bevruchting voor den dach, somtyts soo groot als een vuist, gelijk d'ervarentheit my dat heeft vertoont. Sy is met een genoegsaam hard vlies bedekt, dat niet anders is dan 't vlies, 't welk het zaad der Vrouw omringde, wanneer het in een der hoornen van de lijfmoeder was. Indien men dese bolle open snyd, soo vind men daar in een geel en verdorven humeur, en dit is anders niet dan 't zaad van de Vrouw dat quade hoedanigheden had, en vervolgens door diergelijkke stoffe opgehoopt en onderhouden is.

2 De tweede slag van valsche bevruchting is van een andere gestalte, en word op een andere wyse geteelt. De teelende geest, die in 't zaad van de Man sit, hoe gesond en werksaam hy wesen mag, is by na verstikt door de vermenging met raauwe en weyige stoffen, die hy somtyts in de lijfmoeder ontmoet soo ras als hy daar is ingekomen, soo dat hy sich vervolgens begevende in een van hare hoornen, daar geen voortbrenging kan maken; indien hy daar diergelijkke vochtigheden vind die wederstrevig zyn tegen

 sijne

ſijne indrukſelen : van waar het koomt dat men ſich niet moet verwonderen, als hy ſijn merkteeken niet kan indrukken op ſoo ongeregelde ſtoffen, als 'er een valſche bevruchting of een valſche ontfankkenis volgt. Daar komen alleenig uit het zaad des Mans, ſoodanig vermengt, eenige ſwakke en ſlaauwe geeſten, die tot verſcheide bollen indringende, en ſelfs tot het lichaam der Vrouw; veel eer de humeuren tot beweging brengen, dan ſy een teeling ondernemen.

De geeſten van't zaad des Mans dan niet konnende het zaad der Vrouw gaande maken, en niet nalatende door te dringen tot in de maſſe van haar bloed, dat ſy een weinig ontroeren, en dat ſy genoegſaam doen fermenteren of giſten, om in de holte der hoornen verſcheide druppelen zaad te doen neder vallen; daar verſcheide bollen van geformeert worden. Deſe bollen die niet alles hebben wat 'er noodig is tot de teeling, zyn d'eene na d'andere gedreven in de holte der lyfmoeder; na dat de natuurlyke warmte aan yder van deſe bollen een klein dun vlies heeft gemaakt, gelijk de hitte van den oven de korſt van het brood doet.

Daar is ſoo ras niet eenigen tyt verloopen, of alle deſe bollen ſich aan malkander vervoegende door eenige kleine veſelen, maken de

klomp

klomp van een valſche bevruchting, of een vleeſſig lichaam, ten naaſtenby gelyk den hals van een kalkoen. Deſe gevleeide veſelen zyn voortgebragt door eenige druppelen bloeds, dat min of meer overvloedig koomt uit de grond der lyfmoeder in de tweede of derde maand van de valſche ſwangerheit.

Ik ſou niet klaarder bewyſen konnen 't gene ik ſeg, dan door de hiſtory van Mejuffrou L. die ik hier niet weder herhalen wil, en wydloopig bygebracht heb in 't voorgaande Hooftſtuk op het ſesde onderdeel 't Gene *Valleriola* ſeit over deſe ſtoffe van *Louiſon*, en van de Vrouw van *Georges*, beveſtigt noch myn gedachte. De eerſte, na ſes maanden ſchynbare ſwangerheit, loſte een grooten vliesachtigen tros, waar aan ontallyke kleine bollekens, even als grove kuit van vis, vaſt gehecht waren; deſe hadden een vochtigheit in ſich, die heel beroert en ſtinkkend geworden was, om daar in al te lang gebleven te zyn.

De Natuur kan deſe valſche teelingen geen lange tyt dragen. Sy ontſlaat ſich daar van, wanneer ſy dat te pas oirdeelt, door ſmerten en ſnydingen verſchillende van die van een waarachtig baren. Want deſe valſche bevruchting verblyft weinig meer dan vier maanden in de lyfmoeder, ſonder te beder-

derven; en als die daar in blyft tot op den vyfden, sesden of sevenden maand, 't welk het langste verblyf is van de valsche bevruchtingen, soo heeft my d'ondervinding geleert, dat de vochtigheden in hare bollen niet meer klaar noch wit zyn, maar geel, beroert, bedorven of stinkkende.

3. De derde slag van valsche bevruchting is een levendige valsche vrucht Ik noem dit dus, om dat het niet vertoont de figuur van een mensch, maar van eenig ander dier. Het word in deser voegen geformeert.

De bolle die besloten in een van de hoornen der Vrouwelyke lyfmoeder, bevat niet altyt stoffen die volkomen bedorven en onbequaam zyn om d'indrukselen van 't mannelijk zaad t'ontfangen, gelijk in d'eerste en de tweede valsche vrucht. Sy bewaart ook geen rechte suivere stoffen, gelyk als in een waarachtige ontfankkenis: maar het gebeurt somtyts, dat de vochtigheit der bolle gemengt is uit goede en quade vochtigheden; gelyk wy goet en quaat bloed uit een geopende ader sien springen: soo wel dat'er in de bolle gebuigsame en vruchtbare vochtigheden zyn, en andere vremde en onbequame om den character t'ontfangen die 't mannelyk zaad haar sou konnen indrukken.

Hoe

Hoe krachtig en hoe werkſaam dit zaad ook mag weſen, het kan ſijne kracht niet mededeelen, als aan ſtoffen bequaam om zyn indruk t'ontfangen: ſoo dat, indien het zaad der Vrouw en de geeſten van dit ſelve zaad in kleine quantiteyt zyn, en daar en boven ten deele onbuigſaam, ongeregelt en ſlap; daar geen waarſchynelykheit is dat ſy vrugtbaar ſouden worden, en dat daar van een waarachtige ontfankkenis ſou komen.

Men moet ſich niet inbeelden dat het verſtand noodig heeft het lichaam van deſe valſche vrucht toe te ſtellen. God ſend geen onſtoffelijke en onvergankelyke ziel in't lichaam dat geen menſch is; maar al de toeſtel van dit lichaam moet toegerekent zyn aan de ziel die in 't mannelyk zaad ſit, die werkt na ſy kan, volgens de orders van de Natuur haar voorgeſchreeven.

Deſe ziel dan, die men menſchelyk mag noemen, ſich ſiende verplicht, door de noodſakelijkheit van haar weſen, tot een lichaam te maken van de ſtoffe die ſy ontmoet, voldoet haren plicht, en arbeid onophoudelijk op deſe ongelijke ſtoffe, om eenige teeling daar van te maken. Want gelyk de Natuur onophoudelyk waakt tot d'eeuwigduurigheit der menſchen, ſoo heeft ſy veel liever de werkkende te doen arbei-

beiden op wat stoffe die mag wesen, dan die in rust te laten. Het gebrek van de stoffe belet die niet te werkken, en of schoon daar ontbreekt om een geheel kind te formeren, en sy niets vind waar van armen of beenen te maken, soo laat sy nochtans niet na eenige saak toe te stellen, die eenigsins gelijkt na de werkkers die haar voortgebragt hebben

Of schoon de stoffe daar de ziel op werkt met een andere vermengt zy, die geensins gestelt is tot de menschelijkke voortteeling; ondertusschen sy die bequame gesteltheden heeft om een levendigen tronk te formeren, die een grooten worm of een slang gelijkt, dat is te seggen, dat sijn lichaam noch armen noch beenen heeft.

Indien by een andere gelegentheit sy een weinig meer stoffe ontmoet, om de armen en de dyen van een vrucht toe te stellen, dan doet sy niet als die beginnen, sonder de selve te konnen volbrengen by gebrek van stoffe; en dus dese onvolmaakte gedeelten niet overeenkomende met het overige des lichaams, soo word 'er een vrucht geformeert, die een hagedisse of een ratte gelijkt, sonder staart en sonder hair, of eindelijk als een kikvors.

Indien by de derde gelegentheid de bolle, waar

waar in de vrucht geformeert word te dicht aan de Lyfmoeder is, en dat die te ſeer word gedrukt door de te harde vlieſen van een harer hoornen; en dat behalven dit de vrugt gebrek heeft van Lyfmoeder of daar in geformeert te worden; dan ſal de ziel niet konnen maken als een dier, daar eenige gedeelten aan ontbreken ſullen, en dat d'andere ter ſelfder tyt miſmaakt hebben ſal. Dit is het dat ons d'ervarentheit bekent maakt wanneer ſy ons Vrouwen laat ſien, die van eenig kind in de kraam komen dat figuur heeft van een verkken, van een arend, of van eenig diergelyk gedierte.

De bolle, waar in deſe levendige valſche vrucht geformeert is, word met'er tyt in de holte der lyfmoeder gedreven, gelijk de waarachtige kinderen mede ſulks worden; en dit gedierte daar, uit de hoornen, en uit de grond der lyfmoeder, humeuren ontfangende om ſich te voeden, en ſich te volmaken, waſt van dag tot dag aan, tot dat de natuur daar door opgehitst zynde, ſich van het ſelve met ſmerten ontſlaat, dikwils voor de negen maanden, en ſomtyts ook op den gewonelyken tyt van de geboorte der waarachtige kinderen; gelijk *Houllier* ons dat leert, door de hiſtory van een Vrouw, die van eenige kinderen verloſte, kikvorſen gelykende.

Of

Offchoon de ziel van 't mannelijk zaad, of soo men wil, de geesten van dit selve zaad verswakt zyn, door de vermenging van eenige ongeregelde stoffe, met welke sy sich in de lijfmoeder vermengt hebben een oogenblik voor de ontfankkenis, of in de bolle van d'ontfankkenis selfs; ondertusschen hebben sy nog de kracht van door te dringen in 't lichaam van de Vrouw, en haren indruk te maken op alle hare vochtigheden, welke sy tot beweging brengen; en vervolgens doen stremmen, om de moederkoek te maken van dese levendige valsche vrugt. Want het bloed der maanstonden uit de grond van de lijfmoeder afvloeiende, voltrekt dit dier te voeden; gelijk dat het waarachtig kind doet. Maar om dat het bloed der Vrouw ook soo wel als haar zaad ongelijke deelen heeft, en een substantie gants onder malkander verschillende, soo moet men sich niet verwonderen, als de moederkoek, soo wel als de valsche vrucht mede soo mismaakte deelen heeft, soo weinig gelijkende na die van een moederkoek eenes waarachtigen kinds.

Daar zyn 'er die niet konnen gelooven, dat dese valsche vruchten natuurlijke oirsaken hebben, gelijk wy die komen uitleggen. Sy denkken dat de gesternten, door hare onderscheide ontmoetingen, die oirsaak van het tee-

teelen deser dieren zyn; maar gelijk wy elders gelesen hebben, de gesternten zyn al te wyd van ons, om daar van de naaste oirsaak te wesen. Sy doen allenig niet dan t'samen te komen, als gemeene oirsaak, in alle de waarachtige of bedorvene werkkingen der Natuur.

Rondeletius heeft een kortswylige gedachte, ontrent de teeling van dese levendige valsche vruchten Hy glooft dat, indien de Vrouwen vruchten teelen, die de gelijkkenis hebben van kikvorssen, van padden, van mollen, van hagedissen, van egels, of diergelijke andere gedierten, men haar moet ondervragen om te weten, of sy gene kruiden gegeten of wateren gedronkken hebben die 't zaad deser gedierten hadden konnen bewaren. Want hy beeld sich in, gelijk de wormen, de kikvorssen, of andere gedierten, die somtyts in de gedarmten der menschen geteelt worden, niet komen konnen dan van het zaad dat sy hebben ingeswolge; 't welk de natuurlijke warmte dusdanig in haar lichaam doen voortkomen heeft, dat ook soodanig het zaad deser dieren onder het bloed van de Vrouw verdeelt zynde, in de lijfmoeder gesonden kan worden, en daar een slag van gedierte voortbrengen, met dat gelijkkende daar het van afquam.

Maar het gevoelen van *Gordon*, en van

eenige andere Geneesmeeſteren, ontrent deze ſaak is, na my dunkt, vry veel waarſchynelijker als dit. Sy ſeggen dat het quaad voedſel der Vrouwen quaat zaad maakt; en dat ſulks oirſaak is van alle de verwerringen die ontrent d'ontfankkenis voorvallen. Hierom is het, voegen ſy daar by, dat men *Broeders Lombardiers* of *Salernitanes* noemt, de levendige valſche vruchten, welke d'Italiaanſche Vrouwen ſomtyts teelen, nevens hare waarachtige kinderen; om dat ſy ſich ſeer qualijk voeden.

d'Ervarentheit beveſtigt dit gevoelen: want in alle de deelen van Euroop (voornamelijk in die van 't Zuiden, waar de meeſte Vrouwen ſich voeden met kruiden, aardvruchten, en gewaſſen, die quaad bloed en quaat zaad maken) vallen ſulke verwerringen wel voor. Italien en Spanjen verſchaffen ons voorbeelden genoeg over deſe ſaak, die wy hier ſouden bybrengen, indien wy niet vreeſden den Lezer verdrietig te vallen, die de ſelve kan leſen in de Schryvers daar van handelende.

Het is waar dat de teeling der valſche vruchten geſchied op de wyſe gelijk ik geſeit heb; dat indien men d'ongematigtheden der ingewanden van de Vrouwen verbetert, indien men haar bloed zuivert, indien men de

quade humeuren van haar afdryft die haar quaat zaad maken, soo sal men wel haast waarachtige ontsankkenissen sien voortkomen, gelijk ons d'ervarentheit vertoont.

Na bewesen te hebben dat de valsche vruchten geformeert worden door de verdorventheden en de gebreken van 't zaad, soo moet ik tegenwoordig verklaren hoedanig de Molen geteelt worden door den overvloed, of den quaden aart van 't bloed der maanstonden.

Daar zyn tweederley slag van Molen. d'Eene schynt eenig begin van leven te hebben, en d'andere is geheel levenloos. Die koomt niet alleenig van't Mannelijk en Vrouwelijk zaad t'saam gemengt, maar noch van veel bloed der maanstonden; en dese koomt niet voort, dan uit het Mannelijk zaad en het bloed der maanstonden; gelijk wy in 't vervolg van dese onse verhandeling sullen doen sien.

De levendige Mole is een klomp vlees met vel overdekt, sonder menschelijke figuur, die Slag-aderen en aderen heeft, met eenige duistere beweging. Sy word dusdanig geformeert. Het bloed der maanstonden loopt alle maanden niet af van 't lichaam der Vrouwen, dan door de gisting welke haar zaad heeft verwekt in geheel de masse van haar

bloed, gelyk wy dat elders beweſen hebben: zoo dat wel dit bloed altyt meer of min zaad heeft in ſijne maſſe, en by gevolg meer of min aannemelyk is van d'indrukſelen, welke 't Mannelyk zaad daar op koomt doen. Want dit zaad doet het bloed van de Vrouw ſtremmen, in plaats dat het Vrouwelijk zaad dat niet dan bewegen doet. Het is aan 't zaad van de Man, dat men het formeren van de vrucht en van de moederkoek toeſchryven moet; en het is ook dit ſelfde zaad 't welk men de kracht moet toeëigenen van de tweederley ſlag van Molen te maken, te weten de levendige en de levenlooſe, die beide dikwils genoeg geſien worden in Gaſthuiſen der landen van 't Zuiden, daar de ſwangere Vrouwen in worden ontfangen.

Het zaad des Mans dan in de Lyfmoeder geſchoten zynde, vind daar ſomtyts ſoo vele humeuren die de werkkelijke deelen ſyner ſubſtantie belemmeren, dat het tot in de hoornen der lyfmoeder niet doordringen kan om daar een kind te formeren. Het blyft in hare holte, als daar vaſt klevende door d'overtolligheit van 't bloed der maanſtonden, dat het verhindert ſyne werkking te verrichten. De ziel van dit zaad, die altyt werkſaam wil weſen, wanneer ſy ſtoffe vind die eenigſints geſtelt is om ſijnen indruk

t'ont-

t'ontfangen, kan niet ſtil blyven ſonder iets t'ondernemen. Sy werkt dat op het zaad van de Vrouw, dat ſoo even in overvloed uit de hoornen der lijfmoeder gekomen is, door 't verbreken der vlieſen harer bolle; en dat ſich daar vermengt vind onder veel bloeds der maanſtonden. Sy formeert daar iets levendig, maar iet ſonder geſtalte of kennelyke gedaante. Sy maakt daar vlees, dat allenxkens aanwaſt; ſy formeert daar in ſlag-aderen, aderen, bindſelen, een huid, en geeft aan geheel dit toeſtelſel een bevende beweging, en een duiſtere gevoeligheit; even als de Natuur diergelykke aan de ſponcen gegeven heeft. Het is van ſoodanigen ſlag van Mole, als de gene was, de welke *Mattheus de Gradis* heeft aangemerkt, die na geboren geweeſt te zyn, niet dan eenige oogenblikken leefde.

2. Doch indien het mannelyk zaad ſich in de lyfmoeder vermengt met veel bloeds der maanſtonden, waar onder zeer weinig Vrouwelyk zaad is, dan geſchied daar geen ontfankkenis: het bloed der maanſtonden ſmoort ſchier de ziel en de geeſten van 't mannelyk zaad; en indien daar noch eenige van overig blyven, ſoo dienen die nergens anders toe, als om dat te doen ſtremmen, en eenige aderen te formeren, loopende door

een vlees sonder gestalte: of indien daar noch eenige slag van ontfankkenis geschied, soo kan toch het gene bezielt is niet seer lang leven; soo dat, en d'eene en d'andere Mole, dat is te seggen, die eenigen tyt is levendig geweest, en die noit het begin eenes levens gehad heeft, seer langen tyt in de lijfmoeder blyvende, daar in aanwassen gelijk aard-appelen; en men heef'er gesien, eenige jaren, en selfs geheel het leven, daar in te blyven.

Alle dese valsche vruchten, en dese Molen, formeren sich somtyts gants alleen, gelijk wy soo even geseit hebben; somtyts voor het waarachtig kind, en somtyts ook daar na, dat is te seggen door overbevruchting.

Het is niet veel moeielijker te gelooven, dat de waarachtige ontfankkenis geschied naar het teelen van een valsche vrucht, of van een Mole, dan te gelooven dat d'overbevruchting mogelijk zy, aan welke men tegenwoordig niet meer twyffelt; en dan ook te gelooven dat een waarachtige vrucht geformeert kan worden binnen de ingewanden van een Vrouw, na dat men in de holte harer lijfmoeder een setpil heeft ingevoert, om die soo op te houden, gelijk d'ondervinding my dat heeft doen sien, en gelijk eenige andere Historien ons dat versekeren, Want het zy dat de valsche vrucht geformeert word

word in eene der hoornen van de lijfmoeder, 't zy dat de Mole hare grond beset; sulks verhindert nochtans niet dat de waarachtige vrucht, of het mannelijke zaad, sich sette in den ledigen hoorn.

D'overbevruchting van een valsche vrucht of van een Mole, geschied somtyts, wanneer een kind geformeert is in een van de hoornen der Lijfmoeder, en het noch soo ras niet nedervalt in hare holte. Indien by desen tyt een verliefde Vrouw word gekust, dan kan sy voor een tweedemaal ontfangen door de kracht van het mannelijk zaad 't welk sy ontfangt in de eerste weken van hare swangerheit, en dus plaats geven aan een tweede teeling, en aan de formering van een valsche vrucht, of van een Mole, volgens dat de stoffe geschikt sal zyn om die te formeren.

Het mannelijk zaad koomt dan in den selfden hoorn, daar d'ontfankkenis geschied, om daar een levendige valsche vrucht voort te brengen, en daar een kleine bolle vindende, na 't uitterste einde van het trompet, dat aan de Lijfmoeder raakt, soo drukt het daar zijne vruchtbare merkken op een gedeelte van de humeuren die sy besluit, en die bequaam zyn om de selvige aan te vaarden. Doch gelijk de hoorn der Lijfmoeder, daar

d'eerste vrucht in is, die alle zijne deelen volkomen heeft, word aangeprikkeld naar eenige weeken, soo werpt die het een en 't ander uit, het laatste ontfangene maar even zijne eerste bewerpselen ontfangen hebbende.

De waarachtige en de valsche vrucht vallen dan t'samen in de holte der lijfmoeder; en daar doen sy aan d'eene en aan d'andere zyde haar best, om vochtigheden na sich te trekken tot haar voedsel: maar gelijk het eerst geformeerde sterkst is, soo maakt het sich ook meester van 't gene het best vind in de natuurlijke deelen der Vrouw: in plaats dat het ander swak en slap zynde, en om dat het soo onlangs is geformeert, en om dat hem 't voedsel ontrokken word, dat het soo wel noodig had, soo blyft het onvolmaakt, en neemt de figuur overeenkomende met de dieren van welke wy hier boven gesproken hebben.

Somtyts suigt de valsche vrucht in tegendeel 't gene sy best vind, en laat niet dan het overige en de vuiligheden voor het waarachtig kind; van waar het koomt dat dit kind niet leven konnende van dit quaat voedsel, afneemt, sterft, en vergaat eer dat het geboren word. Hier van daan is de fabel gekomen, dat het opwassende kind door een levendi-

vendige valſche vrucht was gebeten, die door hare boten het ſelve vergiftigde met haar fenyn.

Men kan hier uit een geſchil maken, te weten of een Vrouw een valſche vrucht of een Molen kan teelen, ſonder van een Man te hebben geſoent geweeſt.

Sy die't gevoelen hebben, dat de Maagden ſo wel als de Vrouwen onderworpen zyn aan de onheilen van d'ontfankkenis; gelyk *Julius Scaliger* en *Levinus Lemnius* ſeggen, dat *Galenus* te regt de hoendereyren vergeleken heeft by de Molen der Vrouwen; en dat deſe beeſten, eyeren makende ſonder haan, een Vrouw ook een Mole ſou konnen maken, ſonder de gemeenſchap van een Man: Dat de krachtige inbeelding van een verliefde Dochter een genoegſaamen indruk kon maken op de ſtoffen in hare natuurlyke deelen beſloten; en dat daar van zoo wel een Mole geformeert kon worden als vlakjes op het lichaam van een kind: en dat men eindelyk voorbeelden had van perſoonen van een uitmuntend vroom leven, die molen geteelt hadden, ſonder van mannen omhelſt te zyn geweeſt.

Maar dit gevoelen, dat voordeelig ſchynt voor de Vrouwen die haar eere hebben verwaarlooſt, kan geen geweld doen op den

geest der gener die de bedryven der Natuur wel naauw ondersocht hebben, ontrent het werk van de teeling Want het is licht door d'ervarentheit te weten, dat van alle de Nonnen, en alle de Dochteren die in de wereld zyn, daar niet eene geweest is die een Mole geteelt heeft, en wy hebben geen History die ons dat kan doen sien; en indien 'er noch eenige voortgebragt worden, soo zyn ons die seer verdacht, en wy gelooven dat die versiert zyn: Want boven vele redenen soo hebben de Dochteren de vaten harer Lyfmoeder niet genoeg geöpend, die genoegsaam bloed konnen geven om deselve hier te formeren. Daar zyn niet dan bloed-rykke en verliefde Vrouwen, die bequaam souden wesen tot dusdanige teelingen, wanneer sy sich t'onrechter tyt met een Man mogten vermengen.

De krachtige inbeelding van een Vrouw, niet meer dan den hoogstgaanden brand der liefde, zyn niet machtig eenigerhande teeling voor te brengen, gelyk *Lemnius* ons wil doen gelooven. Want wat waarschynlijkheit is 'er, dat de ziel, die onstoffelyk is, vlakken op het lichaam des kinds sou konnen maken, en dat meer is, een lichaam in de zyden eener Vrouw. Dit is het gene wy elders ondersocht hebben, sprekende van de vlakken der kin-

de-

deren, en 't gene wy noch verder ſullen onderſoekken op het ſevende Hooftſtuk deſes Boeks.

Voorts ſou men de werkkende oirſaak van dusdanigen teeling niet konnen toeſchryven dan aan 't zaad der Vrouw, dat ſich vermengt onder het bloed der maanſtonden van de Vrouwen, om een Mole daar van te maken. Maar hoe ſou het konnen geſchieden dat dit zaad, 't welk ſijn oirſpronk heeft uit het vrouwelyk bloed, ſoo verſchillige deelen onder ſich ſou hebben, om het bloed te doen ſtremmen daar het uit voortkoomt; en noch meer om daar een huid, ſlag-aderen, en aderen te formeren. Daar is niet dan het zaad des Mans, dat van een gants andere ſtoffe is, dat deſe werkkingen kan veroirſaken; en het is ook die, 't welk men toeſchryven moet de valſche en waaragtige menſchelyke teeling. *Een ſaak kan op ſich ſelfs niet werken.* Daar moeten deelen zyn van verſchillende ſubſtantie om een lichaam tot beweging te brengen, en om eenige ſaak daar van te formeren. Het is waar dat het zaad der Vrouw haar bloed kan doen bewegen, gelyk de gal doet wanneer ſy daar onder vermengt is; maar dat kan niets daar uit formeren.

Boven dit heeft niemand tot nu toe geſeit, dat een valſche vrucht geteelt word, ſonder dat

dat de Man daar deel aan sou hebben; en ondertusschen is dat ook so wel een misslag van d'ontfankkenis, als de Mole, die niet dan een qualyk gemaakt vlees der moederkoek is.

Laat ons noch seggen, dat indien een Mole geformeert kon worden sonder het zaad eenes Mans, dan souden wy soo dikwils geen kinderen sien, ontfangen en vast-gebonden aan Molen; en *Alexander Benoist* sou ons niet doen aanmerkken een kind van 4 of 5 maanden gesmoort in 't midden van een Mole, daar het sijn voedsel uit trok, als uit het vlees van de moederkoek.

Laat ons hier noch byvoegen, dat indien het bloed der maanstonden somtyts gestremt en geklontert is, en dat het voor den dach komende teekenen van een Mole gegeven heeft, gelyk *Marcellus* getuigt, men gelooven moet dat het niet was als bloed, dat lichtelyk stremt, wanneer het suiver, en buiten sijne vaten is: indien men dat in het water legt, soo word het terstond los; en men siet daar door, dat het niet dan geklontert bloed, en geen valsche ontfankkenis wesen kan.

Men kan noch seggen, dat de dubbelsinnigheit van 't woord *Fardeau*, waar by men een Mole verstaat, dat ook een last in de lyfmoeder kon wesen, de eenigste oirsaak is dat eeni-

eenige Genees-meesteren gelooft hebben, dat sulken last geteelt kon worden sonder het bykomen eenes Mans. Sy hadden sich gegrond op de schriften van eenige oude Genees meesters, die met het woord *Fardeau* eenig humeur in de lyfmoeder vergaat beteekenden: maar dusdanigen vergadering hangt niet van de gemeenschap eenes Mans met een Vrouw: het is soodanig niet met de Mole, waar van wy hier spreken, die niet geteelt kan worden, sonder dat de Man sijn deel daar aan heeft.

Eindelyk hebben de hoender-eyeren gants geen overeenkoming met de Molen der Vrouwen. Het is waar dat de Vrouwen stoffen hebben die wel genoeg gelykken met de stoffen der eyeren, en dat de gene die een volkomene gesontheit genieten, en die in een schoone jeugd zyn, dikwils zaad uit geven gestelt als het wit van een ey, en maanstonden overeenkomende met de dojer, en die d'eene en d'andere de selve gebruiken hebben: maar d'ervarentheit heeft ons geleert, dat dit zaad en dit bloed der maanstonden niet teelen kan, sonder van een Man aangeraakt te zyn, gelyk 'er mede geen kieken uit het ey komen sou, ten ware dat het vruchtbaar gemaakt was, door het zaad van de Haan.

Men

Men mag dan besluiten met *Hipprocrates*, *Aristoteles*, *Galenus* en vele andere, dat dee valsche bevruchtingen niet konnen voorvallen, sonder dat de Vrouw van een Man is omhelst geweest.

VI. HOOFTSTUK.

Of'er een Konst is om Knechtjes of Meiskens te maken.

DE Natuur heeft soo grooten indruk op de menschen gemaakt, door de Wet, welke sy in haar hert heeft geplant, dat sy, selfs tegen haar dank, een heimelijke drift hebben om haar selven eeuwigduurend te maken. Dese drift is van seer groote kracht in sommige persoonen; en men heeft'er gesien die niet spaarden om nakomelingen te hebben, voornamelijk van 't eerste en edelste geslacht. Dese konst, die dese verborgentheit leert, sou niet te hoog geacht konnen worden; dewyl het dikwils daar van is, dat de welstant der Koninkrykken en de rust der huys-gesinnen af-hangt.

Alvorens de regelen van dese konst t' ontdekken, en te seggen wat d'ondervinding my ontrent dese stoffe heeft verschaft, soo dunkt my van te voren te moeten verklaren, op

op wat wyſe de Sonen en de Dochteren geteelt worden, om dan te naauwkeuriger opmerkkingen te maken, aangaande de regelen die men daar toe moet vaſt ſtellen; om ter ſelver tyt myn gevoelen te bekrachtigen ontrent de formering des menſchen, 't welk ik heb uitgelegt op het vierde Hooftſtuk deſes boeks.

Ik beken dat het een groote vraag is, waar mede men onderſoekt of 'er een Konſt is om Knechtjes of Meiskens te maken; en dat deſe de moeielijkſte kan weſen die in heel de Genees-konſt gevonden word: nochtans geloof ik dat die licht om te begrypen en te beantwoorden ſal vallen, indien men myn gevoelen wil involgen, dat genoeg waarſchynelijk verklaart, indien ik my niet bedriege, den oirſpronk en de voortgank der teeling. Dit is niet dat hier niet ſo wel als elders groote moeielijkheden ſouden zyn; maar my dunkt dat 'er meer waarſchynelijkheit is in dit gevoelen, dan in eenig ander.

Al de weereld ſtemt toe, om in 't gemeen te ſpreken, dat de gematigtheid der Mannen ſeer verſchillend is van die der Vrouwen: dat de Mannen warmer en drooger zyn, dat ſy hebben een vaſter geſloten vlees, een ruwer huid, ſterkker en grover ledenen, en een doordringender geeſt; dat ſy van harder,

droo-

drooger, en warmer ſpyſen leven; en dat hare oeffening dikwils geweldiger is. De Vrouwen in tegendeel zyn kouder en vochtiger; dat is te ſeggen, minder warm en droog; ſy hebben een ſachter, teeder en gladder vlees, een loſſer geeſt; ſy gebruiken kouder en vochtiger ſpyſen; en eindelyk zyn ſy meeſt altyt in ledigheit.

Indien de natuur der Mannen en der Vrouwen ſoodanig is; ſoo gaat het ſeker dat d'een en d'andere deſe Natuur en haren drift, die als een onafſcheidelyke werkking daar van is, gehaalt hebben uit de ingewanden harer Moederen, wanneer die haar d'eerſte ſtoffe, daar ſy uit beſtaan, mede gedeelt hebben

Om deſe gedachte wel uit te leggen, moet men ſich weder in gedachten brengen 't geene ik elders geſeit heb, en een weinig inſicht nemen op d'eerſte beginſelen van onſe formering.

In een vruchtbare Vrouw zyn de hoornen der lyfmoeder vol van kleine bollekens, ten naaſten by ſoo groot als kleine ertjes, die in hare kleine cellekens geſchikt zyn, gelyk men eenigſins de eyerkens vind ſitten van 't neſt in een hoen. De bolle die door 't zaad des Mans vruchtbaar gemaakt is, bewaart onder hare vochtigheit als het ſcheutken van

een

een kind, dat in den aanvank buiten twyffel minder is als een sierken; en dat geformeert is geweest, indien het een knechtjen is, uit een warme drooge en dichte stoffe, vol van vyer en van geesten, met dicht-geslooten sweetgaatjes, en gedronge deelen Maar indien het een meisken is, soo is de stoffe daar van minder warm, meerder vochtig en meerder sacht. De deelen zyn daar van dunder, en de sweetgaatjes meer open en meer glad. Sy vervat soo veel vyers niets, en daar in is soo grooten overvloed niet van geesten: soo dat het verschil van 't een en 't ander geslacht niet koomt dan uit de verscheidentheit der selfstandigheden van de zaden des Vaders en der Moeder, uit hare eerste hoedanigheden, en uit die welke men noemt van de stoffe. Tusschen dese twee gesteltheden van het vruchtbaar zaad der Vrouw, is'er noch een derde die in 't middel staat, en die haren voorslag uitnemend wel gematigt heeft op allerhande wyse, soo dat wel daar uit een Hermaphrodyt sou geboren worden; indien het niet geschikt was tot een Knechtjen, of tot een Meisken, door de ziel des Mans, en door de werksaamheit van zyn zaad, gelijk wy hier na sullen sien in een bysondere verhandeling.

Hercules, indien wy de Dichteren daar

ontrent gelooven, was ſoo ſterk en robuſt, dat hy ſchier noit kinderen teelden die geen Mannen waren, en onder de twee-en-ſeventig die hy maakte, was'er niet dan een eenige Dochter. Doch ſonder my op te houden met het gene fabelachtig mogt ſchynen; ſoo vind ik in de Heilige Schrift, dat *Gedeon*, die een der Vorſten van 't Hebreeuſche volk was, ſoo warmen en ſoo werkſaamen gematigtheit had, dat hy een-en-t'ſeventig Soonen teelden, ſonder dat aldaar van een eenigſte Dochter geſproken word.

Wanneer de Lijfmoeder het Mannelijk zaad ontfangt, en dat hare hoornen door een byſondere kracht deſe vochtigheit na ſich trekken, om die mede te deelen aan eenige bolle, die meeſt bequaam zyn om een vaardige indruk aan te nemen, door de werkelijkheit van de geeſtige ſtoffe des Mans; wanneer de ziel en de geeſten van deſe werkſame ſtoffe, tot een onderbeurtig begin dienen van geheel dit ſchoon werktuk. Indien deſe beginſelen een bolle vinden, waar in het ſcheurtken is van een Knechtjen, ſoo geven ſy de vruchtbaarheit daar aan, met alle de kleine deelkens, van 't humeur dat daar in beſloten zit, te doen fermenteren. Sy doordringen en verwekken het klein voorwerp, 't welk de verſtandelijkheit des Moeder had be-

beginnen toe te stellen. Maar indien de ziel en de geesten, die opgesloten zyn in het zaad des Mans, een andere bolle aanraken en vruchtbaar maken, die de gesteltheden heeft om een Dochter voort te brengen, soo sal het zaad des Mans daar in de selvige indrukselen doen; dewyl dat onverschillig is tot allerhande geslacht, gelijk wy suiks elders bewesen hebben.

De heimelijke neigingen die ons natuurlijk zyn, ontdekken onfeilbaarlijk de beginselen der teeling van 't een en 't ander geslacht: Want indien ik van de oirsaken tot d' uitwerkkingen mag redenkavelen, soo sal het my geoorloft wesen te seggen, dat gelijk de Mannen van natuuren robuster zyn, en sy daar mede een natuurlijken drift hebben, om met warme en drooge voedselen te leven, tot onophoudelijk besig te wesen, en sich te vermoeien in den oorlog en in groote bedryven, men ook moet besluiten dat hare beginselen sterkker en grover geweest zyn, dan die daar de Vrouwen uit gemaakt worden. Men vind'er weinige die den wyn haten, en die de saken verwerpen die haar op de tong byten. De Vrouwen in tegendeel zyn van natuuren teeder, en hare genegentheit, om in 't gemeen te spreken, is selden tot den arbeid gedreven. Sy gebruiken door

een natuurlyke gewoonte koude en vochtige ſpyſen, die met hare gematigtheit overeen komen; en men heeft 'er weinig geſien, die niet hertelyk melk en koude vruchten beminden, de Natuur voor haar vereiſſchende, door eenen heimelyken drift, waar mede alle hare deelen te doen beſtaan, door ſaken die na haren aart zijn geſchikt.

De beginſelen des Mans en der Vrouw zijn dan ſeer onderſcheiden, dewyl d'een en d'andere ſoo geweldig ſtrydende driften hebben. De beginſelen van d'een zijn warmer, drooger, en geſlotender; en het beginſel van d'andere is kouder, vochtiger, en opender.

d'Ondervinding maakt ons deſe waarheit bekent: want een Vrouw die van een Soon ſwanger gaat, ſal gemeenelyk bloſender en beter-varende zyn, dan ſy die een Dochter draagt; de warmte des Soons koomt de moeder verhitten en opwekken, in plaats dat een Dochter door hare koude de koude en vochtigheit van hare gematigtheit vermeerdert, 't welk haar qualyk-varende en ſiekkelyk maakt geduurende gants hare ſwangerheit.

Indien men ſomtyts Vrouwen ontmoet die van een warmer gematigtheit zyn als eenige Mannen, men moet de oirſaak daar van niet toeſchryven aan de natuur, maar aan de humeu-

meuren der Moeder, die haar in d'ingewanden gedragen heeft, en de melk van de Voester die haar gezoogt heeft; en aan de warme spysen, welke sy haar leven lank gebruikt hebben.

1. Dus is het de lijfmoeder niet, die de voornaamste oirsaak der Mannen sou wesen. Sy is niet dan den akker der Natuur, waar in de teeling geschied; en ontfangt niet dan 't gene haar van wederzyden word toegesonden. Sy houd sich alleen besig met het zaad des Mans toe te bereiden, en dat in hare hoornen te trekken. Sy begunstigt vervolgens d'ontfankkenis. Sy voed de nieuwe vruchten, en brengt daar het voedsel toe dat sy noodig hebben. Eindelijk sy schikt sich als een goede Moeder, die haar kind doet leven tot lasten van andere.

Of schoon het wel schynt dat sy warmer is aan de rechter zyde, uit oirsaak van de lever die daar haar plaats heeft, dan in de slinkker zyde: Soo vertoont ons ondertusschen d'ervarentheit, dat sy gelijkkelijk in d'eene en in d'andere stoffen ontfangt die meer of min warm zyn. En daar worden soo wel Knechtjes gevonden in de slinkker zyde van de lijfmoeder, als Meiskens in de rechter. Men heeft somtyts gesien door het open snyden van eenige Vrouwen, een Knechtjen en een

Meisken in een selfde zyde: soo dat het noch de Lymoeder, noch hare rechte of slinker zyde is, die d'oirsaak geeft van 't onderscheid der geslachten.

2. Het is mede noch niet het bloed der maanstonden; want als de vrucht met bloed gevoed word, soo heeft die alreeds sijn natuur en sijn geslacht ontfangen, en het sou dan onmogelyk zyn dat selvige te doen verwisselen. De voedselen konnen in der waarheit onse gematigtheit veranderen; maar sy souden die noit tot een ander konnen overbrengen, wel verre van onse deelen in plaats en figuur te doen anders worden.

3. D'inbeelding van de Vrouw, hoe sterk die ook wesen mogt, sou dusdanigen werkking mede niet konnen voortbrengen. Want of 'er wel Vrouwen zyn die niet dan Dochteren teelen, en die geene Sonen konnen krygen, of schoon hare inbeelding onophoudelyk belemmert en als vervult is met de beeltenissen dezer laaste. d'Inbeelding kan onse humeuren noch hare gematigtheit niet veranderen; de gal sou door hare kracht geen slijm konnen worden; en de Lymoeder, die de gestelteheden heeft tot een Dochter, sou door haar middel die tot geen Jongen konnen verkrygen; de gematigtheit van d'een en d'andere te wyd van malkander verschillig,

hare ſtoffe te ſeer tegen malkander geſtelt, en hare deelen te veel onderſcheiden zijnde.

4. D'ervarentheit leert ons, dat men Sonen en Dochteren maakt, op wat tyt van de Maan het ſou mogen weſen; en of wel de Maan groote heerſchappye heeft over onſe humeuren, en dies te meer voorſitting over de teeling, hoe ſy meerder hare invloeden vervoegt by die der Son en der andere geſternten, ſoo geloof ik ondertuſſchen toch niet dat ſy eenig geſlacht ſou konnen veranderen. Want of ſchoon ſy het zaad in haar aanwaſſen en in hare volheit doet opwelle en vermeerderen, en dat ſy met haar afnemen en hare duiſterheit de kracht daar van vermindert; ſoo kan men haar evenwel niet aanſien, dan als een zeer wyd afgelegene oirſaak tot het onderſcheid des geſlachts.

Het is dan waarachtig, dat het niet koomt noch van de Lyfmoeder, noch van het bloed der maanſtonden, noch van d'inbeelding der Vrouw, noch eindelijk van de geſternten, daar men de naaſte oirſaken moet af halen tot de teeling van de Soonen of Dochteren: maar dat het veel eer is van de geſteltheit en gematigtheit der ſtoffe waar uit wy geformeert worden; gelyk wy voorheen noch hebben doen ſien.

Na dat wy, ſoo naauwkeurig als mogelyk

was, verklaart hebben de eerste oirsaak der teeling van Sonen en van Dochteren, en daar van ontdekt ontmiddelijke oirsaken, door toedoen van de stoffe, dienende tot de selve te formeren, soo moeten wy tegenwoordig regelen geven om dese stoffe en dese geesten te verwekken, die mede werkken tot het onderscheid der geslachten.

1. Regel Men siet selden al te jonge en al te oude lieden knechtjes teelen Sy maken gemeenelijk niet dan Meiskens. De natuurlijke warmte is te swak in de eerste om het zaad wel te koken en tot zyn volmaaktheit te brengen. De laatste zyn te seer afgesloofr, en het ys harer jaren stelt sich tegen den overvloed en de warmte der geesten die mede moeten helpen tot een Knechtje te formeren. En om dat het zaad niet dan een uitwerpsel is van geheel het lichaam en van de balijckens, zoo moeten alle de partien kloek en sterk zyn, om de stoffe te teelen tot een Soontje voort te brengen: 't welk men noch in d'eene noch in d'andere ontmoet.

2. Regel. De styl van leven is een der voornaamste oirsaken van 't bloed, en van de humeuren: indien men dingen eet en drinkt die zappig, warm, en vol geesten zyn, soo worden de humeuren deelachtig van de selve hoedanigheden, en het zaad heeft dan de ge-

gesteltheden tot een toekomende Soon. Maar indien de voedselen koud zyn, wat schynbaarheit is'er dan, dat die souden konnen dienen tot de stoffe voort te brengen om daar uit een Knechtjen te formeeren. Die sal ten hoogsten geen andere gesteltheden hebben, dan tot het lichaam van een Meisken. En d'ervarentheit leert ons, dat sy, die sich voeden met warme en sappige voedselen, en vlees van geile gedierten, daar door niet alleenig verkrygen de kracht om te teelen, maar ook om een Soon te maken, wanneer daar slechts een weinig levendigheit in hare gematigheit is.

3. Regel. Het is niet noodig veel te eten noch te drinken, en ook niet buitens tyts, wanneer men gesint is een Soon toe te stellen. De warmte is levendiger en krachtiger, als wy ons geregelt onderhouden. d'Onmatigheit veroirsaakt rauwigheden, en men siet selden Mannen noch Vrouwen, ongeregelt in hare Tafel, die knechtjes teelen. Haar zaad heeft schier gants geen warmte noch geesten; en om dat het niet wel gekookt en onvolmaakt is, soo kan daar uit eigentlijk niet dan een Meisken geformeert worden.

4. Regel. Indien het eten en het drinkken onse natuurlijke warmte uitblusschen, wanneer wy die t'onmatig gebruiken; het

ongeregelt bedrijf der liefde verdort en verkoud ons soodanig, dat wy, naar onse te veel herhaalde omhelsingen, niets meer dan Meiskens teelen. D'ervarentheit doet ons dan sien in jonge lieden, die op d'eerste tyden van haar houwelyk malkander soo geduurig omhelsen, dat sy geensins iet teelen; of indien sy teelen, soo zyn dat gemeenlyk niet dan meiskens. Laat ons aandachtig letten op alle de houwelyken die huidendaags geschieden, en men sal daar buiten twyffel veel meer eerst geborene Dochteren sien, dan Sonen ontmoeten. D'ongeduldige lantlieden sullen noit ryp koorn inzamelen. Sy snyden altyt dat te vroeg af; en wanneer sy dat weder willen sayen, dan worden sy of in hare verwachting bedrogen, of de planten die daar van voortkomen zyn swak en slap. Wy haasten ons gemeenelyk te veel om malkander t'omhelsen; en indien wy ons wisten te bematigen, ons werk sou te volmaakter zyn, en te langer tyt duuren. Indien wy, wanneer wy met een Vrouw ons verlustigen, ons met eenmaal konden vernoegen, daar van sou lichtelyk een Soon geboren worden; in plaats dat indien by geval een Vrouw ontfangt van de tweede of derdemaal dat men haar na malkander omhelst, daar van gewis niet dan een Dochter sal voortkomen;

men, of indien 'er noch eenige levendige geesten overig zyn, en doordringende tot in de stoffe die tot een Soon dienen moet, dan sal die geweldig klein zyn, en misschien seer mismaakt, van wegen de weinige stoffe en geesten, die sijn Vader daar aan sal toebrengen.

Wy sien dagelyks jonge Vrouwen die niet dan Dochterkens by een Man gebaart hebben, en die met een ander Man getrouwt niet dan Soonkens voortbrengen. De hitte onser jeugt werpt ons los in de weelden der liefde, ons zaad is soo ras niet gemaakt, of het word uitgestort; en onse verliefde vervoertheden duuren dikwils in beide de geslachten tot den ouderdom van 25. of van 30. jaren. Maar indien een Man sijne Vrouw niet meer dan drie of viermaal ter maand lieftallig omhelsde, het zaad van d'een en d'ander sou vry beter gekookt, vry dikker, en meeder vol geesten zyn. Het sou meer gesteltheit hebben om een Knechtjen te formeren, dan als men dat soo dikwils uitstort. En het is gewisselyk om deser reden dat d'oude Mannen somtyts Sonen maken; want gelyk de natuurlyke warmte haar schier ontbreekt, en haar zaad raauw en swak is, soo wachten sy twee of drie maanden, om aan de Natuur tyt geven tot dat te koken en

tot

tot volmaaktheit te brengen, andersins souden sy het zaad der Vrouw niet weten te schikken tot haar een nazaad te geven.

6. Regel. De ondervinding heeft my noch doen opmerkken, dat indien de Vrouwen die gematigde maanstonden hebben, ontfangen na dat die zyn afgeloopen, dan gemeenelijk Soonen teelen: maar indien sy overvloedige stonden hebben, en dat sy teelen eer die te voorschyn komen, of eer de selvige eindigen, dan maken sy altyt Dochteren. Indien wy d'oirsaak ondersoekken van dese verschillige voortbrengens, daar wy dikwils hebben acht op geslagen, wy sullen bevinden, dat sy klaarlijk het gevoelen bewysen 't welk ik heb vast gestelt, Want de Vrouwen die overvloedige maanstonden hebben, van een vochtiger gematigtheit als andere zynde, konnen in haar selven geen zaad voortbrengen dat bequaam wesen sou om een knechtjen te maken, dewyl de gematigtheit harer lichamen en harer humeuren recht strydig is tegen een knechtjen te teelen. In den tyt dat hare stonden noch afvloeien, dan is hare lijfmoeder daar door bevochtigt en te gelijk verkoelt; en of wel dese partie dan een zaad sou konnen behouden vol warmte en opgeswollen van geesten, hare ongematigtheit, en die van heel haar

haar lichaam ſou nochtans d'oirſaak zyn, dat deſe ſelfde warmte vermindert, en een deel deſer geeſten verſtroit worden ſou. In plaats dat een Vrouw, die hare ſtonden matig heeft, bewogen is door ſoo veel vyer, en ſoo veel hitte, als ſy noodig heeft om een Soon te maken: het zaad, dat in haar geteelt word, is warm, droog, en wel gekookt, en na dat hare lyfmoeder ſich eenmaal ontſlagen heeft van alle hare onſuiverheden, en ſy verwarmt is door het bloed dat daar matig heeft afgeloopen, ſoo word ſy noch beter geſtelt als van te vooren: zoo dat het mannelyk zaad daar in komende, ſy dat ontbind en dan te vaardiger verdunt, om het bequamer te doen worden, tot den aart van vruchtbaarheit te geven aan 't voorwerp van een knechtjen, dat ſy bewaart.

6. Regel. Eindelyk heb ik ook opgemerkt, dat de geweſten van 't Zuiden ſoo bevolkt niet waren, als die van 't Noorden. Dat'er in d'eerſte, ſesmaal meer Vrouwen als Mannen waren; en dat in d'andere, de Mannen ſchier in 't getal met de Vrouwen gelyk waren, of haar ſelfs overtroffen. Het is lichtelijk, na my dunkt, d'oirſaak daar van t'ontdekken.

De hitte der Zuidelyke landen vermindert allenxkens de natuurlyke warmte. Sy verſtroit

ſtroit geduurig de geeſten, met de ſweetgaten der lichamen altyt open te houden: ſoo dat men daar ſoo ſterk noch ſoo groot eter niet is, als in de gematigde of koude landen. De humeuren zyn ſoo wel niet gekookt in deſe als in deſe; en het zaad in de eerſte is bequamer om Dochteren als om Sonen te teelen. Ik ſal noch zeggen; door dien de menſchen aldaar onophoudelijk doordrongen worden van een van buiten komende hitte, en ſy gewoon zyn de Vrouwen onmatig te gebruiken, dat ſy ſlechts een raauw en ongekookt zaad hebben, 't welk altyt geſtelt is om Meiskens te maken. Ik ſal tot deſe redenen noch byvoegen, dat de Vrouwen in een geduurige ledigheit zynde, en hare ſchoonheit beſtaande in niet te wandelen, om te vet te weſen, wat ſchynbaarheit daar is, dat ſy in dien ſtaat een krachtig en wel gekookt zaad ſouden hebben; en dat de Verſtandelijkheit binnen hare ingewanden de toeſtelling van een Knechtjen ſou formeren, uit een ſoo ongekookten ſtoffe? In tegendeel in de gematigde landen, en in die middelmatig koud zyn, heeft men veel natuurlijke warmte. De koude de ſweetgaten der lichamen ſtoppende, maakt dat die warmte niet ſeer kan vervliegen, en het zaad om deſe reden te warmer en meerder met geeſten ver-

vervult zynde; ſoo teelt men daar ook meer Sonen als Dochteren.

Het is noch ſelfs hierom, dat men veel eer Sonen maakt, wanneer de koude winden waayen. In der daad de koele winden, die men in onſe geweſten gevoelt geduurende de heetſte dagen, verhinderen het uitputten van onſe natuurlyke warmte, en ſtuiten het vervliegen van onſe geeſten, die wy anders ſouden quyt worden. Het is in dien tyt, dat onſe warmte en onſe geeſten ſich in onſe lichaam vermenigvuldigen, ons zaad, om ſoo te ſeggen, levendig en bezielt maken, dat tot het begin van een Knechtje moet dienen: en indien het waarachtig is, dat de Schaapherders, de kracht deſer wind over hare kudden aangemerkt hebbende, haar uitterſte beſt doen, om de ſelve te laten paren terwyl die waayt, in de hoop dat ſy meerder voordeel ſullen vinden van hare Rammen, dan ſy anders ſouden krygen van hare Schapen; zoo kan men wel ſeggen, dat die geen minder vermogen heeft over de teeling der menſchen.

Voor my ik heb opgemerkt, dat de wind ſoodanigen eigenſchap heeft om het leven der gedierten te bewaren, en om hare warmte te verſterkken, dat indien men, by voorbeeld, Carpers of Palingen uit het water haalt,

haalt, en die in 't ſtroo legt met den buik na boven, men door dat middel belet d'eerſte binnen drie, en de laaſte binnen ſes dagen te ſterven: 't welk men alleen geen geheelen dach doen kan, wanneer de wind matiglijk waayt.

In der daad het verſwakt de dieren, met hare natuurlijke warmte te verſtroien, en hare geeſten te doen vervliegen: ſoo dat de kookingen dan ſeer qualijk geſchieden, het bloed en de humeuren ſich traaglijk uitbreiden, en het zaad geen geeſten kan hebben als om het lichaam van een Dochterken te bezielen.

Men moet dan naar alle deſe redenen beſluiten, dat 'er een Konſt is om Knechtjes of Meiskens te maken; en indien de Man en de Vrouw trouwen wanner ſy niet meer groeijen; indien ſy naaukeurig onderhouden de wyſe van leven die hier heb voorgeſchreven; indien ſy malkanderen niet dan ſelden lieftallig omhelſen, en dat ſy d'een en d'ander den tijt geven aan de natuurlijke warmte om haar zaad wel te kooken, en aan de ziel om dat te volmaken; indien ſy met malkander niet dan te bequamer tijt ſich vermengen na de maanſtonden; en indien ſy wachten dat'er een koele wind waayt op de volle Maan, ſoo laat ik volkomen my voorſtaan,

door

door d'ondervinding die ik daar van heb, dat ſy veel eer een Soon als een Dochter ſullen teelen.

VII. HOOFTSTUK.

Of de Kinderen Baſtaarden of Wettige zyn, wanneer ſy haar Vader of Moeder gelykken.

OM dat het meeſte deel der Rechts-geleerden, met eenige geleerde Genees-meeſteren, ſtaande houden, dat een Vrouw krachtig op haar Man denkkende midden in hare ongeoorlofde weelden, door de kracht van hare inbeelding een kind maakt, dat volkomen hem gelykt die daar van de Vader niet is; ſoo ſal het goet zyn t'onderſoekken, of de gelykkenis, van d'inbeelding, of van eenige andere oirſaak koomt Hierom ſullen wy onderſoekken wat van de gelykkenis zy der kinderen met hare Voorouderen; wy ſullen d'onderſcheiden ſlag daar van vaſt ſtellen, en trachten de waarachtigſte oirſaken daar van t'ontdekken.

De gelykkenis, volgens het gemeenſte gevoelen, is een natuurlyke hoedanigheit, die maakt dat de menſchen malkander gelijkken; ſoo dat men de ſelvige aanſiende,

of haar ſiende ſich bewegen, dikwils ſich ſelven bedriegt, gelyk voormaals binnen Romen de Raadsheer *Antonius* deed, die twee ſchoone Jongers voor tweelingen kogt, welde *Toranias* hem wel dier deed betalen, hoewel d'een een Afrikaner, en d'ander een Europeër was.

De kinderen gelykken op driederlei wyſe de gene, uit welke ſy voortgekomen zyn. Sy gelijkken haar, ſeg ik, of in de hoedanigheit van menſch, of in de hoedanigheit van Man en van Vrouw, of in de hoedanigheit van een byſonder perſoon; ſoo dat het geſlacht, de kunde, en het ondeelbare, driederley ſlag van gelykkeniſſen ſtellen. En om hier niet te ſpreken als van de laaſte, ſoo ſal ik ſeggen; dat de kinderen gelykken haren Vader of haar Moeder, in de ziel en in 't lichaam.

1. Of ſchoon de ziel des menſchen van een uitnemende ſubtyle ſtoffe is, die wy met de oogen niet konnen ontdekken; ſoo geeft ſy ons nochtans merkteekenen van gelykkeniſſe door de werkkingen die ſy voortbrengt. De driften en de genegentheden der kinderen, doen ons de gene noch kennen van welke ſy geteelt zyn geweeſt. Ik ſpreek hier niet van d'onterffelyke ziel, die ik Verſtandelykheit heb genoemt: ik ben overtuigt dat die

niet

niet stoffelyk is, en van een gants anderen aart, dan de ziel daar de gelykkenis als uit de voornaamste oir saak van voortkoomt. Dese ziel daar wy van spreken, sal ons by voorbeeld, merkteekenen geven van een naauwkeurige bestiering in de Soon, gelyk wy die in de Vader aangemerkt hebben; en die sal in dit selve kind de misdadige neigingen ingeven, welke men in de moeder ontdekt had. De ziel van dit kind gelykt dan, door hare hoedanigheden, aan sijn Vader en aan sijne Moeder. Wat aangaat het lichaam, het sal overeenkomingen en gelykkenissen hebben met de figuur, met de verw, en met de bedryven der gener die dat geteelt hebben. Of het sal wel gelykken met sijn Grootvader, of met sijn Oom, of eindelyk het sal noch met d'eene noch met d'andere gelykken; maar de twee andere soorten van gelykkenis behouden, daar wy hier voren van hebben gesproken.

Ik beken dat het seer moejelyk valt d'oirsaken t'ontdekken van alle dese gelykkenissen, t'sedert dat wy de wetenschap verloren hebben, die de *Psylles* daar van hadden: 't welk gemaakt heeft dat de Ouden soo verdeelt zyn geweest over dese zaak, dat schier alle de Rechtsgeleerden veel eer d'oirsaak van de gelykkenis toegeschreven hebben aan

d'inbeelding van de moeder, dan aan eenige andere saak.

Maar alvorens te seggen wat ik denk over dese gelykkenis, soo dunkt my dat ik eerst moet ondersoekken, of d'inbeelding des moeders daar van den waarachtigen oirspronk kan wesen.

2. De Rechtsgeleerden seggen, en eenige Geneesmeesteren, dat de Vrouw haar inbeelding soo vaardig, en haren geest soo levendig heeft, dat men sich niet behoeft te verwonderen, als sy op 't gene in hare ingewanden is, indrukt de gelykkenis van 't gene sy hertelyk begeert, en van 't gene sy sich krachtelyk inbeeld; soo dat indien sy, by voorbeeld, een ongeregelden lust heeft tot wyn, tot moerbesien, of tot eenige andere saak; of dat sy sich geweldig inbeeld uit liefden gekust te zyn door eenig persoon, hare inbeelding soo vast gehecht is aan dusdanige voorwerpselen, dat d'ondervinding ons dagelyks doen sien, dat het kind 't welk dan in haren buik geformeert word, de merkteekenen van de begeerten of van de beeltenissen des moeders ontfangt. Selfs tot hier toe, dat men blankke Vrouwen gevonden heeft, die swarte kinderen gelyk Mooren voortbragten, om 't aandachtig, terwyl sy ontfingen, of na dat sy ontfangen hadden, Moo-

ria-

rianen beschouwt te hebben, 't zy met 'er daad, 't zy in schildery. D'inbeelding is soo sterk in eenige Vrouwen, dat sy uit hare herssenen aan het kind, dat in hare ingewanden word geformeert, die lichaamtjes senden van uitwendige voorwerpselen die sy daar in ontfangen hebben; soo dat dese lichamelyke beeltenissen sich mededeelen aan de teedere partien van 't kind, door een vervolg van zenuwen, die uit de herssenen der moeder voortkomen.

3. Hoewel de Wyfjes der beesten de zielen onvergelykkelyk minder beweeglyk hebben als de Vrouwen, soo doen de Natuurkenners ons nogtans aanmerkken dat sy kracht genoeg hebben om indrukselen op hare Jongen te maken: want indien men een witten neusdoek bind om den hals van een Paau die broed, of dat men met verscheide verwen de eyeren beschildert van een hen die mede broed, de kleine Paaukens sullen wit voor den dach komen, en de kiekens veelverwige.

Maar om dat d'inbeelding der Vrouw veel levendiger is als die van dese gedierten, soo deelt sy ook veel krachtiger aan haar kind meede 't gene sy sich eenmaals levendig ingebeeld heeft: soo dat indien sy levendig denkt aan haren Minnaar, aan haren Oom,

of aan haar Grootvader, wanneer sy ontfangt, het kind dat sy sal teelen gantschelijk aan een van die persoonen sal gelijken.

4. De gelijkenis brengt geen bewys van Soonschap, volgens het gevoelen der selvige Rechtsgeleerden. Het kind, dat synen Vader gelijkt, kan daarom niet wettig gerekent zyn Men sou het uit dese gissing geen erfgenaam synes Vaders konnen verklaren. Syne Moeder kon in hare onwettige omhelsingen dat geteelt hebben met dese gelijkkenis, door de kracht van hare inbeelding: want geduurig op haren Man denkkende, wanneer sy in de armen van haren Minnaar lag, heeft sy op het teeder lichaam hares kinds, 't welk sy doenmaals ontfing, ingedrukt de trekken des lichaams, en de merkken der ziel des genen op wien hare inbeelding vast was gehecht.

Men mach op dit alles seggen, dat het waaragtig is, dat onse ziel soo naauw aan ons lichaam gebonden zynde, gelijk die is, op ons geweldige indrukselen kan maken: de dagelijksche ervarentheit geeft ons daar van bewysen genoeg Maar ik sou my niet konnen inbeelden, dat de werkking van dese selfde ziel machtig is de gelijkkenissen voort te brengen daar wy van handelen. De gene die dit dryven, nemen alleenig haar grond op

yde-

ydele aanmerkingen, op ingebeelde ſtellingen, en op qualijk beveſtigde redenkavelingen. Want wat kan d'inbeelding doen van een Paau, of van een Hen, op de eyeren die ſy niet gelegt hebben? De ziel van deſe tweederley ſlag van beeſten is ſoo weinig werkſaam dat men geen ſchynbaarheit heeft, dat ſy buiten haar ſelven kan werkken, en op vremde eyeren eenen aart indrukken, welke ſy ſich mogt verbeeld hebben, indien men duidanig mag ſpreken.

Daar komen alle dagen veel-verwige hoenderkens voort, uit de ovenen van Egypten: en als onſe Hennen vermengde uitbroeden, ſonder dat hare eyeren te voren beſchildert zyn geweeſt, kan men verſekeren dat ſulks d'inbeelding deſer dieren ſou doen, die d'oirſaak ſou weſen van de verſcheidentheit der pluimen van hare jongen?

De vlakken, van wat coleur men die aan de kinderen bemerkken mag, komen niet meerder voort uit d'inbeelding harer moeder; gelijk wy dat elders aangeteekent hebben. D'inbeelding heeft ſoo geweldigen vermogen niet, dat ſy merkteekenen ſou indrukken op een vreemd lichaam: want terwyl een kind geformeert word in de ingewanden ſyner moeder, ſoo werkt het niet als door ſich ſelfs, en het heeft haar dan niet meer van no-

 den,

den, als eenig zaad de aarde noodig heeft. Hoe kan men dan begrypen, dat een swangere Vrouw van 2. van 3. of van 4. maanden een ongeregelde lust om te eten hebbende, by voorbeled, om Moerbesien, en sich dan krachtig dese vrucht in hare inbeelding stellende, aan hare hand sou de kracht konnen mededeelen, van de gelijkkenis deses vruchts in te drukken op de plaats hares lichaams daar sy die mag leggen; welke gelykkenis van daar voort gaande, sonder sich op te houden, en sich vermengde onder haar bloed, onder hare geesten, en hare humeuren, die dan onophoudelyk loopen na hare natuurlyke deelen, sou konnen ingedrukt worden op het lichaam des kinds, op de selfde plaats daar de moeder haar lichaam had aangeraakt? In waarheit d'inbeelding der Mannen heeft hier meerder kracht, dan die der Vrouwen; en het is alleen de eerste, die dusdanigen slag van redenkavelingen heeft uitgevonden: sy hebben geen natuurlyke oirsaak konnen vinden van 't gene geschied; en hebben daar toe waarschynelykheden bygebragt, om niet stom te willen blyven, terwyl sy reden van dese werkking te geven hadden. Want sich in te beelden, dat'er een vervolg is van zenuwen komende uit de herssenen van de Moeder, en die sich inschikken in het lichaam des

des kinds, om daar aan lichaamtjes van de d'uitheemſche voorwerpſels over te brengen, en om daar de merkken van die ſelfde voorwerpſels in te drukken, ſulks heeft d'Ontledings-konſt ons tot noch toe niet vertoont.

Maar het is vry wel waarſchynelyker te ſeggen, dat deſe merkken zyn ongelykheden en gebreken van de ſtoffe waar uit wy geformeert zyn, welke de ziel, die het klein lichaam des kinds beſtiert, geenſins heeft konnen verbeteren; of veel eer, dat het blutsjes zyn, welke het teeder lichaam des kinds op 't begin ſijnes leven ontfangen heeft. En gelyk het bloed, dat eenmaal buiten de aderen gekomen is, door eenige ſtooten des moeders of des kinds ſich dan niet volkomen allesins verſpreid, ſoo blyven de deelen die dat ontfangen daar door altyt bevlakt.

Om dit gevoelen wel te begrypen, ſoo behoeft men alleenig inſigt te nemen op alle de vlakken, welke de kinderen mede-brengen uit de buik harer moeder; en men ſal altyt bemerkken dat die eenig rood in ſich hebben. Het is niet mogelyk, dat de ſwangere Vrouwen noit iet anders hevig gewenſcht ſouden hebben, dan ſaken van ſoodanigen verw te eten: wy ſien dagelyks het

tegendeel, en hare ongeregelde lust valt alsoo wel op groene, geele, swarte of witte saken als op roode. Ondertusschen bemerkt men schier noit eenige van dese verwen op de huid haren kinderen ingedrukt.

Maar noch, is het niet een suivere fabel, te seggen, dat 'er blankke Vrouwen met blankke mannen getrouwt zyn geweest, die door de kracht van hare inbeelding swarte kinderen voort-gebragt hebben? Sy hadden buyten twyffel de geheime konst niet van *Julia*, Dochter van *Augustus*, die noit kinderen voortbragt die haren Man niet geleken, of schoon sy van vele andere omhelst wierd, om dat sy sich tot die weelden niet begaf, voor dat sy van haren Man was beswangert.

Wat my belangt, ik laat my lichtelyk voorstaan, dat de Vrouwen veel toegebragt hebben, tot dit gevoelen in te voeren op d'oirsaak van de gelykkenis der kinderen, ten einde sy de misgrepen mogten bedekken die sy menigmaal doen; en dat vervolgens snedige en Staats-wyse persoonen overdacht hebbende, dat dit gevoelen voordeelig genoeg was, voor de welstant en de gerustheit van den Staat redenen gesocht hebben om dat te bekrachtigen.

Maar wel wyd van dat d'inbeelding der

Vrouw

Vrouw oirſaak van de gelykkenis ſou weſen, ſoo is het ſelfs onmogelyk, dat ſy de werkkingen ſou konnen voortbrengen, die men ſich laat voorſtaan.

1. Al de wereld weet wat verrukkingen een Vrouw gevoelt, wanneer ſy uit liefden omhelſt word; en het ſchynt dat de natuurlyke warmte haar dan begeeft, om met den grootſten haaſt daar na toe te loopen. Hare inbeelding is dan op geen voorwerp geveſt dat haar ſou konnen aftrekken; en indien ſy op iemand vaſt geſtelt is, ſulks moet voorſeker weſen op dien ſy tegenwoordig heeft.

Of ſchoon de vreeſe eeniger wyſe hare wellustigheden ontroert, en eenigen indruk maakt op haar ziel, wanneer ſy ſich overgeeft tot ongeoorlofde losheden, ſy neemt nochtans hare voorhoeden in diervoegen, dat ſy in verſekertheit hare verliefde weelden kan genieten. Indien ſy deſe kracht des geeſtes niet hebben kan, en de beſchroomtheit haar ontruſt, wel wyd van een kind te maken den genen gelykkende dien de vreeſe aan hare inbeelding vertoont, ſoo maakt ſy een misſcheplel, waar aan ontbreekt 't gene het noodig heeft om geformeert te worden: want hare ziel elders, en haren geeſt in een ongeregelde beweging zynde, ſoo kan ſy niet volkomen t'ſamen werkken tot het teelen

len van een volmaakt kind. Hier van selfs koomt het, dat groote en voortreffelyke Mannen somtyts kinderen maken, die niet waardig zyn hare Soonen te wesen; om dat de ziel der Vaderen besig zynde met groote bedryven, geen warmte noch geesten genoeg mededeelen aan haar zaad, 't welk dus oirsaak is van een mismaakt kind, 't gene wy in 't bysonder sullen ondersoekken op het volgende Hooftstuk.

2. Andersins indien het waarachtig is, dat d'inbeelding oorsaak van de gelykheit sou wesen, sal men konnen seggen dat de vliegen of dat de planten, inbeelding hebben, om te teelen 't gene haar gelyk is? Een honigbye by voorbeeld, heeft de selfde figuur en de selfde driften als die haar geteelt hebben, en dese is haar soodanig gelyk, dat het niet mogelyk is, of men sou d'eene wel voor d'andere nemen: ondertusschen kan men niet seggen, dat d'inbeelding deser gediertjes oirsaak van hare gelykkenis sou zyn.

3 Aan d'ander zyde, moet d'inbeelding der Vrouw levendig geraakt zyn geweest door de voorwerpselen, van welke sy een indruk gemaakt heeft op het lichaam des kinds, 't welk sy binnen hare ingewanden formeert. Doch indien dese Vrouw noit

haar

haar Grootvader gesien heeft; of noit hooren spreken van gebreken harer Voorouderen, om de selvige aan hare inbeelding voor te stellen, hoe sal sy een kind konnen maken dat scheel, stiksiende, kreupel, of met een ronden voet wesen sou? Ondertusschen leert ons de History, dat 'er voormaals geslachten in Romen geweest zyn, die men niet onderscheidde dan door de gebreken harer Voorouderen, dese waren *Strabon*, *Cocliton*, en *Scauren*.

Ik ken een kreupele Vrouw aan de rechter voet, welkers eerste Dochter aan de selfde voet sulken ongemak had; onderwyl heeft sy my dikwils ernstelyk betuigt, dat sy noit aan haar ongemak had gedacht terwyl sy haar teelden, noch geduurende heel hare swangerheit. Haar gebrek is seker ook niet seer gevoelig, en sy is soodanig daar aan gewent, dat sy schier nimmer daar aan denkt.

De kleine Mannekens van 't Noorden hebben alle beenen naar binnen gebogen; maar het is sonder twyffel d'inbeelding harer Moeder niet, die haar met hare Voorouderen gelykken doet; het is veel eer eenige inwendige en wesentlyke saak, die wy hier na noch sullen ontdekken. Want sich te gaan inbeelden, dat de grilligheden eener Vrouw souden konnen geweld doen aan de beginselen,

len, van welke de ziel sich bedient om natuurlyk te werkken; ik beken dat ik sulks niet sou konnen begrypen.

4. Voorts indien d'inbeelding oirsaak is van d'inwendige gelykkenis, dan moet sy ook een algemeene oirsaak zyn, en onophoudelyk werkken op de selfde wyse in alle de bysondere lieden; soo dat de kinderen altyt geboren moesten worden de gene gelykkende van welke de Moeder een krachtige inbeelding gehad hebben mogt. Indien sy, by voorbeeld, op een dapper Held mogt gedacht hebben, het kind dat uyt haar geboren sal worden moet een gestalte hebben als de persoon die sy sich ingebeeld had; en ondertusschen sien wy alle dagen het tegendeel; en wy zyn getuigen dat een kind gelykt sijnen Broeder, sijnen Oom, of sijn Overgrootvader, op welke de Moeder noit heeft gedacht, noch in den oogenblik van sijne ontfankkenis, noch selfs geduurende hare swangerheit.

5. Naar alles om een gelykkenis te maken, moeten alle de kleine deelen, die t'samen sullen komen om een kind toe te stellen, soodanig geschikt zyn tot een groot hooft, by voorbeeld; tot een krommen arendsneus, tot groote swakke oogen, en tot al het overige des lichaams, om in een kind een

figuur

figuur te doen ſien, gelyk die van ſijn Groot-vader. Het koomt niet toe aan de moeder-lyke inbeelding, die een dierlyk vermogen is, gelyk de Geneesmeeſters haar noemen, ſoodanig een lichaam te formeren, en alle des ſelfs metingen in acht te houden; het werktuig ontbreekt haar daar toe, en ſy heeft geen macht, dan over 't gene haar toebe-hoort De formering eenes kinds kan niet zyn dan 't bedryf des Verſtands, dat ſich be-dient van de ziel, om een behoorlyke fi-guur daar aan te geven. Het koomt dan deſe ziel toe, d'uitwendige geſtalte daar aan toe te brengen, en aan yeder deel in 't byſonder, en aan geheel het lichaam ſelfs. En het ſou een belacchelyke ſaak zyn, dat het forme-rend vermogen van de ziel, 't welk niet an-ders dan de ziel ſelfs is, een deel ſou toeſtel-len; en dat d'inbeelding aan d'ander zyde, die niet dan een kracht van de ſelve is, de fi-guur daar aan ſou geven.

6. Maar noch is het d'inbeelding der Moe-der niet geweeſt, die in de nieren hares Soon een ſteen heeft geteelt, die op den ouder-dom van vyf jaren hem wierd uitgeſneden? Heeft de Moeder oit op deſe ſiekkelykkeit gedacht, tot welke de Vader geſteltheden had, wanneer hy op den ouderdom van 18. jaren dit kind teelde; terwyl de Vader ſelfs

dit

dit ongemak noch niet had gevoelt, 't welk hy eerst gewaar is geworden op den ouderdom van vyftig jaren?

7. Eindelyk kan men aan d'inbeelding des Moeders niet toeschryven d'afkeerigheit, welk twee Broeders van kaas hadden; terwyl haar Moeder dese spyse hertelyk beminde: men sou dese tegenheit veel eer moeten toepassen aan inwendige en wesentlyke oirsaken, door dien, volgens d'aanteekening van *Schenkkius*, die ons de History daar van verhaalt, haar Vader de reuk daar van niet kon verdragen, sonder van sich selve te vallen.

Na dit al moet men dan seggen, dat d'inbeelding des Moeders geen oirsaak is van de gelykkenis der kinderen, niet meer als der driften en siekkelykheden aan welke sy onderworpen zyn: dat het veel eer een diergelyk, en ik kan seggen, een selfde begin en oirspronk is, door welke het lichaam des Vaders gemaakt wierd, dat arbeid op dit des Soons; en dat desens ziel diergelykken aart indrukt op een stoffe die haar onderdanig is, en die gestelheden tot dese selfde ongevallen heeft.

Ten einde wy dit geschil naauwkeuriger mogen ondersoekken, moet men verscheide saken opmerkken, welke ik oirdeele noodsakelyk te zyn, om dat selvige wel te verstaan.

Eerst

Eerst moet men aanmerken, dat het zaad is bezield door de ziel des menschen, die mededeelsaam is, gelijk wy elders verklaart hebben.

Ten tweeden, dat het zaad des Mans en der Vrouw, bewegingen in der daad, en bewegingen in 't vermogen heeft: dat de eerste zyn naastwerkkende vermogen, en d'andere niet dan afgesonderde bewegingen.

Ten derden, dat de gelijkkenis wesentlijk of toevallige is: dat de natuurlijke, voortkomende uit d'inwendige beginselen des kinds, altyt seker en stantvastig is, in plaats dat de toevallige sulks niet is.

1. Dit vast gestelt zynde, laat ons in den aanvank ondersoekken de oirsaak der gelijkkenis van de Soon met den Vader, en van de Dochter met de Moeder, als de natuurlijkste van alle.

2. Laat ons vervolgens een ondersoek maken van d'oirsaak der gelijkkenis des Dochters met den Vader, en des Soons met de Moeder.

3. Laat ons ook opmerken de oirsaak der gelijkkenis; welke de kinders vermengt hebben met haar Vader, en met hare Moeder.

4. Laat ons ook ontdekken, waarom Broeders en Susters malkander gelijken.

5. Laat ons hier na den oirſpronk ſien, van de gelijkkenis der kinderen met hare Groot-Vaders, Oud Grootvaders, en Oomen.

6. Laat ons eindelijk onderſoekken, waarom een kind niemand van ſijne bloedvrienden gelijkt.

De oirſaak van de gelijkkenis des Soons met den Vader, en des Dochters met de Moeder, kan niet genomen worden, als uit d'inwendige beginſelen, die dienen tot deſe kinders te formeren: dit is te ſeggen, uit het zaad des Mans en der Vrouw, die t'ſamen vereenigt zynde niet dat een lichaam maken, waar op de ziel, dat het ander begin is, komende te werkken, ſich een verblyf plaats bouwt om daar in te woonen.

Ik ſeg het noch eenmaals; ik ſpreek hier niet van d'onſterffelijke ziel, die ſich noit mededeelachtig maakt, en die geen oirſaak van gelijkkeniſſen is. Ik ſpreek alleenig van een ſtoffelijke ziel, die tot werktuig dient voor 't Verſtand, dat de ſelve doet werkken volgens ſijne orders.

De geeſten, en de ziel, die in 't zaad des Mans ſitten, dan vermengt zynde met de ziel, die in 't zaad der Vrouw is, wanneer d'ontfankkenis voltrokken word, dan niet als een ſelfde t'ſamenſtelſel uitmakende, werkt in de hoedanigheit van beginſel, op

de

de meest eendrachtigste en dikste stoffe des zaads van het een en het ander geslacht. En om dat het zaad eener Vrouw van een heete en drooge gematigtheit wesen kan, dat het de deelen van sijne stoffe meerder tegen malkander gedrukt heeft; en dat daar aan gene geesten ontbreken om een Knechtjen voort te brengen, het zaad des Mans sijnen aart daar in drukkende, soo maakt het een vermengsel, dat alle de behoorlijke hoedanigheden heeft om een Knechtjen te formeren: Want de ziel die in 't zaad des Mans is, sijne bewegingen seer vaardig en seer werksaam hebbende, overtreft de ziel die in 't zaad der Vrouw is, en doet dus de stoffe onderdanig zyn op welke sy arbeid: soo wel dat dese doordrongen zynde van die, daar van vermenging geschied in de bolle daar het kind geformeert word, welke de gelijkenis veroirsaakt die het kind met sijn Vader heeft.

Indien men wel suuren heefdeeg vermengt onder geheel de masse van het deeg, het brood dat daar uit sal gemaakt zyn, sal suur smaken, of schoon den heefdeeg in heel kleine quantiteit daar in mag gekomen zyn. Eveneens de ziel, die in 't zaad des Vaders is, of soo men wil, de geesten, die daar in sitten, seer doordringend zynde, geven

 sich

ſich te kennen in de vermenging die daar geſchied van de twee zaden. En dit gebeurt altyt volgens de wetten van de natuur, dat de Soon den Vader, en de Dochter de Moeder gelijkt: anderſins volgens het gevoelen van *Ariſtoteles*, ſou het een ſlag van Monſter zyn, indien ſy eenig ander perſoon geleken.

Het toeſtel van het kind, hebbende den aart des Vaders ontfangen, door de indrukſelen die zyn zaad maakt op het zaad van de Vrouw, volmaakt ſich dagelijks door deſe ſelve beginſelen. Indien de Vader, by voorbeeld, galachtig en ſwartſappig is; indien hy hoogdravend en vaardig is; en daar mede een grove ſtem en goede driften heeft; een gedeelte van zyn ziel, welke hy deelachtig maakt aan ſijn kind door 't middel van ſijn zaad, ſal overal met ſich deſe hoedanigheden voeren, die van haar onafſcheidelijk zyn. Sy ſal de ſtoffe der beenderen verbreiden en uitſtrekken. Sy ſal warmte en droogte voortbrengen in de voornaamſte deelen. Sy ſal, met een woord, een galachtige en ſwartſappige gematigtheit veroirſaken. Eindelijk het ſubtyl gedeelte van 't zaad des Vaders, dat niet anders dan een deel is van ſyne ziel, met het grofſte gedeelte waar uit het lichaam ten deele geformeert is, d'overhand hebbende over de ziel en de ſtoffe, die in het zaad zyn-
der

der Moeder is, d'oirſpronk van de gelijkheit die een Soon heeft men den Vader; niet alleenig van geſlacht, maar noch van kunde, en van het ondeelbare.

Het gaat ook ſoodanig met de gelijkkenis, welke een Dochter heeft men hare Moeder: Want de ſtoffe die in een bolle beſloten is, van een kouden en vochtigen aart zynde, indien men haar vergelijkt met de ſtoffe waar uit een Knechtje geformeert word, kan niet dienen als tot een Meisken te maken, byſonderlijk indien het zaad des Mans ſwak en flaau is, en tot den aart nadert van dat der Vrouw, ſoo neemt de ziel, een beheerſchende kracht hebbende, d'overhand over de ziel van 't zaad der Vrouw, en t'ſamen vereenigt zynde, drukt in op de ſtoffe, die de geſteltheyt heeft om haren Vrouwelijken caracter t'ontfangen, de merkteekenen van gelijkkenis met de Vrouw daar ſy van voortkoomt. Soo dat indien de Vrouw kouw en vochtig van aart zy, indien ſy ſlymig en onderworpen aan ſinkkingen zy, indien hare herts-tochten gematigt, en hare zeden redelijk zyn, zal de ziel, die krachtig werkt op de toeſtelling van 't kind, ook de ſelfde werkkingen voortbrengen in het Meisken dat geboren moet worden. Want indien de gematigtheit des Moeders oirſaak is van al 't

 gene

gene wy in haar bemerkken; indien hare zaden en hare geſontheit d'uitwerkkingen daar van zyn; en dat de geſteltheit der ziel, en der ſtoffe van 't zaad, ook noodſakelijk die gematigheit volge; ſoo moet men ſonder twyffel verwachten, dat de Dochter gelijk zy met de Moeder, en dat ſy deſelvige driften hebbe; dewyl ſy meer voortkoomt uit haar lichaam, als uit de ziel en het lichaam hares Vaders. De ziel des zaads van de Vader, en zijn zaads ſelfs, hebben in deſe gelegentheit niet gedient, dan om het zaad van de Moeder vruchtbaar té maken, en om de ſtoffe van dat uitſchieten te vermeederen. Het vaderlijk zaad heeft meer geleden, om ſoo te ſeggen, dan het gewrocht heeft; en men ſou ſelfs ſeggen, dat de Vader niets heeft toegebragt tot deſe Dochter te maken, ſoo ſeer gelijkt ſy de Moeder in de hoedanigheden des lichaams, en in de driften der ziel.

Maar indien de Dochter haren Vader, en de Soon zijne Moeder gelijkt, 't welk dikwils gebeurt; dan moet men d'oirſak van deſe gelijkkenis in 't ontdeelbare op een geheel andere wyſe begrypen. Indien de Vader, by voorbeeld, groot en grof is, indien hy bloedryk en ſlymig is, indien hy 't vlees ſacht, en ſijne bedryven traag heeft. Indien in tegendeel de Moeders is droog en galachtig,

tig, vaardig en werkſaam, en dat ſy vaſt vlees heeft, ſoo kan het gebeuren, en het gebeurt ſelfs alle dagen, dat een Dochter de Vader, en de Soon de Moeder ſal gelijkken.

De ſpringbron van deſe gelijkkenis koomt van dat de ziel en de ſtoffe, die tot d' ontfankkenis dienen, oirſaek van deſe gelijkkenis zyn, wanneer het een en het ander zaad, in de vermenging van dit formeren, hare eerſte en tweede hoedanigheden doen blijkken.

Ik kon wel ſeggen, om dit noch te verklaren, dat de ziel en de ſtoffe van 't zaad des Mans, geſchikt zynde na zijne beginſelen, dit is te ſeggen, zynde kout en vochtigh, traag en ſlymig, gelijk die is daar ſy uit voortkomen, heerſchen over de ziel en over de ſtoffe van 't zaad der Vrouw, en door hare ſtoffe en door hare hoedanigheden; ſoo dat de ziel die in 't zaad is des Vaders, dikwils ſeer werkſame en ſeer doordringende beweging en hebbende, ſich meeſter maakt over de ziel van 't zaad der Moeder; en dat door deſe vermenging niet dan een ſubtyl lichaam gemaakt word, waar van de heerſchende partye altyt de zyde behoud van den aart des Vaders: de heerſchende ziel koomt dan zijn Vrouwelijk merkteeken indrukken, dat binnen de ingewanden des Moeders geformeert moet worden, en maakt deſe Dochter haren

ren Vader gelijk. Sy is groot en grof, gelijk hy. Sy is traag in hare bedryven. Hare oogen zyn wyd geopend; hare ſtonden zyn overvloedig; eindelijk ſy is ſlymig en bloedrijk gelyk haar Vader.

Maar indien de Vader niet dan ſeer weinig zaad heeft, dat alleen dient om het zaad van de Vrouw te doen formenteren, dat vol vyer en vol geeſten is, ſoo ſal uit die vermening een Soon geboren worden, die de gematigtheit van zijne Moeder, de ſelve geſtalte, en de ſelve driften ſal hebben. Hy ſal klein weſen als ſy, en hy ſal haar geheel gelijk weſen, indien men de kunde uitſondert. Want deſe Vrouw van een warmen en droogen aart zynde, indien wy die met haren Man gelijkken, drukt op het toeſtelſel van haar kind een mannelijken character in, die ſich altyt bekent ſou maken, ten ware het zaad des Vaders den drift der Natuur daar niet afkeerde.

Het gebeurt ſoodanig niet, wanneer de kinderen en haar Vader en haar moeder t'ſamen gelijkken. De zaden van de twee Sexen zyn dan ſoodanig gelijk in ſtoffe, in kracht, en in hoedanigheit, dat het kind zijne deelen van d'een en d'ander heeft: of wel dat het een gedeelte gelijk heeft met het ſelfde gedeelte des Vaders, en een ander met dat

andere

andere des Moeder gelijkt. Dit kind, by voorbeeld, met de neus van zijn Vader, en de mond van zijn Moeder, heeft de borſt van ſijn Moeder, en de leven of de maag van zyn Vader. Met een woord, het ſal onderworpen zyn aan de ongemakken van d'een, en aan de driften van d'ander.

De oirſaak van deſe gelijkkenis is niet anders, dan d'onderſcheide beweging, van d'onderſcheide deelen des zaads van de Man en van de Vrouw; en indien het waarachtig zy, dat het zaad afloopt van de voornaamſte deelen des eens en des anders, en dat het daar mede bezielt is, gelijk wy beweſen hebben; ſoo dunkt my, dat men geen moeite moet hebben om te begrypen, hoe dat een gedeelte des kinds gelijkt met een gedeelte zijnes Vaders, en een ander gedeelte van dit ſelve kind gelijkt met een andere gedeelte ſynes Moeders. Want gelijk het gedeelte des zaads dat afloopt, by voorbeeld, van 't hooft des Vaders of der Moeder, verſchillige bewegingen maakt, het een en het ander gedeelte vermengt zynde, ſonder nochtans verwert te weſen: het Verſtand dat order heeft van de Natuur om een kind te formeren, vindende de ſtoffe geſtelt, om het hooft in dusdanigen of duſdanigen geſtalte te formeren, door d'overwinning van 't een zaad

op het ander behaalt, arbeid op dese selfde stoffe volgens de orders die 't heeft ontfangen. Maar gelijk het veel stoffe ontmoet in het gedeelte des zaads, dat dienen moet om de neus te maken; en dat hier-en boven dese stoffe noch krachtige of werksame bewegingen heeft, soo formeert het door 't middel van de ziel, die daar aan altyt gehoorsaamt, dit deel des Kinds gelijk met dat synes Vaders; dit is te seggen, dat het een grooten en hoogen neus maakt.

Het selve gebeurt in 't formeren van d'andere partien des lichaams deses kinds; soo dat, indien het gedeelte van 't zaad, dat geschikt is tot de formering van 't hert en van de borst, meerder stoffe en ziel heeft van het zaad des Moeders, het kind dat geboren moet worden, onderworpen sal zyn aan de selfde driften, en aan de selfde ongemakken, als de Moeder. Eindelijk volgens d'onderscheide bewegingen, krachtiger of swakker, welke het toestelsel ontfangen sal hebben, sal het kind eenige deelen gelyk krygen met die van syn Vader, en eenige andere met die van sijne Moeder.

Het is noch de selfde oirsaak, die de tweelingen malkander gelijk maakt. Want indien wy insicht nemen op het gene wy geseit hebben in 't derde Hooftstuk deses boeks,

soo

foo fullen wy overtuigt zyn, dat het zaad des Mans fich fchier in een oogenblik deelachtig makende aan vele kleine bollen, welke de Vrouw in de hoornen harer lijfmoeder bewaart, aan de felve fijnen aart indrukt, en de felvige indrukfelen, op d'eene als op d'andere, maakt; foo dat indien het daar onderfcheid vind, 't zy voor de Sexe, 't zy voor 't ondeellijkke, fulks veel eer koomt van de Vrouw, als van de Man: Want wat het zaad des Mans belangt, het deelt fich mede aan verfcheide bollen van d'eene en d'andere zyde der lijfmoeder, wanneer'er geftelt heden zyn om dat daar t'ontfangen; en de felvige indrukfelen makende op d'eene als op d'andere, veroirfaakt het de gelijkkenis der tweelingen.

Maar het gaat foodanig niet, wanneer de kinderen of haar Groot-vader of haar Over-Grootvader gelijkken. De Natuur doet de ziel dan niet werkken door de dadelijke en naaft zynde bewegingen, maar alleen door bewegingen in 't vermogen; en doet de perfoonen niet verbeelden uit welke de ziel voortkoomt, maar die uit welke fy voortgebragt is. De drie kinderen, die in 't geflacht der *Lepiden* tot Romen geboren wierden, wel wyd van malkander zynde, met een vlies dat haar 't geficht bedekte, zyn klaarblijkkende

kende bewyſen van 't gene ik hier voorſtelle.

Om dit wel te begrijpen, moet men vaſt beſluiten, dat de gelijkkeniſſen, die wy hebben met onſe Voorouderen, vermogentlijk zyn in ons zaad, door de ziel en de humeuren, waar van wy deelachtig geworden zyn; ſoo dat indien 'er eenige toevallige oirſaak is, die een kind belet ſijn Vader of ſijne Moeder te gelijkken, men gelooven moet, dat het eenige van ſijne Voorouders gelijkken ſal, welkers beeltenis in de ziel des Vaders en des Moeders gebleven is. Want indien het waarachtig is, dat myn ziel uit die mynes Vaders gekomen is, en myn Vaders ziel uit die mynes Groot-vaders, en dus weder opklimmende, door 't gebod van Godt aan de Natuur in 't begin des werelds gegeven heeft, volgens d'aanmerkking van *Tertullianus*, ſoo ſal ik konnen ſeggen, dat myn ziel in zich voert het merkteeken en de beeltenis van alle de gene door welke ſy is gegaan. En indien het zaad vervolgens aan verſcheide byſondere medegedeelt ten naaſten by de ſelfde gematigtheit, wat moeielijkheit is 'er om te gelooven, dat een kind ſijn Over-grootvader ſou gelijkken, niet alleen na de figuur van ſijne uitwendige deelen, maar noch na ſijne driften, en na ſijn humeur? De Zeilſteen een ſtuksken yſer aanrakende, maakt dat deelachtig van ſijne

kracht, en voorts word dat ſtukjen yſer bewogen met diergelijkke werkſaamheit als de ſteen ſelfs. Dus geſchied het dikwils, dat het zaad des Soons diergelijkke indrukſelen maakt, als het zaad des Vaders ſou doen. Hier van is 't dat wy volkomender onderrecht ſullen zyn door de vraag die wy nu gaan onderſoekken, te weten, waarom een kind niet een van ſijne Ouders gelijkt.

6. Het is niet noodig hier te herhalen 't gene wy voorheen geſeit hebben, van de oirſaak der gelijkkenis, welke de kinderen hebben met haar Vader, en met hare Moeder; Wy hebben klaarblykkend genoeg beweſen, na my dunkt, dat het gedeelte van de ziel des Mans en der Vrouw, die het zaad van d'eene en d'andere Sexe verſelde, en dat de gematigtheit die daar van onafſcheidelijk was, d'oirſaak van deſe gelijkkenis waren; en dat daar van af quam de beeltenis, de driften der ziel, de geſontheit, en ſiekkelijkheden die de kinderen deden gelijkken met hare Voorouderen. Wy hebben noch doen opmerkken, dat deſe gelijkkenis natuurlijk zynde, niet voortkomen kon dan uit een innerlijk beginſel; en dat indien ſy ſomtyts miſte te voorſchyn te komen, men de verandering daar van moeſt toeſchryven aan uitwendige oirſaken, die de Natuur in

ha-

hare werking belemmeren; en de vrye bewegingen af keeren, welke men vinden kan in 't zaad des Vaders en des Moeders.

In der daad als deſe bewegingen een weinig geſtuit worden door uitheemſche oirſaken, ſoo worden de kinderen geboren haar Grootvader of Overgrootvader gelijkende: indien ſulke belemmering groot is, ſoo gelykken ſy met hare zydelyke bloedverwanten. Indien ſy geweldig voortgedreven en krachtig ontroert worden, dan gelyken ſy noch d'eene noch d'andere, maar alleenig na 't geſlacht der menſchen. Eindelyk indien deſe bewegingen volkomen ongelyk zyn, en ſy een verwarde en onge-eenigde ſtoffe ontmoeten, ſoo komen daar van Hermaphroditen en Monſters voort.

Het ſap daar het kind in 't eerſt van gevoed word, het bloed der maanſtonden waar door het tot volſchapenheit gebragt word, de ruime of eenige plaats daar het negen maanden in blyft, de voedſelen die 't gebruikt na geboren te zyn; de gewoonte die het opneemt wegens ſijne zeden door de voorbeelden die 't navolgt, zyn de krachtige oirſaken, welke ik uitheemſche ſou konnen noemen, die ſomwylen de eigentlyke bewegingen der natuur verhinderen, en beletten dat 'er geen natuurlyke indrukkingen op

een

een kind konnen geſchieden. De Natuur gelijkt hier in een ſchilder, die dikwils ſchilderyen door navolging maakt, maar somtyts ook eenige uit de geeſt.

Om deſe vraag noch meerder te verklaren, ſoo kan ik ſeggen, dat het zaad bezield zynde, gelijk wy beweſen hebben, de merkteekenen van 't ondeelbare met ſich voert, en dat deſe merkteekenen dadelijke en naaſte bewegingen zynde, noit miſſen medegedeelt te worden aan 't lichaam waar op ſy ingedrukt zyn: maar gelijkt 'er noch andere wyd afgeſonderde bewegingen zyn, die de beeltenis niet voeren van een byzonder Man, maar alleenig in 't gemeen de figuur en het weſen van een menſch, ſoo volgt het, dat op de minſte kleine verwerringen die in de teeling voorvallen, de Vader of de Moeder, door deſe laaſte bewegingen, een kind konnen teelen, dat de gelijkkenis van een menſch hebben ſal, maar geenſins haar gelijkkende die dat geteelt hebben.

De navolging des Moeders ontroert veel eer het bedryf der Natuur, dan ſy ſou helpen tot de gelijkkenis. Ik beken ondertuſſchen, dat die eenige kracht heeft op ſijne geeſten, en op ſijne humeuren; en indien ſy geen indruk maakt op het toeſtel van een kind, dat ſich door hem ſelfs beſtiert in de eerſte

eerste dagen sijnes levens, sy maakt die ten minsten op 't voedend zap, of op het bloed der maanstonden, daar het kind door gevoed word in de ingewanden sijner Moeder.

Men weet wat veranderingen, en wat onheilen de voedselen veroirsaken, in den aanvank onses levens. Hoe die onse warmte onderhouden, wanneer sy goet zyn; en deselve vernietigen, wanneer sy quaat zyn. Ik schryf de gesonde welstant van eenige volkeren toe aan 't gebruik van melk, boter en kaas, en aan de koude en vochtige lucht daar sy in leven; in plaats dat men andere vind die een gants tegenstrydinge gestalte hebben, om dat sy leven in een geheel andere lucht, en andere voedselen gebruiken.

Eindelijk daar zyn vele andere afgesonderde oirsaken van onse gematigtheit en van onse natuurlijke driften, so dat wanneer ons de jaren in staat stellen om met ons Vader of met onse Moeder vergeleken te worden, wy ons dan seer verschillende van hare bevinden, 't sy door onse schuld, of door de schuld der gener die sorg hadden over onse opvoeding.

Dus durf ik stoutelijk besluiten, dan ten ware daar eenige toevallige en wyd afgesonderde oirsaken mogten zyn, die de gelijckenis veranderen, welke wy natuurlijk hebben moeten met de gene die ons geteelt hebben,

ben, wy haar ſoo ſeer wel gelyk zyn. De *Garamanten*, die hier in geen wilde waren, deden alle hare kinderen in 't gemeen opvoeden, tot den ouderdom van vyf jaren; en dan gaven ſy aan een yder de kinderen die haar beſt geleken, daar door oirdeelende, dat hy haar Vader was, en verſchuldigt daar voor ſorg te dragen. Sy geloofden dan dat de gelykenis een krachtig vermoeden gaf van Soonſchap, en dat die voortquam uit eenig innerlyk begin dat overanderlyk was.

Wat my belangt, ik bekenne dat ik quaat gevoelen van een Vrouw ſou hebben, die een kind had dat iemand van hare huisgenooten gelykken mogt; en dit ſou, na myn gevoelen, een genoegſaam krachtig bewys zyn, om een kind ontwettig te doen achten; in plaats dat, indien het ſijn Vader geleek, het buiten twyffel een groot vermoeden ſou brengen voor de eerbaarheit ſijner Moeder.

VIII. HOOFTSTUK.

Waarom'er Kinderen zyn die ſwack of gebrekkig, en andere ſterk en kloek geboren worden.

INdien het waarachtig is dat de houwelyken der Koningen voornamentlyk inſicht

hebben op de welſtant van hare ſtaten, ſoo is het ook billyk dat die haarer onderdanen ook de glory harer Vorſten tot einde hebben. Een Konink ſal noit in ſtaat zyn, om ſich te verdedigen tegen het beſpringen ſijner vyanden, wel wyd van Steden en Landſchappen te winnen, indien hy ſwacke of gebreckige onderdanen heeft: in tegendeel ſal niemand ſijne macht kunnen wederſtaan, indien hy haar wel gemaakt en dapper heeft.

Het is dan een ſaak waardige en welgeſtelt Koninkryk, wat de houwelyken aangaat ſoodanig te ſchikken, dat alle de gene, die daar in geboren worden, d'aanſlagen mogten uitvoeren van die aldaar heerſcht.

Indien wy d'oirſaak konden ontdecken, die maakt dat hier ſoo veele kleine ſiekkelyke en mismaakte perſoonen zyn; en ter ſelver tyt wat de Mannen kloek, ſterk, ſnedig en behendig maakt, dit ſou, na my dunkt, een verſekert middel zyn om de onheilen te verbeteren die men meer dan te veel in de huisgeſinnen en geſlachten vind, als ook in de Staten, door d'onachtſaamheit die men ontmoet in de houwelyken, en de misverſtanden die dagelyks hier in begaan worden.

Indien de Konink *Archeſilaus* geen jonge en kleine Vrouw getrouwt had, noit ſouden de Lacedemoniers, ſijne onderdanen, ſoo

ſoo grooten miſnoegen noch kleinachtig voor hem gehad hebben. Want wat waarſchynelykheit is'er, dat duſdanige Vrouw ſtoffe genoeg ſou konnen verſchaffen, om een Kind te formeeren van een voordeelige geſtalte. Hare ingewanden ſouden te ſeer geperſcht, en hare heupen te eng geweeſt zyn, om ſich uit te breiden gelyk het behoorde; en ſy ſou geene humeuren genoeg gehad hebben, om hare vrucht het voedſel mede te deelen 't welk ſy noodig had. Het Kind ſou een dwergje geweeſt zyn, gelyk de Moeder, en voorts ſou het een voorwerp geweeſt hebben van verachting en van haat by de volkeren, en een maakſel onwaardig de Soon eenes Koninks te weſen.

In der daad een kleine Vrouw van twaalf jaren, en of ſy noch al wat ouder mogt zyn, heeft hare heupen te naauw geſloten, en hare teel-deelen te klein, om daar in negen maanden lank een Kind van een voordeelige geſtalte te behouden; en wel verre van dat te dragen tot hare volkomene ſwangerheit, ſou ſy gedrongen weſen dat voor den dach te brengen, eer al de deelen des Kinds ſouden voltrokken zyn. Maar indien noch de Man en de Vrouw ſeer jonk en van een ſelfden ouderdom zyn, dan ſal zyn zaad de ſtoffe van de bolle ſchier niet vermeerderen, uit welke

 het

het Kind sal geformeert moeten worden. Het sal daar slechs toebrengen sijne formenterende geesten tot de teeling, en dus sall het Kind altyt swak, quellig, en klein wesen.

Men pryst huidensdaags noch de volkeren, die voormaals de houwelyken niet wilden dulden van kleine Mannen en kleine Vrouwen, uit vrees van 't getal der dwergjes te vermeerderen, daar de staat nu al genoeg van beswaart was.

De kleine persoonen komen noch uit een ander oirsaak; Want indien de Vader en de Moeder van een seer geile gematigtheid zyn, soo doet d'ervarentheit ons sien, dat de Kinderen, die uit haar geboren worden, niet groot konnen wesen. De Liefde van twee jonk-getroude personen verhit haar dikwils soodanig, dat'er geen dach voorby gaat, of dese geweldige drift maakt haar gaande, en koomt haar uitputten. En indien 'er by geval eenige Kind word geboren van dese soo menigmaal herhaalde omhelsingen, dat zyn niet dan kleine en swacke Kinderen, die binnen de ingewanden harer Moeder geen stoffe genoeg gehad hebben om daar in wel geformeert te worden.

Men vermengt sich te dikwils met malkander, om een wel gekookt en door-ge-

teert

teert zaad te hebben, en dus brengt de Man by ſijne Vrouw niet dan ſeer weinig ſtoffe tot de teeling, en die is dan noch ſlecht geſtelt. De Vrouw van hare zyde heeft niet dan heel kleine bollen, den tyt niet hebbende om die te laten groeien, terwyl de liefde haar verplicht tot de ſelve veel eer te doen fermenteren dan 't behoorde. Deſe weinige ſtoffe dan, die dient tot dit Kind te formeren, kan niet dienen dan tot de deelen te klein te maken, om oit de deelen van een groot lichaam te konnen weſen.

Indien de getrouwde perſoonen de eerbaarheit navolgden van den Konink der *Palmyrenienſers*, en van *Zenobie* ſijne Vrouw, wy ſouden ook veel meer groote, geeſtige, en kloecke menſchen hebben dan men tegenwoordig ſiet. Men verhaalt dat deſe Princeſſe ſoo gematigt was in haren drift, dat ſy noit tot haren Man naderde dan om Kinderen te krygen, en dat ſy daarom altoos den tyt van hare maanſtonden verwachtede, om te weten of ſy ſwanger was of niet. Indien hare maanſtonden te voorſchyn quamen, dan keerde ſy kort daar na weder in de armen des Koninks haren Man; ten einde ſy veel eer ſou gehoorſaamen aan de orders van de Natuur, als aan hare liefde. En indien hare maanſtonden niet te voorſchyn quamen, ſoo

onthield hy sich geduurende hare swangerheit van de weelden des houwelijks, daar de meeste Vrouwen dan soo driftig na trachten.

Dit is het waarachtig middel om sterkke en kloekke Kinderen te teelen, wanneer men sich soodanig bestiert. Het schynt dat men een nieuwe bruiloft heeft, wanneer men malkander naar een genoeg lang wachten omhelst. Daar ontbreken dan noch stoffe noch geesten, om een wel-gemaakt Kind te formeeren; en d'ervarentheit doet ons dagelijks sien, dat de grootste Mannen dikwils gekomen zyn van onwettige omhelsingen. Noit sou Romen de schrik der nabuuren geweest hebben, indien *Romulus*, haar stichters, niet soodanig had geboren geweest: en noit souden twee aansienelijke Steden van Europ twee beeltenissen opgericht hebben ter eeren en ter gedachtenis van *Erasmus*, indien sijne geboorte hem geen groote geest had gegeven.

In der daad het zaad heeft den tyt om te kooken, en sich te volmaken, en de geesten versamelen daar in met grooter menigte, wanneer men malkander selden omhelst. De weelden der liefde zyn selfs dan grooter, wanneer men de selve met matigheit gebruikt; en sy maken dan geen afkeerigheit, gelijk sy anders gemeenlijk doen.

Hoe

Hoe weinig gesontheit een Man en een Vrouw mogten hebben, wanneer sy wel naar komen alles wat men moet onderhouden om sterkke kloekke Kinderen te maken, sy sullen niet missen daar in gelukkig te zyn: en men sal noit sien, om my van de gedachte eenes Dichters te bedienen, *dat trotsche Arenden swakke Duiven sullen voortbrengen.*

Dog indien in d'onmatige liefde de Vrouw wil boven zyn, en de betamelijkheit niet naar koomt die men moet onderhouden, wanneer men malkander lieftallig omhelst, soo moet men niet twyffelen, of dese postuur is een van d'oirsaken der kleine persoonen: Want dewyl een geil Man, gelijk wy voorheen geseit hebben, ydermaal niet dan weinig zaads uitschied, indien hy andersins geen behoorlijke postuur onderhoud, soo sal de weinige stoffe, welke hy zal toebrengen, niet wel ontfangen worden daar sy moet zyn, en daar in zal slechts het gedeelte, dat de toestelling des Kinds levendig maken moet, worden ontfangen; maar het meest aardachtigste en dikste gedeelte sal weder uit de Lijfmoeder sacken door sijne eigene swaarte, en door d'onbehoorlijke postuur der getrouden; soo dat de bolle daar door niet vermeerdert zal zyn; en dus sal daar niets geformeert worden dan een Kind, dat nimmer een voordeelige gestalte zal hebben.

Al de weereld weet dat den ouderdom koud en afgeslooft is, en dat die schier geene krachten meer heeft in de verliefde omhelsingen. Indien men op die jaren een kind maakt, dan moet men gelooven dat het gemeenlijk Loom of Dom wesen sal, syn Vader geen stoffe noch geesten genoeg hebbende, dan om slechts daar aan een menschelijke gestalte te geven; ten ware de moeder, die dikwils jonk en verlieft is, van hare kant mede helpe tot den aart van haar kind, door den overvloed van haar vyer en van hare geesten. Een paard van een ouden hengst geteelt kan niet snel wesen; en de Ruiters weten seer wel, dat het soo bequaam niet is tot de Ryd-school, noch tot den oorloog, als andere. Maar in de blom der jaren, wanneer men niet wast noch niet afneemt, heeft men alles wat noodig is om geestige en kloecke kinderen te maken. Hierom is het, volgens 't verhaal van *Cesar*, dat de oude Duytschen, die altyt voor stercke Mannen gegaan hebben, oirdeelden dat het een schandelijke saak voor een Man was, een Vrouw te bekennen voor den ouderdom van twintig jaren.

De quade styl van leven der Vaderen en Moederen is noch een der gemeenste oirsaken van de swakheit der kinderen. Noit sal een

een ontuchtig Man, die een gulſig eter en drincker is, een kloek ſterk kind teelen: en de ongemacken die dit kind ſijn leven door ſullen verſellen, ſullen niet zyn dan verſekerde gevolgen en klaarblijckende mercken van de midaden ſijnes Vaders, en van de ſwakheden ſijner Moeder. De laſerye, het flerecijn, de koude klieren, de domheit des geeſtes, en andere moeielijke ſieckelijkheden, komen dikwils uit het ongeregeld leven der gener die ons geteelt hebben. Wy erven veeltyts hare ongemacken, en ſchier noit hare deugden. En gelijk het bloed deſer Vaderen en deſer Moederen gants vol raauwigheden en ſlymigheden is, ſoo maken alle de deelen die daar van gevoed worden ook uitwerpſelen, die geheel andere gebruiken hebben, als die welke de Natuur ſich voorgeſtelt had. De ballekens, om my alleenig met deſe teeldeelen op te houden, konnen uit een raauw en koud bloed, geen goed zaad toeſtellen, dat naderhand bequaam weſen ſou, om een geſond en kloek Kind te doen voortkomen. In plaats van vol geeſten en vyer te zyn, ook een ſchuimachtig en ſchoon verdunde ſtoffe te hebben, en ſuiver en wel gematigt te weſen; ſoo is het ſlymachtig, en vol van vuiligheden; 't welk niet dan ongeſteltheden in de teeling veroirſaakt.

Sy die trachten gesonde en geestige Kinderen te hebben, nemen onder andere saken wel acht, dat de tyt niet onbequaam zy, noch voor haar noch voor hare Vrouwen: boven alles wachten zy sich wel, gelijk wy dat hebben aangetekent, haar te bekennen geduurende het afvloeien harer maanstonden, of een weinig tyts te voren. Want indien 't gebeurt dat d'ontfankenis geschiede, wanneer de maanstonden gereed zyn om af te vloeien, of als zy zelfs afvloeien, soo besmetten en verderven de vuiligheden, daar de Lijfmoeder dan mede vervult is, het mannelijk zaad, dat vervolgens quade hoedanigheden brengt in de plaats daar gemeenelijk het vrouwelijk zaad sit, en daar d'ontfankkenis geschied. Nochtans word de teeling daar voltrocken, maar de Lijfmoeder, die dient tot het Kind te formeren, niet zuiver en wel gestelt zynde, zoo worden de deelen die daar van gemaakt zyn niet recht gezont, zoo dat zy vervolgens hare werkkingen qualijk volbrengen, en by gevolg het Kind quellig en siekkelijk maken. Wy hebben hier over niet dan te veel voorbeelden, indien de eerlijkheit en de betamelijkheit my toelieten die aan den dach te brengen.

Men moet dese saken dierhalven wel waarnemen, om geen qualijk gemaakte Kinderen

ren te teelen. Want indien het lichaam ſijne gebreken heeft, wanneer men die verſuimt, ſoo heeft ook de ziel dan geen mindere; en ik ben verſekert dat *Therſites* ſoo leelijk niet ſou geweeſt zyn, indien hy geen ſoo booſen ſnooden ziel mogt gehad hebben: en het is onmogelijk, dat een ziel hare plichten wel ſou voldoen, in ſoodanigen menſchelijken lichaam, als het ſijne was. Hy had den rug ingevallen, een puntig ſpits hooft, wat morſſige wol aan de kin in plaats van een baart, en daar by was hy noch kreupel en ſcheel. Deſe leelijkheit is een merkteeken van alle ondeugden, in plaats dat de ſchoonheit des lichaams de beeltenis van een ſchoone ziel is, en het merkteeken van een eerlijk Man, indien wy den Oudvader *Ambroſius* gelooven.

Het zyn de geſternten niet, die ons geeſtig, kloek, ſiekkelijk of miſmaakt doen worden. Sy zyn al te wyd van ons af. En of ſchoon de Son en de Maan in waarheit meerder kracht hebben als d'andere, ondertuſſchen werkken ſy niet op ons, dan als uitheemſche oirzaken, wel verſchillende van die ons wezentlijk eigen zyn. Wy ſien alle dagen Kinderen ontfangen op het zelfde aanſien der geſternten, en op de ſelfde uur des daags; die nochtans gants verſchillige driften hebben, en lichamen van onderſcheide ge-

geschapentheden. Ik beken evenwel dat een Kind vernuftiger en wyser sal zyn, dat in de Lente of in de Herfst is geformeert; en dat een ander voortvarender of minder werksaam sal wesen, dat ontfangen is in de Somer of in in Winter: maar dese onderscheide driften hangen soo seer niet van de gesternten, als van de humeuren die op dese tyden heerschen in 't lichaam van haar Vader of van haar Moeder.

De mismaakte Kinderen, en die naar een Monster aarde, zyn niet ontfangen dan door natuurlijke oirsaken, wat sommige Geleerden daar van ook willen seggen. Sy komen van de Man of van de Vrouw, of eindelijk van eenige verbintenis tegen de Wetten van de Natuur.

De Natuurkenners leeren ons, indien een Haan eenmaal een Henne betreed, dat hy vele eyeren daar van vruchtbaar maakt, en indien men de selve eyeren wel naauw aanmerkt, soo sal men in sommige wel twee dojers vinden, waar uit vervolgens twee kiekens sullen voortkomen, somtyts afgesondert, en somtyts aan malkander vast. Somtyts ook, maar seer selden, sullen sich op eenen dojer twee puntjes of peesjes vertoonen, die op een selfden tyt de teelende indrukselen des Haans ontfangen hebben; en

ik

ik twyffel niet of het koomt hier van daan, dat'er mismaakte kiekens geboren worden, en die na den aart van een Monster hellen.

Soo veel seg ik ook ten aansien van de Kinderen. Want indien het zaad des Mans verscheide bollen aanraakt, die gesteltheden hebben om d'indrukselen daar van t'ontfangen, dan doet het die alle fermenteren, en maakt haar levendig op het selfde oogenblik, soo dat'er van dit teelen verscheide Kinderen voortkomen, die onderscheide inwindselen, en ook bysondere moederkoecken hebben. Maar indien in een bolle stoffe gevonden word, die in tween is onderscheiden door eenig dun vlies, of dat dese stoffe twee Kinderlijke toestellingen heeft, dan laat het mannelijk zaad niet na die beide te gelijk op te wecken, en die te bezielen, even of'er maar een was. Yder deel van de bolle ontfangt de teelende indrukselen van 't zaad des Mans; en daar van komen dan Tweelingen, die van malkander gescheiden en seer selden aan een zynde, dikmaals de moederkoek gemeen hebben. Maar indien twee bollen aan malkander vast zyn, dan koomt'er een Monster, misschien even eens gelijk ik over een Maand heb gesien, dat twee hoofden, vier armen en slechts twee voeten had; en dit is, namyn oirdeel, de waarachtige oirsaak van het teelen der Monsters.

De

De lyfmoeder kan mede noch iets toebrengen tot de mismaaktheit eenes Kinds, volgens het gevoelen van eenige Medicynmeesters: Want sy aan d'eene zyde quaatsuur teekenen hebbende, en sich aldaar niet konnende uitbreiden als in hare andere deelen, soo gebeurt het dat sy 't Kind drukt aan de zyde van dat quetsuur teeken, en dat sy door dit middel daar aan een quade formering veroirsaakt. Doch d'ervarentheit leert ons, dat de Kinderen wel gemaakt zyn, die groot-gemaakt worden in een lyfmoeder die soodanige gebreken niet heeft.

Daar is noch een ander slach van Monsters, die geformeert worden door de vermenging van onderscheide geslachten. De Historien die wy over dese saak hebben, doen ons geloven dat sulks mogelyk sou wesen. Den *Hippotaurus*, of het Stier-paard, 't welk de Cardinaal *de Comitibus* uit Vrankryk in Italien bragt, en naderhand aan den Cardinaal *Scipio Borgese* vereerde, is geen geschiedenis om kortswyl versonnen. Geheel Romen heeft dat gesien, sich twee-en dertig jaren lank daar over verwondert, waar na het stierf, by gebrek van een tweede. Het had sijn hooft als een stier, en geleek schier voorts gants een paard.

Indien men twyffelt aan 't vermengen der men-

menſchen met beeſten, men behoeft maar alleenig de oogen op de Oudheit te werpen, en men ſal daar een *Paſiphaë*, Vrouw van de Konink *Minos*, een *Minotaurus* ſien teelen, door de weelden die ſy met een Stier had genomen. Men ſal daar noch die ſchoone Dochter konnen aanſchouwen, *Onoſcele* genaamt, van een Man en een Eſelinne geteelt. Indien deſe twee voorbeelden een weinig na de fabel rieken, ten minſten dit van de Toſcaanſche Dochter, die van een gedierte half menſch en half hond verloſte, ſal ons niet verdacht konnen weſen. *Volateranus* heeft ons in ſijne ſchriften nagelaten, dat dit Monſter geboren wierd, geduurende het Pauſdom van *Pius* de III. en dat het handen, voeten, en ooren had als een hond; en het overige als een menſch. Indien dit onmogelyk was, gelyk ſommige ſich laten voorſtaan, ſoo ſou de H. Schrift noit een wet daar over geſtelt hebben, het beeſt en de Vrouw die ſich daar aan heeft onderworpen ter doot veroirdeelende.

De oirſaak der Monſters is dan licht te kennen ſonder dat ik myn ſelven de moeite geve van die aan te wyſen: Want indien het waarachtig is, gelyk ik elders beweſen heb, dat het zaad ſou bezielt zyn, en afkomen van alle de deelen des lichaams van de twee Sexen, gelyk d'ondervinding ons dat doet ſien,

sien; soo dunkt my, dat men niets meer noodig heeft, om d'eigentlyke en naaste oirsaak t'ontdekken van de neigingen en driften, met de figuur van de lichamen der Monsters.

Einde van het derde Boek.

Het vierde Boek.

I. HOOFTSTUK.

I. ONDERDEEL.

Van de Machteloosheit des Mans.

Y weten dat de teeling der volmaakte gedierten onmiddelyk volgt op de vermenging van de Man met de Vrouw. Dat de Man moet zyn van een middelmatigen ouderdom volgens sijn geslacht; dat hy sijne natuurlyke deelen wel geformeert hebben moet; en daar nevens een volmaakte gesontheit genieten, om sich in dit bedryf te bestieren gelyk het behoort. Maar om hier niet te spreken dan van de Man, hy moet sterk en frisch zyn, vol van bloed en geesten, en alles hebben wat hem noo-

noodig is om een Vrouw lieftallig t'omhelsen: hy moet noch over sijne verliefde deelen te gebieden hebben, die hem moeten ten dienst staan, wanneer daar te doen is om sijnen plicht ontrent de Vrouw te volbrengen.

Indien hy te jonk ofte oud is, indien hy siekelyk is, of eenig natuurlyk gebrek heeft aan sijne voornaamste deelen der liefde, dan is'er geen moeielykheit om hem machteloos te oirdeelen. Want indien sijn mannelyk lid te kort of te klein is, indien het slap of jichtsieckelyk is; indien het gaatje daar het zaad uitkomen moet niet op de plaats staat, daar het moet wesen; indien andersins een Man te vet en te swaarlyvig is, en sijnen ongemeen grooten buik te veel voor uit hangend heeft; indien sijne ballekens te klein of sleets zyn, of dat hy die geensins heeft, indien sijn zaad te waterachtig is, of in te kleine quantiteit uitspringt, of indien daar aan noch andere gebreken zyn: met een woord, indien der aan de zyde des Mans iets ontbreekt tot de twee groote werkken van de vermenging en van de teeling; soo laat het de Wet aan de Vrouw vry in't Gericht de vernietiging van haar houwelyk te eisschen; en ik twyffel niet, indien wy daar ontrent een Aarts-Bisschop gelooven, of men moet aan eenige

 van

van dese oirsaken toeschryven d'echtscheiding die gebeurde tusschen den Konink *Lotharius*, en de Koningin van *Thetberga*.

Alles wat onse natuurlyke warmte vernietigt, en ons vyer en geesten uitdooft, stelt sich recht tegen de bedryven des Houwelyks. Onse ballekens worden slap, onse zaadvaten verdroogen, en ons mannelyk lid word kleinder wanneer wy gewoon zyn angstig d'eerbaarheid en d'onthouding te bewaren. En indien het waarachtig is 't gene *Vidus Vidius*, de jonge, ons verhaalt van een kerkelyk persoon, die geheel sijn leven lank, de regelen der betamelykheit, gelyk hy schuldig was, naauwkeurig bewaart had, soo moeten wy niet twyffelen, of de deelen onses lichaams, sich niet oeffenende in 't bedryf waar toe de natuur haar gemaakt heeft, verslappen en verdroogen eeniger wyse.

De bovenmatige weelden, die wy met de Vrouwen nemen, brengen ons geen minder moeielyke ongemakken; het is wel waar, dat sy soodanige slappigheden ons geensints toebrengen; maar sy doen ons onbequaam worden om de ongeoorlofde wellusten langer in te volgen. De zaad-vaten verswakken, de zaad-blaaskens verwyden, en de voornaamste deelen onses lichaams worden uitgeput, en soodanig verkouwt,

door

door het vervliegen van onſe warmte, dat ſy vervolgens niet meer in ſtaat zyn om de ſtoffe te verſchaffen die noodig is om een menſch te formeren. Dit getuigt ons *Diederick*, Koning van Bourgondien, die na ſich uitgeput te hebben by *Laodicea* en andere Poppen van ſyn Hof; noit ſijn huwelyk voltrekken kon met *Hermamberge*, Dochter des Konings van Spanjen.

Anders, indien het waarachtig is, 't gene men gemeenlyk ſeit, dat goede maaltyden de liefde verwekken, kan men mede verſekeren, dat de hoogſte en gebrekkelykſte nootdruftigheit een Man machteloos maakt: Want dewyl d'onthouding, volgens het oirdeel der Godtgeleerden, het beſte van alle de hulpmiddelen is tegen de begeerlykheit des vleeſch; ſoo moet men niet twyffelen, of indien ſy bovenmatig is, ſy kan alle de bewegingen wech nemen, die ons mogten aandryven tot d'omhelſing der Vrouwen te ſoeken. Ons bloed is daar door vermindert, en onſe geeſten zyn uitgeput. Onſe voornaamſte en verliefde deelen worden ſlap en ſluts. Soo dat het waarachtig is, dat 'er niet meer teegen de liefde ſtryd, als 't gene ons verkouwt, en met eenen uitput.

Maar de driften der ziel hebben vry noch meerder kracht, dan al 't gene wy nu geſeit

hebben; en om hier niet te spreken als van den haat, die dikwils in de geest van een Man word gevoed, door de leelykheit van eene Vrouw, door haren quaatwilligen aart, door haren onbehoorlyken ommegank; of eindelyk door een versoeielyke reuk die uit haar lichaam voortkoomt, dese is een van de voornaamste oirsaken die een Man kan machteloos maken, ten aansien van sulken Vrouw.

Naar alles, gelyk'er niet is dat ons meer ter neder werpt dan de siekten, terwyl sy ons eindelyk ter dood brengen; soo hebben de Rechtsgeleerde eenige reden gehad in te schryven, dat men niet moet vertrouwen, dat een siekkelyk swak Man, en noch min een die siek is, bequaam sou zyn om te teelen, die siekte hem machteloos en onbevoegt makende om een Vrouw t'omhelsen. Het is seker, dat de wellusten der liefde kracht en vermogen vereisschen: om sich te stellen tegen d'uitputtingen, en tegen de swakheden die daar van voortkomen, selfs wanneer sy die matig gebruiken: in plaats dat de siekelijkheit een gesteltenis tegen de wetten der Natuur zynde, alle de bedryven selfs van onse partien verswakt en vernietigt, die by gevolg niet in staat zyn om haren plicht te volbrengen, wanneer 'er te doen is van de teeling

Maar de Rechts-geleerden hebben misſchien niet aangemerkt, dat haar vonnis al te gemeen loopt om waarachtig te weſen; dewyl'er eenige ſiekten zyn die ons tot liefde verwekken, en in welke men teelen kan. Wy weten dat een Man, die door de ſtandel ſiekte gequelt is, en dat een ander die eenige pynen van 't voed euvel, of van de ſteen lyd, dan verliefder zyn, en ſich niet konnen onthouden hare Vrouwen op 't aangenaamſte te drukken: de heete en ſcherpe humeuren die hare ſiekte veroirſaken, zyn dan met winden vermengt die gemeenelyk haar plaats nemen ontrent deſe natuurlyke deelen; die haar ſonder ophouden kittelen, en opwekken, om aangenamelyk de ſmerten die haar plagen te vergeten. Daar zyn ſelfs ſiekten, die de menſchen] vruchtbaar gemaakt hebben daar ſy van te vooren machteloos waren. *Avenzoar*, een Arabierſch Geneesmeeſter, verhaalt van ſich ſelfs, dat hy niet konnende teelen in ſijne jonkheit, dat lichtelyk volbragt, naar een hevige koorts uitgeſtaan te hebben, die hem ſoodanig d'ingewanden verkoelde, en naderhand tot ſoodanigen gematigtheit bragt, dat hy vervolgens bequaam was om Kinderen te teelen.

Men moet dan de vonniſſen der Rechtsgeleerden bemiddelen, en niet zeggen aan

d'andere zyde door een soort van tegenspreking, gelijk een van hare Glossen doet; dat men 't begin des levens van een Kind, dat na de doot sijnes Vaders geboren word, moet rekenen van den dach als de Vader gestorven is, even of een Man in staat was om te teelen in een hevige koorts, of in een lankduurige siekte, en in eenig ander ongemak, dat de voornaamste of de verliefde deelen quelt. Dit is sich te stellen tegen de reden, en tegen de dagelijksche ondervinding.

Maar ik wil my hier niet ophouden, dan met Mannen die altyt machteloos zyn, en die beleedigt zynde in hare natuurlijke deelen sich niet verlieft konnen vermengen met een Vrouw, wanneer sy zelfs in het bloejen harer jaren mogten zyn. De natuurlijke gebreken, die sy in hare verliefde deelen hebben, het ontbreken van de vochtigheit die het zaad is der menschen, of andersins de besmettingen by nacht, die gebeuren door de swakheit van hare vaten, zyn krachtige verhinderingen der liefde, die haar kouder maken dan ys, als sy sich ontrent een Vrouw bevinden.

Wat waarschynlijkheit is'er, dat een lid van een of twee vingers breete lank, een genoegsame mate sou hebben om een Vrouw te voldoen, en om Kinderen te teelen. Een Man

soo

ſoo ſlecht geſtelt, heeft gebrek van kracht, van warmte, van geeſten, en van zaad; en of 'er noch eenige vochtigheit uitkoomt, door ſijne bevigſte bewegingen van liefde, het is niet dan een weinig waterachtigheits, die niet alle de hoedanigheden heeft tot de teeling vereiſcht. De Vrouw mag wel haa uitterſte beſt doen om die t'ontfangen; hare deelen, hoe hongerig die weſen mogen, konnen niets maken van een vochtigheit waar aan de bequame geſteltheit ontbreekt tot het groot werk der Natuur.

De machteloosheit om ſich met een Vrouw te vermengen word noch vermeerdert door de kleinheit der roede, die te kort en met eenen te dun zynde, geen Vrouw kan vermaken, noch haar bequame vocht verſchaffen om een Kind te formeren.

Alle artzenien zyn onnut voor duſdanige gebreken; en ofſchoon *Galenus* en *Falloppeus* ons eenige daar toe voorſtellen, ſoo zyn wy nochtans van 't gevoelen der gener die deſe twee ſiekkelijkheden ongeneeſlijk oirdeelen, indien ſy te wyd loopen; en dat de Richters vryborſtig ſich mogen uitten tot vernietiging van een houwelijk dat geen andere verſekeringen van ſijne vaſtigheit heeft.

Want ſich in te beelden, dat de krachtige ſappigheden, uitgekipte ſpyſen, en voor-

treffelijke wyn de partien souden doen groejen, welke de Natuur niet heeft langer konnen maken; dat is gebrek van kennis te hebben ontrent de siekten die aan de zenuwachtige deelen voorvallen. Men mag vry de swakke partien wel strykken met oly van aardwormen, oly van lavendel, of wonderboom, onder welke men een weinig poeier van een Stiers of Hertens-pees mag gemengt hebben; dat alles sal niet helpen, en dient alleenig om den siekken meerder moeiten toe te brengen. De haak die door de voorhuid steekt, waar aan een looden bol is gehecht; noch de plaaster van Bourgondisch pik, die men dikwils op de natuurlijke partien eenes Man legt, en die men menigmaal daar afneemt, sullen mede geensins alle die gebreeken geneesen, noch de roede eenes Mans doen aanwassen of verlengen die van natuuren te klein is.

Wat men ook doen mag om dese natuurlijke gebreken te genesen, met sal niets meer verrichten, dan gelijk de boose Voester voer daar *Galenus* van spreekt, die het Kind 't welk sy te besorgen had seer qualijk voeddende, met de hand dat van twee tot twee dagen hard genoeg op de billen sloeg, om die te doen swellen, en aan de Vader des selfs voorgewende vollyvige vleesachtigheit te vertoonen.

Hoe-

Hoewel de ſlapheit en ſlutsheit van de roede ſiekten zyn, die ſomtyts konnen geneſen worden, ſoo vind men ondertuſſchen die dikwils ongeneeſlijk, welke de Geneesmeeſters noit konnen te recht brengen. Want indien deſe partie natuurlijk doof, ongevoelig, en onbeweeglijk is, of ſchoon ſy middelmatig dik en lank weſen mag, dan is 'er geen konſt die haar levendig kan maken, noch geneesmiddelen die haar konnen te recht brengen. Het vlees of den aſſchen van de *Tarentula*, het poejer van een Stiers pees, of de wortel van 't kruid *Satyrion*, hebben te weinig kracht in diergelijke verſwakkingen. En indien de hand van een ſchoone Vrouw, die het voortreffelijkſte van alle hulpmiddelen is, geen kracht genoeg heeft om de ſlapheit van de roede eenes Mans te geneſen, dan ſullen d'andere hulpmiddelen daar ontrent ſeer weinig vermogen, namelijk indien de zenuwen die van het ſtuitbeen af komen, en in de roede zyn medegedeelt, ſwak, verſtopt of vermengt mogen weſen: of indien de Man ontrent die partien eenigen harden ſtoot heeft gekregen; of indien hem eenige merkkelijke humeuren daar op zyn gevallen, die alle de naaſt gelegene deelen mogten ontſtelt hebben. Eindelijk indien een beroertheit op d'eene of d'andere dye is gevallen, ſoo

blyft het mannelijk lid, dat de selfde invloeden ontfangt van het uiterste des ruggemergs, ook daar door onbeweeglijk, soo wel als het een van die deelen, en het is onmogelijk dat daar van te genesen, of men moet geheel de siekten overwinnen die daar van oirsaak is. Doch gelijk dit ongemak schier altijt ongeneeslijk is, voornamelijk in de Mannen die out beginnen te worden, soo moet men ook niet hopen dat men een deel sou konnen helpen, dat in die jaren seer weinig warmte heeft, om sich te verdedigen tegen 't geweld van dese quaal.

Somtijts heeft de roede des Mans voor aan geen gaatje, maar dat is aan de wortel, of aan de zyde, en wel onder of boven. Men heeft'er gesien die twee openingen hadden, een voor de pis, en d'andere voor 't zaad, gelijk'er een Advocaat was van Padua, daar *Vesalius* ons de History van verhaalt. Alle de Mannen die dusdanige gebreken hebben, zijn somtijts onbequaam om een Vrouw lieftallig t'onthalen, en schier altijt ongestelt om te teelen. *Platerus* verhaalt ons in der daad, dat een Man die twee gaten in de roede had, niet na liet te trouwen; maar om dat hy sijne Vrouw niet vernoegde gelijk sy wenschte, soo scheidden sy vrywillig van malkander. Ondertusschen zijn'er eenige historien hier tegen,

tegen, die ons leeren dat men met dese gebreken kan teelen. Die van *Denys*, Roomsch Goudsmit, is daar van tot een klaarblijkkend bewys. Hy liet niet na te teelen, ofschoon hy 't gaatjen had aan de wortel van 't hooft, gelijk *Sacchias* ons dat verhaalt, die getuigt het gesien te hebben.

Wy hebben elders geseit, dat de Natuur van aanvank de ballekens der Mannen in den buik plaatste, en dat die allenxkens door haar eigen gewicht, door de geduurige beweging des buiks, en door de kracht der natuurlijke warmte, in 't sakje nedersakten: maar indien 't mogt gebeuren door eenige verhindering die 't was, dat sy daar in niet nederquamen, daarom moet men echter dese Mannen niet voor machteloos houden, of schoon sy schynen gebrek te hebben van 't gene ons de Mannen vol Mannelijke kracht doet oirdeelen; wanneer sy slechts de werksaamheit hebben van een wakker Man; wanneer sy ruig aan haar lichaam zijn, als sy een sterke en groven stem hebben, veel hair aan de kin, en aan de natuurlijke deelen, soo kan men oirdeelen dat sy bequaam zijn tot het teelen, ofschoon men niets in haar beurs vind.

Ik hebbe een groote posturige Vriesche Schipper gevisiteert, die in zijn las een Breuk hadde, maar vont gene balletjens in syn sakjen,

jen, hadde evenwel seven kinderen geteelt. Desgelyks een Jood sonder balletjens, en syn manlijkheit een gemene twee duim lengte, niet te min hadde een Gonorream behaalt. En de Heer *d'Argenton*, dien *Ambrosius Paré* heeft open gesneden, waren beide niet min bequaam om te teelen, ofschoon sy geen ballekens in haar beurs hadden. Men moest veel eer van lichtvaardigheit de Vrouw van desen laasten berispen, wanneer sy hem hier over voor 't recht riep, als hem te beschuldigen van machteloos te wesen. Ook wierd door 't besluit en vonnis, 't welk de Faculteit der Medecynen van Montpelliers doenmaals velde, *Hucher* Cancelier daar van zijnde, verklaart dat het niet noodig was, om bequaam te zijn tot de teeling, ballekens in de beurs van een Man te vinden, wanneer hy evenwel andere genoegsame teekenen van de mannelijkheit heeft. Dit heeft *Riolanus* doen seggen, dat een Man, wiens historie hy verhaalt, die dikwils de Medecyn-meesters bedroog, die geloofden dat hy gebroken was, niet minder tot de teeling bequaam was, om syne ballekens in de liessen verborgen te hebben.

Het is soodanig niet met de gene in welke die volkomen ontbreken. Dat zyn slutsaars, sy hebben een Vrouwelyke stem, en geen hair

hair aan de kin, noch aan de natuurlyke deelen. In der daad de kracht en de moed der Mannen hangt aan de ballekens. Want daar ryſen uit deſe partien, ſubtyle humeuren en dampen, die ſich vermengende onder de geeſten van ons bloed, en van ons zenuwachtig ſap, al onſe ſtoutmoedigheit en al onſe kracht maken. Sy die kleine ballekens hebben, en die daar mede gants ſluts zyn, konnen deſe dampen niet ontfangen, om haar aan te moedigen ontrent de Vrouwen en elders. Dit getuigen de dieren die men ſnyd en lubt, die ſoo veel kloekheit noch kracht niet meer hebben als te voren.

Indien een Man den buik uitnemenden groot heeft, dan is 'er weinig kans dat ſyne dikte hem ſou toelaten een Vrouw ſoet t'omhelſen; voornamelyk indien ſy van haar ſelven hem eenigſins gelyk is; en wanneer ſy met malkander noch al konden vereenigen, ſoo ſou haar zaad toch niet ſeer vruchtbaar konnen weſen, indien wy d'ondervinding daar van gelooven. Het is waar dat men daar toe noch een bequame geſtalte kan verkieſen, gelyk wy dat elders verklaart hebben, indien d'een en d'andere daar toe rap genoeg is: maar de moeite overtreft dan in der waarheit de weelden. En hoe ſou het *Vitellius*, Lieutenant Generaal over de Legers des

Ko-

Koninks van Spanjen in de Nederlanden, konnen stellen hebben, indien hy in een verliefde worstelbaan had moeten treden; hy die in alle landschappen geen paard sterk genoeg vond om hem een uur lank te dragen. In der waarheit edik met water gemengt is een versekert genees-middel om lichter te worden, indien men dat gebruikt tot syn gewonelyken drank: maar het is erger dan de quaal, 't welk die groote Veltheer bedroefde; want na dat een jaar lank gedronkken te hebben, was hy meer dan 60 pont afgenomen, gelyk d'history ons dat versekert: maar hy stierf ook na dien tyt, geheel het lichaam verslapt en de huid gerimpelt hebbende door de koude van synen drank, en door de slappe maag en de quade teering hem daar door veroirsaakt.

Alle dese siekelykheden, daar wy nu van gesproken hebben, ongeneeslyk zynde, moeten een Man machteloos maken, en hem verhinderen te trouwen, om in 't gericht vernieting te versoeken van haar huwelyk. Want indien de siekelijkheit natuurlyk, altydt geduurende, en ongeneeslyk is, wie is'er die sal twyffelen, of een Vrouw is wel gegrond in een ander Man te eisschen.

II. ON-

II. ONDERDEEL.

Van de Vermenging.

HEt eerste Parlement van Vrankryk sou soo dikwils niet beschaamt gestaan hebben, indien het de oirsaak van de machteloosheit der Mannen naauwkeurig gekend had. En de *Merkgraaf van Langey* in 't bysonder sou het misnoegen niet gekreegen hebben, van het Vonnis tegen hem gevelt op den 8 February 1659., indien de Vermenging die hem belast wierd, een onfeilbaar bewys was van de Mannelykheit eenes Mans.

De Beampte Bisschoppen in Vrankryk souden alle dagen de houwelyken soo lichtelyk niet krachteloos verklaren, indien sy de siekelykheden wel ondersocht hadden, die 't voltrekken der selver beletten; of indien sy verstandige persoonen ontboden, om daar in haar wel t'onderrichten. De Beampte van Mans, by voorbeeld, sou eenige jaren geleden niet gevonnist hebben tot vernieting des houwelyks van *Pierre Nau*, die wel machteloos in de vermenging wilde zyn, indien hy geweten had dat dese machteloosheit slechts voorgegeven was: Want dewyl door het Vonnis van de Kamer, gegeven den 5

5 July

July 1655. de Vrouw van *Nay* gedrongen was weder tot haren Man te keeren, en haar wettig Kind by hem te brengen, dat het eenigste bewys gaf van dat de Vader niet machteloos was; moet men dan niet seggen, dat dese Beampte, hoe eerlyken en wysen Man hy mag wesen, alle d'omstandigheden niet wel had aangemerkt, die men in acht moet nemen ontrent diergelyke voorvallen, om de machteloosheit eenes mans te kennen.

Wy hebben in der daad wel andere teekenen, die sekerder gaan dan d'openbare vermenging, om de mannelykheit eenes Mans te bekennen. En ik sou wel durven seggen, dat de vermenging, die voormaals afgeschaft wierd door den Keiser *Justinianus*, als strydig tegen de suiverheit des Christendoms, niet herstelt is geworden, dan door eenige nieusgierige onser eeuw. Want het is de schandelykheit der Sexen, en d'oneere van onse tyden; en ik weet niet of men in d'History voorbeelden sou konnen vinden die niet belacchelyk zyn. Het is een wet die d'eerbaarheit quetst: sy is te hard en t'onbetamelyk voor een man. Men moet daar aan al de weereld de partien vertoonen, welke de Natuur soo sorgvuldig heeft verborgen; en selfs voor de getuigen andere getuigen soekken, die wy vlieden, wanneer wy d'orders

van

van de Natuur volgen. Want wat ſchand is het by den klaren dach te vertoonen, 't gene wy beſorgt zyn ſelfs geduurende den nacht te verbergen. Het is niet dan een dekmantel voor d'echtſcheiding, en een werking van de geilheit en onbeſchaamtheit der Vrouwen. Sy ſelfs hebben in den geeſt der Richteren de gedachte doen ryſen, van een alſoo ſeer onſeker als ſchandelijk bewys. Van duiſent Mannen is'er miſſchien niet een, die overwinnaar ſou konnen komen van een openbare vermenging. Onſe natuurlijke deelen gehoorſamen ons niet wanneer wy willen, wel wyd van na de Richters te hooren. Sy verſlappen dikwils tegen onſen ſin, en dikwils zyn zy als verryſt, wanneer ons hert meeſt is ontſteken. Indien wy vaardig zyn om ons op te wekken, de moedigheit ontbreekt ons, de vreeſe bevangt ons, den haat maakt ſich meeſter van ons hert, en de ſchaamte ſtelt ſich tegen die eerlooſe loſſigheden.

Anderſins een Vrouw ſtoutmoedig te gebruiken is geen teeken van mannelykheit; de geſnedene geven ſich vyerig tot de vleeſchelyke weelden, en men heeft die noch wel dikwils getrouwt geſien: maar om de waarheit te ſeggen, zy volbrengen het werk van de teeling niet; en de vermenging des Mans met de Vrouw is alleenig geen teeken van de

mannelijkheit; men moet uit de vermenging niet van de vruchtbaarheit eenes Mans oirdeelen.

Hy die ſich machteloos vind, moet niet trouwen. Hy die daar aan twyffelt, moet ſich met een verſtandig Geneesmeeſter beraden, die hem daar over onderrichte. En hy die krachtig is, moet ſich niet begeven tot d'openbare vermenging. Men gebied noit over de liefde, het is de liefde die ons gebied; en wy hebben tot nu toe noch noit geſien, dat verliefde perſoonen door haat ſich vereenigen.

Daar zyn veel meer Echtſcheidingen voorgevallen ſedert ontrent 100. jaren dat de vermenging in Vrankryk ingevoert is, dan men in al de tyden voorheen wel geſien had. Hierom is het, dat het Parlement van Parys eindelijk geoirdeelt hebbende, dat vermenging vyandig van d'eerbaarheit was, en dat het niet kon een waarachtig teeken zyn van de mannelijkheit eenes Mans, het verbod maakte den 18 February 1657. door een hoog beſluit aan de Burgerlijke en Geeſtelijke Richters, van in het toekomende de vermenging tot een bewys te gebruiken in de ſaken des Houwelijks. Myn Heer *René de Cordouan*, *Markgraaf van Langers*, daar wy voorheen van geſproken hebben, was oirſaak

ſaak van deſe verbetering: Want na ten tweeden houwelijke getrouwt te hebben Jonkvrouw *Diana van Montauld van Navailles*, uit welke hy ſeven Kinderen geteelt heeft, ſoo heeft hy daar door wel doen ſien, dat men niet altyt meeſter is van ſijne bedryven, wanneer men ſich in 't openbaar begeeft tot een Vrouw lieftallig t'omhelſen.

III. ONDERDEEL.

Van d' Echtſcheiding tuſſchen getrouwde Perſoonen.

OF ſchoon daar Rechtsgeleerden zyn die onderſcheid maken tuſſchen het Vernietigen des houwelijks en d'Echtſcheiding, het een d'oirſaak van d'ander zynde, nochtans om dat wy hier niet onderſoekken noch de woorden noch de ſaak ſelfs die ſy beteekenen, met ſoo grooten naauwkeurigheit als ſy dat doen, ſoo ſullen wy en 't een en 't ander ſonder onderſcheid gebruiken, om onſe gedachten uit te drukken van 't gene wy hier over te ſeggen hebben.

De vernieting des houwelijks is niet anders dan een gerechtige verhindering van 't gebruik des houwelijks, uitgeſproken door een behoorlijken Richter, die door een

klaarblijkkende kennis van d'oirsaak, den Man en de Vrouw verbied t'samen te slapen, en de wederzydsche schuldige plichten als getroude persoonen te betalen. Indien de oirzaken die d'Echtscheiding maken, ongeneeslyks zyn, dan laat de Wet toe, aan die welvarend is, weder te trouwen; maar indien men den tyt door de regelen van de Medicyne die genesen konnen worden, gelijk wy elders breed ondersocht hebben, dan sou ik my niet konnen inbeelden, dat men wettige reden zou hebben, om een houwelijk te vernietigen, dat met soo veele hoogstatigheden gesloten is geworden.

Huidensdaags in het Christendom heeft men wel krachtiger redenen om d'Echtscheiding te veroirzaken, dan men in voorgaande eeuwen noodig had. Het grillig hooft des Mans kan nu geen scheidbrief aan sijne Vrouw geven, gelijk het voormaals onder de Joden gebeurde; maar men moet een wettige oirzaak hebben, by de Richters bekend, en door haar vonnis goet gekeurt. Het is waar dat d'oude Wet aan de Joden toeliet hare Vrouw een scheidbrief te geven, en na haar welgevallen een andere weder tot haar te nemen; maar sulks was alleenig, gelijk de Schriftuur spreekt; *om de hardigheit harer herten.*

On-

Onder alle de oirzaken die de Jooden tot d'Echtſcheiding hadden, was die van overſpel de krachtigſte en de gemeenſte. De jaloersheit ontroerde dikwils den vreede en de ruſt hares houwelyks; en ſomtyts geene andere waarſchynelyke redenen hebbende, beſchuldigden ſy hare Vrouwen van oneerbaarheit, en verweten haar, om reden te vinden tot haar een ſcheidbrief te geven, dat ſy voor haar houwelyk hadden geſchonden geweeſt. Ten inſichte van dit maakte Moſes een Wet, om deze ongemakken voor te komen, door welke hy aan de Vaders en de Moeders beval, de lakens, die den eerſten nacht van haar houwelyk het bedde gedekt hadde, wanneer hare Dochter de maagdom verloren had, zorgvuldig te bewaren, ten einde zy eenemaal door haren Man beſchuldigt wordende, die aan den Magiſtraat mogten vertoonen, om de achting van die Vrouw te bewaren, door de waarachtige teekenen van hare maagdom ten onrecht in achterdocht genomen; 't welk men noch huidensdaags onderhoud in eenige Steden van Spanjen.

De wetten der Heidenen waren alzoo licht over deze zaak, als die der Joden hard. *Cicero* ſou ſijne Vrouw niet verſtooten en aan haar doen zeggen hebben, *dat ſy ſelfs hare ſaken ſou*

waarnemen, had sy niet somtyts versuimt aan hem te schryven geduurende sijne ballinkschap: en *Sulpitius Gallus* sou de selfde reden sijne Vrouw niet laten aanseggen hebben, om haar slechs eenmaal sonder hooftdeksel op de straat gevonden te hebben, indien hare Wetten seer redelyk geweest hadden. Het is ook, noch d'afkeerigheit, noch den haat, noch 't belang die den Man verplichten sijne Vrouw te verlaten, gelijk noch huidensdaags die in 't Oosten doen; Maar het is de machteloosheit des Mans of der Vrouw, die door 't gesag des Overigheits scheiding des houwelijks maakt.

Ik laat my niet voorstaan, dat de Richters huidensdaags sich onderwonden hebben, daar door den band des houwelijks aan te raken, wanneer sy weten dat het een vast verbont is, 't welk de menschen niet konnen vernietigen; maar sy ondersoeken alleenig de bequaamheit en de macht om te teelen van de getrouwden, en boven dien de bestendige vastigheit van dat borgerlyk verbond.

Om niets te vergeten van 't gene kon dienen over dese stoffen aan de naaukeurigheit des Leser, soo dunkt my dat het niet buiten reden sal zyn, alvorens dit Hooftstuk te eindigen, hier het formulier te stellen van de scheid-

ſcheidbrief welke de Joden gebruikten, gelyk *Rabbi Moſche Cotſi* ons die verhaalt.

Op den derden dagh der weke, den negen-en-twintigſten van de maand des ..... in 't jaar .... na de ſchepping der weereld. Ik N: Phariſeer, tegenwoordig woonende binnen Venetien, een Stad gelegen aan 't binnenſte van d' Adriatiſche Golf, betuige en verklare, in de tegenwoordigheit van N. N. Getuigen, dat ik, uit myn eigen drift en ſonder aandringen, verlate en een ſcheidbrief geve aan u myn Vrouw genaamt N. Dochter van N. Soon van N. ten einde gy na deſen ſoud vry zyn, en een ander Man naar uwe gelegentheit ſoud mogen ſoekken, ſonder dat iemand daar tuſſchen komen om u daar in eenige verhindering toe te brengen, van nu af aan, tot in de eeuwigheit der eeuwen. En dit is de ſcheidbrief, het ſchrift van ontſlaging en het bewys van verlating dat ik u toeſende, volgens de inſettingen Moſis, en Iſraëls. De Getuigen teekenden hare namen midden in den brief, en daar onder, gelyk mede de Man.

II. HOOFTSTUK.

Van d' Onvruchtbaarheit der Vrouwen.

MEn weet dat d'onvruchtbaarheit meer koomt van de zyde der Vrouwen als der Mannen, en dat de natuurlyke warmte

een der voornaamste werktuigen zynde van alle onse bedryven, doör haar gebrek d'onvruchtbaarheit in d'eene en in d'andere maakt. Indien sy swak is, soo zyn de partien daar door gebrekkig; indien 'er iets ontbreekt aan de groote beslacchelijkheit der teeldeelen van de Vrouw, dan word al het bedryf van die selve deelen gestoort, en men moet geene teeling daar van verwachten.

Dat een Vrouw zy in de bloem harer jaren, en dat sy een volmaakte gesontheit geniete, dat sy getrout zy met een kloek en frisch Man, en dat sy soo veel als 't hem gelieft hare gematigde weelden geniete, indien sy de gesteltheit niet heeft om een kind te helpen maken, soo sal sy noit het voordeel konnen hoopen van den soeten naam van Moeder te dragen. Want indien sy te levendig, en te seer gedreven is tot liefde; soo een bovenmatige hitte hare ingewanden verteert, soo sy schier geene stonden, en die slechts matiglyk heeft: of soo die niet rood zyn, dan is 'er weinig schynbaarheit dat zy sou konnen ontfangen. Sy brand, om zoo te spreken, en verdroogt het zaad dat men haar geeft; en indien daar by geval noch een Kind geformeert word, of het is mismaakt, of blyft geen negen maanden binnen de ingewanden sijner Moeder. Indien aan d'ander

zyde

zyde een bovenmatige koude, en overvloedige vochtigheit hare voornaamste partien heeft ingenomen, indien hare lyfmoeder ten hoogsten bevochtigt is; door de vettigheit die daar ontrent word gevonden; indien hare heupen te nauw gesloten zyn, en haren buik klein is, en in indien sich geen hayr aan haar lichaam vertoont, dan alleenig aan 't hooft soo sal sy nimmer het zaad behouden dat haar toegebracht word, en by gevolg sal in haar geen ontfankkenis geschieden: of indien bygeval sulks noch mogt gebeuren, dan sal de vrucht gesmoort worden, door de groote vochtigheden van de deelen der Moeder; en sal voor den tyt aan den dach komen: soo dat dusdanigen Vrouw noit een kind sou konnen krygen, ten ware men dese groote gebreken mogt genesen, die schier nimmer genesen worden.

Het selve gebeurt de Vrouwen die de lyfmoeder mismaakt hebben, 't zy door een gebrek van de Natuur, 't zy door eenig ander vremd toeval, als daar zyn groote sweeringen, groote wonder teekenen, en andere ongemakken van de lyfmoeder.

Maar alle dese gebreken zyn geen wettige oirsaken om een houwelyk te verhinderen, wanneer dat niet voltrokken is, of om dat te vernietigen wanneer het is aangegaan.

d'Ongeſteltheden die een Vrouw niet belet-ten van haar Man niet omhelſt te worden, zyn niet machtig d'Echtſcheiding te veroirſaken; en dikwils als de Vrouw onvruchtbaar is by een Man, heeft d'ondervinding ons laten ſien, dat ſulks niet is by een ander. Een plante bemint haar aardryk, en waſt noit op in een grond die ſtrydig tegen hare gematigtheit is. Een Man ſal eene Vrouw niet konnen doen ontfangen, welkkers zaad niet naar het ſijne geſchikt is, noch in ſtoffe, noch in hoedanigheden. Doch indien deſe ſelfde Man eene Vrouw vind, die ſoo warm en driftig niet is als hy, ſoo ſal'er buiten twyffel van hard verliefde omhelſingen een voorſpoedige teeling voortkomen.

Het zyn alleenig d'ongemakken die ſoo verre gaan, tot ſich te ſtellen tegen de weelden der liefde, en tot een Man te verhinderen, dat hy ſijne Vrouw niet uit liefde ſou konnen omhelſen, die wettige oirſaken mogen zyn van de vernieting des houwelyks. Want indien een Vrouw gemeen eng is; en indien den ingank tot de ſchaamte geſtopt is, of door de bovenmatige grootte des Kittelaars, of door het vleeſſig Vlies dat men *Hymen* noemt, of door de Wond-teekenen van een moeielyk baren, of door het nederhangen van 't Gemachtbeen, of eindelyk ſoo daar

daar andere oirſaken zyn die haar naauw maken, ſonder dat die konnen geholpen worden, dan moet men gelooven dat ſy ſoodanigen Vrouw volkomen onvruchtbaar is; om dat ſy de verliefde bedryven van een Man niet kan lyden.

In der daad alle de oirſaken, die een Man konnen verhinderen met ſijne Vrouw de weelden te genieten, welke het houwelyk hem toelaat te nemen, zyn machtig d'Echtſcheiding te maken. En gelyk de gebreken van de Vrouw niet dan aan hare uitwendige deelen zyn, ſoo heeft de wet toegelaten, dat die onderſocht ſouden worden, door beſcheidene en verſtandige perſoonen, ten einde ſy haar berigt mogen doen aan de Richters, die vervolgens rechtmatige en billyke Vonniſſen vellen moeten.

Een Man is wel verſet op d'eerſte nacht ſijnes houwelyks, wanneer hy in de hevigheit van ſijne drift, ſijne Vrouw met teederheit aanrakende, een lid gevoelt alſoo ſtyf als het ſijne, dat hem tegen den buik ſtoot. Dan is het dat hy gants verbaaſt uit ſijn bed ſpringt, en ſich inbeeld of betoovert te weſen, of dat men hem heeft willen beſpotten, met hem een man in het bed te leggen, in plaats van een Vrouw die hy ſich verkooren had. Ondertuſſchen ſiet hy, by 't licht van een

een keers, het aangeſicht van ſijne Vrouw, die hem zoetelyk aanſpreekt; maar daar is noch liefkooſing, noch bevalligheit, die hem kan trekken uit de verbaaſtheit daar hy in is, zoo lang ſijne ziel niet een weinig tot ſich zelven koomt; en ſijne verliefde deelen konnen zoo ras ſijnen drift niet gehoorzamen. Nochtans gelyk de liefde een kind is, zoo bevredigt men die licht, wanneer men haer vleit. De natuurlyke deelen dezes Mans gevoelen dan voor de tweedemaal de krachtige driften der liefde, maar hy heeft zoo ras voor de tweedemaal geen verzoek gedaan, of vind ſich verbaaſt als te voren; en 't gene ſijne verwondering noch meerder doet aanwaſſen is, dat hy ſich niet kan ontſlaan uit de armen van ſijne Bruid, die hem met hare borſt drukt, na de mate dat haren drift hooger gaat. Dan is het, dat hy niet meer twyffelt van betoovert te zyn; Want deze gelegentheit, door een wonderbaarlyke hervorming, word de Man als een Vrouw, en de Vrouw koomt in de plaats van de Man; zoo dat hy alle ſijne deelen ſwakt en ſlap vind, door de verbaaſtheit daar hy noch in is, en ſy de hare gants vol vyer heeft, en in ſtaat is om bewyſen van hare dapperheit te geven. Eindelyk deſe Man tot ſich zelven gekomende zynde, begeeft ſich tot d'oirſaak te onder-

onderſoekken van zyne verwondering. Hy heeft zoo ras ſijne oogen niet geworpen op de natuurlijke deelen van ſijne Vrouw, of word daar een rechtſtaande en harde roede gewaar, gelijk de ſijne. Hy ondervraagt haar daar over. Sy antwoord hem genoegſaam met ſchaamte, en met oprechtigheit, dat ſy glooft, alle de Vrouwen ſoodanig te weſen als ſy; en belyd hem waarlijk, wat ſy daar van gevoelt heeft, ſedert dat ſy tot kennis gekomen is. Sy ſeit hem dan, dat geduurende de Winter de bovenmatige koude haren Kittelaar ſchier geheel doet inkrimpen, en dat in dien tyt ſy ſich niet langer noch dikker vertoont als haar halve pink: maar dat ſoo haaſt als de hitte des Somers ſich laat gevoelen, dit deel ongemeen dik en lank word; daar van koomt het, voegt ſy daar by dat men ſich niet moet verwonderen, indien zy tegenwoordig ſoo dik en ſoo lank is, terwyl wy nu in de langſte dagen zyn, en de ſwaarſte hitte moeten verdragen. Sy belyd hem noch, dat ſy noit verliefder Vrouwmenſch als haar ſelven gekent heeft; en dat wanneer eenig perſoon haar behaagt, als of de liefde hare inbeelding verhit, ſy dit deel ſich voelt bewegen, over eind ryzen, en hard worden, ſelfs tegen hare wille. Dat ſy noit met iemand beſocht heeft, want ſy vermogt te doen; maar dat

dat sy nu wel gewaar word door de verwondering en door de verbaastheit die sy in hem bemerkt, dat dit deel soodanig niet is in alle andere Vrouwen.

De Man volkomen van alle saken onderricht zynde, en wel rypelijk overwogen hebbende wat hy in dese gelegentheit moest doen, stelt haar voor dat gebrek aan iemand van sijne vrienden bekent te maken. Sy stont met eenen dat toe, en de Man sprak in korten daar over met een wys en geleert Geneesmeester, die om de gebeden des Mans en de tranen der Vrouw te vernoegen, sich schikte om dit deel af te snyden, dat van een overstallige groote was. Men bind het dan, en laat het eenen dach soo gebonden, waar na sulke moeielijke toevallen daar aan quamen, dat om die reden het niet afsetten kon.

Diergelijke voorval ontmoette *Platerus*, die besloten hebbende de kittelaar van een aansienelijke Vrouw af te snyden, sulks niet kon voltrekken, door de selfde verhinderingen daar wy van gesproken hebben.

Haly Rodoam sou buiten twyffel de selfde werkking verricht hebben aan een Koningin, die hare vuiligheit hem had ontdekt, indien hy gelooft had dit deel te konnen afsnyden, sonder gevaar te lopen van sijne achting te verliesen, en sonder het leven van dese Princesse losselijk te wagen. In

In dusdanigen staat is het onmogelijk dat een Man sijne Vrouw na behoren sou konnen bedienen, gelijk wy dit noch bysonderlijker hier naar sullen ondersoekken in 't Hoofstuk van de Hermafroditen; en of dese siekkelijkheit ongeneeslijk zy, gelijk die sonder twyffel is: en dan moet een Richter wel gegront zyn, wanneer hy, op 't bescheid van eenige geleerde Persoonen, d'echtscheiding beveelt.

Men sou ook niet konnen genesen het drukken dat het Gemachtbeen maakt op het inkomen van de schaamte. Dit inkomen is dikwils van buiten soo nauw, dat het onmogelijk is dat een Man, die selfs een middelmatige roede heeft, daar sou konnen in geraken.

De twee heupbeenen na binnen gedrukt, en het sluitbeen na voren gebogen, veroirsaken somtyts de selfde verhinderingen. Hierom acht de Wet geen Vrouw gesont, die dus mismaakt is in hare natuurlijke deelen.

Daar komen altemet soo vele sweeringen aan 't inkomen van de Schaamte van eenige Hoeren, dat 'er gesien zyn, na dat sy genesen waren, die door de wond-teekenen schier alles gesloten hadden; selfs soo dat de stonden beginnende voor den dach te komen, naau-

lijks

lijks afloopen konden, door het klein gaatje dat'er noch overig was; en dat een man met haar sich noch willende vermengen, niet meer kon inkomen ter plaats daar het voormaals soo wyd was.

De moeielijke geboorten veroirsaken aan de Vrouwen ook wel soo vele ongemakken, als dese heimelijke gebreken doen; want na dat haar inkomen op vele plaatsen gescheurt is geweest, soo komen daar aan vele sweeringen, die veronachtsaamt zynde, gevult worden met soo veel overtollig vleesch, dat het inkomen der schaamte daar door schier als gesloten is, dit vuil vleesch word met'er tyt vast en hard, en kan niet uitgeset worden door de roede eenes Mans, hoe krachtig en hoe hard die mag wesen. Dit getuigt 't gene *Riolanus* seit, van een Vrouw, die soo naauw gesloten was, naar een smertelijk baren, dat het haar naderhad onmogelijk was met haar Man meer te vereenigen.

Dese siekkelijkheden zyn te seer veroudert, om te konnen genesen worden; en daar is geen Vrouw, die sou willen lyden dat men haar levendig open sneed. Men sou hier velerhande setpillen konnen voorstellen, van silver, van tin, van lood, of selfs van vleesch, van onderscheide grootten, die men kon bestryken met versche boter, of

met

met salf van roosen, en die stellen in den toegank der schaamte d'een na d'ander, met de kleinste beginnende. Maar de wond-teekenen, waar van dese plaats gants vervult is, verhinderen hare uitbreiding; en by gevolg, om hier van myne gedachten te seggen, zyn alle dese ongemakken ongeneeslyk, en wettige oirsaken om een Vrouw te verhinderen wederom te trouwen.

Onder d'ongeneeslyke siekkelykheden der lyfmoeder, kan men dese tot die daar wy van gesproken hebben noch hier by voegen; de groote uitwassen, indien wy, *Gordon* hier in gelooven; de wennen of harde geswellen en merkkelyke groote builen, indien wy 't gevoelen van *Fabricus Hildanus* willen volgen, die aanteekent dat een Vrouw geen twee Mannen d'een na den anderen kon lyden; om dat sy een dikke hardigheit ontrent d'inwendige mond van de lyfmoeder had. Hy beschryft ons noch de History van een andere, die na seer veel geleden te hebben in een smertelyke barensnood; daar van onvruchtbaar wierd, door een hard geswel, dat men na haar dood bevond een deel van den toegank tot de lijfmoeder te beslaan. Ondertusschen indien dese hardigheden klein zyn, waar men by komen kan, en dat sy vallen in jonge persoonen, soo twyffel ik niet, of

men kan die genesen, door de middelen van welke men sich gemeenelyk bedient in diergelyke voorvallen

Of schoon men het *Hymen* kan doorsnyde, en de vliesen die somtyts de vlees-kliertjes hard aan malkander binden, nochtans zyn 'er wel voorvallen in welke dese vliesen soo dik, en soo seer met andere vaten voorsien zyn, dat 'er gevaar is in d'opening daar van te maken; want die zyn soodanig dicht gehecht aan d'inkomst der schaamte, dat alles niet dan een seltde verlenging schynt te wesen. Dese deelen afgesneden zynde, soo komen daar dikwils ontsteekingen aan, en daar uit rysen koortsen, en selfs stuipen. In dese plaats konnen de wonden niet dan met moeiten weder aan malkander gehegt worden, de vochtigheden die daar langs uit het lichaam der Vrouw afloopen daar van genoeg krachtige oirsaken zynde om sulks te beletten, 't welk daar aan vuile en stinkkende sweeringe doet komen, die dikwils van een kanker gevolgt worden, waar door de Vrouw onfeilbaar ter dood word gebragt.

Siet hier de siekkelykheden die d'Echtscheiding konnen veroirsaken, door de verhindering die sy toebrengen van de vereeniging tusschen Man en Vrouw. Men moet sich hier niet vast setten op het houwelijks

ver-

verbond: het is van den aart der andere verbinteniſſen; want indien men bevind dat ſy, die wederzyds ſich verbonden hebben, niet konnen voldoen 't gene ſy gehouden zyn, ſoo is 't verbond van geender waarden, door d'onmacht van een van beiden: eveneens dewyl de gene die trouwen ſich verbinden aan beide zyden de plichten des houwelyks te voldoen; indien d'een of d'ander vervolgens ſulks niet kan verrichten, dan is het houwelyk van geender waarden; mits dat de Richter nochtans het vonnis over d'Echtſcheiding heeft uitgeſprooken. In der daad indien de Man of de Vrouw eenige ongeneeſlyke ſiekkelykheden of gebreeken heeft, die haar verhinderen met malkander te vereenigen, dan is 'er geen reden om een gelukkige vruchtbaarheit te hopen; die de voornaamſte vrucht en de ſoetſte vernoeging des houwelyks is.

III. HOOFTSTUK.

Of de Betoveringen een Man machteloos, en eene Vrouw onvruchtbaar konnen maken

DE ſinnelyke nieuwsgierigheid is niet beriſpelyk, dan als ſy te verre gaat; een Man ſou ongelyk hebben, indien men 't quaat

oirdeelde, sorgvuldig de schoone en goede saken t'ondersoeken. Het is dese slag van sinnelijke nieuwsgierigheit, die men alleen in groote zielen ontmoet. Sy beschaaft de ziel, sonder die te bevlekken; sy bevestigt het oirdeel, sonder dat te bedryven; sy verrykt de memorie, sonder die t'overladen.

De mensch is in 't midden des weerelts gestelt, om alles aan te merken, wat de Natuur daar in naauwkeurigst gemaakt heeft; en hy moet niet gedacht worden sich te veel t'onderwinden, wanneer hy alle d'omstandigheden naaukeurig in acht neemt. Maar indien sijn lust tot wetenschap ongeregelt is, en sich tot ydele en ongeoorlofde saken begeeft, dan is het dat sy berispt moet worden, en hem alsoo gelukkig kan maken, als den Keiser *Hadrianus*, den nieuwsgierigsten van alle de menschen.

De konst van toekomende saken te doorgronden, heeft van alle tyden de menschen geveilt; en ik geloof niet, dat'er oit wetenschap met meerder sorgvuldigheden; doch met minder geluk, is ondersocht, als die de *Swarte konst* of *Magie* genoemt word. Want al het gene men ons daar van seit, is soo seer buiten de reden en het goet oirdeel, dat de meeste Geleerden sich altyt mistrouwt hebben over hare beloften, en gespot met hare gronden.

In

In der daad, om my hier niet op te houden, dan met den Nesteling te knoopen, door welke de Tooverkundige en Hexen-meesters voorgeven, een Man te konnen beletten, op den eersten nacht van sijn houwelyk, sijne Bruid liefstallig te bekennen en t'omhelsen; soo sullen wy ondersoeken of al het gene men seit in dien te knoopen, eenige heerschappy hebben kan over de verliefde deelen eenes Mans, die vyerig bemint, en die van sig selfs in staat is om sijne Bruid aangenaam te vernoegen. Wy sullen vervolgens sien, of de Duivel, of de Toovenaren die onder hem staan, de vruchtbaarheit konnen vernietigen van een Vrouw die alles heeft, wat dienstig en noodig is om te teelen.

Wat is het moeielyk, sich los te maken van 't gene men in sijne teerdere jaren geleert heeft? Men moet groote kracht des geestes, of wel goede Meesters gehad hebben, om ons t'ontslaan van de fabelen die men ons doenmaals vertelt heeft. De beeltenissen worden altyt daar van bewaart, ten minsten in persoonen die swak van geest zyn, voornamelyk wanneer dese ydele inbeelding vervoegt is, by een quade manier van leven, of by een swaarmoedige drift. Dan is het volkomen onmogelyk haar t'ontlasten van hare qualyk gegronde gevoelens.

Indien men in de gesteltenis, daar dese personen in zyn, haar seyt eer dat sy te trouwen komen, dat men heeft voorgenomen haar den Nesteling te knoopen; soo ontfankt haren geest nu al ingenomen van sulke betooveringen, daar van een nieuwen indruk; en wanneer sy naderhand sich uit liefde tot hare Vrouw willen vervoegen, soo maken d'inbeelding van die fabel, de vreese voor tovery, en de wederzydsche liefde, soo grooten verwarring in haar ziel en haar bloed, dat sy geen warmte meer overig hebben dan om sich in 't leven te behouden, wel wyd van door die noch aan een ander het leven te konnen geven. D'ontroering daar de mannen sich dan in bevinden, doet haar dikwils in een swartsappigheit vervallen, die haar vervolgens een schier onversoenelijke afkeerigheit van hare Vrouw veroirsaakt. Het valt haar moeielijk deselvige aan te sien, en die ontrent haar te lyden; en wanneer daar te doen is van haar t'omhelsen, en by haar te slapen, dan word haren geest soodanig van sekere afkeerigheit besmet, dat sy noit beter te vreden zyn, dan als sy 't voorwerp van hare misnoegens niet sien. Dese gequetste inbeelding, wel wyd van met'er tijt genesen te worden, voelt hare quaal noch dagelijks vermeerderen; en sy selfs seggen ver-

vol-

volgens in 't openbaar, ſoo wel d'een als d'andere, dat ſy betoovert zyn, en dat men op haar trouwen haar den Neſteling geknoopt heeft.

Het gene my, over eenige jaren gebeurde, is een bewijs van dat ik ſeg. *Pieter Burghart* Timmerman, werckende voor mijn Oom in een van ſijne Landhuiſen, ſprak eens tot hem eenige ſaak die my tegen was; 't welk my s'anderdaags den Timmerman deed ſeggen, dat ik, om my daar over van hem te wreken, hem de Neſteling ſou knoopen wanneer hy troude, 't welk hy binnen korten ſtond te doen, met een Dienſtmeit in onſe buurt. Deſe menſch geloofde voorſeker 't gene ik hem ſeide, en of ſchoon ik tot hem niet dan al boertende en lacchende ſprak, ſoo maakten deſe geveinſde dreigingen ſulken krachtigen indruk op ſijnen geeſt, nu al door 't gelooven van toovery ingenomen, dat hy, na dat hy getrouwt was, ontrent een maand bleef ſonder ſijne Vrouw te konnen bekennen Hy gevoelde ſomtijts wel den luſt om haar teederlijk 't omhelſen; maar wanneer hy dat beſluit ſou in 't werk ſtellen, bevond hy ſich machteloos, ſijne inbeelding dan belemmert zynde door het begryp van toovery. Aan d'andere zyde had ſijne Vrouw, die gants wel gemaakt was, ſo grooten koelheit voor hem,

 als

als hy voor haar had: en om dat dese Man haar niet vernoegde, soo quam den haat haar hert terstond innemen, en sy toonde de selfde afkeerigheit voor hem, die hy voor haar had. Het was toen te lacchen, als men haar d'een van d'ander hoorden voorgeven, dat sy betoovert waren, en dat ik haar den Nesteling geknoopt had. Het was my toen leed, dusdanig met soo swakken verstand geboert te hebben, en ik deed alles, wat ik kon in dese gelegentheit, om haar wijs te maken dat daar niets van was: Maar hoe meer ik den Man wilde versekeren, dat het gene ik geseit had niet dan beuselingen waren, met welke ik hem gedreigt had over hem my te wreeken, hoe meer hy een afschrik van my had, en my geloofde d'oirsaak van alle sijne rampen te wesen. De Priester die haar getrouwt had, wende ook al sijn verstand en wijsheit aan, om dese saak ten besten te brengen. Eindelijk gelukte hem sulks beter dan my, en hy verbrak die toovery door sijne sorgen na den 28. dach, sonder dat de Bruidegom gehouden was door den trouwrink van sijne Bruid te pissen. Naderhand hebben sy met malkander ontrent 26. jaaren geleeft, en verscheide kinderen uit haar houwelijk geteelt.

De Liefde heeft noit ergens anders toe ha-

re

re ſorgen beſteed, dan om vernoegen aan 't een en 't ander geſlacht te geven. Sy heeft daar door haar willen verplichten, tot ſich dikwils by malkander te vervoegen, en ſich vereenigende haar bloed eeuwigduurende te maken. Men ſou niet konnen indrukken, wat geweldige begeerten ſy in ons hert doet ryſen, om ons uit liefde t'ſamen te verbinden; en indien het niet was door een uitdrukkelyke order van de Natuur, ſoo ſou ik niet konnen gelooven, dat de luſten, die ſy onophoudelyk in ons verwekt, ſoo krachtig aandryvend ſouden weſen, als die wel zyn. Het is een dweepery, te gelooven dat een Toovenaar ſich daar kan tegen ſtellen, en dat wy ſijne tooveryen niet ſouden konnen wederſtaan. De ſchoone Vrouwen voeren wel een krachtiger betoovering en verrukking by ſich; en tegen deſe zyn 'er ſeer weinige hulpmiddelen.

Anderſins is het Houwelyk een bant, waar over de Duivel gants geen macht heeft. Hy ſou het werk Gods niet konnen vernietigen, noch om verre werpen 't gene Jesus Christus ingeſtelt heeft, door ſijne ſoo Heilige wetten. En ik ſou niet konnen gelooven, dat 'er eenige verbintenis zy, tuſſchen de bedryven van ſoodanigen konſt, en de verborgentheden der Natuur, en der Genade. De

bitteren haat der Duivelen, en de goddeloosheit der Toovenaren, moeten de Chriſtenen geen vrees aanjagen; en de Concilien, of Kerkvergaderingen, verbieden ons niet hoogers, dan ſoodanige niet te gelooven, die ons willen wys maken, dat men ons kan binden en ontbinden door de kracht van tooveryen. Het is nu al lang geleden, dat wy van ſoodanige dwaasheden verloſt zijn, welke het Heidendom had uitgevonden, om de lichtgelovige geeſten te verleiden.

De konſt van iets uit de Sterren te voorſeggen, en de Tooverkonſt, hebben geene gronden die men bewyſen of pryſen kan. Sy ſelfs die grondelijk daar van gehandelt hebben, zijn tegenwoordig daar over noch met malkander in 't geſchil; en om dat ſy een onvermydelijke verſchrikking op de bedryven der menſchen leggen, ſoo zyn ſy ſtrydig tegen de Chriſtelijke Religie, en tegen de gronden van een welgeſtelde Staat.

En om in 't byſonder te ſpreken, de figuuren van Gamahez, de couleuren der Neſtelingen, de characters der Taliſmannen, en de woorden der toovery, hebben geen kracht genoeg, om ſich te ſtellen tegen de vereeniging des Mans met de Vrouw. De menſchen zijn huidensdaags ſnediger geſpitſt, als ſy voormaals waren; en laten ſich
ſoo

ſoo licht niet verleiden door Rabiniſche droomeryen, door het bedrog van voorſeggingen uit de Sterren, noch door d'ydele overredingen der Tooverkundige. De woorden, om my niet verder uit te breiden, zijn niet dan een onderſcheiden klinkkende wind, die onſe gedachten uitdrukt; en als wy ſelfs door eenen onreinen geeſt mogten bezeten zijn, ſoo ſouden wy niet konnen doen 't gene men ſeit dat een Tovenaar verricht, door het knoopen des neſtelings. Ten uitterſten ſou de Duivel dan geen meerder macht konnen gebruiken, als over het lichaam, 't welk hy bezeten mogt hebben; en ſijne heerſchappy ſou ſich niet konnen uitſtrekken tot over d'andere lichamen. Dit getuigt de Keiſer *Fredrick Barbaroſſa*, die wel te recht ſpotte met de dreigementen van een Arabier, voor een toovenaar geacht, dien de Milaneſers, welke hy belegert had, hem hadden toegeſonden.

Wie kan anderſins gelooven, dat deſe onſe natuurlijke deelen wel eer ſouden konnen betoovert worden, als d'andere daar wy uit beſtaan? Is het miſſchien, om dat ſy tot eerlooſe en ongeoorlofde bedryven dienen, dat de Duivel daar uit oorſaak neemt van haar te betooveren? Maar is ons hert niet de ſprinkader van 't quaad dat wy begaan? Voeren

onſe

onſe handen geen grouwelyke voornemens uit? En ontdekt onſe tong niet wat'er quaats in ons is? Ondertuſſchen hebben wy tot nu toe niet vernomen, dat ons hert onſe handen en onſe tong oit betoovert geweeſt zyn.

Voorts weet al de wereld, dat de Vrouwen meerder lichtvaardigheit hebben dan wy; en men ſiet van de ſelvige meer Tooveresſen, of veel eer uitſinnige en van ſwaar bloed gequollene, dan men wel Mannen toovenare vind. Ondertuſſchen, wanneer ontrent de teeling te doen is, ſou men dan ſeggen, dat de Duivel de Mannen meer aantaſt dan de Vrouwen; als of de mannelyke deelen daar toe meerder dan de Vrouwelyke geſchikt waren.

In deſe valſche gedachte ontbreken, noch waarſchynelyke redenen, noch uitgeſochte geloofwaardigheden, om te bewyſen 't gene men gemenelyk daar van ſeit: en de waarheit heeft in deſe gelegentheden ſoo grooten glanſch niet als de leugen.

Doch indien wy ons van te voren niet laten innemen tot voordeel van de betoveringen, wy ſullen lichtelyk de waarachtige oirſaak vinden, waarom de Mannen veel eer open liggen voor deſe ingebeelde betoveringen. De Vrouw doet niet als lyden, wanneer men omhelſende ſich met haar vereenigt; en 't is ge-

genoeg, dat ſy d'indrukſelen des Mans kan ontfangen, om beſwangert te worden; in plaats dat de Man krachtige werktuigen van nooden heeft, om hem te doen arbeiden; en ſeer geringe ſaken om te verhinderen. Indien ſijne inbeelding gequetſt is door d'onhebbelykheden van ſijne Vrouw; indien ſy ontroert is door hare ſchoonheit, of gants afkeerig door hare leelykheit, ſoo weigeren ſijne verliefde deelen de gehoorſaamheit die ſy hem ſchuldig zyn. Indien een Man al te vyerig bemint. Indien de ſchaamte, of de vreeſachtigheit, de verlokſelen der liefde niet konnen lyden. Indien de Hof-poppen, of d'overdadige gulſigheden ſijne krachten uitgeput hebben, en hy van wegen die reden de weelden des houwelyks niet kan genieten, dan ſal men terſtond ſeggen, dat hy betoovert is, en dat iemand hem de Neſteling geknoopt heeft; als of'er geene natuurlyke oirſaken genoeg waren, die hem koel en ſluts konden doen worden. Men ſou noit gelooft hebben, dat de Konink *Diederic van Bourgondien* had betoovert geweeſt, indien hy te voren ſijne krachten niet had verloren in de armen van ſijne Hof-poppen; en noit ſou *Hermamberge* eenige achterdocht van toovery gekregen hebben, indien hy in ſtaat had geweeſt om haar te voegen.

Ik

Ik spreek hier niet van Mannen die uit de Natuur machteloos zyn, of van de geene die eenige gebreken aan hare natuurlyke deelen hebben. Men weet genoeg, dat die niet bequaam zyn, om haar wel naauw met eene Vrouw te vereenigen; maar ik spreek alleenig van de gene, welke niets ontbreekt, om aangenamelyk de plichten van een Man te voldoen.

Indien wy een weinig kracht des geestes hadden, wy souden lacchen met het gene eenige snedige persoonen ons al boertende geseit hebben; of willende ons voordeel soeken uit de swakheit van d'andere, soo souden wy lacchen, seg ik, met het St. Jans kruid, en met de Ruite by den nacht geplukt, eenige duistere woorden door over sprekende, vervolgens in een doekje genaait, met een naald die gedient heeft tot begraving der dooden, en voorts aan den hals van een Dochter gehangen, met een riemtje van een Wolfpees, om die te verhinderen haren maagdom te verliesen Wy souden lacchen met de Characters van Ephesien, met het bloed van een Vleermuis geschreven, en voorts aan den hals van een getroude Vrouw gehangen, op dat sy niet sou konnen onteert worden. Wy souden voor bygeloovigheit houden, 't gene men ons gemeenelyk seit,

van de krachten des neſtelings gemaakt van een Wolfpees, of van een Kattevel, of van een dullen Hond. Men mag ſchoon die doen verwen van een of driederhande verwen; de ſelve driemaal of met 9 knoopen te knoopen; driemaal in 't ſtof, of in hare ſchoot te ſpuigen; en binnens monds eenige duiſtere en barbariſche woorden te ſpreeken, terwyl de Prieſter tot de Getrouden deſe Latynſche woorden ſeit, *Ego vos conjungo*; *ik verbind u te ſamen.* Niets van dit al ſal machtig zyn de minſte indruk op ons te maken, indien wy ſlechts een weinig kragt des geeſtes hebben.

Wy hebben niet noodig, om ons voor deſe tooveryen te bevryden, de deur van de Kamer in welke men ſlapen moet, te beſtrykken met het ſmeer van een Wolf, of van een ſwarten Hond; aan de ſtylen van 't ledekant der Getrouwden haneklootjes te hangen; en de Kamer te midden doorgeſneden boontjes te ſtrojen; en veel andere beuſelingen te verrichten, die d'oude wyven bedacht hebben, om kinderen te blindhokken en te vervoeren. Om met tooveryen te ſpotten, hebben wy niets noodig dan kloekheit en dapperheit; men moet alleen wys geweeſt zyn by de Vrouwen, en verlieſt zyn wanneer men trouwt, om te kennen verachten alles wat ſich tegen de weelden des houwelyks

mogt

mogt ſtellen. En indien ik my hier naauwkeuriger verklaren moet; ſoo gy allerhande ſlag van tovery hier ontrent wilt vernietigen, zyt altyt nuchter en eerbaar, bematigt alle uwe hertstochten, en zyt niet al te traag noch al te vyerig in de Liefde. Gebruikt uwe Vrouw wanneer de Natuur u ſal opwekken tot haar t'omhelſen. De eerbaarheit ſal het vyer dikwils weder ontſteeken, 't welk gy in hare armen verloren moogt hebben: en daar door ſullen de getroude leeren, te ſpotten met tooveryen. *Want het is een groot gedeelte van de geſontheit, te willen geneſen zyn.*

Men kan niet twyffelen of de ſwaarmoedige dampen van een ſwartſappige vochtigheit konnen onſe inbeelding verwerren, en ons ſaken doen gelooven die gants nietig zyn. Wy hebben voorbeelden daar van, en daar loopt geen jaar voorby of ik maak daar ontrent eenige opmerkingen, terwyl ik in de Genees-konſt my beſig houde.

Indien een Man ſijne Vrouw niet bekennen kan, om dat hy gelooft hem de Neſteling geknoopt te zyn, dan moet men in 't begin ſich niet recht ſtellen tegen ſijn gevoelen. Hoe hardnekkiger men ſich ſchikt, om hem te ſeggen dat het maar beuſelingen zyn, hoe vaſter hy by dat gevoeven ſal blyven. Het is de werking van een ſwartſappig en ſwaar-

moedig humeur, haar onverſettelijk te maken, in welke dat heerſcht. Alles wat men in deſe gelegentheid doen moet, is dien Man als een uitſinnigen te handelen, en te trachten ſijne gequetſte inbeelding te geneſen, door d'een of d'ander ſneedige ſtreek; gelijk *Montagne* een Graaf genas met een klein goud manneken.

Een Hoogduitſch Richter vraagde eenmaal aan een beroemde Hexe, wie dat aldaar eerſt van eenige toovery kon geneſen worden? Waar op ſy ſeer bequaam antwoordde; dat het die gene was die ſijne ouden ſchoenen langſt bewaarde: daar door willende ſeggen, dat men maar tyd en gedult noodig had, om de geene te geneſen die ſich inbeelden betoovert te zyn.

Ik geloof nochtans, gelijk ik elders geſeid heb, dat'er middelen zyn om ons kloek by de Vrouwen te maaken, zonder dat wy daarom ſouden betoovert weſen. Maar 't gene men toovery of hexery noemt, geſchiet niet dan door een ſtilſwygend en eigentlijk verbond met den Duivel: en hierom bedient men ſich niet als van duiſtere woorden, van figuuren, van kruiden ſonder kracht, en andere vodderyen, die ons wel doen ſien, dat het de Natuur niet is die werkt, maar eenige gants andere ſaak.

Het is onmogelyk dat de Duivel, om tot de tweede voorstelling te komen, die ik met weinig woorden moet ondersoeken, de Natuur sou verhinderen te werken, wanneer sy alles heeft wat haar noodig is om haar werk voort te setten. Het Kind dat in de ingewanden sijner Moeder word geformeert, krygt daar sijn wesen niet, dan door een uitdrukkelyk bevel Godts. De Duivel heeft geen macht om de teeling te verhinderen, en noch min wanneer die gegrond is op den Egten band des houwelyks. De Natuur volgt onwederstandelyk d'instellingen des Scheppers, wanneer sy in haar werk niet word verhindert door eenige natuurlyke of geweldbrengende oirsaak: en indien de Duivel of een tovenaar sich tegen d'ontfankkenis kan stellen, of liever *de Vorst der machten des luchts*, om my te bedienen van de woorden des H. Paulus, *gebruikt sijn vermogen over d'ongeloovige, en over d'ongehoorsame*, dat is niet door toovery, maar door de goddeloose lichtgeloovigheit eener Vrouw, door hare vreesachtigheit, en door d'ongemene ontroering hares bloeds en harer humeuren. Want dat een slang gelegt onder de drempel van een deur, een Vrouw onvruchtbaar sou konnen maken, dat sal niemand dan die sot en miltzuchtig is, willen gelooven.

Ik

Ik ſal hier noch by voegen tot het gene ik nu geſeit heb, dat dewyl het waarachtig is, dat JESUS CHRISTUS is gekomen den Duivel met ketenen te binden, om hem te beletten ons meer te beſchadigen; en de menſchen tegenwoordig meerder verlicht zyn dan in de voorgaande eeuwen, die de liſtige ſtreken van d'eene, en de ſwakheit van d'andere hebben konnen gewaar worden; men ſich daarom niet moet verwonderen, dat men tot deſer tyt ſoo veel toovenaars niet meer ſiet als voorheen. *Medea*, die ſich niet bediende dan van kruiden; door klaarblykkende hoedanigheden werkende, ging voor een toovereſſe in een ontwetende eeuw; en een uit den Aaſſak ſpeelder, ſou voor een toovenaar gaan by die van Siam, indien hy haar ſijne ſnedige en behendige ſtreken liet ſien.

Het is een groot teeken van wysheit, niet licht te gelooven alles wat men ons zeit van begochelingen en van toovery. Indien men al de gene deed purgeren met nieskruid, of met Emetique wyn, die ſich inbeelden haar Neſteling geknoopt te zyn, ik twyffel niet of ſy ſouden voor 't meeſte deel ras geneſen zyn, van de ſiekkelykheden des herten, en der herſſenen, die het ſwartſappig bloed haar veroirſaakt. Dit was 't gevoelen van den

grooten Rechtsgeleerden *Alciatus*, die des rechtsvorderingen van vele Toovenaren en Toovenaressen bygewoont had, en die seide terwyl men haar brandde ontrent Bearn, dat het vyer soo goeden geneesmiddel voor haar niet was, als een Purgatie. Wy sien in der daad niet, dat de verstandigste Gerichtbankken zoo swak zyn geweest in dese laaste eeuwen, van sich te hebben laten verleiden door de bedriegeryen der Toovenaren. Het Parlement van Parys heeft te recht met zulke beuselingen gespot, en dat doorluchtig Geselschap heeft nooit berouw gevoelt, gelijk vele andere, van sich soo losselijk daar toe te hebben laten verleiden.

Indien men verscheide malen de hersenen gepurgeert had van *Gratiane Gaillard*, Vrouw van *Jand' Auroux* in Berry, die in seer moeielijke ongevallen verviel, wanneer men in d'eerste jaaren van haar houwelijk van haar Man quam te spreken, in plaats van haar t'ontrouwen; gelijk de Heer *la Cappelle*, Beampte des Bisdoms van Bourges deed; men sou zonder twyffel in die gelegentheit sich wel beter bevonden hebben. Want dewyl de Heer *Couturier*, Leermeester der Geneeskonst, en twee andere Geneesmeesters oirdeelden, dat sy mal was; soo konden daar geen beter geneesmiddelen gebruikt wor-

den,

den, om haar weder in een rechten ſtant te herſtellen, dan die wy hier boven aangeraden hebben.

Indien ſommige groote Mannen geſchenen hebben de bedriegeryen der Toovenaren te gelooven, ſoo hebben ſy dan ſomtijts ſlechts willen ſpreken met het gemeene volk, wel te vreden zynde altemets ſich met het ſelve te laten bedriegen. De konſt kan ons dikwils wonderbaarlijke ſaken vertoonen. De Natuur vermengt ſich ſomtijts daar onder. Maar Godt laat niet toe, dan ſeer ſelden dat'er mirakelen en wonderdaden ſouden geſchieden; en het is na myn oirdeel een ſlechte reden, te ſeggen, dat Godt alles toelaat wat men gemeenelijk van de betooveringen gelooft.

Doch ik moet my weder in gedachte brengen, dat men ſeer quade vergelding krygt, na voor of tegen de toovenaren geſchreven te hebben; en dat *Bodinus*, die ſich voormaals haar hooft-vyand verklaarde, ſoo wel voor toovenaar gegaan heeft, als *Wierus*, die ſich onderwond haar te verdedigen. Men ſal my dan toelaaten, niets meer hier van te ſeggen; en het is genoeg dat *Naudeus* in deſe eeuw een verantwoording geſchreven heeft, voor de Groote Mannen, die voor Toovenaren zyn beſchuldigt geweeſt.

IV. HOOFTSTUK.

Van de Hermaphroditen.

MEn moet bekennen dat de Natuur dikwils speelt, wanneer sy aan de deelen die de geslachten onderscheiden, een gants verschillige figuur geeft van die sy natuurlyker wyse moeten hebben. Men heeft slechts de Historien der Hermaphroditen te lesen, om te vernemen dat'er persoonen geweest zyn, die de natuurlyke deelen eenes Mans en eener Vrouw te gelyk hadden. Het zyn dese, die men voormaals in de zee, of in de Rivier wierp; of die men op eenig onbewoont Eiland verbrande, als voorspooken van eenige aanstaande rampen.

Indien de Verstandelykheit, die arbeid in d'ingewanden eener Vrouw, somtyts mist in d'edelste en noodsakelykste deelen eenes kinds te formeren, soo moet men sich niet verwonderen, als dat ook in 't formeren der teeldeelen geschied. Maar om dat de voorteeling van 't geslacht, van soo grooten noodsakelykheit niet is, als de wesentlykheit van 't leven, soo sien wy ook soo vele gebreken niet aan 't hert, aan de de hersse-nen, aan de lever, en aan d'andere voor-naamste

naamste deelen, als in de verliefde deelen der Mannen en de Vrouwen. In der daad men siet naauwelyks vyf jaren voorby gaan, of men hoort van eenige Hermaphroditen spreken, die voormaals als quade voorspoken en Monsters gedacht wierden, en die huidensdaags als een seer naauwkeurig ongemeene saak aangesien worden.

1. Ik telle van de selvige vyfderley slag. De eerste hebben de natuurlyke deelen eenes Mans seer wel gemaakt; sy lossen haar water, en teelen gelyk andere Mannen, doch met dit onderscheid, dat sy een genoeg diepe spleet hebben, tusschen de aars en haar sakje, die onnut tot de teeling is.

2. De tweede hebben insgelyks de natuurlyke deelen eenes Mans seer wel gemaakt, die haar dienen om de plichten des levens en der teeling wel te volbrengen. Maar sy hebben een spleet die zoo diep niet is, en die 't midden van 't zakje zynde, de ballekens na d'eene en na d'andere zynde doet wyken.

3. Men ontdekt in de derde gants geene natuurlijke deelen eenes Mans; men siet daar alleenig en spleet, door welke de Hermaphrodyt zyn water maakt. Dese holligheit heeft min of meer diepte, volgens 't gebrek van de stoffe, die gebesigt is geweest om de

 sel-

selve te formeren: maar ondertusschen kan een vinger licht de grond daar van vinden. Hier door komen geene stonden uitvloeien; en deze slag van Hermaphrodyt is een waarachtig Man, zoo wel als de twee voorgaande. Het zyn dese slag van Hermaphroditen, die op hare 15. of 18. jaren jongers worden, daar zyn van te voren meiskens geacht waren. Dit getuigt de Vrouw van een Visser, die volgens 't verhaal van *Anthonius Palermitanus*, een Man wierd, na dat sy 14. jaren getrout had geweest.

4. De vierde zyn Dochteren, die de kittelaar veel grooter en veel langer als andere hebben, en die daar door 't gemeene volk dedriegen, die geen groot verstand hebben van de deelen daar zy uit bestaan. Het zyn deze, welke de Grieken *Tribades* noemen, waar van de Fransche haar woord *Ribandes* gemaakt hebben: en het is ook van dese slag van Hermaphroditen, welker inwendige en natuurlijke deelen *Colombus* seit ondersocht te hebben, sonder daar in iet wesentlijks te vinden, dat van de natuurlijke deelen d'andere Vrouwen verschillig was. Het eenige bewys dat zy Dochteren zyn is, dat zy alle maanden het afvloeien harer stonden lyden.

5. Eindelijk zyn de vyfde soodanigen, die geen gebruik hebben noch van 't een noch

van

van't andere geslacht, en welker natuurlijke deelen zo seer verwert zyn, en de gematigtheit des Mans en der Vrouw zoo vermengt, dat men naauwlijks sou konnen seggen, welke van beiden d'ander overtreft. Sodanige was het Heidensche Vrouwmensch, die den selfden *Colombus* bad hare roede af te setten, en d'inkomste van hare schaamte te vermyden, om, na sy seide, de vryheit te hebben van sich uit liefde met een Man te vermengen. Maar dusdanige persoonen zyn veel eer een slag van Eunuchen als van Hermaphroditen, haar roede nergens toe dienende, en de stonden haar noit te voorschyn komende.

Ik ben niet gesint hier te spreeken van Vrouwen die geene stonden krygen, om wat reden sulks wesen mogt: men is lichtelijk overtuigt, dat sy niet van geslacht veranderen, en dat hare natuurlijke deelen altyt de selfde blyven: maar men weet ook, dat sy van gematigtheit konnen veranderen, en die eenes Mans aannemen, gelijk *Hippocrates* heeft aangemerkt in de persoon van *Phaëtusa*.

Vele persoonen versekeren ons, en het is selfs waarachtig, dat'er Hermaphroditen zyn; maar niemant onderricht ons in waarheit van hare werkkende en stoffelijke oirsaken: laat ons dan naauwkeurig haren oirspronk ondersoekken.

1. Over dese stoffe heeft men verscheide redenkavelingen. D'eene meenen de t'samenvoegen van Venus en van Mercurius, de stoffe die voortkoomt om een kind te formeren, soo verward schikt binnen d'ingewanden eener Vrouw, dat daar uit dan een Hermaphrodyt word geboren.

2. D'andere gelooven, dat de Hermaphroditen geformeert worden terwyl de stonden afvloejen; en dat de stonden altyt onsuyver zijnde, niet dan monsters konnen voortbrengen.

3. De derde seggen, dat de Natuur sonderlinge sorgvuldigheit dragende tot de voortteeling der menschen, altyt tracht, soo veel als sy kan, veel eer Vrouwen als Mannen te teelen. Wy sien ook, voegen sy daar by, veel meer Mannen Hermaphroditen als Vrouwen, de Natuur in die eerste vertoont hebbende, de bewysen van de natuurlijke deelen der Vrouw.

4. Andere gelooven, dat de Man, en de Vrouw, beide even veel toegebragt hebbende tot de teeling, de formerende kracht, die het lichaam daar sy op werkt, tracht gelijk te maken met de gene daar sy van is voortgekoomen, op dit lichaam indrukt, soo veel als sy vermag, de characters van de Man en van de Vrouw; 't welk een Hermaphrodyt

dyt maakt: ſodanig dat'er geſien zyn, die bequaam waren om in beide de geſlachten te teelen, en die de rechter-borſt hadden van een Man, en de ſlynkker van een Vrouw.

5. De vyfde laten ſich voorſtaan, dat Godt een menſch Man en Vrouw geſchapen hebbende, gelijk de Schriftuur ſpreekt, wy weſentlijk in ons ſelven de macht hebben om van het een of het ander geſlacht te worden; en dat wy by gevolg ons niet moeten verwonderen, dat'er ſomtyts Hermaphroditen geboren worden, dewyl wy ſulks in 't vermogen zijn.

Eindelijk zijn'er die hier over ſoo vele fabelen vertellen, dat ik hare gevoelens niet alle ſou mogen bybrengen.

1. Indien wy de redenen onderſoekken van de gene die ſeggen, dat de t'ſamenvoeging van Venus en van Mercurius, of wel van Saturnus, oirſaak van de Hermaphroditen is, ſoo ſullen wy klaarlyk ſien, dat die te ſwak zijn om ons daar van t'overreden. Die geſternten zijn te wyd van ons, om de naaſte oorſaken van ſoodanigen werkking te weſen, en om ſoo hogen heerſchaopy te hebben over het lichaam van een kind, dat in den buik des Moeders geformeert word. En indien het waarachtig was, dat hare t'ſamenvoeging deſe miſmaaktheden veroirſaaken kon, ten

ten minſten ſou ſulks niet zyn in twee Hermaphroditen in verſcheide getyden van een ſelfde jaar geboren.

2. De tweede kan ik niet meerder toeſtemmen; want volgens haar gevoelen, moeſten daar veel eer ſchurften, en lazariſſen, en ſiekkelijkke geboren worden, dan Hermaphroditen, indien d'ontfankkenis geſchiedde terwyl de maanſtonden afvloeien, gelijk wy dat elders hebben aangeteekent.

3. Niet meerder ben ik overtuigt door de redenen van de derde; Want de Natuur niet anders zijnde dan de kracht Gods in het voortbrengen der dieren, zoo arbeid ſy noit volgens hare natuurlijke orders, als op de ſtoffe die haar gegeven is; en by gevolg moeten de Hermaphroditen veel eer afhangen van de geſteltenis der ſtoffe, gelijk wy hier na noch ſullen ſien, als wel van een voorbedacht beſluit der Natuur.

4. Het gevoelen van de vierde ruikt ſoo ſeer na de fabel, dat het maar tijt-verlies weſen ſou, ſich op te houden met dat te wederleggen: Want het formerend vermogen, dat niet dan een werkking der ziel is, of wel de ziel ſelfs, ſoo men wil, heeft de macht niet om ſoo klaar-verſchillende onderſcheidentheden voort te brengen, en de teeling niets makende dan de vermenging en de fermenta-
tie

tie van de twee zaden, gelijk wy dat elders bewesen bebben, kan de werkkingen daar van niet afscheiden, wanneer de zaden eenmaal t'saam gevoegt zyn: soo dat men noch noit een een Hermaphrodit heeft gezien, die zonder onderscheid sijne twee natuurlijke deelen gebruiken kon, en daar uit kinderen voortbrengen. Indien wy eenige Historien hier van hebben, soo zyn dat altyt waarachtige Vrouwen, die haren *Clitoris* of Kittelaar misbruiken, waar mede zy noit in een andere teelen konnen.

5. Eindelijk te gelooven dat wy Hermaphroditen zyn in 't vermogen, is een inbeelding uit *Plato* getrokken, en een dwaling die verworpen wierd, onder den Paus *Innocentius den derden*. En of schoon de Schriftuur terstond dit gevoelen schynt te begunstigen, ondertusschen indien men daar wel op let, zoo sal men sien, dat die een geheel anderen sin heeft, als men daar aan wil geven.

Maar om te seggen, wat myne meening is over een stoffe zoo moeielijk als deze, zoo sou my dunken, dat men dese saak wel wyd moet halen, en gedenkken het gene wy elders geseit hebben wegens de oirsaak van Sonen en Dochteren te teelen; Waar na my dunkt dat het licht is te kennen, wat de verwerring der geslachten maakt.

Wy

Wy hebben geseit dat het zaad den meesten tyt onverschillig was ontrent de twee geslachten, en dat indien het een bolle quam t'ontmoeten in de hoornen der lijfmoeder, die een warme, drooge, t'saamgedrongen en vaste stoffe in sich besluiten mogt, vervult van geesten, dat het die vruchtbaar deed worden om een Soon daar van te maken. Maar dat, indien het een andere ontmoette, die minder warm en minder droog, meerder open en sachter, en minder van geesten vervult was dan de eerste, sy dan niet na liet de selfde te bezien, doch slechts om een Dochter daar van te maken.

Wy hebben noch geseit, indien de stoffe die in een anders bolle besloten was, soodanig gematigt mogt zyn in hare hoedanigheden, van een gants gelijkke bestendigheid, en dat die was in een volkomen evenwicht, ten aansien van alle dese saken, dat het mannelijk zaad dese stoffe bepaalde tot een Soon of tot een Dochter, na dat sy min of meer warmte en geesten voerde in haar losse of t'saamgedrongene stoffe.

Doch indien by geval het mannelijke zaad meerder gesteltheden heeft, om het gematigde zaad der Vrouw tot het een of het ander geslacht te bepalen; dan word daar een Hermaphrodyt gemaakt, die meerder over-

een-

eenkoming heeft met het een als met het ander geslacht; volgens d'onderscheide werkkingen des zaads, dat door de Man of door de Vrouw is bezielt.

Om dese moeielijkheit noch meerder te verklaren, soo laat ons dese zaak wat naauwer ondersoekken. De Verstandelijkheidt eenes kinds, of sijne onsterffelyke ziel, zoo men wil, die met den aanvank van het formeren deses schepsel gearbeid heeft om sich een woonplaats te maaken, en die de meeste van sijne voornaamste deelen al heeft voltrokken, begint waarschynelijk ontrent den vijf en dertigsten dach, sich te schikken om de natuurlyke deelen van een Jongen te maken. Sy vat dan de stoffe aan die sy in 't begin daar toe verkoren had, en die sy ter plaats gestelt heeft, daar de natuurlijke deelen des kinds wesen moeten. Sy arbeid dan onophoudelijk tot die te formeren; maar om dat haar de stoffe ontbreekt tot die te voltrekken, soo ontleent zy die 1. van de nabuurige deelen, liever willende de selve gebrekkig doen worden, als te kort te komen in de teelen volkomen te formeeren, die tot de teeling moet dienen.

2. En het zyn dese gebreken die men bemerkt in de tweederlei slag van Hermaphroditen, van welke wy hier voren hebben gespro-

ſproken, en die waarachtige Mannen zyn.

3. Doch wanneer daar ſchier geen ſtoffe meer word gevonden, om de teeldeelen eenes jongen te volmaaken, ſoo ſou men niet konnen ſeggen, wat beſtiering de Verſtandelijkheit neemt om deſe deelen te formeeren. Sy is ſpaarſaam in die plaats, en ſchikt alle ſaken ſoo wel, dat ſy volkomen de teeldeelen van een Jongen formeert; maar ſy formeert die van binnen, gebrek hebbende van kracht, van warmte, en van ſtoffe, om die na buiten te doen uitkomen. In deſe voegen is het dat ſy ſich beſtiert, wanneer ſy de natuurlijke deelen formeert van de derde ſlag der Hermaphroditen, die Dochters geacht worden, ofſchoon ſy waarachtige Jongens zyn. Het zyn deſe die van geſlachte veranderen, en die van Dochteren, gelijk ſy van te vooren geacht waren, Mannen worden, die vervolgens trouwen, en Vaders van vele Kinderen worden. De natuurlijke en zaadachtige warmte dagelijks krachtiger wordende, dryſt na buiten; op den ouderdom van 15, 20, of 25 jaren, de deelen der liefde, die tot ſoodanigen tyd waren verborgen gebleven; gelijk het aan d'Italiaanſche Dochter gebeurde, die Man wierd ten tyden van de Keiſer *Conſtantinus*, gelijk den Oudvader *Auguſtyn* ons dat verhaalt. Het kan ook wel

wel zyn door eenige geweldige kracht, die de ſelvige deelen te voorſchyn doet komen, 't welk ons betuigt word van *Maria Germain*, daar *Pére* van ſpreekt, die groote kracht gedaan hebbende om over een gracht te ſpringen, ter ſelver uur Man wierd, door het uitkomen der natuurlijke deelen.

4.. In plaats dat de Verſtandelijkheit ſtoffe te kort had, om de teeldeelen te formeeren, van deze driederlei ſlag van Hermaphroditen, daar wy nu van geſproken hebben, ſoo word in de vierde ſlag meer gevonden als daar nodig is. De Verſtandelijkheit, die ontrent den 45. dach van de formering eener Dochter bekommert is, om alle de ſtoffe plaats te geven, welke ſy in den aanvank bewaart had tot het formeren van de deelen der liefde, beſluit eindelijk de kittelaar dikker en grooter te maken dan hy gemeenelijk is; ten einde die aan d'inwendige teeldeelen van deſe Dochteren een natuurlijke figuur laten mogt, om noch eenmaal tot de teeling te dienen: want ſy heeft veel liever te miſſen in d'overtollige dan in de noodige zaken. Het zyn deſe ſlag van Hermaphroditen, die waarachtige Vrouwen zynde, aan vele menſchen hebben doen gelooven, dat zy ook Mannen waren. Dus heeft *Montuus* ſijne Hermaphrodite voor een Man

genomen, wanneer die lieftallig met sijne dienstmaagden speelde, en voor een Vrouw, wanneer die sich uit liefde met haren Man vereenigde, om soo kinderen te teelen.

Hoewel dese vierderlei slag van Hermaphroditen desen naam verdient hebben, soo heeft de Natuur haar nochtans het voordeel niet geweigert van sich te bedienen van hare teeldeelen, en als andere te teelen. De Hermaphrodite Mannen maken Kinderen, en de Hermaphrodite Vrouwen ontfangen; soo dat noch d'eene noch d'andere van Mannen en Vrouwen verschillen, dan door eenige partien die haar ontbreken, of die sy te veel hebben; maar die dikwils de teeling niet verhinderen. De Vrouw *Emilia* genaamt, die met *Anthony Sperta* getrout was, wierd voor Vrouw gehouden geduurende haar houwelijk van 12. jaren; maar naderhand was sy voor Man bekent, na dat sy selfs een Vrouw had genomen.

5. Het gaat soodanig niet men de vijfde slag, die men volkomene en waarachtige Hermaphroditen mag noemen; dewyl sy geen gebruik van 't een noch 't andere geslacht hebben.

Het Verstand, dat sorg draagt om dit klein Hermaphrodyts lichaam te formeren, is geweldig belemmert, wanneer het in de

buik

buik ſijnes moeders een ſtoffe vind, welke het niet wel kan aanleggen om ſijne teeldelen te formeeren. Aan d'eene zyde is de ſtoffe vochtig en ſacht; en aan d'ander zyde is ſy droog en hart. Hier is die heet, daar is die koud, met een woord, het is een ſtoffe die zoo zeer verſchillige en ſtrydende deelen heeft, dat het niet mogelijk is die wel aan te leggen; en daar-en-boven is die ſtoffe zoo weinig, dat zy warmte en geeſten gebrek heeft, van welke 't Verſtand ſich altijt bedient, om alle de deelen van ons lichaam te formeeren. Indien het een Jongen is, dien het ſich onderwind toe te ſtellen, hy ſal, wanneer hy een Man ſal geworden zyn, te koud en te loom weſen om te teelen, en ſal groote gebreken in ſijn teeldeelen hebben. Indien het een Meisken is, zoo ſal zy noch eenmaal te heet en te droog zyn, en haar zullen zaadvaten ontbreken, en zy ſal geene ſtonden hebben om een kind te formeren en te doen leven.

Nochtans moet het Verſtand ſijn werk voltrekken, van wat ſtoffe dat ook wezen mag. Het werkt dan krachtig daar aan, en zou ſonder twyffel deelen maaken, die eenigſins bepaalt zouden zyn tot het een of het ander geſlacht, indien de ſtoffe niet ongelijk en van geen verſcheiden aart was. Eindelijk

het maakt een Hermaphrodyt, of indien men wil een Monster, dat noch Man is noch Vrouw, en dat de natuurlijke deelen van 't een en 't ander geslacht niet heeft.

Men sou het Verstand konnen beschuldigen, van sich selven bedrogen te hebben, in de figuur die 't gegeven heeft, aan de natuurlijke deelen van een Hermaphrodyts kind. Want men kan niet twijffelen, of de Verstanden, van hoe grooten wetenschap sy mogen wesen, konnen zomtijts sich bedriegen, en de deelen niet recht maken, of schoon sy zelfs een welgestelde stoffe mogten hebben.

Dit dus verklaart zynde, zoo kan men nu antwoorden op de vragen die men ons gemeenelijk doet over de stoffe; Te weten,

1. Of de dochters in Soonen konnen verandert worden, en de Soonen in Dochters.

2. Of een Hermaphrodyt het een en het ander geslacht kan gebruiken; en of die teelen kan.

3. Of een Hermaphrodyt uit sich selven ontfangen kan; zonder sich tot iemand anders te vervoegen.

4. Of een Godgeleerde een Hermaphrodyt mag laten trouwen, of een persoon die beschuldigt is zoodanig te wezen.

5. Of een Hermaphrodyt Munnik of Nonne mag worden.

I. Om

I. Om d'eerſte vraag te verklaren, moet men weten, dat de gematigtheit eenes Mans zoo zeer verſchillend is van die eener Vrouw, dat het onmogelijk is, dat 'er zo ongewonelijke verandering in de Natuur zou gebeuren. De geſteltheit eenes Mans beſtaat niet alleenig in zekere vereeniging der eerſte en tweede hoedanigheden; maar ook in zekere vermenging en ſchikking van de ſtoffe daar hy uit beſtaat. En by gevolg is het onmogelijk dat een Jongen een Meisken ſou worden, of een Meisken een Jongen, de gematigtheit van d'een en d'andere te wyd van malkander af zynde, gelijk wy elders dat onderſocht hebben.

Anderſins weten de gene, die ſich begeven hebben tot Mannelijke en Vrouwelijke lichamen open te ſnyden, dat hare teeldeelen zeer van malkander verſchillend zyn; en indien de Natuur haar een genoegſame ruimte gegeven heeft om d'eene te plaatſen, zy haar die geweigert heeft om d'ander te plaatſen. Dus ſou ik konnen ſeggen, met den geleerden *Varolus*; dat het onmogelijk is, dat de twee geſlachten waarlijk in een zelfde lichaam ſouden konnen gevonden worden.

Het is nochtans waarachtig, dat wy door eenige Hiſtorien leeren, welke onſe Geneesmeeſters hebben beſchreven, dat perſoonen,

die in den aanvank Dochters geacht waren, naderhand Mannen gevonden zyn, haar natuurlijke deelen eenes Mans voor den dach gekomen zynde, of door de wellustigheden des houwelijks, of door den overvloed en de kracht van de natuurlijke warmte; of eindelijk door eenige geweldige beweging. Doch om de waarheit te seggen, die waren niet dan verborgene Mannen; gelijk de Dienstmaagd was van 18 jaren, die van de Pest stierf, in welkers lichaam *Johannes Bauhinus*, Geneesmeester binnen Lyons, de selfde werktuigen vond, die de Mannen tot de teeling dienen.

Men sou noch konnen seggen, dat de Vrouwen, die somtijts voor Mannen gaan, die eenig hayr aan de kin en aan 't lichaam hebben, en welker stem al redelyk grof is, niet anders dan waarachtige Vrouwen zyn, of schoon sy omtrent hare medegesellinnen door haren Kittelaar sich verhitten. Soo dat men niet seggen kan, dat d'eene in d'andere zyn verandert geworden, en dat hare natuurlijke deelen zyn vernietigt geweest, noch na binnen zyn ingeweken, om de deelen eener Vrouw te formeren; en de weinige Historien, die men hier over ons bybrengt, zyn alle geweldig verdacht, qualijk verstaan of fabelachtig: dit getuigt de History die *Au-*

sonius

sonius ons verhaalt, van een Hermaphrodyte tot *Benevent* in Italien, waar hy met opset een gelijknamigheit gebruikt, om den geest des Lesers op te houden in een zo seldsame en buiten gemeene saak.

Daar is huidensdaags geen *Tiresias* meer. De fabel moet voor de waarheit wyken; en men gelooft tot deser uur niet meer, 't gene men voormaals zo lichtelijk geloofde. De twee Hermaphrodite Mannen van *Licetus*, van welke d'een was getrouwt, en d'ander Munnik geworden, lieten niet na d'een en d'ander t'ontfangen, en een kind in hare ingewanden te dragen.

Maar het waren ook niet dan waarachtige Vrouwen, welke men in 't eerst voor Mannen genomen had, uit oorsaak van de lengte en dikte hares Kittelaars. Dus moeten wy gelooven, dat de teeldeelen eenes Mans niet souden weder na binnen konnen keeren, om sich te plaatsen, gelijk de natuurlijke deelen eener Vrouw geplaast moeten zyn; en wanneer dit selfs kon geschieden, so sou ik my noch niet konnen inbeelden, dat daar een genoegsaam wyde plaats sou zyn, om de selve daar in te bevatten.

Men moet dan besluiten, dat dese veranderingen onmogelijk zyn; dat de Hermaphroditen die ontfangen waarachtige Vrou-

wen zyn; dat d'andere die d'ontfankkeniss toebrengen waarachtige Mannen zyn: en dat indien de Verſtandelijkheden, die beſorgen dat het lichaam geformeert worde, ſich ſomtijts in haar werk bedriegen, het zelve veeleer is by gebrek van ſtoffe, als door hare eigene onwetentheit.

II. De tweede vraag is licht te beſliſſen, na 't gene wy nu geſeit hebben: want ſich in te beelden dat een Hermaphrodyt het een en het ander geſlacht ſou konnen gebruiken, en dat hy met die beide kon teelen, zulks zou men niemand dan Kinders konnen wysmaken. Want twee onderſcheide natuurlijke deelen die een Hermaphrodyt heeft, is'er altyt een onnut, om dat het is tegen de wetten der Natuur; en dat het Verſtand die niet gemaakt heeft dan door dwang, geen ſtoffe genoeg, of die wel te veel vindende om de deelen te formeren, welke het Kind noodig zou hebben tot de teeling. Want wat verwerring ſou'er zyn, als men in een eenig lichaam ballekens vond van een Man en van een Vrouw, en een lijfmoeder, met een mannelijk roede; met een woord, alle de toeſtelling der teeldeelen van de Man en van de Vrouw. De gematigtheit van d'een en van d'ander indien ik het moet verhalen, is al te zeer verſchillend om t'ſamen vereenigt te

wor-

worden, en om verandert te zyn, wanneer men ſich zou moeten bedienen van d'eene of van d'ander ſijner natuurlijke deelen.

De burgerlijke Wetten, die de Hermaphroditen voor geen monſters achten, willen dat zy 't een of 't ander geſlacht zouden verkiezen, om plaats te hebben in een van deze twee hoedanigheden van Man of van Vrouw, om haar uit liefde met een Vrouw of met een man te vereenigen. En indien de Hermaphrodyt de Wet niet naauwkeurig onderhoud, zoo wil deſe zelfde Wet dat hy als Sodomyt zou geſtraft worden, vermits hy 't een deel misbruikt tegen de wetten der Natuur. Om deze reden was het, dat de Schotſe Dienſtmaagd, die de hoedanigheit van Dochter verkooren had, en naderhand een borgers Dochter bezwangerde, levendig begraven wierd door vonnis van den Richter, indien wy *Weinrich* daar in willen gelooven; en dat *Francoiſe de l'Eſtage*, daar *Papon* van ſpreekt, die met *Catherine de la Maniere* door geilheit gemalt had, nevens haar wierd ter pynbank geëiſcht by den Richter van Landes; en zy zouden beide ter dood gedoemt zyn geworden, hadden de getuigen genoegſaam geweeſt.

1. 2. De Hermaphroditen van d'eerſte en van de tweede ſlag, konnen de Vrouwen

omhelsen in de hoedanigheit van Mannen, en konnen selfs Kinderen teelen, haar gebrek van zoo weinig belang zynde, dat het niets in de Mannelijkheit verandert. Want ofschoon sy de partie der Vrouw konnen gebruiken, die sy schynen te hebben, zoo gevoelen sy nochtans daar in geene weelden, en souden daar door niets konnen teelen.

3. Het is soodanig niet met de derde slag; sy moeten een frisschen en krachtigen ouderdom verwachten om een Vrouw t'omhelsen: en wanneer sommige selfs sich daar toe begeven hadden, na dat hare natuurlijke deelen even waren buiten gekomen, soo souden zy noch moeiten hebben om te teelen, sy van 't getal der gener zynde, die door de Wet *koude* genoemt worden.

4. De *Clitoris* of Kittelaars, die de Vrouwen voor Mannen doet achten, indien hy dik en lank is, belet dat een Man sijne Vrouw niet kan bekennen; maar indien dit deel middelmatig is, soo sien wy dagelijks by d'ervarentheit, dat dusdanige Vrouwen ontfangen: en of schoon sy sich van dit deel bedienen, om met d'andere Vrouwen uit geilheit te speelen, aan welke sy schier soo veel vermaak als de Mannen toebrengen, zoo kan men ondertusschen daar van geene teeling verwachten, dewyl de kittelaar niet gegaat

zyn-

zynde, de Hermaphroditie gants geen ſtoffe kan geven tot de teeling. Dit word ons getuigt van *Daniel de Bauhin*, die wel dikwils met ſyne Vrouw ſpeelde, maar ſelfs ook beſwangert kon worden door een van ſyne makkers.

5. Ik beken dat de laaſte ſlag van Hermaphrodyt niet bequaam is om een Vrouw lieftallig t'omhelſen, of van een Man omhelſt te worden, en noch minder om te teelen. Deſe hebben de natuurlijke deelen ſoodanig koud en ſwak, en dan noch ſoo miſmaakt, dat men geen reden heeft te hopen, dat de liefde haar ſou konnen verwarmen, om de weelden te genieten, die de Natuur voor d'andere menſchen heeft toebereid.

Het is dan waarachtig, om in 't gemeen te ſpreken, dat ſommige Mannen Hermaphroditen, de Vrouwen lieftallig konnen omhelſen, en ſelfs haar met Kind maken; en dat ſommige Vrouwen Hermaphroditen ook konnen omhelſt worden, en ſomtyts ontfangen; d'eene en d'andere ſich bedienende van hare deelen die de meeſte kracht hebben, en meeſt volmaakt zyn.

III. Wegens het gene de Natuurkenders ſeggen, dat de *Hyenen*, en de rammelaars van de haſen, eenmaal in haar leven een jonk teelen binnen in hare ingewanden; en wegens

genes het geene de geleerde *Langius* ſtaande houd, dat de herten het zelfde doen: zou men konnen twyffelen, of de ſterkſte Hermaphroditen in beide de geſlachten ook in haar zelven niet zouden konnen teelen, zonder 't geſelſchp van eenig ander perſoon te genieten. Want zy hebben, ſeit men, ſtoffe om een Kind te formeren, een plaats om dat t'ontfangen, en vochtigheden om dat te voeden; zoo dat in deze onmoeting daar niets ontbreekt tot de teeling.

Maar indien men inſicht maakt op het gene wy ſoo even geſeit hebben, en op het gene wy in't volgende Hooftſtuk noch zullen aanteekenen, zoo zal men moeten toeſtemmen, dat duſdanige teelingen onmogelijk en met eenen belacchelijk zyn: dat d'opmerkkingen die de Natuurkenners daar van gemaakt hebben geweldig verdacht zyn, en na de fabel ruiken: en dat zy eindelijk ſich konnen bedrogen hebben, nemende ſommige deelen der Vrouwen voor de ballekens der Mannen. Want wat waarſchynelijkheit is'er, van zaad te doen komen uit het een deel, om dat te doen gaan in een ander, ſonder dat de geeſten daar uit vervliegen, en het zelve bederft, met van plaats te veranderen: en als dit ſelve noch al-mogelijk was, ſou dan de gematigtheit, die het Mannelijk zaad ver-

verwekt, daar van noch een Vrouwelijk konnen maken, of ter zelver tyt maanſtonden voortbrengen, of iet anders dat daar mede over een komen mogt; Dit ſchijnt my zoo wyd buiten de reden, dat ik dit geſchil hier laat blyven, om tot een ander over te gaan; te weten, of men een Perſoon trouwen mag, die beſchuldigt is een Hermaphrodyt te wezen.

IV. Of ſchoon de Rechtsgeleerde *Majolanus* alle Hermaphroditen buiten den regel ſtelt, en haar onbequaam maakt om 't Verbond des Houwelijks deelachtig te zyn, zoo dunkt my ondertuſſchen, dat deze uitſpraak te zeer algemeen is, en dat ſy ſelfs tegen de wetten ſtryd; dewyl'er Hermaphrodyten zyn, ſoo kloek en dapper om Vrouwen t'omhelſen, en andere ſoo ſeer bequaam om aangenamelijk een Man te verdragen, dat men zonder ongeregtigheid het houwelijk aan d'een en d'andere niet ſou konnen verbieden. Want indien de eerſte de natuurlijke deelen van 't mannelijke geſlacht wel gemaakt en wel geſtelt hebben, gelijker ſommige gevonden worden, ſoo ſal een kleine ſpleet van geen belang het verliefd bedryf van deſe Hermaphrodyte Mannen niet verhinderen: niet meer als een weinig lange Kittelaar ſich niet ſal ſtellen tegen 't verliefd ont-

onthaal, dat een Man de Hermaphrodite Vrouwen zou mogen aandoen. Soo dat, indie d'eene haare deelen bequaam hebben om een Vrouw soet t'omhelsen, en d'andere wel gestelt zyn om de bejegeningen eenes Mans wel t'ontfangen, ik niet kan twyffelen of de Priester, of Predicant sou aan d'eene en d'andere het Verbond des houwelijks konnen deelachtig maken: nochtans dat zulks niet geschiede als door 't gezag des Richters, die van te vooren behoorlijk onderricht wesen moet, door verstandige en geleerde persoonen, en door den Eed des Hermaphrodyts, van den staat daar hy sich in bevind, en van het deel dat in hem heerscht.

In der daad gelijk de Richters dikwils onwetend zyn van de teekenen daar men zich door bedient, om de kracht en de bequaamheit tot de teeling van 't een en 't ander geslacht te kennen, soo moeten zy daar over noit uitspraak doen op 't geloof des Hermaphrodyts alleen, zonder 't bericht van eenig verstandig Geneesmeester. Dese sal haar doen opmerkken, dat de stoutmoedigheit, de wakkerheidt in de bedryvens, de kloekke stem, veel hayr op het lichaam, en voornamelijk aan den baart en aan de natuurlijke teeldeelen, met alle d'andere teekenen die de mannelijkheit eenes Mans ontdekken, be-

wyzen

wyzen zyn, van dat een Hermaphrodyt de natuurlijke deelen eenes Mans veel krachtiger heeft, dan die van 't ander geslacht. In teegendeel indien de Hermaphrodyt de natuurlijke deelen des vrouwelijken geslacht wel gemaakt heeft, d'inkoomst der Schaamte niet gebrekkig is, haren hals schoon, de huid glad en zacht zy, dat hare maanstonden ter rechter tijt komen, indien 'er soetigheit en aangenaamheit is in hare oogen, en men daar nevens alle d'andere tekenen bemerkt, die gemeenelijk een Vrouw van een Man onderscheiden, soo moet dese Hermaphrodyte voor Vrouw gaan. De Richter kan dan vryborstig uitspreeken, dat d'een en d'andere mogen trouwen; en de Prediker behoeft niet te twijfelen van het Houwelijk der Hermaphroditen te sluiten, die de getuigenis eenes Geneesmeesters en het Vonnis des Richters in hare hand hebben.

V. De laaste vraag hangt aan de vierde; Want indien een Hermaphrodites Man bequaam is om te trouwen, zoo zullen sijne gebreken hem niet verhinderen Rooms Geestelijk te worden, gelijk voormaals de *Hermaphrodyt van Cajetta* deed, die als Vrouw met een Visscher getrout zynde, eenige jaren in dat houwelijk bleef, maar na 't verloop van 14 jaren quamen sijne mannelijke deelen

deelen op een sprong te voorschijn, zoo dat hy, om de spotteryen des volks t'ontwijkken sich in een Klooster begaf, waar *Volateranus* en *Pontanus*, die dese geschiedenis verhalen, hem meenigmaal gesien, en de waarheit uit sijn eigen mond gehoort hebben. Het zelfde seg ik van Hermaphrodyte Vrouwen, die in een Klooster konnen gaan, wanneer sy slechs niet zijn van het getal der geile Vrouwen, die bequaam zyn om d'ingetogenste en heiligste Dochteren tot lusten van liefde te verwekken. Want indien zy alzoo geil waren als die *Bassa* daar *Martialis* van spreekt, soo verseke-re ik my, dat geen Geneesmeester zoo weinig eerlijk Man wesen sal, die een getuigenis aan dusdanige slag van persoonen sou geven, noch een Richter so onrechtveerdig, die oirdelen sou dat sy geschoren, en onder de geestelijke dochters gestelt mogten worden.

V. HOOFTSTUK.

Of een Vrouw swanger kan worden, sonder het aanraken van de natuurlijke deelen eenes Mans; waar men seer naauwkeurig handelt van de Nachtmerrien, en Onder of Boven leggende Spooken.

WAar toe sou de natuur al 't beslag gemaakt hebben van de natuurlijke deelen des

Mans en der Vrouw, indien het niet had geweest tot het voortreffelijk werk van de teeling? Sy heeft onderscheide geslachten toegestelt, die yder hare onderscheide deelen hebben. De Vrouw heeft d'inkoomst der Schaamte, of de Scheede en de Lijfmoeder om t'ontfangen. De Man heeft spieren om sijne roede op te ligten, en holle bindselen om die te doen styf worden. Indien het staan en het inlaten niet volkomen noodig geweest hadden om te teelen, so sou de Natuur sich noit onderwonden hebben de werktuigen daar toe te maken. Want sonder dese twee bedryven, volgens het oirdeel van alle de Geneesmeesters, is de teeling niet mogelijk.

Dewyl de Natuur ons niet ingestelt heeft kinderen te maken op de selfde wyse gelijk wy pissen, maar op een wyse waar in men veel minder gemakkelijkheit vind; soo moet men gelooven, dat de naauwe vereening der twee geslachten volkomen noodig is om ons eeuwigduurend te maken. In der daad op dese eerste wyse het zaad eenes Mans voor de lucht opengestelt zynde geworden, sou alle sijne geesten hebben verloren, en vervolgens onbequaam geweest zyn tot de teeling.

D'ondervinding van alle de dagen, en de geschiedenis selfs die *Riolanus* ons verhaalt, begunstigt ons gevolgen tegen de gene, die

 wil-

willen dat de teeling ſou konnen geſchieden, door het uitſtorten van 't zaad op de lippen van de natuurlijke deelen eener Vrouw. Het inkomen der Schaamte van de Vrouw, daar hy van ſpreekt, was zoodanig geſloten door de wondteeken naar een ramſpoedig baren, dat'er niet dan een zeer klein gaatjen overig was, daar hare maanſtonden en haare pis door uit quam, en waar door ook het zaad wierd geſchoten, hares Mans die haar bezwangerde. Dit verhinderd niet dat deze twee perzoonen ſich niet naauw zouden vereenigt hebben, en daar moet zelfs een naauwe verbintenis tuſſchen haar zyn geweeſt, en d'lijfmoeder van d'eene, het zaad van d'ander zoo krachtig na ſich gehaalt hebben, even gelijk een hongerige maag de ſpyze uit de mond haalt, en een hert door ſijne byzondere kracht de ſlang uit haar hol trekt, indien wy de Natuurkenders daar in gelooven.

't Welk plaats heeft gegeven aan de Godtsgeleerden, Rechtsgeleerden, en eenige Geneesmeeſteren, om te gelooven, dat een Vrouw kon teelen, zonder aangeraakt te worden van de natuurlijke deelen eenes Mans. Hier van komen zonder twyffel de geſchiedeniſſen, die *Averroës*, *Amatus Duiſitanus*, en *Delvio* ons in hare ſchriften hebben nagelaten, van een jonge Vrouw, die

ſwan-

ſwanger wierd, om ſich gebaad te hebben in een bad, waar in een Man ſijn zaad had geſchoten: van een andere Vrouw, beſwangert door het ſpelen met eene harer Metgezellinnen, die even uit de armen van haar Man was gekomen: en eindelijk van een jonge Dochter, die ſich zwanger bevond, als haar Vader by geval ſijn zaad had geſchoten in 't zelfde bed ſlapende daar zy in lag.

Maar deſe Hiſtorien, en vele andere diergelijkken, zyn uit kortswyl verſiert, om de geilheit der Vrouwen te bedekken, en d'ondeugt van een ſchandelijke liefde te verbergen. Dus is het dat men ſich ingebeeld heeft, dat de teeling geſchieden kan ſonder met malkander uit liefde te vereenigen; ſoo dat het geoorloft ſou zyn te gelooven, volgens dit gevoelen, dat een maagd natuurlijker wyſe zou konnen teelen, zonder van een Man aangeraakt te zyn, 't welk ons kon doen twyffelen aan een van de hoogſte verborgentheden der Chriſtelijke Religie.

Dit heeft noch plaats gegeven om te gelooven, dat'er Boven-liggende en Onderliggende Spooken waren, namelijk geeſten door liefde tot de Vrouwen ontſteken. En hier van is het ook dat de Godsgeleerden, en Rechtsgeleerden, vele belacchelijke vragen gemaakt hebben; als,

1. Of het Kind van een boven-liggend ſpook, en van eene Vrouw, verſchillend is van een ander. Of ſijne ziel en ſijn lichaam toegeſtelt geweeſt zynde door de behendigheit van ſoodanig ſpook, niet eenige byſondere ſaak heeft boven d'andere Kinderen.

2. Of het Kind geteelt door den dienſt van een ſpook, genoemt moet worden de Soon van die Boven-ligger; of van de perſoon aan wien die Boven-ligger het zaad heeft ontſtolen.

3. Of de Bovenliggers en Onderliggers met malkander de weelden der liefde genieten.

4. Eindelijk of een Spook het zaad eenes Mans, van wien hy dat heeft ontnomen, ſoo wel kan bewaren, dat het vervolgens tot de teeling ſou konnen dienen.

Men heeft altijt de Mannen hoog geacht, die in vreede of in den oorloog ſich uitmuntend betoont hebben door haren geeſt, of door hare dapperheit. De Oudheit heeft tempelen doen bouwen, en Autaren oprichten ter gedachtenis van ſoodanige Helden, voor welke ſy ſelfs gebood eerbiedigheit te hebben. Van waar de volkeren lichtelijk voortgegaan zyn tot deſe bovenmaat van bygeloovigheit, dat ſy de ſelvige voor Goden hebben genomen. De Huis-goden, de Boo-

gaart-

gaart-goden, de Bosch-goden, de Satyrs, de Dwalende Schimmen, en Kaboutermannekens zyn daar van gekomen; en de hoogwichtigste waarheden in de Staat-konst, van de Natuur en Zede kunde der Oude Philosophen, zyn onder dit deksel verborgen geweest. De Priesteren selfs, om sich in achting te bewaren, hebben haar best gedaan, om de wesentlijkheidt deser Goddelijkheden staande te houden. De Rabbinen hebben gelooft, dat de Boogaart-goden, de Bovenliggers, en de Beschut-goden, de schepselen waren, die Godt Vrydachs 's avonds onvolmaakt had gelaten; en die hy niet ten einde gebragt, vermits de rustdach daar op was gekomen: om dese redenen is het, volgens 't gevoelen van *Rabbi Abraham*, dat dese geesten niet dan de Gebergten en de duisternissen beminnen, en dat sy sich by nacht aan de menschen vertoonen.

Maar laat ons afscheiden van 't gene de Cabale bygeloovigs versiert heeft, en wat van het Heidendom belacchelijks omtrent dese saken bedacht is; om de geschillen t'ondersoekken die de Godts-geleerden en Rechtsgeleerden onder de Christenen voorstellen.

I. De Heilige Schrift schynt het eerste te begunstigen, wanneer die ons bekent maakt, dat

dat de Kinderen Godts, siende dat de Dochteren der menschen schoon waren, dezelve tot hare wyven namen, en dat uit de zelvige houwelijken Reuzen gebooren wierden: zoo dat men daar uit kan inbrengen, dat dewyl de Engelen, die zoodanig in andere plaatzen van de Schriftuur genoemt werden, sich uit liefde met de Vrouwen konnen vermengen, en Kinderen teelen; de Duivelen, die niet onderscheiden zyn van de Engelen dan door haren val, ook wel konnen, volgens het gevoelen van *Lactantius*, de Vrouwen tot haar trekken in d'ontuchtigs weelden, en de zelvige besmetten door hare omhelsingen.

Men verzekert ons dat de Kinderen, die uit deze grouwelijke omhelsingen geboren worden, zwaarder en magerder zyn als andere; en dat wanneer sy selfs 3. of 4. Voesters te gelijk mogten zuigen, zy evenwel nimmer vet zouden worden. Dit is d'opmerking die *Sprenger* maakt, een Dominicaans Munnik, die een was van d'Inquisiteuren, welke Paus *Innocentius de* VIII. in Duitsland zond, om recht te doen over de toovenaars. Indien het lichaam van deze Kinders dan onderscheiden is van 't lichaam der andere Kinderen, zoo zal hare ziel zonder twyffel hoedanigheden hebben, die niet gemeen met d'an-

d'andere wezen zullen. Hierom is de Cardinaal *Bellarmin* van gevoelen, dat d'Antichrist zal geboren worden van een Vrouw die gemeenschap met een boven liggend Spook zal gehad hebben, en dat sijne boosaardigheit een bewys zal geven van sijne afkoomst.

Het is niet van heden, dat men getwyffelt heeft over de vermenging der Duivelen, met de Vrouwen of met de Mannen; en dat men mede getwyffelt heeft, of zy ook konden teelen. Dese betwistingen wierden voormaals gevoert in de tegenwoordigheit van de Keizer *Sigismundus*. Men bragt daar van beide zyden alles by wat men mogt, en eindelijk gaf men sich over aan de redenen en d'ondervindingen die de krachtigste en de zekerste scheenen. Daar wierd dan besloten, dat deze buiten gemeene vermengingen mogelijk waren: In der daad den Outvader *Augustinus*, die langen tyt vele moeiten genomen had, eer dat hy sijn besluit kon nemen over deze zaak, bekent eindelijk dat dewyl *men siet, dat'er vele persoonen zyn, die door een rampspoedige vermenging gemeenschap met de Duivelen gehad hebben, en men sulks van de persoonen selfs heeft verstaan die van haar omhelst zyn geweest, aan welkers goet geloof het niet geoorloft is te twyffelen, soo is het vast en seker, dat de Bosch-Goden, de Pans, en de Faunen, die*

men gemeenlyk bovenliggende Spooken noemt, " *niet alleenig gewenscht hebben de Vrouwen lieftallig t' omhelsen, maar ook waarlijk omhelst; en dat de Spoken welke de Franssen* Drusiens *noemen, niet alleen getracht hebben de Vrouwen te bekennen, maar dat zy deselvige ook met'er daad bekent hebben; soo dat*, voegt hy daar by, *het schynen sou dat wy schaamteloos waren, indien men loochende, 't gene men ons met soo vele omstandigheden daar van bevestigt.*

Men kan hier noch by voegen de belydenis welke ontallijke Hexen doen, die zeggen dat sy van de Duivel bekent zyn geweest, en dat sy selfs daar van zyn beswangert geworden. De boekken van *Delrio*, van *Sprenger*, van *Delancre* en van *Bodin* zyn vol van diergelijke Historien; soo dat'er, na soo vele geloofwaardige bewysen, en soo vele bekenteníssen van Tovenaaren en van Hexen, die sulks ter goeder trouw belyden, en schier op de selfde wyse, een styf-koppigheit zou zyn in het strydig gevoelen staande te houden. Want de geschiedenissen die men ons daar van vertelt, schynen zoo versekert, dat men schynt niet te mogen twyffelen aan de waarheit van dese duivelsche vermengingen, volgens de getuigenis van *Benedictus Berne*, 75 jaren oud, die levendig verbrand wierd, naar beleden te hebben dat hy 40 jaren

jaren lank gemeenſchap gehouden had met een Onder-liggend Spook, dat hy ſyne *Hermeline* noemde, en *Franciſcus Picus Prins van Mirandula*, die hem gekent heeft ſtrekt ons tot verſekering van de waarheit deſer Hiſtorie.

Alle deſe bewyſen ſouden krachtig ſchynen, indien wy de reden en d'ervarentheit niet hadden die ons het tegendeel doen bekennen. En om te ſeggen wat ik over deſe zaak denk, ſal men my toelaten duſdanigte redenkavelen.

De ſinnelijke nieuwsgierigheit hebben wy alle van natuuren. Sy die te beriſpen ſtaat, is een ſiekkelijkheit der ziel, die voornamelijk de ſwakke geeſten inneemt. De weereld is vol lieden, die de verborgenſte ſaken willen doorgronden, en ſelfs indringen tot de geheimen van d'andere weereld. Indien men haar ſpreekt van eenige bovengemeene ſaak, zoo vertoont ſich de blydſchap terſtond op haar aangeſicht, en ſy geven te kennen, dat dit de redenen zyn die haar meeſt verlokken.

Anders word men dikwils van vreugde verrukt, wanneer men gelegentheit vind van aan de lieden te konnen behagen, en als een geleert verſtandig Man eenige ſwakke perſoonen ontmoet, dan zal hy niet miſſen de leer-zucht in haar te voeden, en ſelfs ver-

maakt te ſcheppen, van ſich te doen aanhooren, en over hem verwonderen. Hy zal haar Hiſtorien vertellen, die hy behendig verſiert mag hebben; en ofſchoon de zaken die wy hooren ons afſchrikken, indien zy nochtans ons bekent zyn, zoo ſcheppen wy vermaak in die te hooren verhalen. Hy zal ſpreken van Geeſten, van Boven-liggende en Onder-liggende Spooken, van Dwalende ſchimmen, van Kaboutermannekens, enz. Volgens de ſnedigheit van ſijnen geeſt, en de beſtiering van ſijn verſtand: Hy ſal ſoo kragtig bevettigen alles wat hy voorgeſtelt heeft, met redenen die hy zal trachten by te brengen, dat alle de gene die hem zullen aanhooren overtuigt zullen zyn van de waarheit der fabel. Hoe meerder achting deze vertelder verkregen zal hebben, door ſijn aanſien of door ſijn verdienſte, hoe meer geloof men zal geven aan 't gene hy mag gezeit hebben. Men zal zelfs vervolgens noch andere zoekken, om ſijne fabel meer kracht te geven, en men zal zonder twyffel bewyzen vinden, om zoo wonderlijke en vremde zaken te verdedigen.

Dit is 'er in voorgaande tyden voorgevallen, en dat zelve gebeurt noch alle dagen: maar wie zal ons verhinderen te bewyſen, dat het gevoelen van de vereeniging en het teeken

ken met Spooken niet ſtaande gehouden kan worden.

Ik beken dat het gevolg, 't welk men haalt uit de Heilige Schrift, rechtmatig zou zyn, indien de Engelen konden de Vrouwen lieftallig omhelſen, en haar beſwangeren. Want my dunkt, dat 'er geen meerder moeielijkheit ſou zyn te gelooven de gemeenſaamheit der Vrouwen met de Duivel, als die met de Engelen. Doch behalven dat de Schriftuur-plaats wel uitgeleit kan worden, zonder die vermengingen toe te ſtaan, die tegen de Natuur ſtryden, zoo ſeit ſy ons, dat de Heiligen, welke ſy de Sonen Godts noemt, ſich begeven hebbende tot de Dochteren van andere welke ſy menſchen noemt, machtige lieden geteelt hebben, dat is te ſeggen, Koningen en Oppermachten, die 't vermogen en 't gezag in de hand hadden, om ſich gevreeſt en ontſien van d'andere menſchen in dien ſtant te maken.

Deſe machtige lieden waren buiten twyffel doenmaals *Reuſen* genoemt, door de grootheit van haar geſag; in plaats dat dit woord tegenwoordig de grootheit des lichaams beteekent; en deſe eenluidigheit van het woord *Reus* heeft voorſeker plaats gegeven, aan een van de grootſte dwalingen die men oit gekent heeft. Dus is het dat de woorden van

Tyran

Tyran, en van *Tafel-vriend* voormaals in hooger eeren waren, daar ſy tegenwoordig hatelijk by al de werelt zyn.

Anderſins konnen de kinderen lomp zyn van wegen de ſwaarte en dikte harer beenderen; en ſy die groote ingewanden hebben, met een heete lever, konnen twee of drie Voeſters na malkander doen uitdroogen, om ſich te bevochtigen en te verquikken. Indien deſe ſelvige kinderen ſomtyts een quaataardigen geeſt hebben, die een werkking van hare gematigtheit is, ſoo moet men daar uit geen giſſing opnemen, dat ſy van den Duivel geteelt ſouden zyn.

Wat de vergadering belangt, die voor de Keiſer *Sigiſmundus* gehouden wierd, ik verwondere my niet van dat ſy 't oirdeel velde, dat de Duivels gemeenſchap met de Vrouwen konden hebben, en ſelfs haar beſwangeren; dewyl die ſchier niet beſtont dan uit Godsgeleerden, die gewoon zynde eenvoudig te gelooven 't gene ſy niet ſien; en 't gene ſy ſelfs niet verſtaan, haar gevoelen velden tot voordeel van deſe teelingen, die ſoo ſeer ſtrydig zyn tegen de Natuur. Indien dit Geleerd geſelſchap beſtaan had uit Natuurkenders en Geneesmeeſters, of indien het beſtiert had geworden door 't gevoelen van den Oudvader *Chryſoſtomus*, ik laat my vaſt

voor-

voorstaan, dat dese geschillen niet soodanig souden beslist zyn geweest.

Voorts indien men de plaats van den grooten *Augustinus* wel ondersoekt, die wy geheel hier hebben willen vertaalen, soo sal men lichtelijk sien, dat de sekerheit die hy heeft over dusdanige vermengingen en teelingen, niet gegrond is, dan op het seggen van eenige eenvoudige en lichtgeloovige Mannen, of op eenige bygelovige en melancolyke of swartsappige Vrouwen. Indien wy gelooven wilden, alles wat ons dagelijks geseit en versekert word van onse siekken; die d'inbeelding verdwaalt hebben, en nochtans schynen de selve recht te gebruiken, wy souden dikwils in diergelijkke dwalingen vervallen: De swarte dampen van een verbrande gal somtijts hare zielen soodanig ontroerende, dat sy hare droomen meenen waarheden te zyn.

Het is dan door een schier dusdanige oirsaak, dat de Hexen sich inbeelden op den Sabbath geweest, en daar van de Duivel lieftallig omhelst te zijn, die sijne natuurlijke deelen stekelig en schobachtig had, wiens zaad soo koud was als ys, sonder nochtans dat dese ellendige Vrouwen van de plaats hebben afgeweest daar sy lagen en sliepen.

Doch om my niet te stellen tegen een gevoelen

voelen, dat aangenoomen schynt te wesen van meest alle de Godsgeleerden, en van alle de Oudvaderen, sonder volkomen krachtige redenen by te brengen om dat te bestryden; laat ons dese saak ondersoekken met alle mogelijke aandacht, maar ook sonder eenige voorinneming te hebben.

Wy leeren van de Godsgeleertheit, dat de Duivelen enkele geesten zijnde, ook selfstandigheden hebben van d'onse onderscheiden. Dat sy noch vleesch, noch bloed, noch natuurlijke teeldeelen hebben, en by gevolg ook geen zaad om te teelen. Dat zy somtyts lichamen aannemen, die sy uit de lucht konnen formeeren: deze lichamen leven niet, en konnen ook geene werkkingen des levens oeffenen. Dat zy geene navolgers te hoopen hebbende, om dat zy onsterflijk zijn, ook moet en noch lust hebben tot sich eeuwigduurende te maaken, noch begeerte om sich te vernoegen door de weelden der liefde. Hoe machtig zy wezen mogen, soo konnen sy toch de palen niet te buiten gaan van de Natuur haar voorgeschreeven. De dieren vermengen sich niet met de planten, noch de planten met de metalen om niets voort te brengen, hare selfstandigheden te wyd van malkander onderscheiden zynde. Met een woord, de Natuur heeft deze vermengingen niet

niet toegelaten. Soo dat volgens 't gevoelen van de Oudvader *Chysostomus, het dwaasheit sou zyn te geloven, dat de Duivelen sich met de Vrouwen vermengen, en dat een onlichamelijke selfstandigheit sich met een lichaam sou konnen vereenigen om kinderen te teelen.*

Ik sou in waarheit my niet konnen inbeelden, niet meer als *Cassianus*, voortreffelijk leerling van dien grooten Bisschop, dat de enkel geestelijke selfstandigheden natuurlijker wyse vleeschelijke gemeenschap met de vrouwen souden konnen hebben. De reden die dese laatste daar toebrengt, nevens *Philostrius* Bisschop van Bresse, is, indien sulks somtyts geschied was, dat het tegenwoordig noch sou moeten geschieden: maar om dat wy weten dat sulks tegenwoordig niet geschied, soo moeten wy besluiten dat dese grouwelijke vermengingen en voortteeling noit zijn geschied. Hierom is 't dat den Oudvader *Augustinus*, dikwils te lichtgeloovig, die op d'een plaats van beter gedachten is als op d'ander, de Priesteren aanbeveelt tot het volk te prediken, om dat te redden uit de valsche gedachte daar het in is, dat *het gene men siet, van de gemeenschap der Toovereessen met de Duivelen, wesentlijk en waarachtig sou zijn.*

Maar 't gene noch van meerder gewicht is ontrent dese saak, is d'uitspraak des Conciliums

liums of der Kerkvergadering van Ancre, die verwerpt en verfoeit het geloof dat de Hexen hebben, van by nacht op den Sabbath gevoert te worden, aan de einden der weereld, om sich met de Duivelen te vermengen, en afgrysselijke weelden met haar te genieten: *dewyl alle dese saken*, voegt het daar by, *niet anders zyn dan uitsinnige inbeeldingen, en bedriegelijke verleidingen, wel wyd van waarheden te wesen.*

Ik sou my niet genoeg konnen verwonderen, van dat Christenen zoo licht gelooven, 't gene de Heidenen naauwlijks souden konnen gelooft hebben: Want sy stemmen het alle niet toe dat *Servius Tullus*, Konink der Romeinen, van een Boven-liggend Spook zou geteelt zyn geweest, en dat *Simon de Toovenaar* de Soon van de Maagd *Rachel* was, niet meer dan in de volgende eeuwen, hoe dom en onwetend die mogen geweest zyn. *Merlin* heeft by syn woord niet gelooft geweest, ofschoon syne Moeder en hy den Konink *Vortigernus* sochten wys te maken, dat hy de Soon van eenig Spook was. De dwaasheit en swakheit der menschen, de begeerte tot nieuwigheit, d'onkennis der natuurlijke saken, de schaamte die men heeft over de duisterheit van syn geslacht, de vrees van dat een overspel ontdekt worden mogt, de vleie-

ryen

ryen der Hovelingen ontrent de Vorſten, de driften der gierigheit en der verwaantheidt; eindelijk de geweldige drift van liefde, zyn de krachtige oorzaken, die gemeenelijk dusdanige gevoelen in den geeſt der menſchen verwekken. Noit zou *Mundus* het genot van *Paulina* verkregen hebben, indien de gierigheidt en de liefde ſich daar niet onder vermengt hadden: en noit zou men getwyffelt hebben, of het kind door deze omhelſing geteelt, had de Soon geweeſt van het boven-liggend Spook *Anubis*, indien d'onvoorſichtigheid van *Mundus* niet geheel dat geheim had ontdekt.

Leon van Afriken ons de Hiſtorie verhalende van 't geene in ſijn Land gebeurt, verſekert ons, dat alles wat men zeid, van de vermenging der Duivelen met de Vrouwen, niet als enkel bedrog is; en dat het gene men de Duivelen toeſchryft, niet bedreven word als door geile Mannen en ontuchtige Vrouwen, die d'andere wys maken dat het Spoken of Duivelen zyn die haar omhelſen. De Toovereſſen des Koninkrijks van Fez, gelijk deſe History-Schryver verhaalt, willen wel dat men gelooven ſou, dat zy groote gemeenzaamheit hebben met den Duivel, en trachten daarom wonderbaarlijke ſaken te vertellen aan de gene die haar komen raad vra-

gen. Indien schoone Vrouwen haar komen te besoekken, dan willen dese tooveressen den loon harer komst van die niet ontfangen; maar zy betuigen haar alleenig de groote begeerte die haar meester heeft om eenen nagt hare weelden te genieten. De Mannen selfs nemen dese bedriegeryen voor waarheden aan, en *geven* dikwils *hare Vrouwen over*, volgens haar seggen, *aan de Goden en aan de Winden*. De nacht gekomen zynde, gaat de tooveresse, die van 't getal der Vrouwen is welke de Latynen *Tribades* noemden, dese schoone wel vast omhelsen, en geniet haar in plaats van de Duivel, van wien sy meent lieftallig bereden te worden.

2. De Godsgeleerde, die redenkavelen over de valsche stelling van de vermenging der Duivelen met de Vrouwen, hebben een tweede moeielijkheit voortgebragt, te weten: Wiens Soon het kind wesen sou, of des Boven-liggend Spooks, of des Mans, van wien het zaad sou ontnomen zyn. En om de wyse te verklaren op welke sy oirdeelen sulks te geschieden, soo hebben sy sich ingebeeld, dat een Man gemeenschap hebbende met een Onder-liggend Spook, deze Duivel een Boven-ligger wordende, zonder tyt te verliezen, door de vaardige werkzaamheit van sijne Natuur, terstond dat zaad over gaf aan

een

een Vrouw die hy daar toe gereed vond, 't welk hy ſoo even van een Man had ontfangen, en dat het kind, 't welk uit deſe vermenging geboren ſou worden, waarlijk de Soon van de Man weſen ſou, en niet van de Duivel, die daar niets ſou toegebragt hebben, dan ſlechs ſijne ſnedige beſtiering.

3. De derde vraag; te weten, of de Bovenliggende en Onderliggende Spoken malkander ook wederzyds omhelzen gelijk de Mannen en de Vrouwen, is niet verhandelt geweeſt van de geene die over deze ſaken geſchreven hebben. Maar het is ſeker, dat behalven vele redenen, die wy hier over ſouden by brengen konnen, de Duivelen uit haar ſelven eeuwigduurige en met eenen vervloekte zynde, niet noodig hebben haar geſlacht voort te ſetten, noch haren luſt te ſcheppen in de weelden met Vrouwen.

4. Eindelijk om tot de laaſte moeielijkheit te komen; gelooven ſommige Leeraren dat de Duivel met ſoo grooten ſnelheit werkt, in de natuurlijke deelen eener Vrouw het zaad overbrengende dat hy van een Man heeft ontfangen, dat hy dit ſelve zaad bewaart in allerhande bequame hoedanigheit die noodig is tot de teeling. Sy voegen ſelfs daar by, dat het een groote dwaling is, te geloven dat de Duyvel ſulks niet ſou konnen doen.

Doch alle dese redenkavelingen schynen my ydel en onnut, indien het waarachtig is, gelyk wy beweesen hebben, dat het maar een fabel sou zyn, dat de Duivelen sich lieftallig met de Vrouwen souden vermengen. Die zyn niet bequaam dan om ons in de blindheit t'onderhouden, daar men aangaande dese vermengingen in is. Want indien een Man niet kan teelen, volgens 't gevoelen van alle de Geneesmeesters, om dat hy sijne roede te kort heeft, en de stoffe niet verre genoeg brengt die tot de teeling moet diennen, en de selve niet uitschiet als aan d'inkoomst der Vrouwelijke deelen: Wat mag men dan hopen van eenig uitgewaassemt en verkoud zaad, dat van een dood lichaam kon aangeraakt zyn, of wel een lichaam van lucht, dat de Duivel mag aangenomen hebben?

De ziel of de geesten des zaads, soo men wil, souden dan lichtelijk uitwaassemen en vervliegen; zo dat het gene overig sou blyven, selfs niet dan een doot lichaam des zaads wesen sou, indien 't my geoorlooft is dusdanig te spreken, dat niet bequaam sou zyn tot de teeling. Daar is niets ter weereld dan de lijfmoeder eener Vrouw, die machtig is het zaad eenes Mans tot de teeling te bewaren; en men moet sich niet inbeelden, dat de

de Duivel ſou konnen de ordres te buiten gaan, welke de Natuur heeft ingeſtelt, of ſchoon hy een onbegrypelijkke doordringentheit des geeſtes, en wonderbaarlijke ſnelheit in ſijne beweging heeft.

Indien de geeſt der koude mineraliſche wateren, en die van 't uittrekſel des Roſemaryns ſchier in een oogenblik vervliegt, hoe ſal de geeſt des zaads, die vry veel vluchtiger is, behouden blyven in hare ſtoffe voor de lucht open liggende? En dewyl de tooveresſen bekennen, dat het zaad des Duivels koud is, wanneer ſy dat ontfangen, wat waarſchynelijkheit iſſer dan dat het vruchtbaar ſou weſen, de lucht die alles beknabbeld wat in de weereld is, de geeſten daar van verſtroie en de ſtoffe bedorven hebbende?

Het is dan een groote dwaling te gelooven, gelijk verſcheide Godsgeleerden doen, dat de Duivel het zaad van verſcheide Mannen ſou konnen verzamelen, en vervolgens het werpen in de natuurlijke deelen eener Vrouw, en ſoodanig de teeling veroirſaken. Indien de Duivel ſulks doen kon, en in der daad ook deed, dan ſou hy ook konnen verzamelen de zaden van verſcheide gedierten, onderſcheiden van geſlacht, en ſoodanig de voortteeling van Monſters beſorgen; 't welk zou zyn de Natuur verwerren, en de ordres

dres om verre werpen, die Godt onder de ſchepſelen van de Schepping der weereld aan heeft geſtelt.

Anderſins hebben wy niet vernomen dat d'Onderliggende Spoken konnen teelen, of ſchoon de fabel ons ſeit, dat ſy ſich met de Mannen vermengen; en ik verwonder my, van dat men noch noit zoo verre gekomen is. Miſſchien zou men alzoo zeer waarſchynelijke redenen gevonden hebben, om dit gevoelen t'onderſteunen, als men die wel bedacht heeft om het ander ſtaande te houden. En daar ſou zonder twyffel ook wel iemand geweeſt zyn, die ſich zoo wel Soon van een Onderliggend als van een Bovenliggend Spook zou geſeit hebben.

Voorts indien de Toovereſſen geen uitſinnige waren, of bevreeſt-gemaakte door den ſchrik der pynigingen, ſy ſouden noit de gemeenſchap voortgebragt hebben, welke ſy ſich zeggen met den Duivel t'onderhouden. Daar hebben 'er ſelfs geweeſt die daar over haren roem droegen, in Bearn, als ook in Duitſland; en men heeft 'er geſien, die ſich met luider ſtemmen uitriepen Koningen van den Sabbath te weſen. Het nieskruid of de kleine dulhuisjes ſouden bequamer geneesmiddelen voor haar ſiekten geweeſt zyn, dan het vyer, en de pynigingen, die men

men meer dan te dikwils gebruikt heeft : En het is niet altyt waarachtig, gelijk *Cicero* gezeit heeft, dat de waarheit gevonden word in de Kindsheit, in de ſlaap, d'onvoorſichtigheit, de dronkkenſchap, en de dwaasheid. Na dit alles om te volmaakter de ydelheit van dit gevoelen te kennen, laat ons ondersoekken wat de Geneesmeeſters ſeggen van de ſiekte, die zy de *Nachtmerrie* noemen, en wy ſullen daar door ſien, dat de fabel ontdekt weſen ſal.

Deſe ſiekte is niet dan een verſtopping by de nacht, waar door het ademhalen en de ſtem word belemmert. Het ſchynt wanneer wy daar van overvallen worden, dat de Minne-godt volgens 't gevoelen der Heidenen; of eenig Spook, gelijk de Godsgeleerde dat gelooven; of de Nachtmerrie, gelijk het gemeene volk ſpreekt, ons op de borſt drukt, en ons verhindert om hulp te roepen, adem te halen, en ons te bewegen. Indien een verliefde en ſwaarmoedige Vrouw daar van word beſprongen, dan gelooft zy krachtiglijk dat de Duivel haar omhelſt; en indien ſy daar mede de memorie overladen heeft, door de vertellingen die men gemeenelijk van de Toovereſſen hoort, haar inbeelding hier van bedorven zynde, maakt dat zy vervolgens hare beſwaarde droome-

 rien

rien voor waarheden verhalen koomt.

Een Vrouw vervaarlik om aan te sien, oud, dor, en swaarmoedig, die den geest heeft vervult met de fabelen harer eeuw. Een oud Man, swart galachtig, die geheel sijn leven heeft doorgebragt in ongeoorlofde weelden, en die in den ouderdom daar hy in is, noch krachtig bewaart de geheugenis van sijne voorgaande geilheit, sou sijn wellustigheden niet beter konnen onderhouden dan in sijne verliefde swaarmoedigheit, soo dat hy geheel ingenomen zynde van sijne ontuchtige weelden, wanneer dese siekte hem bespringt, sijne verliefde dwaasheit dikwils zoo verre gaat, dat hy sich inbeeld, een Spook te sien en t'omhelsen in plaats van een Vrouw, gelijk d'oude Man van 80. jaren sich inbeelde, die *Pinet* wierd genoemt, die over al waar hy was, tot sijn Onderliggend Spook *Florine* sprak, volgens 't verhaal van *Picus Mirandulanus*.

Het op de rug slapen, de moeiten die de maag lyd om harde spysen te verteeren, de swakheit der natuurlijke warmte, het fermenteren van een swartsappig humeur, d'onsuiverheit der lijfmoeder, of de buiten gemeene warmte des natuurlijke teeldeelen, zyn de waaragtige oirsaken van de beguichelingen des nachts en der Spoken. Een dikke

damp,

damp, die ſich verheft en vermengt onder ons bloed, veroirſaakt de moeielijkheit in 't adem halen, en de beroving van ſtem, die dit ongemak verſellen. Deſe ſwarte damp, vyand van ons leeven, verhindert de vrye beweging des herten, en der longer; en vertraacht alſoo het natuurlijk uitbortelen dat daar geſchied, de doortochten ſtoppende van 't een en 't ander deſer deelen. Soo dat men niet alleenig dan niet kan ſpreken of adem halen, maar dat ſelfs geheel het lichaam verſwakt is, door de ſwakheit van deſe twee voornaamſte deelen.

Deſe duiſtere damp na de herſſenen gevoert zynde, verdonkkert de geeſten die ſoo even daar in toegeſtelt zyn; en voorts ſich vermengende onder het zenuwachtig ſap, verhinderd het de ziel volgens hare gewoonte te werken. d' Inbeelding is daar door verdorven, de ſinnen zyn daar door verwert, en de zenuwen belemmert; zoo dat 'er geen waarſchynelijkheit is, dat het hert, de longer, het middelſchot, en met een woord, alle de deelen des lichaams in hare gewoonlijke gematigtheit ſouden wezen de moeielijkheit in 't adem halen, word daar door vermeerdert, ſoo wel als die van ſich te konnen bewegen. Want deſe dikke en ons vyandige damp, ontroert de natuurlijke giſting,

van 't zenuwachtig ſap zoo geweldig, dat de ziel, die ſich daar van, als van het naaſte werktuig bedient, alle de ſchoone werkkingen niet uitvoeren kan, die wy haar alle dagen ſien verrichten.

Doch wanneer de dampen van een verdorven zaad onder 't bloed en het zenuwachtig ſap zyn vermengt, dan moet men van die vermenging niets verwachten, dan Venusachtige droomen en dweeperyen, die d'inbeelding verwerren, en aan de perſoonen die daar door gequollen zijn, ſpokeryen van liefde, en geile Boſch-Goden doen ſien.

Indien wy *Hippocrates* hier ontrent willen gelooven, ſoo zijn de Vrouwen daar van meer onderworpen, als de Mannen: die ſich dikwils in den ſlaap ontlaſtende van 't overtollig zaad, dat haar moeielijk valt; in plaats dat die ſich ſoo licht daar van niet konnen ontſlaan, en dikwils niet konnen vermyden in duſdanige verrukkingen te vervallen.

De reden die hy daar van bybrengt is, dat ſy van een ſwakker geeſt als de Mannen zijnde, en dat het bloed harer maanſtonden ſich aanbiedende ontrent hare natuurlijke deelen om af te vloeien, de Dochteren die niet gewoon zijn diergelijkke ontlaſtingen te krygen, dan veel meer aannemelijk zijn van duſdanige inbeeldingen. Selfs zoo verre, dat

men

men'er gevonden heeft, die ſich inbeelde-
den beſwangert te zyn, na dat ſy ſich hadden
laten voortſtaan door een Boven-leggend
Spook lieftallig te hebben omhelſt geweeſt.

Ik verwonder my dan niet, van dat deze
Toovereſſen ſoo dikwils beſprongen worden
door ydele en beuſelachtige vreeſen; Want
behalven dat ſy Vrouwen zyn, ſoo word noch
onophoudelijk in haar wel koud ſlym en
ſwarte gal verwekt, die d'oirſaak van duſda-
nige ſiekkelijkheden maken. Men moet ge-
looven, dat deze bedriegeryen des nachts
geen waarheden hebben dan in haren geeſt;
en indien deſe Vrouwen ſich ingebeeld heb-
ben, geduurende den nacht ergens geweeſt
te zyn daar zy noit waren, of gedacht te heb-
ben 't geen ſy noit deeden, ſoo mag men ver-
ſekert zyn met *Auguſtinus*, dat de Duivel ſich
heeft konnen bedienen van hare ſwakheit, en
van hare ſiekkelijkheit, om haar alle de ſa-
ken te doen gelooven die ſy gelooven; 't welk
niet gebeurt dan door een werkking van het
rechtveerdig oirdeel Godts. Ik beken dat de
Duivel ſich ſomtyts, doch ſeer zelden, ver-
mengt onder het ſwartſappig humeur van on-
ſe ſiekken; maar ſulks ſou men niet konnen
kennen dan door deſe drie merkteekenen, te
weten; wanneer die perſoon de geheime-
niſſen onſer gedachten doorgrond; wanneer
die

die eenige taal spreekt, die sy niet geleert heeft; of wanneer sy bedryven verricht die de gemeene krachten der Natuur te boven gaan.

De siekte van door de Nachtmerrie bereden te worden is somtijts soo gemeen, 't zy door d'ongematigtheit des luchts, of door de quade hoedanigheit der voedselen en der wateren, dat zy schier algemeen word, gelyk *Lisymachus* dat voormaals tot Romen heeft aangeraakt. En indien onder alle de persoonen die daar van besprongen worden, eenige zyn die den geest belemmert hebben door een ontuchtige liefde, of door de fabelen der Toveressen, soo moet men niet twyffelen, of haren drift, of haar geloof, doen haar slapende, en selfs wakende, voorwerpselen sien, die bepuaam zyn om hare dweeperyen t'onderhouden. De liefde, en de siekte van door de Nachtmerrie bereden te zyn, t'samen gaande, zyn twee qualen, die twederlei slag van sottigheden maken, en die alles konnen veroirsaken, wat men ons verwonderens-waardig vertelt, aangaande den gemeensamen ommegank der Duivelen met Vrouwen.

Alle d'Oudheit heeft dese beuselingen niet gelooft, dewyl sy ons in de schriften heeft nagelaten, wat hulpmiddelen men moet gebrui-

bruiken, om haar te genesen die van een onreinen geest zijn bezeten, en die van ydele vreesachtigheden worden besprongen, wel gelovende dat het gene men meende een onreinen geest te zijn, gemeenelijk niet anders was als een swaarmoedig en swartsappig humeur, dat oirsak kan wesen van alle d'ongeregeltheden, die men ontrent diergelijke personen mag ontmoeten. Tot soo verre selfs, dat *Pomponax* ons de History beschryft van een Schoenmakers Vrouw, die verscheide talen sprak sonder de selvige oit geleert te hebben; en die vervolgens genesen wierd door den geleerden Arts *Calceran*, die door het Nieskruid hare dweeperyen verdreef, en haar met eenen de wetenschap ontnam, door het ontledigen van swarte gal, van welke de Duivel sich bediende.

Indien het waarachtig is, gelijk de dagelijksche ondervinding ons bekent maakt, dat wy, na de swarte gal wel toebereid, en die daar na afgedreven te hebben, na d'ongematigtheit der ingewanden verbetert, en de verstoptheden die daar in gevonden worden wechgenomen, en het slapen te hebben doen wederkomen; de gesontheit herstellen der gener, die hare inbeelding verdorven hebben, en die sich inbeelden van den Duivel te worden beseten: soo dat wy vryborstig mo-

mogen seggen, dat wy de melancholijke humeur bestrydende, en die uit de lichamen van dusdanige siekken afdryvende, ter selver tyt den Duivel daar uit doen wykken. Dit ontmoette soodanig een Artseny-menger, die een Geneesmeester verselde in een der Gasthuisen van Auvergne; dese Artzeny-menger betuigde krachtiglijk, indien wy *Houllier* hier ontrent gelooven, dat hy by den nacht den Duivel gesien had, van soodanigen figuur gelijk hy hem afschilderde; en dat hy van dien wel qualijk gehandelt was. Ondertusschen wierd dese ingebeelden Duivel verdreven, door de sorgvuldigheden des Geneesmeesters van 't Gasthuis, die den Artseny-menger genas van de Nachtmerrie daar hy van bereden wierd.

Wy besluiten dan, naar al het gene wy nu geseit hebben, dat wy den meesten tyt selfs oirsaak zyn van eenige spokeryen, welke wy ons inbeelden te sien of aan te raken: indien wy wat minder vreesachtig of wat minder swaarmoedig waren, wy souden soo dikwils in dese swakheden der ziel niet vervallen. Maar gelijk'er onder de menschen melancholijken zyn van onderscheide slag, soo moeten'er ook onderscheide manieren zyn van ydelhoofdig en sot te worden. Met een woord, een Tooveresse sal noit van eenig

Spook

Spook uit liefden omhelſt worden; en veel min ſal zy daar door konnen beſwangert zyn, indien het waarachtig is, gelijk wy dat bewezen hebben, dat de teeling onmogelijk geſchieden kan, zonder het toebrengen der natuurlijke deelen van het een en 't ander geſlacht. Het tegenſtrydig gevoelen zal altyt gaan voor een fabel, in de geeſt van een perſoon die de reden wil plaats geven; daar het in tegendeel, volgens het oirdeel van een ſwakke en angſtvallige geeſt, een altyt onwederſprekelijke waarheit zal blyven.

VI. HOOFTSTUK.

Of de Eunuchen, of Geſnedene bequaan zyn om te trouwen, en Kinderen te teelen.

DE ballekens helpen ſo veel tot onſe volkomene geſontheit, dat *Galenus* haar by 't hert heeft durven gelijkken, en ſelfs voor dat ſtellen; doch haar voornaamſte gebruik is, te dienen om ons geſlacht eeuwigduurend te maken. De Natuur heeft haar niet alleenig geformeert, gelijk ſich een Philoſooph ingebeeld heeft, om de zaad-vaten te doen geſpannen blyven, als daar zyn de gewichten eenes wevers: maar ſy dienen tot een ander onvergelijkkelijk edelder gebruik, als dit

dit weſen ſou. Want degene die de ſelve gebrek hebben, zijn onvolmaakt en onbepuaam om ſich door de teeling eeuwigduurend te maken. En anders de natuurlijke warmte, ſich ongevoelig verminderende door haar verlies, en de natuurlijke giſtingen niet meer geſchiedende, ſoo word men overvallen door menigvuldige ongemakken, en ſwakheden. De herſſenen verſwakken, en brengen vervolgens vele ſynkkingen, op d'onderſte deelen; en dan word men van ontallijke ſiekkelijkheden beſprongen, welke men niet mogelijk vind te geneſen, en ſelfs niet t'ontvlieden. De ziel heeft daar van ſo veel te lyden als het lichaam, en men word vreeſachtig en lafhertig, in plaats zan ſtout en kloekmoedig gelijk men van te voren was.

Dit is het, dat deſe kleine deelen onſes ſelfs tot ſoo hoogen achting gebracht heeft, ſoo verre, dat de Rechtsgeleertheit geen Man toelaat getuigenis te geven, indien hem de zelve zijn uitgeſneden; en dat de Roomſche Kerk niemand tot het Prieſterſchap wil aannemen, die daar van berooft is. Godt ſelfs had voormaals verboden dat men hem geene Offerhande ſou toebrengen van dieren die niet volkomen waren. In der daad d'Eunuchen, indien wy den Keiſer *Severus* hier in gelooven, maken als een derde geſlacht

ſlacht van menſchen, 't welk men noch ſien noch lyden moet. En of wel d' Eunuch *Dorothee* het Biſdom van Antiochien bezat, zulks was niet dan een werkking van de buiten gemeene vrindſchap die de Keiſer *Aurelianus* voor hem had.

Maar om 't geſchil wel t'onderſoekken, dat het onderwerp van dit Hooftſtuk maakt, ſoo moet men in den aanvank een onderſcheiding maken van Eunuchen, om de gene te kennen die tot 't houwelijk bequaam zyn, en de gene die dat niet zyn. Tuſſchen d' Eunuchen, die gemaakt geweeſt zijn door de natuur of door de konſt, zijn'er die niet dan een balleken hebben, en andere die 'er geen hebben.

Men moet niet qualijk oirdeelen van de Mannelijkheit eenes Mans, wanneer men aan hem geen ballekens van buiten vind, gelijk wy ſulx elders beweſen hebben, door het Hoog-achtbaar geſag van de faculteit der Medecyne tot Montpelliers, en door de redenen, die wy ter zelver plaats uitgebreid hebben. Want het gebeurt zomtijts, dat de ballekens binnen gebleven, en in het zakje niet neergeſakt zijnde, door de verhinderingen die ſich tegen haar uitkomen geſtelt hebben, de Mannen die de zelvige zoodanig verborgen hebben, niet nalaten alſoo volkomene Mannen te zijn, als of zy de ſelve naa buiten hadden; 't welk de twee perſoonen ge-

getuigen van welke wy de History verhaalt hebben. Dusdanige slag van lieden zyn krachtig en sterk gelyk d'andere, en hebben alle de teekenen die noodig zyn om de Mannelijkheit eenes Mans te bewysen. Dus zyn sy ook in staat om te mogen trouwen, en Kinderen te teelen. En ik wil geensins twyffelen of *Poptiphar*, die de gebulde van *Pharao* was, en d'Overste Veltheer sijner heirlegeren, is van dit getal geweest; terwyl hy een Dochter had, die hy aan *Joseph* ten houwelijk gaf.

Daar zyn Gelubde die niet dan een eenig balleken hebben; maar dat is wel gemaakt, en van behoorlijke grootte; 't welk haar alsoo vruchtbaar maakt als andere Mannen: Want volgens de grondspreuk der Philosophen, *Vis unica fortior*; dat is, *de t'saam vereenigde kracht heeft meerder vermogen*. Een man siet alsoo wel, en misschien beter, met een oog, dan of hy twee had. En de Natuur heeft ons alleen twee ballekens gegeven, op dat het gebrek van 't een mogt vervult zyn door 't ander. De Man daar *Zacchias* van spreekt; die niet dan een balleken in sijn sakjen had, daar ten wederzyden de zaadvaten aan vast saten, was sonder twyffel bequamer tot de teeling, dan andere die twee hadden. Maar indien dat balleken klein en

sluts

ſluts is dat moet men niet verwachten, dat ſoodanigen Man ſou bequaam zyn om te teelen, ofſchoon hy noch bequaam weſen mogt om een Vrouw lieftallig t'omhelſen.

Om de ſlag der Gelubden hier niet onder malkander te verwerren, gelijk ſommige lieden doen, ſoo ſal ik niet ſpreken, noch van de machteloose Mannen die 3 ballekens hebben, maar ſonder eenige kracht; noch van die gene, aan welke eenige ſiekkelijkheit, of het gebruik van koude hulpmiddelen de werkkingen deſer deelen verhindert hebben; noch ook van de gene, welke men deſelve ontnomen heeft, gelijk men de ſtieren doet om oſſen van haar te maken; om dat een waarachtig Eunuch of Gelubden is, aan wien de Natuur een of twee van deſe deelen geweigert heeft, of aan wien een Handmeeſter, of eenige ongeſont toeval een of alle beide t'ſamen heeft ontnomen.

Maar het is ſoodanig met de gene, die de ſelvige noch binnen noch buiten hebben. Sy zyn alle ſiekkelijke, ſwakke, machteloose en lafhertige, en verdienen uit het geſelſchap der menſchen verdreven te zyn, als onnut voor de menſchelyke gemeenſaamheit.

Om die in geheel haren ſtant aan te merkken, zoo hebben ſy een kleine en ſlappe ſtem,

en de gematigtheit eener Vrouw, en men siet haar niet dan eenige flos-hairkens aan de kin. De moed, en de stouthertigheit maken plaats voor de vrees en vervaartheit. Eindelijk zyn hare zeden en bedryven gants verwyft. Het zyn dese groote nadeeligheden, om welke de wet *Cornelia* de gene zeer strengelijk strafte, die de roekkeloosheit gehad mogt hebben van een Man de ballekens t'ontnemen; om dat men ter zelver tijt hem ontnam, de kracht, de gesontheit, en al het beste dat hy kon hebben.

Of schoon dese slag van Eunuchen of Gelubden onbequaam zijn tot de teeling, soo ontbreken ons nochtans geen historien, die ons leeren dat zy kinders gemaakt hebben. *Pontanus* brengt'er ons een voort, van een Edelman, die zyne twee ballekens in den oorlog verlooren had, en nochtans teelde, na dat hy genesen was. En *Aristoteles* heeft ons in zyne schriften nagelaten, dat een nieuw gelubde Stier een Koe vruchtbaar maakte welke hy quam te bespringen. Maar of wel dese historien schier ongelooflijk schynen, zo zyn ondertusschen dat werkkingen tegen welke de reden niet stryd. Want men moet niet twyffelen, of indien een Man het klootmusje of het *Epidydimus* noch overig heeft, en eenig klein gedeelte van 't een of 't ander

bal-

balleken, ſonder dat de zaadvaten volkomen verbroken zyn, hy is noch in ſtaat van eenmaals een kind te maken. Wy zyn hier van overtuigt in de gedierten door de dagelykſche ondervinding. De qualyk gelubde Capoenen kraajen als hanen, en voldoen der zelviger plicht. Want indien het waarachtig is, dat het klootmusje van den ſelfden aart is als de ballekens zyn, dit is te ſeggen, dat het een doorvlechting van vaten ſou weſen, tuſſchen welke een klierachtige ſtoffe ſit, gelyk wy dit elders hebben aangemerkt, zoo moet men niet twyffelen, of het heeft de macht om vruchtbaar zaad te maken, en dat te ſenden na de blaaskens, en voorſtanders, om van deſelve uitgeſchoten te worden. Sou het ſelfs niet konnen geſchieden, dat 'er een genoegſame quantiteit van zaad zou bewaart zijn in de zaad-blaaskens, of in de voorſtanders, om tot de teeling te dienen in d'eerſte omhelſingen van een Vrouw? Dit verhindert nochtans niet, dat men, om in 't gemeen te ſpreken, niet ſou moeten zeggen, dat d'Eunuchen of Gelubde, aan welke deſe twee deelkens ontbreken, onbequaam zyn tot de teeling.

Ik vind in de Hiſtory, die *Marcellinus* ons heeft nagelaten, dat *Semiranis* de eerſte was die de kinderen deed ſnyden: het ik ook on-

trent de Landschappen daar dese Koningin heerschte, dat d'Eunuchen of Gelubde aanvankkelijk in 't grootste geral sich vertoont hebben. De Persen, de Meden, en d'Assyriers zijn de gene geweest die sich meest van de zelfde bedient hebben: en wy sien dat *Nabuchodnosor*, alle de Joden en alle d'oorlogsgevangenen deed snyden, om geen dan Gelubden tot sijnen dienst te hebben: van waar het koomt dat d'Oudvader *Hieronimus* ons doet opmerkken, dat *Daniel*, *Ananias*, *Asarias* en *Misael*, vier gesnedenen waren, die in 't Paleis des Koninks van Babilon dienden.

Siet hier de wyze die men in 't Oosten gebruikt om gesnedene te maken. Men doet de kinderen die men wil snyden een kleine quantiteit Opium innemen, en na dat de slaap haar heeft overvallen, soo haalt men uit haar beursken 't gene de Natuur daar in met zoo veel zorgvuldigheit toebereid had. Maar gelijk men heeft ondervonden, dat de meeste door dit verdoovend middel quamen te sterven, soo heeft men naderhand een ander bedacht. Men set de kinderen in een warm bad, en eenigen tijt daar na druktmen haar de aderen aan den hals, die men strot-aderen noemt, en daar door maakt men haar ongevoelig, en als in een beroertheit; waar na het licht valt de werkking van dat snyden te volbrengen,

gen, zonder dat zy daar iets van gevoelen. d'Ondervinding heeft vervolgens getoont, dat de Mannen, aan welke men alleenig de ballekens ontnam, daarom niet nalieten haar vermaak met de Vrouwen te nemen, en alzoo het echte-bed van d'anderen Mannen te besmetten: doch daarom wierd voort beslo-ten, den Mannen, die men gelubde wilde maken, alle hare natuurlijke deelen glad af te snyden, om haar het middel te benemen van sich meer lieftallig met de Vrouwen te vermengen. De Boer van *Montagne* deed het selvige, want wordende moeiclijk gevallen door de quade achterdochteren van sijne Jeloersche Vrouw, op een dach uit het veld t'huis komende, sneed hy alles met een sikkel glad af, en wierp syne natuurlijke deelen in't aansicht van zyne Vrouw, om haar spyt aan te doen, en sich over haar te wreken.

Men ziet, dat de Gelubden, die de roede behouden hebben, de Vrouwen zeer hertelijk beminnen; en om dat sy veel swakker van geest zijn dan zy van te voren waren, soo zijn zy ook lichter van de liefde te vervoeren. Wanneer hare inbeelding eenmaal verhit is, en een slach van vochtig en waterachtig zaad dat in hare voorstanders, of in hare zaad blaaskens gevonden word, hare natuurlijke deelen

ophitſte, zo ſou men niet konnen ſeggen tot hoe verre hare ongeregelde liefde haar drijft. Dit is het dat den Philoſooph *Phavorinus* in achterdocht van overſpel bragt, of ſchoon hy een Geſneden was; en dat ook d'oirſaak maakt, dat de krijgsknecht, daar *Dabrolius* ons de Hiſtory van verhaalt, wierd opgehangen, of ſchoon hy van natuuren een volkomen gelubde was. Het is van deze ſlag van Geſnedene dat men de plaats moet verſtaan by den Schryver van 't Boek der Wijsheit, wanneer die ſeit, dat *een Geſnedene door ſijne begeerlykheit machtig is eene jonge Maagd t'onteeren, met die haren maagdom te benemen.*

Het is dan tegenwoordig licht genoeg het geſchil te beſliſſen, of d' Eunuchen of Gelubde mogen trouwen. De eerſte die Eunuchen ſchynen te wezen, vermogen ſulks te doen, dewyl ſy lieftallig een Vrouw konnen omhelſen, en haar beſwangeren. De tweede zijn mede van dit getal: maar ſoodanig is het niet met de derde, die geene ballekens hebben; noch de geene die geen roede hebben, of die niet hebben dan een kleine, onbequaam om haar werk te verrichten, daar ſy toe geſchikt is. Want deſe laatſte niet konnende een Vrouw vernoegen, moeten ſonder twyffel onbequaam geoirdeelt zyn om te trouwen.

Maar

Maar men zou konnen zeggen, dat indien het geoorloft is aan twee persoonen van 60. jaren t'samen te trouwen, een Eunuchus of Gelubde gelijk *Phaverinus* was, ook de zelfde vryheit zou mogen hebben. De stokoude Mannen zyn niet meer bequaam om Kinderen te teelen, zoo wel als de Gelubden; en het houwelijk is haar niet toegelaten, volgens de Schryvers over de gevallen der conscientie, dan om 't vyer harer begeerlijkheit uit te blusschen. Indien dan een Eunuchus of Gelubde dit voordeel heeft en voor hem, en voor de Vrouw die hy trouwt, van met sijne roede sich te konnen bedienen, gelijk voormaals een Sangmeester van *Smetius* had, waarom sou men dusdanigen slag van Eunuchen verhinderen te trouwen?

Ondertusschen gaf de *Keiser Leo* een bevel uit, waar door hy verbood dat d' Eunuchen zouden trouwen, van wat slag sy wesen mogten: en de Paus *Sixtus de* V. maakte ook een Bulle, die hy na Spanjen zond, waar door hy de houwelijken van dusdanigen slag van persoonen voor nul en van geender waerden verklaarde. De reden hier van is klaar. De *Gesnedene doen niet dan zuchten in de schoot van een Maagd*, gelijk de Schriftuur spreekt, en hebben de bequame deelen niet tot de teeling, 't welk het eerste einde des houwelijks

lijks is; in plaats dat het vyer der begeerlykheit uit te blusschen, niet dan het tweede zy.

Want sich in te beelden dat de ballekens, gelijk sommige gemeent hebben, de voornaamste deelen niet zyn, die het zaad toebereiden, en dat zy geensins noodsakelijk zyn tot de teeling, dewyl men volkomene dieren gesien heeft, die geteelt hebben zonder daar van voorsien te zyn; zulks is een dwaling genoegzaam wederleit door de redenen die wy hier en noch elders bygebragt hebben, die ons overtuigen moeten dat de zelvige volkomen noodzakelijk zyn.

Alvorens dit boek te eindigen met het einde van dit Hooftstuk, zoo dunkt het my niet buiten reden te zyn, de vraag t'onderzoekken die sich hier voor-doet; te weten, of men de Vrouwen zoo wel kan lubben als de Mannen.

Alle de Geneesmeesteren weten dat de lijfmoeder niet volkomen noodsakelijk is tot het leven, gelijk zy wel is om de menschen eeuwigduurende te maken. De Historien die wy hebben van haar verlies, zyn de bewysen die ons niet toelaten daar aan te twyffelen. D'ervarentheit selfs doet ons sien, dat men onder de gedierten de wyfjes van de Varkens en de Hoenders snyd, sonder dat sy nochtans daar aan sterven. *Athnéus* verse-

kert

kert ons, dat *Andramisis*, Konink over d'inwoonders van Lydien, alle de Vrouwen deed snyden, om sich daar van als van Gelubde te bedienen; en *Wierus* verhaalt ons dat *Johannes van Hessen*, sijne Dochter overspelig bevindende, haar de lijfmoeder uitrukte gelijk hy d'andere dieren deed. Dus mag men niet twyffelen, of men kan een Vrouw onbequaam maken om t'ontfangen, met haar de lijfmoeder, en de ballekens wech te nemen. Maar de moeielijkheit bestaat in te weten, hoedanig de Ouden daar mede te werk gingen. En om hier te zeggen wat ik over dese zaak denk, zoo geloof ik niet, dat men deze werkking sonder gevaar sou konnen doen; en ik sou wel zeggen, dat dese Konink, die sich niet bediende dan van Gesnedene of gelubde Vrouwen, haar deed ringen, of een slot voor hare Schaamte dragen, gelijk huidendaags in Italien en Spanjen de Mannen doen, die quade achterdocht van hare Vrouwen hebben: of wel noch gelijk de Negens der Koninkrykken vn Angola en van Congo, die vreesende dat hare Dochters mogten geschonden worden, hare Dochteren de natuurlijke deelen toenaejen soo ras als zy geboren zyn; en dus kon dese Konink sijne Vrouwen in dier voegen gehandelt hebben, die onder sijn volk gingen voor

voor Vrouwen welke men de teeldeelen uitgerukt had, om haar te beletten dat zy niet mogten teelen.

E I N D E.

N A - R I C H T.

REsteert nu in het volgende Deel, de *Gesichtkunde* der Verliefde; de overeenkominge der *Liniamenten*, of trekken, gedaanten, Vlekjens, Wratjens, Kringetjens, Heuveltjens, Groefjens, Kruysjens, Besiens, Stipjens, drie of vier Hoekjens in het Aangesigt, en Oogen, van de gene die malkanderen minnen, om daar uit te konnen voorzeggen de verborgene *Sympathetische* of medelydende Werkkingen; hare *Harmonia*, of vereeninge tot haar doelwit; mislukkinge, verrukkingen der Herssenen, en andere toevallen; daar benevens de Genesinge van die *Minnesiektens*.

Een verder Ontwerp der krachtige inbeeldingen der bevruchte Vrouwen; van veelderlei verbeeltselen aan de geboorne Kinderen.

Eindelijk een Ontledinge van het *Proces* des *Parlements* van *Grenoble*, over het baren van de *Gravinne* V. P. (naar het lange afwesen hares Mans den *Grave* V. P.) van eenen Soone genaamt *Emanuel*.

BLAD-

BLADWYSER.

EERSTE DEEL.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

VI.

DERDE DEEL.

4. On-

VIERDE BOEK.

BLAD-

Der voornaamste saken deses

BOEKS.

A

B

Cher-

D

G

H

I

K

M

Mar-

N.

Nenu-

Pan

P.

Rechts-

R.

S.

Va-

V.

W.

X.

Z.

EYNDE.

Den 24 donderdag 's
September 1772
'smorgens om 11
uuren

[illegible]

100 frs.

F